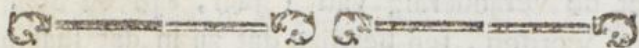

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

BAA.

BAACKEL, of *Baakel*. Zie *BAKEL*.

BAAK, (*het Huis te*) staat niet verre van het Dorp *Steenderen*, bij *Zutphen*, aan den *Tsfel*, een weinig van den gemeenen weg af. Voor flegts weinige Jaaren was het een oud gebouw, omringd met een diepe graft; doch zedert 1738 of 1739, is het zelve prachtig herbouwd, en met een deftige Boerenwooning voorzien.

Zie *Staat van Gelderland*, bl. 338. *Geogr. Befchr. van Gelderland*, bl. 235.

BAAKENBERG, (*het Huis te*) dit werd voorheen door deszelfs fichter, *Mentenberg* genaamd. Het is gelegen in het Schependom van *Arnhem*, op een zeer vermaaklijke hoogte of berg. Kundige lieden hebben als een bijzonderheid hier van aangemerkt, dat, fchoon het zeer hoog gelegen is, echter het water achter in de *Put*, met de Rivier den *Rhijn*, wast en valt.

Zie *Geogr. Befchr. van Gelderland*, bl. 235.

BAAKEN, is de benaaming, die men gewoon is te geeven aan *Vuurtoorens* en *Vuurbaaken*, waar op voor het grootfte gedeelte van het Jaar, bij nacht Vuuren worden aangestookten ten dienst der Zeevaardenden; ook geeft men den naam van *Baak* aan houte Kaapen, waar van alleenlijk bij dag gebruik gemaakt wordt. Van *Amfteldam* tot *Texel* of de *Helder*, zijn drie zulke Baaken opgericht, in 't Jaar 1700, onder het opzicht van den vermaarden Amfteldamschen Burgemeester, den Heere *Nicolaas Witsen*, toen ter tijd een der Commisfarifen van de *Pilotage*. De eerste deezer Baaken, van het *T* af te rekenen, werd gesteld op 't *Toord* bij *Durgerdam*; de tweede op den oostkant van het

Eiland *Marken*, en de derde bij den zogenaamden Gelderschen Hoek, omtrent *Enkhuizen*, door de *Zeelieden*, de *Ven* genaamd. Bij de oprechting van dezelve, werd 'er een Penning vervaardigd, om, wanneer dezelve van Lood gemunt was, met de verandering van 't Jaar, aan de Schippers uitgedeeld te worden, ten bewijze dat zij in dat Jaar het *Vuurbaakgeld* voldaan hadden. Doch naderhand heeft men het gemakliker gevonden, daarvan een schriftlijk bewijs te geeven. De vierde is de vermaarde *Vuurtooren* in de *Zuider Zee*, op het Eiland *Urk*, die allereerst was opgericht in 1617, onder het opzicht van den Heer *Gerrit Jacob Witsen*; deeze stond in het Jaar 1649 nog honderd en twaalf voeten van Zee af, en werd in 1661, door het afknaagen, niet meer dan dertig voeten van Zee af bevonden; dus de noodzaakelijkheid vorderde, dat dezelve in 't volgende Jaar met steenen als beschansd en met een daar toe noodig *Koolhuis* voorzien werd. Alle deeze *Bakens* worden door de *Pilotagie* onderhouden, aan welk *Comptoir* daar toe het groote *Vuurbaakgeld* betaald wordt, gelijk *Enkhuizen* het *Paalgeld* ontvangt, zo voor het stellen der houte *Kaapen* en *Baaken*, als voor het leggen der *Zeetonnen*. Op het Eiland *Ens* of *Schokland*, staat een *Vuurtoren*, die onder het opzicht van de *Provintie Over-Yssel* behoort. De *Vuurbaaken*, geschikt om de *Schepen* aan de *Zeevaarende* op de *Kusten* toetelichten, zijn die op *Kijkduin* te *Huisduinen*; een op de oosteynd van *Vlieland*, naar de binnenkant van dat Eiland; twee op *Ter Schelling*, waardoor de *Zeegaten* worden aangewezen. De *Zeedorpen* van *Egmond* en *Scheveningen*, hebben mede ieder hunne *Vuurbaaken*, op het eerste twee, en op het andere één. Dezelfen bestaan uit ijzeren *Roosters*, die op een der hoogste *Duinen* gesteld zijn, op een hoogte, van hout of steen van den grond verheeven. Alle deeze *Baaken*, worden van den eersten *Augustus*, tot den laatsten *April* gestookt, doch het binnenvuur van *Urk*, brand des nachts bijna het gansche jaar door. Die van *Egmond* vertoonen twee vuuren boven elkander, doordien het eene een weinig hooger is dan het andere. Eenige *Zeedorpen*, langs de *Kust* van *Holland*, als te *Petten*, te *Wijk op Zee*,

Zee, *Noord- en Katwijk aan Zee*, hebben mede hunne *Vuurto-rens*, doch deeze behooren niet onder het beftuur van den Staat, maar worden door de Dorpen onderhouden, en zijn alleenlijk ten dienst van hunne *Visfchers* gefchikt; wanneer ze ook niet branden dan wanneer 'er *Vifchfchuiten* van hun in *Zee* zijn. Afzonderlijk van deeze allen, heeft men nog *Ligtlantaarens*, gevuld met *Olij*, in de Steden van *Medenblik*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, zo als 'er ook verfcheidene van die in *Friesland* zijn.

Veele *Torens* van Steden en Dorpen, in *West-Friesland*, *Kennemerland* en elders, dienen de *Zeevaarende* voor een *Baak* ik *Zee*, inzonderheid die van de groote *Kerk* te *Haarlem*, en de *Brandaris* op *Ter Schelling*. Voorheen diende hier mede toe, die van *Egmond op Zee*, dan in plaats van die, is 'er een groote houte *Kaap* op de *Duinen* opgericht, zo als 'er op verfcheide andere plaatsen, naar *Texel* en de *Vliedroomen* zulke *Kaapen* gefield zijn. Deeze *Kaapen* beftaan uit zeer hooge houte *gevaarten*, die over elkander ftaan, om 'er den *freek* naar te richten. De *Baaken* zijn tweëriei, als: *Tonnebaaken*. die men ook wel *Drijfbaaken* noemt, en *Steekbaaken*. De eerften worden 's winters in plaats van de *Tonnen* gelegd, op het houte blok, aan een *ketting* vast zijnde, waaraan een *steen* is, die op den grond der *Zee* ligt. De *Steekbaaken* zijn *fparren*, die op droogten in den grond geftoken worden, met iets kenbaars aan den top. Ten noorden naar *Medenblik* zeilende, aan en op de *Wieringer* gronden, vindt men drie *Baaken*, waar van twee de *freek* naar het *Vlaak*, en de derde de *Middelton*, als mede het vervolg van 't vaarwater aanwijzen. Aan de *Nes* omtrend het *Vogelzand*, is mede een groote droogte; en ten Noorde van *Wieringen* is ook een *Baak*. Op het Oosteinde van *Texel*, aan de kant van de *Koopvaarders Ree*, ten Westen van het nieuwe *Schild*, is een groote *Kaap*, en een ander op het Westeinde naar den *Zeekant*. Ook vindt men een op den hoek van den *Helder*, en verder langs de *Kust* naar de *Vuurbaak* van *Huisduinen*. Menigvuldig vindt men dezelve naar 't *Vlie*, langs de droogte van 't *Breezand*, het *Friefche Vlaak*, enz. Zie G. VAN LOON *Pemningkunde*, IV-Deel, bl. 250. *Repertorium der Plak.*, fol. 78.

BAAKENDORP, ook wel *Bakendorp*, is een Heerlijkheid met *Baarland*, schoon die twee één gerecht uitmaaken, behoorende aan het bekende geslacht *Lampfins*, waar van de afstammelingen thans mede in *Amsteldam* vermaard zijn. Van dit *Baakendorp* is niet alleenlijk de Kerk, maar genoegzaam het gansche Dorp weggespoeld, dus men niet meer dan de Toren daar van op de Zeedijk ziet. Dan deeze voorheen als een Baak in Zee verstrekte, heeft zulks waarschijnlijk den naam van *Baaken* of *Baakendorp* veroorzaakt. De grootte deezer Heerlijkheid, wordt geschat op 607 Gemeten en 23 Roeden. Zie verder BAARLAND.

BAALDER, een Geldersch Dorp, onder het Drostamt van *Kesfel*, in het kwartier van *Roermonde*. Jonker VAN DER HOUVE heeft hier op aangetekend, dat, toen Gelderland en Zutphen, in het Jaar 1547 onder een schatting van 73000 Guldens gelegd was, *Baalden* daar toe 144 Gl. 8 stuiw. 2 en een halve penning moest fourneeren.

Zie *Handvest Kronijk*, I. Deel, fol. 81.

BAAMBRUG, of *Bambrug*, een Dorp onder 't Sticht van Utrecht. Zie BAMBRUG.

BAAN, (*Jan de*) een beroemd Schilder, gebooren te *Hadrlem*, op den 20sten Februarij des Jaars 1633. *Jan*, die in zijn eerste jeugd zijne Ouders verloor had, geraakte daar door onder het opzicht van zijnen Oom *Piemans*, ten dien tijd Koopman, en een der veertigen der Stad *Leijden*. Deeze Voedster-Vader, die in naarvolging van *Breugel*, de schilder-kunst oefende, onderwees hem in de eerste beginselen van dezelve, en werd hem in het Jaar 1645, mede door den dood ontrukkt. Van *Leijden* geraakte hij naar *Amsteldam*, alwaar hij, op den ouderdom van dertien Jaaren besteld werd, onder het opzicht van den kunstschilder *Bakker*; zijn ijver, in plaats van hem bij zijn Medeleerlingen bemind te maaken, veroorzaakte jalouzij, waaraan hij zig luttel liet gelegen zijn, verdraagende uit liefde tot de kunst, alle smaad die zij hem aandeden, zeer geduldig, en troostte zig met de genegenheid zijns Meesters.

De Baan zo verre gevorderd, dat hij in staat was eenen voorganger te verkiezen, bepaalde zig tot *Rembrand*. In het
Jaar

Jaar 1660, trof hij eene *Mecenas* aan, die hem uit *Amsterdam* naar den *Haag* lokte, en aldaar zo veel werk verschafte, als hij af kon, en zelfs voor lieden van den eersten rang. Binnen kort vloog de roem van zijn kunstvermogen over naar Engeland. Koning *Karel* deed hem niet alleenlijk tot zig ontbieden, om zijn afbeeldfel te vervaardigen, maar liet hem zelfs met het Koninglijke Jacht, door den Lord *Kellegrij*, afhaalen. *De Baan* verrichtte aldaar zijn werk met zo veel genoegen, dat *Pieter Lelij*, die daar ten dien tijd zeer in aanzien was, blijde was, hem weder van daar, naar 's *Hage* te zien wederkeeren. Al daar te rug komende, werd hij blijdelijk ontvangen. Onder de afbeeldfels, die hij aldaar vervaardigde, muntten uit de Beeldenissen van die groote Staatsmannen *Jan* en *Cornelis de Witt*. Den laatsten schilderde hij nog afzonderlijk ten voeten uit, in een groot stuk, hebbende ten Zetel een opgestapelde hoop Oorlogsgereedschappen, en rustende met zijnen eenen arm, op den tromp van een zwaar geschut. In de bovenlucht van het stuk, zag men een menigte vliegende Kindertjes, die het hoofd van den Held, met Laurieren bestrooiden, enz. Tegenover de Faam, die zijnen lof bazuinde, benevens een Vrouwenbeeld, die den Hoorn van Overvloed, voor zijne voeten uitstortte, zag men de verovering van de Rivier *Chattam*, met het roemruchtig verbranden der Schepen en Zeekasteelen. Dit stuk is ook zeer fraai in het koper gebragt, waar van men de Copij in 't klein vindt in de *Vaderl. Historie*, zo als het zelve te *Dordrecht* op het Stadhuis geplaatst werd, wyl het op voorstel van den Burgemeester *Hugo Repelaar*, met goedvinden van den Raad vervaardigd was. *De Witt*, weet men, werd voor de verrichting van die Heldendaad, op den 21, 22 en 23sten Julij des Jaars 1667, door den Staat, met een gouden Kop beschonken, en van elk toegejuicht. Ook is het deerlijk lot, het Edel Broederpaar daarna op den 20sten Augustus 1672, te beurt gevallen, helaas! den gantsche Waereld bekend. Het Graauw niet vernoegd, die beroemde Martelaaren van Staat, allerschandelijkt mishandeld te hebben, wilde ook hunne Afbeeldzels vernielen. Verscheidene maalen rottede de vergramde dollen Gemeente voor het

huis van *de Baan* bijeen, hem dreigende zijn huis om ver te haalen, indien hij hun de schilderstukken niet ten prooije gave; dat dezelve onder hem berustende waren, was door een zijner Leerlingen, die zig mede onder de Moordenaars gevoegd had, verspreid. *De Baan*, na de stukken in zekerheid gebragt te hebben, opende zijn deur, en liet zijn huis van onderen tot boven doorzoeken. De woede sloeg van den *Haag* naar *Dordrecht* over, alwaar het Graauw het bovengemelde kunststuk vaneen scheurde, en zodanig vernielde, dat men naderhand werk gehad heeft, om van eenige stukken en brokken, die voor geld opgekocht waren, een schets van het zelve te maaken; zijnde het toen nog onbekend, dat het eerste Model nog behouden was.

De Baan had uit dit geval geleerd, hoe gevaarlijk het was, in den haat van het Gemeen te zijn, en deeze ongelukkige ondervinding, deed hem besluiten, den Hertog van *Luxemburg*, voor alle zijne gedaane aanbiedingen, om *Lodewijk den Veertienden* te *Zeist* te komen schilderen, te bedanken; echter behield de Koning zo veel achting voor zijn kunst, dat hij naderhand aan zijnen Ambassadeur *d'Avaux*, order gaf, om in het kopen van Konststukken, zig van den raad van *de Baan* te bedienen. *De Baan* had niet alleen het bovenstaande geleerd, maar in hem zelve werd ook bevestigd, hoe sterk de nijd werkzaam kan worden tegen Mannen van uitmuntende verdiensten. Hij benadeelde niemand, het eenigste dat hij deed, was zijne kunst altoos aan alle zijne stukken ten koste te leggen, het geen veroorzaakte, dat hij meer dan eens gevaar gelopen heeft, van ontzield te worden, zelfs eens van zo eenen, die hij met vermaak in zijn eige woning zijne stukken vertoonde, gelijk men omstandiger zien kan in *Houbraken*.

Zie *SCHOUBURG*, II. Deel, bl. 303—324. bij wien ook melding van zijnen Zoon *Jacob de Baan* gemaakt wordt.

BAANST, een Edel Geslacht in Vlaanderen, waaraan het grootste gedeelte van het Land van *Cadzant* behoorde, en reeds voor het jaar 1300 bekend is, voerende een zilvere Face op een zwart Veld (het welke *Borselen* is) gebroken met drie zil-

zilvere Meerlen in 't Hoofd. SMALLEGANGEN in zijn *Chronijk van Zeeland*, is van gedachten, dat de Heeren van *Baanst*, voor een tak van *Borsfelen* moeten gerekend worden, *Ritzardt van Baanst*, werd in de dertiende Eeuw te *Oost-Souburg* geboren, en deezen naderhand gehuwd aan eene Dochter nit het geslacht van *Rengers*, houd men voor het hoofd daarvan, Uit dat huwelijk werd 1307, of daaromtrent, verwekt *Jan van Baanst*, welke *Jan* eene Dochter teelden, die hij zeer jong uithuwden aan *Gui de Bevere*, van *Ninoven* in Vlaanderen; en bij de Huwelijksvoorwaarden verbond *Jan* zig met eede, niet weder te zullen hertrouwen; dan, kort daarna berouw krijsende, kocht hij zijne Dochter af, en hertrouwde, oud zijnde zeventig jaaren, met *Elifabeth*, Dochter van Heer *Jan van Bannighem*, binnen *Brugge*. Bij die, naauwlijks twintig jaaren oud zijnde, teelde hij nog tien Kinderen, waarvan alle de overige Heeren van *Baanst* zijn afgedaald. De Heer W. TE WATER, maakt melding van den Ridder *Gui*, Ao. 1468. als Rentmeestervan *Zeeland*, bewester *Schelde*, en ook op 1484. noemt hij er een (waarschijnlijk dezelfden) als een der Heeren Commisfarisfen, en Revideurs der keure van *Zeeland*.

Zie *Boomgaard der Wapenen. Chronijk van Zeeland*, bl 336.
Adelijk Zeeland, bl. 176.

BAAR, een der vier, en wel de laatste Banner-Heerlijkheden onder *Zutphen*, aan den *Tysel*, dragende den dubbelden naam van *Baar* en *Lathem*, naar de beide Dorpen, daarin gelegen. Voortijds was hier een bijzonder Slot, waarop de Heeren deezer beide Dorpen, (die voorheen van elkander onderscheiden waren,) hun verblijf hielden. De Stads overigheid van *Doesburg*, deed in vroegere tijden, aan den Heer van *Baar*, Eed en Manschap van de ledige Leenen, welk gebruik door *Adolf en Karel*, Hertogen van *Gelderland*, vernietigd werd. De Heeren van *Baar*, konden zig rekenen van een aloud Geslacht afkomstig te zijn; aangezien men in 't Jaar 1280, reeds melding gemaakt vindt, van eenen Heer van *Baar*, die de overmeesteraar van den Heer van *Doorenweerd* was. Van een andere vindt men die 1355, in de twisten tusfchen de Heekerfchen en Bronkhorften sneuvelde, en van meer anderen. Op het Jaar 1540. van eenen

tweeden, *Willem* genaamd, schoon het Huis *Baar* reeds 1423 aan dat van *Meurs* was overgegaan, daar uit aan kat van *Egmond*, en eindelijk door koop aan 't Geslacht van *Batenburg*.

In 't jaar 1557, gaf de Prins van *Graveren*, en Graaf van *Egmond*, *v' Amoraal* genaamd, klaagenderwijze te kennen, hoe zijne Voorzaaten, sedert het jaar 1471. de Bannerijen van *Baar* en *Lathem*, in vrede bezeten hadden, tot dien tijd, dat de laatst overledenen Hertog *Karel*, (om reden dat *Jan*, Graaf van *Egmond*, zig begeeven had in dienst van den Keizer) het Slot de *Baar* met magt aangevallen, overweldigd en vernield had, en de goederen van *Baar*, langer dan die van *Lathem*, had onder zig gehouden. De Hertog van *Savoijen* beval, na raadneeming met de Rekenkamer van *Brabant* en *Gelderland*, uit aanmerking van de bijzondere dienften van den Klager, dat de Heerlijkheid van *Lathem*, ten eersten moest ontruimd worden, mids dezelve met *Baar* voor altoos zou blijven een Leen van 't Land van *Gelder*. De Staaten van *Gelderland* zijn 'er na verloop van tijd door *Koop Eigenaars* van geworden, dus het nu onder de Domeinen van die *Provintie* behoort, staande onder het bestuur van de Heeren Raaden en Rekenmeersters, die aldaar een' Amptman en Rechter aanstellen. De Predikant van deeze Heerlijkheden heeft zijn woonplaats te *Lathem*.

Zie SLICHTENHORST *Tooneel van Gelderl.*, bl. 86. *Geschiedenisfen*, bl. 266, 307, 313 en 492. *BACHENE Geogr. A*, bl. 347.

BAARD, een der zestien Dorpen van de Grietenij *Baardera-deel*, die den naam daarvan ontleend heeft, schoon het geen van de grootsten is. Men schrijft zulks toe aan deszelfs ligging, die genoegzaam in de midden is, en waardoor aldaar ook voorheen de gerechtsdagen (die naderhand naar *Forwerd* verplaatst zijn) plagten gehouden te worden. De eigenlijke naam van dit Dorp is *Bawerd*, en wordt korthedshalve uitgesproken *Baard*. In het Kerklijke is dit gecombineerd met *Winfum* en *Huins*, ook is aldaar een talrijke Gemeente der Oude *Vlamingers*, die door drie Leeraaren bediend wordt.

BAARDERADEEL, een der Friefche Grietenijen in 't kwartier van Westergoo, in het Oosten, wordende door de *Swette*, van Oostergoo gefcheiden. Deeze heeft de vierde ftem en zitplaats in de vergadering der Staaten van Westergoo. Ten Zuiden liggen de Grietenijen *Rauwerderchem* en *Wimbritzeradeel*; ten Westen de Grietenij *Hennaderadeel*; ten Noorden *Menaldumadeel*. Dezelve heeft zeer bekwaame doorvaarten naar *Leeuwaarden*, *Sneek* en *Franeker*, daar de *Britswerder*, *Swaanwerder* en *Henfenser Meeren* ook in loopen, die daaglijks door de Inwooners van gemelde Steden bevaaren worden. Onder deeze Grietenij, die federt lang aan het Geflachte van *Aylva* behoord heeft, behooren deeze zestien Dorpen, als: *Jorwert*, *Weidum*, *Mantgum*, *Schillaart*, *Oosterwierum*, *Bosfum*, *Wieuwert*, *Britswaard*, *Oosterlittens*, *Winfum*, *Baard*, *Huins*, *Lyons*, *Hylaard*, *Sellum* en *Beers*, ook vindt men in dezelve voortreffelijke Staaten- en Heeren-Huizen, als *Dekama* te *Jellum*, *Dekama* te *Weijdum*, 't Huis te *Hefens*, *Hettinga* te *Jorwert*, *Walta* te *Wiewert*, *Walta* te *Bosfum* en *Ekinga* te *Winfum*.

Zie HALMA uit WINSEMIUS.

BAARDWIJK, BAARWIJK, ook welk BARDWIJK, een Dorp in het Land van *Heusden*, dat den tijtel van Heerlijkheid draagt. J. F. LE PETIT was van meening, dat dit Dorp zijn naam ontleend zou hebben van de Gallifch Barden, of Longebarden, die uit Duitschland herwaards gekomen waren.

Wijk, zegt men, betekende in oude tijden een schuil of veilige plaats, waar heen het Volk, in tijd van nood, om hunnen Vijand te ontwijken, of wederftand te bieden, zig plag te begeeven. Dus houd men *Catwijk* voor de Wijk der *Catten*; *Oosterwijk*, die der *Ooosterlingen*; en *Beverwijk* de schuilplaats der *Beijerschen*. Schoon men aan deeze laatste ook een andere benaaming geeft. In navolging hier van zou dan *Baardwijk*, den wijk der Barden geweest zijn. VAN DER HOUVE fteld het Huis *Baardwijk* onder 's *Gravenhagen*. Hy moet hier misgetast of een ander bedoeld hebben; want het is zeker dat deeze Heerlijkheid gelegen is in de lange-straat. De Ambachtsheerlijkheid bevat onder zig honderd twee en twintig Huizen, met een Koornmolen. De Kerk is een zeer

oud gebouw met een toren en spits voorzien. Ook vindt men aldaar een ouden Mannen en Vrouwen Huis, dat het eenigste in het platte Land van *Heusden* is. De Predikant, die ook *Elshout* bedient, behoort onder de Clasfis van *Gornichem*.

Zie PETIT, bl. 150 en 151. VAN DER HOUVE, I, Deel, fol. 139.

BAAREN, of ook wel bij verkorting *Baarn*, een Dorp in het Nederflicht van *Utrecht*, onder het kwartier van *Eemland*, het zelve heeft een' Predikant, die ook bij vervanging *Eembrugge* bedient, behoorende onder de Clasfis van *Amersfoort*.

BAARLANDT, of *Baerlandt*, eene Heerlijkheid en Dorp in *Zeeland*, op het Eiland *Zuidbeveland*, bedijkt in het jaar 850. Dit Dorp, dat voorheen veel aanzienlijker pleeg te zijn dan tegenwoordig, werd in Ao. 1394 begiftigd met het voorrecht, van een wekelijkfche Marktdag te mogen houden, op welke Markt die van *Baarlandt*, *Audelande* en *Bakendorp*, al hun Koorn en ander goed brengen moesten, aleer zij het zelve uit hunne Huizen naar elders vervoeren mogten, en dat op verbeurte van tien pond. In het jaar 1418 verkregen die van *Baarlandt*, van Hertog *Jan van Beijeren*, Tolvrijheid, door *Holland* en *Zeeland*, te Water en te Land, de Roerder tol alleen uitgezonderd, welk voorrecht den 29sten September 1520, door Keizer *Karel den Vijfden* bevestigd is geworden.

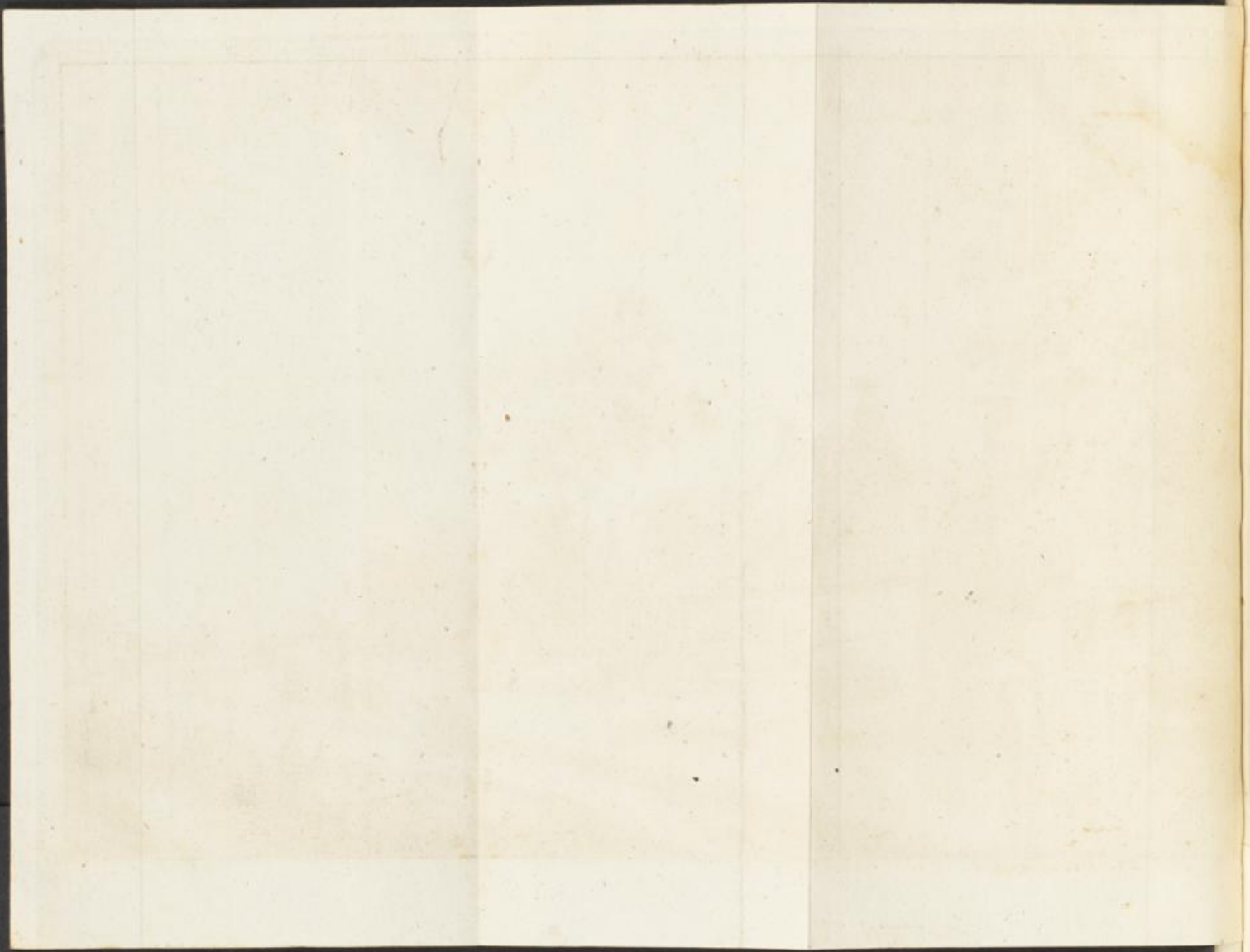
De Parochiekerk van *Baarlandt*, was mede in het jaar 1480 door *Wolfaart van Borsjelen*, enz. vergund en toegestaan, de Parochie Exfyns te mogen verhoogen of verlaagen, naar goedvinden, en naar de nood zulks vorderde, of de Kerk tot onderhoud, zo aan het Gebouw, Orgel, Klokken of andere noodwendigheden vereischte, welk voorrecht nog in 1606 door de Staaten van *Zeeland* is bevestigd geworden. De gantsche Heerlijkheid word gefchat groot te zijn 1047 gemeten en 280 roeden. Voorheen stond een weinig buiten het Dorp dat deezen naam draagt, het zwaar en prachtig Kasteel *Heltenberg*, dat geheel vervallen is. Aan het Oosteinde van de Kerk vindt men tegenwoordig een ander Slot, dat den naam van het Hof heeft, het zelve behoorde weleer aan den Graave van *Groesbeek*. De Predikant deezes Dorps, behoort onder

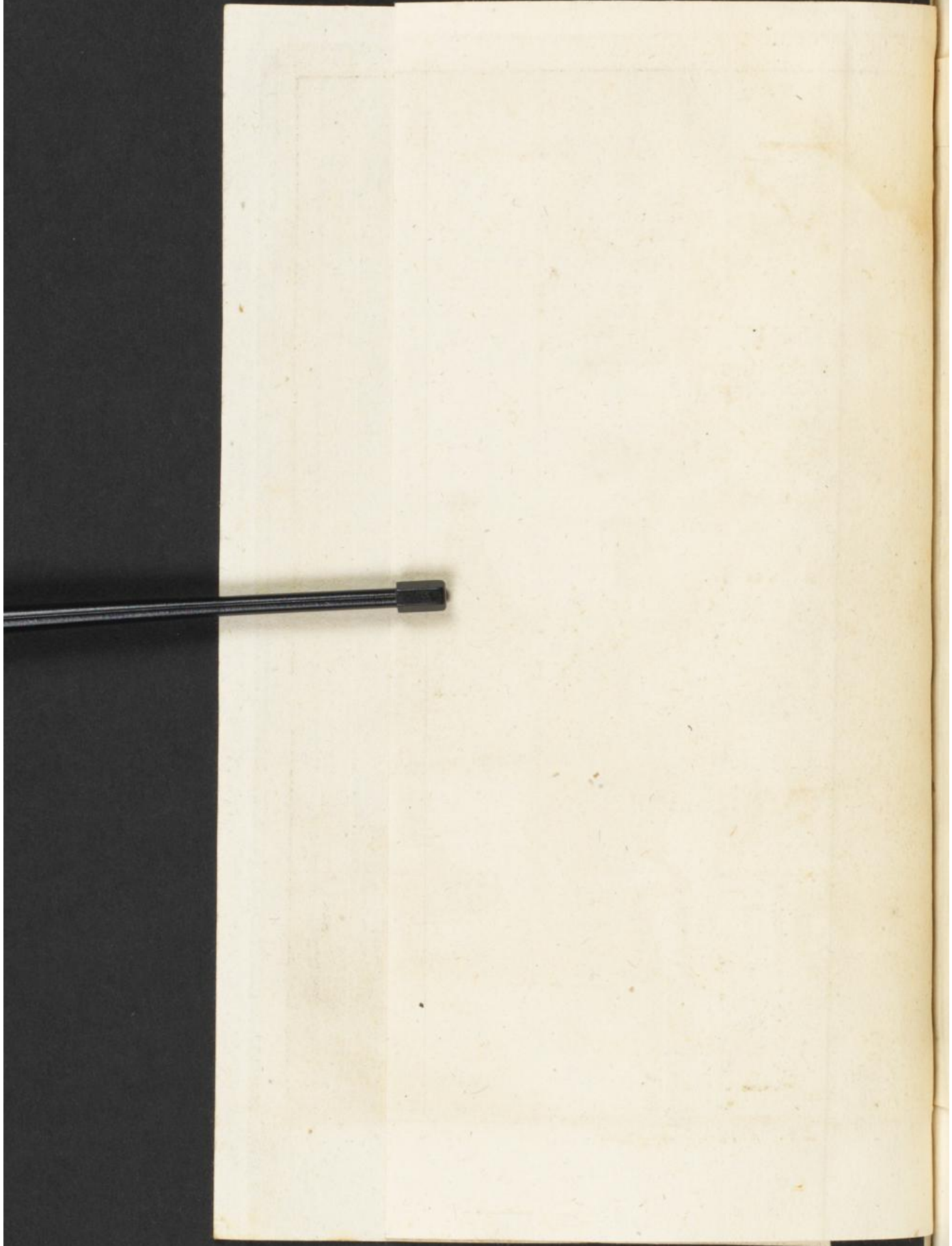
de

't DORP BAARD.

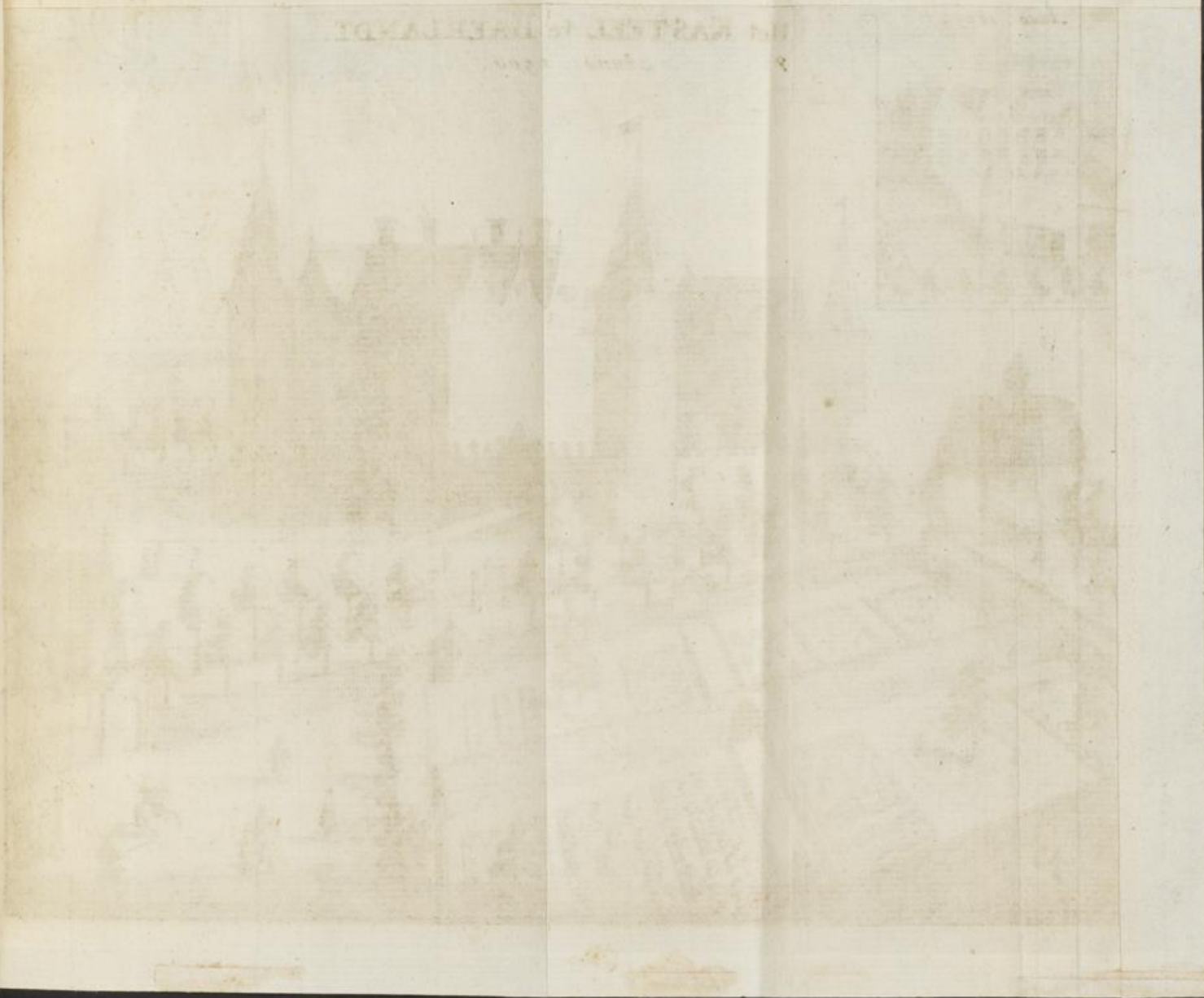

HAERLANDT

1707

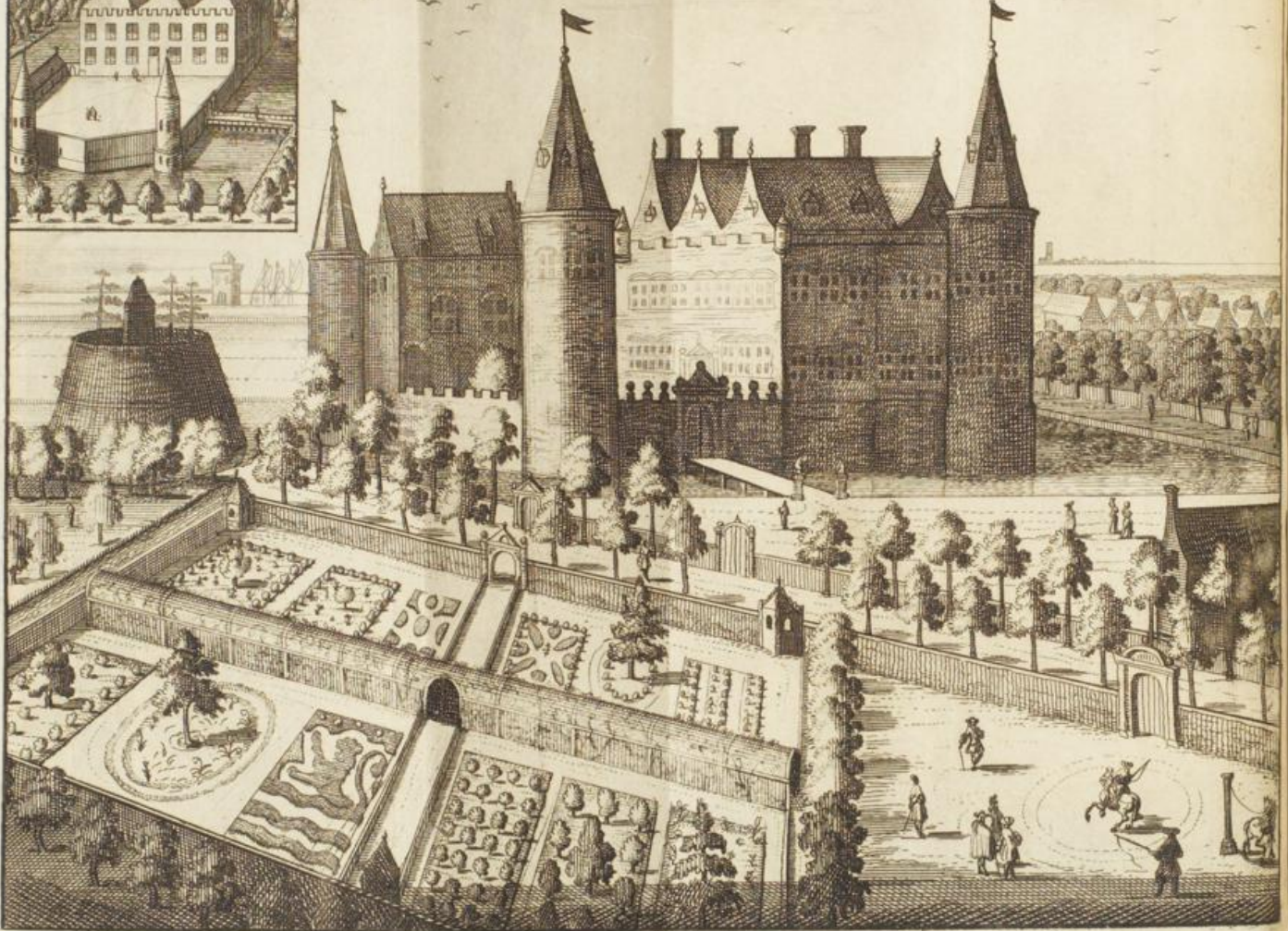
IM RASTREL TO DAHLANDT

Het KASTEEL te BAERLANDT.

Anno 1500.

Anno 1695

H

de Classis van Zuidbeveland. *Baarlandt* behoort, zo als wij hier voor op *Baakendorp* gezegd hebben, aan het Ed. Geslacht van *Lampfins*.

Zie VAN DER HOUVE *Handv. Kronijk*, I. Deel, fol. 143.
SMALLEGANGEN, fol. 702

BAARLANDT, een oud en hoog Adelijk Geslacht in Zeeland, waarvan zig veele Mannen vermaard gemaakt hebben. Heer *Hugo van Baarlandt*, leefde ten tijde van Graaf *Floris den Vijfden*, tegen wien hij zig, nevens anderen, verbond, om den aanslag, gesmeed door *Jan van Kuik*, ten uitvoer te helpen brengen; waardoor hij ook een deelgenoot werd van die geenen, die om den gepleegden moord aan den Graaf, te *Dordrecht*, of daaromtrent, hunne straf ontvingen. Van deezzen zegt MELIS STOKES, V. Bock, vs. 467, 468 en 469.

*Dien van Dordrecht wort ghegeven.
Hughe van Baarlandt, de syn leven
Dordrecht liet op enen rade.*

In het Jaar 1500 leefde *Fredrik van Baarlandt*, wiens Zoon was *Mattheus*, gehuwd met *N. Bollardt*, uit Brabant, waarbij hij naliet *Jan van Baarlandt*, die ten Vrouwe nam *N. Oostdijk*, bij wie hij verwekte *Michiel*, Baljuw van *ter Goes*. *Michiel van Baarlandt*, gehuwd aan *Jacoba van Banchem*, teelde *Jan*, die zijn Vader in zijn waardigheid als Baljuw en Superintendent opvolgde. *Jan* huwde met *Cornelia Kien*, en liet na, *Michiel*, Secretaris van de Stad *Goes*, deezze liet geen Zoonen maar eene Dochter na.

Zie SMALLEGANGEN, fol. 792. HUIDEKOPER. M. STOKES, in 8vo.

BAARLAND, (*Adriaan van*) dus genaamd naar de plaats zijner geboorte, in het Jaar 1488. Dees vermaarde Man, leerde de eerste gronden zijner studie te *Gend*, onder *Petrus Scotus*, en naderhand te *Leuven*. Zig in de Philosophie geoëffend hebbende, werd hij Meester in de Vrije Kunsten, en onderwees allereerst de Latijnsche Taal in het Collegie van *Bushezen*. Daarna vertrok hij naar Engeland, en te rug gekeerd zijnde

de, werd hij, in plaats van *Johannes Paludanus*, Hoogleraar in de Redenkunde te *Leuven*, in welke wetenschap hij vornaame Leerlingen had. Hij overleed aldaar in het jaar 1542. *Erasmus* getuigd van hem, dat hij een Man was vatbaar voor alle Wetenschappen; een beminnaar der zuivere Latijnsche Taal, die hij vaardig en net schreef en sprak, waarvan zijne schriften ten getuigen zijn. De Historische daarvan zijn onder de volgende tijtels bekend als: *Chronologia brevis ac Historia ab Orbe condito ad annum 1532.* de *Literatis Urbis Romæ Principibus.* *De Ducibus Venetis.* *De Comitibus Hollandiæ*, Lugd. 1584 Frankf. 1585. in fol. *De Episcopis Ultrajectinis*; ibid 1584. *Chronicon Ducum Brabantiæ*, Antw. 1551, 1603. *De rebus gestis Ducum Brabantiæ*, Lov. 1732, Brux. 1665, in 8vo. *De Urbibus inferioris Germaniæ.*

BAARLAND, (*Hubert van*) Geneesmeester te *Naamen*, leefde omtrent het jaar 1530, was mede een Vriend van *Erasmus*. Bij *VALERIUS* en anderen, vindt men aangewezen, welke schriften van hem zijn nagebleeven.

Zie *ERASMI Epistole Val. And.* LA REU *Geletterd Zeeland*, enz.

BAARLAND, (*Michiel van*) dees vermaarde Rechtsgeleerde was mede een aftammeling van het Geslacht van die naam, en wel de Zoon van *Jan van Baarland* en *Cornelia Kien*, en gelijk wij daar bij gemeld hebben, Secretaris der Stad *Goes*. Dat deeze geen onbevallig Dichter geweest is, blijkt uit de verzameling zijner Mengeldichten, gedrukt te *Dordrecht* 1658, in 8vo.

Zie *SMALLEGANGEN Chronijk*, fol. 702.

BAARLANDUS, (*Cornelis*) geplaatst onder het getal der geleerde Mannen, ons door *Goudhousen* medegedeeld; en schoon hij niets anders van hem meld, vermoeden wij echter dat hij een Broeder geweest is van *Adriaan*, hier vóór gemeld.

Zie *Chronijk van Holland*, bl. 219.

BAARLE, een der vijftien Dorpen (behalven de Gehuchten) des Lands van *Breda*. In eene schatting op gantsch *Braband* gelegd van 140000 guldens, droeg het Land van *Breda* 8683 guldens,

en

en *Baarle* 566 guldens 3 stuivers en 6 penningen daar van. Een ander

BAARLE, ligt in 't Land van Turenhout, tusfchen *Antwerpen* en 's *Hertogenbosch*, het welke in de gemelde fchatting niet hooger was angeflagen, dan 141 'gl. 10 ft.

BAARLE, (*t Huis te*) in Kempenland, een landftreek in het Noordoosten van Brabant, en wel in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, is vrij fterk en rondom wel bewaterd. In 1585 maakten de muitineerende Spanjaarden 'er zig meefter van, en verfterkten het nog meer, om 'er veilig te zijn. De Heer van *Stattenbroek*, Drost van *Breda*, kwam met een menigte Volks voor het zelve, befchoot het en week te rug; daarop zonden de Staaten van Brabant, de Colonel *de la Garde* met een aanzienlijk aantal Ruiters en Soldaaten derwaards, waaraan de veertig Spanjaarden, die 'er binnen waren, zig overgaven. Kort daarna werd het zelve door de Schotten, die in Staaten dienst ftonden, in brand geftoken.

Zie *RAY Woordenb. des Aardrijks*, p 312. VAN METEREN *Nederl. Hift.*, fol. 198.

BAARLE, dus werd ook genaamd een Buurtschap, een kwartier uur van *Blokziel* gelegen, welke eertijds den naam van *Baarlo* droeg, en door fommigen verward is, met *Baarle*, een Dorp gelegen nabij *Venlo*, dat ook wel *Bolderen* genoemd wordt.

BAARLE, een Adelijk huis in de Provintie van Gelderland, nabij het Dorp *Hees*.

BAARLE. (*C. van*) Zie *BARLEUS (Casparus)*

BAARSCHOT, een Kasteel aan den flinker oever van de rivier de *Nemer*, onder het Rechtsgebied van het Dorp *Efch*, in Staats Brabant. Dit Huis dat van geen heerlijke voorrechten voorzien is, heeft lang behoord aan het Geflacht van *Sweerts van Landas*, en nu laast behoorde het aan de Generaal Major *S. Cambier*, die het van zijn Vrouws Moeder, welke tot het voorgemelde Geflacht behoorde, geërfd had.

BAARSDORP, een Dorp in Zeeland, in de nabuurschap van de Stad *Goes*. Nabij dit Dorp, dat voorheen veel aanzienlijker was, dan tegenwoordig, ftond weleer een Huis, dat den naam van het Huis te *Baarsdorp* had, doch is mede geheel vernietigd,

tigd. De Heeren van *Baarsdorp*, die volgens *Smallegangen*, tot het geslacht van *Borsfelen* behoren, hielden doorgaans hun verblijf op het zelve. Het Dorp heeft een klein luchtig Kerkje, waarin, 1572, tot Priester benoemd werd, eenen *Jacob Pietersz.* Na de groote Kerkhervorming, zegt men, in 't zelve geen vaste dienst gedaan te zijn, dan alleen tot 1763 viermaal in 't jaar, *Baarsdorp*, *Sinoutskerke* en *Heer Abtskerke*, maaken te zamen eene Heerlijkheid uit, die gezegd word te beslaan, 1193 gemeten, 41 roeden Lands, en buiten de wateringten 58 gemeten en 132 Roeden

Zie *Oudheden van Zeeland*, II Deel, bl. 130. enz.

BAARSDORP, (*'t* Geslacht van) zijnde een tak van dat van *Borsfelen*, dat zig met aflaating van, *Borsfelen*, alleenlijk *Baarsdorp* geschreeven heeft, naar de Heerlijkheid zo even gemeld. *Smallegangen* en anderen meenen dat het zelve was uitgestorven, 't geen zo zijnde, een bewijs zou weezen, dat zij, die den naam van *Baarsdorp* gedragen hebben, en in 't laatst van de zestiende Eeuw te *Leyden* in Regeering waren, en in Holland aanzienlijke Ampten bekleedende, tot dit Geslachte niet behoord hebben. Dat deeze tot *Borsfelen* behoord hebben, is blijkbaar uit het Wapen dat dezelve voerden, zijnde het Schilt van *Borsfelen* overlegd met een rood Bourgondisch Kruis. Meergemelde Heer *W. te Water* noemt verscheidene Mannen van het zelve op, om aan te toonen dat zij tot dat van *Borsfelen* behooren. Men zie dezelve bl. 141.

BAARSDORP, (*Cornelis van*) Genees- en Kamerheer van Keizer *Karel den Vijfden*. geboren in de Heerlijkheid van dien naam, schoon *Valerius* en anderen hem een Goezenaar noemen. Deeze heeft nagelaaten een uitvoerig werk over de Geneeskunde, onder den Tittel van *Methodus universæ artes Medicæ*, dat gedrukt is te Brugge 1538. De Schrijver overleed te Brugge 1565, alwaar hij in de *St. Donaas* Kerk begraven is. Op zijn Grafzark ziet men twee Wapens, en ter zijde van die, de Kwartieren van *Baarsdorp*, *Maalstee*, *Moscheren* en van de *Woestijne*: en daar onder het volgend Graffschrift:

Cy gift Mesfire Cornille de Baarsdorp, Chevalier, en son vivant Conseiller & Archi Medicin du feu Empereur Charles V, & de Madame Leonore Reyne de France & de Marie Reyne de Hongri, qui Morut le 24 de Novembre en l'an 1565. Et Dame Anne de Moscheroen sa Compagne, la quelle tres passa le.

Zie FOPPENS *Bibl. Belg.* Oudh. en Geschiedte van Zeeland, II. Deel, bl. 135.

BAARSDORP, (*Marinus*) Zoon van bovengemelde, geboren te *Biezelingen*, alwaar hij naderhand Pastoor werd; in 1625 vermaakte hij alle zijne Goederen aan het Gasthuis aldaar.

Ibid bl. 135.

BAART, (*Arnold*) geboren te *Brusfel*, staat bekend voor een schrander Rechtsgeleerde, en een Man van zo groot een geheugen, dat hij de Pandecten van *Justiniaan*, en meest alle andere oude Wetten, naar elkander kon opzeggen. Van de Pleitzaal werd hij geroepen tot Hoogleeraar in de Rechten, op de Academie *Douaij*, en van daar naar het Hof te *Meche-len*, om lid van den Koninklijken Raad te zijn. Zijne Werken zijn alle in 't Latijn gedrukt, in folio, van 1579—1582.

Zie VAL. *And*

BAART, (*Pieter*) Doctor in de Geneeskunst, en tevens een aartig Dichter, in welke hoedanigheid hij bijzondere bekwaamheid bezat, om zig in de oude platte Friesche Taal wel te kunnen uitdrukken, zo als men zien kan in zijn *Friesche Boere Praatje*, waarin hij *Virgilius*, in de platheid van die Taal gevolgd heeft, doch tevens zo geestig, dat al het natuurlijke van het origineel 'er in doorstraald. Buiten dit heeft hij nog in druk uitgegeeven de *Friesche Triton*, op het veroveren van *Olinda* en *Fernabuc*, in fol. 1630, dan meer is hij bekend door zijn *Deugdenspoor*, in 8vo en 12vo.

BAART, (*Adriaan*) een man van een aanzienlijke afkomst in *Alkmaar*, alwaar men een zijner Voorzaaten *Baart Michielsz.* in het jaar 1574, staande het beleg dier Stad, als Vaandrager gemeld vindt. *Adriaan* was in het jaar 1684, een tijdstip in veele deelen niet ongelijk aan het tegenwoordige, Pensionaris zijner Geboortestad, en in deeze waardigheid was hij

hij een van die, welken gemagtigd werden, om de Papieren der Stad *Amsteldam*, benevens die van den Heer Pensionaris *Hop*, in den *Haag* te verzegelen, waartoe de drie gemagtigden, als: *Franco van der Goes*, Burgemeester van *Delft*; *Adriaan Baart*, en de Secretaris van Staat, *Simon van Beaumont*, hun eigen Zegels gebruikten, latende de verzegelde papieren onder bewaaring van den Heer van *Maarseeven*. Elders zullen wij gelegenheid krijgen, deeze toen veel geruchtmaakende gebeurtenis omstandiger te verhaalen.

Zie *Resol. van Holland*, 16 en 15 Febr. 1687. *Memorien van D'AVAUX*, II. Deel.

BAARTWIJK, een vrije Heerlijkheid en zeer aanzienlijk Dorp in 't Land van *Heusden*, of in de *Langestraat*. 't Ambacht bevat honderd twee en twintig Huizen en één Koornmolen; de Kerk waarin den Godsdienstoeffening verricht wordt; is een oud gebouw, met een Toren en Spits op dezelve, benevens eenige andere aanzienlijke gebouwen voorzien. Deeze vrije Heerlijkheid heeft laatst behoord aan Jonkheer *Karel Joseph*, Baron de *Overfchie*, Burggraaf van *Houlla*. Tusschen dit *Baartwijk* en *Drunen*, (een Dorp op den grond der *Majorie*) is in den jaare 1766 een Overlaat gemaakt, ter breedte van 160, en ter lengte van 465 roeden, waardoor 't water, dat genoegzaam alle Winters een groot gedeelte der *Majories* overstroomt, naar de *Oude Maas*, en door dezelve naar den *Biesbosch* wordt afgeleid. Dit noodzaaklijk middel, om de *Majorie*, en ook zelfs de Stad 's *Hertogenbosch* van het water te ontlasten, was reeds in in 't Jaar 1658 voorgeslagen, door den Landmeeter *J. Bastingius*, en is Ao. 1757 aangepreezen en betoogd, door den Heer *J. Pierlinck*, Capitein Ingenieur, die het zelve ook werktellig maakte in 1766, met dien gewenschten uitslag, dat men in 1767, en volgende Jaaren, in 's *Hertogenbosch* en den omtrek van dien, weinig of geen letsel van dit water had. In den winter van 1770 en 1771, hebben alle die dwarsdijken het water, (dat ten dien tijde in alle de Rivieren, tot een meer dan gewoone hoogte opgestegen was) niet kunnen keeren, het welk door overstrooming en door kwelling, het Land van *Heusden*, zeer heeft doen ondervloeijen.

Zie *BACHENE*, A. bl. 540.

BAAST

BAARZANDER POLDER, (*de Grootte*) ligt in 't vrije van *Sluis*, beoosten de Polder van *Groede*, en bevat verscheidene andere Polders in zig, die alle in 't Jaar 1609, droog gemaakt zijn. Deeze bestaat 1072 gemeten en 79 Roeden lands. Dit land betaalt wel 30 stuivers, van ieder gemeet aan jaarlijkse Verponding.

BAAST, een gewezen Lusthuis der Bischoppen van 's *Herzogenbosch*, die aldaar in den zomertijd hun verblijf pleegen te houden; hetzelfde is gelegen in de nabuurschap van het Dorp *Ooster-Beers*, in Staats Brabant. Voorheen was het met sierlijke beplantingen omgeeven, die zedert eenige Jaaren omgehouden zijn.

Zie BACHIENE A, bl. 608.

BABBRIG, is de naam van een oud Heeren Huis, in *Gelderland*, in het Graaffschap 's *Heerenberg*, digt aan den *Rhyndyk*, behorende onder de Heerlijkheid *Didam*; het zelve draagt ook den naam van *Hals-Af*, welke het gekreegen heeft, door de stoute daad eener dienstmaagd, waarvan verhaald word, dat zij, des nachts alleen op het Huis zijnde, door een Moordenaar, die zig voor een hoog zwangere Vrouw uitgaf, werd aangevallen, doch die zij wist te misleiden, en den hals affneede, onder den uitroep van, *Hals Af*. Wat van dit verteltje zij, laaten wij daar, schoon het niet onmogelijk schijnt. Het huis, hoewel oud, pronkt nog met verscheidene torengevels, en is met een zeskantig torentje voorzien.

Zie *Geogr. Besch. van Gelderland*, bl. 235.

BABILONIENBROEK, bij verkorting *Broek* genaamd, legt met deszelfs Ambacht, ten Noord-Westen van *Heusden*, grenzende aan het Land van *Altena*. Het getal der Huizen bestaat in het geheel uit negen- en- tagtig. Het Dorp is gelegen in laage Weilanden, bijna twee uren van de Stad *Heusden*. In het kerkelijke is het eene combinatie met *Hil*, mede een klein Dorp. De Baron Jonker *Diderik van Hemert*, is Eigenaar van hetzelfde.

Zie BACHIENE *Geogr. A*, bl. 538.

BACCHIADES, is een benaaming, die men geeven wil aan de oude bewooners van *Haarlem*; maar dit toeftemmende, moet men ook gelooven, dat die Stad weleer *Bacchus Bosch*, ter eere van den *Afgod Bacchus*, genaamd geweest is; doch zij die slegts een weinig in onze Vaderlandsche Oudheden ervaren zijn, weten dat dit niet dan grollen zijn. Zie hier van in 't vervolg op BAKENES

EN CORN. AUREL. in *Bat. Lib.* 1 en 2.

BACCHUM, een Dorp in Kennemerland. Zie BAKKUM.

BACHERIUS, (*Petrus*) een Dominicaner Monnik, en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, op de Hooge Schoole te *Leuven*, was Ao. 1517, te *Gend* in Vlaanderen geboren. Hij was niet alleenlijk een Godgeleerde, maar ook een cierlijk Dichter, schrander Redenaar en goed Taalkundige. Bijna dentijd van zestig jaaren, heeft hij doorgebracht met te *Brusfel*, *Antwerpen*, *Gend*, 's *Gravenhage*, *Dordrecht*, *Kalker* en te *Kleef*, zijne vermogens, ten nutte van het gemeen, te besteden. Op verscheidene plaatsen is hij Prior van zijne orde geweest, en op den 12den Februarij 1601, is hij in zijne geboorteplaats overleeden.

Zie SWEERTII *Athen. Bel.* FOPPENS *Bibl. Belgica*, alwaar men zijn Afbeeldsel en een Lijst van zijne Werken vindt.

BACHERUS, (*Andreas Elegius*) geboren te *Popperingen* in Vlaanderen, alwaar hij eerst Advocaat was, naderhand werd hij Hoogleeraar te *Bourges* in Frankrijk, en overleed aldaar in 't jaar 1562.

BACHERUS, (*Wolfert*) een der Klerken van den Raadpensionaris *Johan de Witt*, en tevens een van die, welke dien Heer verzelden, toen hij met mannenmoed naar de Gevangendoort ging, om, gelijk hij dacht, zijnen Broeder van daar te haalen: Na een weinig aldaar vertoefd te hebben, werd *Bacherus* door hem gezonden, om een afschrift van de Sententie tegen den Ruwaard, te haalen. Het ontfeld gelaat en de wankelende gang van *Bacherus*, bragt hem in een groot gevaar; want daar door trok hij de oogen van 't Graauw tot zig, en naauwlijks eenige treden voort zijnde, begon het geroep,

roep, zie daar een Klerk van den Verrader, die alle zijne geheimen bekend zijn. Veelen wilden hem te lijf, doch de vrees deed *Bacherus* zijne treden verdubbelen; hij ontkwam daardoor het nakende gevaar, en vond, toen hij met de Sententie kwam, het Hof en alle de toegangen zo opgepropt, dat het hem niet mogelijk was te rug te keeren, al had hij nog zo stout geweest; ook zal de vrees hem zekerlijk belet hebben daar toe veel moeite aantewenden.

Zie, *Gedenkstukken van 1672*, in 4to, bl. 45.

BACHEVORT. Het blijkt genoeg, zegt de Heer *ALTINE*, uit de woorden der Bulle van *Aufridus*, Bischoep van *Utrecht*; van 't jaar 1006, dat hier door verstaan wordt eene ondiepte, of doorgang in den *Eemstroom*: een *Harde door de Beek*/ die niet ver van 't Klooster *Hohorst* af was; mogelijk ter plaatse daar hedendaagsch de *Eembrug* is.

Zie *GERM. INFERIOR. Part. II. p. 16.*

BACHT en BACHTENSTEEN. Voorheen twee Kloosters binnen *Middelburg*, waaromtrent bij de Schrijvers veele verwarringen plaats hebben. Sommigen houden die beiden voor een en het zelfde Klooster, zijnde het voorheen onverklaarbaar, hoe *Bachtensteen* den naam van *St. Aagten* droeg, en ook het Klooster van de *Zwarte Zusters* genaamd werd; ook zijn zij met de Jaartellingen deerlijk in de war. Doch zie hier hoe hunne zwaarigheden weggenomen kunnen worden. *Bacht*'s *Gravenhoven* of 's *Gravenhof*, stond van ouds in de *Graavenstraat*; *Bachten*, dat is 's *Gravenhof*, was het Klooster en de Kerk der Graauwe Zusteren, die naar den derden Regel van de Orde van *St. Franciscus* leefden. Het zelve was gesticht 1473, welk gebouw nu de *Vischmarkts Kerk* genaamd wordt. Doch het andere *Bachtensteen*, of 's *Gravensteen*, was van het eerste onderscheiden, I.) In naam, zo als uit dit gezegde blijkt, II.) In ouderdom, alzo het reeds 1368 in wezen was; III.) In orde, volgende deeze, die van *St. Augustinus*; IV.) In kleeding, zijnde de eerste de Graauwe, en deezen de *Zwarte Zusters*, en V.) In woon en standplaats, woonende deezen achter het *Steen*, 's *Gravensteen*, (Gevangenhuis te *Middelburg*) alwaar men tegenwoordig de *St. Foris Doele* ziet.

Zie *Tegenw. staat van Zeeland*, I. Deel, bl. 104. *Oudh. van Zeeland*, bl. 108. 's GRAVEZANDE *Eeuwgetij*, bl. 467—469.

BACKENHAGEN, een Havezate in Overijsfel, ten Noord-Westen van *Delden*, behoorende aan den Heer *Johan Arnold Ludolf*, Baron van *Mulert*.

BADELOCH of *Badeloga*, was de Dochter van *Engelbert van Amstel*. Zij leefde 1203, en van haar wordt gezegd, dat zij uitmuntend schoon was. Haar Man was *Willem*, de eerste Heer van *Egmond*, die zig met haar, tegen den zin zijner Moeder, in den echt begeeven had. Uit dit Huwelijk is geboren Heer *Gerrit van Egmond*.

Zie *GOUDHOEVEN Chronijk*. BOXHORN EN SCHRIVERIUS.

BADUHENNA, was het, aan onze Oudheidkundigen bekende Bosch, waarvan *Tacitus* zegt, dat in het zelve, onder de regeering van den Keizer *Tiberius*, eerst negen honderd, en naderhand vier honderd Romeinen, in verscheidene achtereenvolgende gevechten met de Friezen gesneuveld zijn. 'Er zijn 'er, die meenen dat die slagen bij het Dorp *Bennebroek* in Kennemerland, zouden voorgevallen zijn, en dat dat Dorp van het Bosch *Baduhenna*, den naam van *Baduhennenbroek*, zou gekreegen hebben. *WINSEMIUS* is een van die, welke geloven, dat gemelde gevechten, in klein Friesland, nu West-Friesland, over het *Flie*, zouden geschied zijn. Dat het gemelde Bosch groot, onguur, en akelig geweest is, getuigen de oude Schrijvers eenpaarig; en veelen van hun voegen 'er bij, dat het *Hercijnische* van veele andere Boschen, en ook van dit, de Moeder geweest is. Dan op verre na zijn zij het in de aanwijzing van deszelfs standplaats zo wel niet eens. De eene zegt, bij *Bennebroek* in Kennemerland; de andere bij *Benningbroek* in West-Friesland; anderen weër in 't Land van *Drenth*; sommigen gaan verder, en zeggen, dat het lag op den bodem van de *Zevenwolden* in Friesland. Menigerlij zijn ook de gedachten, over den oorsprong van het woord *Baduhenna*. *Jonker VAN DER HOUVE*, verstaat 'er niet anders door, dan een Bosch, dat aan waterachtige weiden legt; *TACITUS*, die anders veele woorden naar de Latijnsche taal verbogen heeft, zegt

zegt uitdrukkelijk, dat *Baduhenna* de naam was, die de Friezen aan dit Bosch gaven, en leid van de Friefche bewoordingen, den zelven dus af. „ In dit woud (*zegt hij*) hoorde men eenen fterken weérklank der daar in gefprokene woorden. De onkundigen plegen 'er vervaart door te worden, maar de onvertfaagde Friezen niet, deezen door het zelve trekkende, en veel gerucht van woorden maakende, hoorden den Echo hunner woorden menigmaal nog fterker te rug kaatzen; dan daarop geen acht flaande, zeiden zij als met verachting, *Ba du! hinne*; dat zo veel zeggen wilde, als *Foei u! ga heen*, en dus zou het zelve, uit de zaamvoeging van die drie woorden, den naam gekregen hebben.” Anderen zijn weder van gedachten, dat het niet onwaarfchijnlijk is, dat nevens veele andere Goden, ook eene Afgod in *Baduhenna* alhier gediend, en aan haar dit Bosch toegewijd zou zijn, en dat het Bosch den naam daarvan gekreegen heeft.

BADUHENNA, zegt *Alting* (dien men in alle deeze zaaken, dient te raadpleegen), is zonder twijfel, bij de Germanen, de naam van eene Afgodin geweest. *CLUVERIUS*, wil den zelven hebben afgeleid van een Arabifch woord, dat in 't Hoogduitsch, *begin of aanvang* zou betekenen, en meent dat *Baduhenna* en *Tafana* een en dezelfde Godin geweest zou zijn. Wij kunnen hier op niets met zekerheid bepaalen, dan alleen dat *Tacitus*, ons leert, dat 'er Boschen onder die beiden naamen geheiligd zijn geweest. De eerste omschrijft hij als een *Tempel*, in 't land der *Marfen*, en het ander als dit *Bosch, Baduhenna*, in het land der Friezen. *M. Alting*, voortgaande zegt, dat dit woud geweest is, in een der Dorpen, van de Zevenwouden, in de Grietenij van *Stellingwerf-Westeinde* / genaamd *Holtspade* / dat tegenwoordig onderscheiden wordt in *Olde en Nieuwe Holtspade* / niet meer dan drie uren van den kant, van 't *Meir Flevo*; en dat men niet verre van daar, naar den kant van *Drent*, dien naam aan eene Godin, die doorgaansch *Paasla* / *Paadesla* genaamd wordt, als of men zeide de hoogte van *Pada*, gegeven vindt. Als mede, dat op de grenzen van *Hessen-Land*, (wel eer de woonplaats der *Catten*) een bron, aan dezelfde Godin toegewijd is, waar van *Paderborn*,

de Hoofdstad van dat Bisdom, den naam draagt. Wat nu betreft, dat *Tacitus*, het niet *Pada*, maar *Baduhenna* genoemd heeft, oordeelt de Heer *Alting*, dat zulks moet worden toegeschreven, aan den aart van de Oude Nederduitsche taal, waar aan het, volgens zijn zeggen, niet ongewoon is, het aanhangsel van Uwe aan verscheidene woorden gehecht te zien, als *niewe* voor *nie* of *nieuw*; *Kaluwe* voor *Kaal*; *zenuwe* voor *Zeen*; *Geluwe* voor *Geel*; *Arduwe* voor *Harde*; waar van daan het *Arden* of *Ardennerbosch*, bij de Romeinen *Silva Arduenna*; dat *Tacitus*, daarom naar deeze uitspraak gemerkt heeft, dat dit woord niet zo zeer *Padenhout* als *Baduenhout*, van de Inboorlingen genaamd werd; de letter P, in een B veranderd zijnde, zo als bij veelen geschied is, zo zou echter het geheel verhaal van den Romeinschen Historienschrijver, (zegt *Alting*) ons tot deeze gedachte brengen; want na dat de Friezen, aan den overkant van 't *Fliemeir* woonende, door de gierigheid van hun, die de schatting invorderden, tot onvredeheid gebragt, en in het 28ste jaar van onze tijdrekening afgevallen zijnde, de Romeinsche knechten aan galgen opgehangen, de gezachhebbers verjaagd, de verschanzingen waar in dezelve zig bevonden, belegerd hebben, zo heeft *Lucius Apronius*, Landvoogd van *Neder Germaanen*, om zulks te wreken, de Romeinsche Keurbenden, met de Ruiters, die daar bij behoorden, uit het bovenste gedeelte van het Wingewest ontboden, en daarbij de hulpbenden te voet en te paard, waar onder ook was een Ruiterbende van *Caninefaten*, en eenige Germaansche Voetknechten. De Friezen, deeze verzameling van magt vernomen hebbende, braken de belegering op, en trokken van daar, den Landvoogd tegen, om hun eigen land te beschermen. *Apronius* nu met zijn twee Legers, die uit Opper- en Neder-Germaniers, zo bondgenoten als eigen volk bestonden, langs den Rhijn, en de Graft van *Drusus* (niet over de Meeren, zo als *Germanicus* gedaan had: dat wel in acht moet genomen worden) afgevaaren zijnde, viel hij tevens in het Land der Friezen, en wel ter plaatse, alwaar het Leger, over de laage en verdrongene Landen (*Aestauria*) moest trekken; doch

daar.

daarom niet langs den oever van den Oceaan, zo als *Cluverius* hier uit wil opmaaken; want de gemelde verdronkene of vloedlanden, waren voorheen, zo wel als nu, tweeërlei; zijnde sommigen met een glibberig slijk bedekt, en met elken vloet bevaarbaar, deeze noemen wij **Watten** / en de Romeinen noemen ze Meeren. Anderen hebben een vaster grond, en zijn doorgaans met veel gras bewasfen, maar door geene dijken bewaard zijnde, loopen zij bij hooge vloed onder; zijnde anders bouw-, hooi- en weilanden, van onmisbaare nuttigheid. Deezen en dergelijken noemen wij **Hammen** / **Hamlanden** / **Hamriken** en **Hamriken** / dat is landen wedergekregen, uit de overstromingen van de zee. *Tacitus* noemt die *Aestauria*, **Heerliken** / verdronken landen. *L. Apronius* moet dus zijne Legers, aan het verdronken land gezet hebben, zo dat zij langs den Graft van *Drusus* (den Yssel) afvaarende, eerst aan den oostkant van t Meir Flevo gekomen zijn, op de plaats, die hedendaagsch **Blankenhjam** en **Usselham** genaamd wordt. Op dat nu het zwaar gewapend volk hier veilig zou kunnen overtrekken, moesten zij over veele slooten, bruggen en dammen leggen. De Duitsche Voetknechten, en de Ruitery der *Caninefaten*, was bevolen langs de wegen, die om de voortreffelijkheid van den grond doorgaans naauw zijn, en toen mogelijk onder water stonden, en daarom ondieptens (*Vada*) genaamd werden, voorttrekken, om de vijanden van achteren te omcingelen. Doch de Friezen, in slagorde staande, deden hun, die nog pas van de verdronken landen af waren, eerst de wijk neemen, daarna ook de Ruitery der keurbenden, die hun tot onderstand gezonden waren, vervolgens twee Regimenten (*Cohortes*), daarna nog drie, en ook de Ruitery der Bondgenooten; zo dat eindelijk alle de hulptroepen, die nog overig waren, mede gekwetst of afgemaakt werden. Indien nu de keurbende, en inzonderheid de krijgsknechten van de vijfde keurbende, niet spoedig toegeschoten waren, zo als zij van de vermoeide en in wanorde gebragte menigte, te hulp geroepen waren, zou zekerlijk al de manschap der Bondgenoten, de Ruitery der Inboorlingen, en bij gevolg het grootste gedeelte van het

Roomfche Heir, zijn omgekomen. Intusfchen werden 'er vee-
len van hun gevangen, en anderen vluchtten landwaards in.
En wanneer, daags daar aan, het gevecht voor de agtftemaal
hervat was, werd het grootfte deel van de overgeblevenen,
twee uren van de plaats, die door deeze nederlaag beroemd
is geworden, bij het Bosch *Baduhenna*, ter nedergehouden.
Anderen, die door de fchrik verder voortgedreeven waren,
en geen kans zagen, om bij de vesting aan het *Flie* (*Castel-
lum Flevum*) te komen, waarheen zij waarschijnlijk de wijk
genomen hebben, flieten elkander onder den voet; en met
het overige deel, nam de Landvoogd de vlucht naar het Win-
gewest, latende zijne dooden onbegraaven. Waaruit dan
overvloedig blijkt, dat de gelegenheid van de plaats, en de
reden van deeze benaaming, met den inhoud van het verhaal
overeenkomt. Tot dus verre de Heer *Alting*, die de plaats
van het bosch allermeeft fchijnt gevonden te hebben.

Men zie wat op het Art. van APRONIUS (L.) IV. deel,
bladz. 1205. gezegd is, en verder TACITUS, IVde
Jaarboek; WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 22. NEANDER,
Antiq. pag. 134, 135. *Handv. Chronijk*, II. deel, fol.
13. *Germ. Inf. Pars I.* CLUVERIUS. *Germ. Antiq.*
Lib. III.

BAEX (*Joachim*) een Roomfch Priester, in 't Sticht van
Utrecht, die zig, door zijn fchrijven tegen de Proteftanten
zeer berucht gemaakt heeft. Hij was geboren, 10 Augustus
1562. zijn vader was *Johan Baex*, Secretaris van de Staaten
van *Utrecht*. Hij overleed 1619, 24 September. *Valerius* ge-
tuigt van hem, dat de Wijsheid met de Eenvoudigheid, de
Geleerdheid met de Ootmoedigheid, de Welsprekendheid
met de fpaarzaamheid in 't fpreken, bij hem om de prijs ge-
fcreeden hebben. Zijne Nederduifche fchriften zijn; *de
Tolk of Advocaat van alle oprechte Katholijken*, in 's Her-
togenbosch, 1610. *De Ban van alle Kettters, Staatkundige en
verkeerde Katholijken*, ibid 1614. *De Bezem des gewetens*, in 't
Fransch: Brusfel 1650. Zijne overige werken, vindt men ge-
meld bij VAL. AND.

BAFLO, bij anderen *Bafflo*, *Rafelo*, en ook wel *Baffelt* ge-
naamd

naamd. Een Dorp in de Groninger Omlanden, en één der negen- en- veertig Dorpen van het *Kwartier Hunfinga*, waar in het huis *Meijma* ligt, dat omtrent het jaar 1640. aan Jonker *Haijo Leeuwen* behoorde, en in 't Jaar 1730, tot den grond toe afgebroken is. *Baflo* is vermaard geworden, door den beroemden *Rudolphus Agricola*, in 't jaar 1442. die aldaar geboren werd. Het ligt omtrent 2 mijlen van *Groningen*. In de geduchte watersnood van 1686, waar door in de Provintie van *Groningen*, een groote menigte van huizen, schuuren, enz. geheel weg spoelden, en veele menschen en beesten verdronken, had dit *Baflo*, het geluk, dat 'er niet meer, dan één paard en zes koeijen, door het water omkwamen. Veel meer leed het in den Kersvloed van den jaare 1717, die des nachts om twee uren tusfchen den 24 en 25 December, in *Hunfinga*, schoon doorgaans, wegens de nieuwe aangewasfene landen, met dubbele zwaare dijken en zeeweeren voorzien, met eene onuitspreekelijke woede drong, voortvloog, en menschen en vee zo onvoorziens overrompelde, dat een groote menigte van beiden, het leven verloor. *Baflo* heeft, wat het kerklijk betreft, de vijfde stem in het Klasfis van *Marne*, zijnde een Combinatie met *Rasquest*, alwaar echter geen dienst gedaan wordt. *Baflo* behoort aan den Baron F. A. VAN IN en KNIPHUYZEN.

VAN DER HOUVE, I. deel, fol. 170. SCHOTANUS, *Cronijk*, fol. 379. GABBEMA, *Watervloeden*, pag. 365. BACHIENE, *Geogr.* bl. 198. UBBO EMMIUS, noemt het een VILLA, dat is het hoofd van eenige plaatzen, onder een Rechter staande.

BAGGAERT, (*Johan*) geboren te *Vlisfingen* omtrent 't jaar 1657. door zijne bekwaamheid werd hij Stads Doctor te *Middelburg*, alwaar hij overleed in December 1710. *Rabus*, noemt hem een Arts, die in de woorden van oude en nieuwe Meesters niet wilde zweeren, maar die ten dienste zijner patienten met een goede Filofophie, en groote ervarendheid te rade ging. Hij voert tot bewijs van zijn gezegde, 's mans fchriften aan.

LE REU, *Geletterd Zeeland*, bladz 196. RABUS, *Boekzaal*, 2de deel, bl. 120 en 136.

BAGOUDE, was voor veele Eeuwen, de naam van *Bodegraven*. Zie het Art. daar van.

BAHIA *de todos los Santos*, is een deel der Brasiliaansche Zee, in het zuidergedeelte van Amerika, zig bij de Hoofdstad *St. Salvador*, tot de Capitania van Bahia uitstreckende. Het heeft deezen naam gekreegen van *Manuel Penjeiro*, wanneer dezelve, na een vreezelijken storm te hebben uitgestaan, op den dag van Allerheiligen, in dezelve aankwam, en aldaar de Stad *St. Salvador* bouwde. In het jaar 1624, den 8ten van de maand Mei, naderde de Vloot onder bevel van den Admiraal *Willekens*, de Baai, en vond dezelve gedekt door een Kasteel, en eenige Portugeesche Schepen, die 'er binnen lagen. De Onder-Admiraal *Pieter Pieterszoon Hein*, tasste de Schepen aan, met drie der zijnen, terwijl de Admiraal twaalf honderd Soldaaten en twee honderd veertig Matroozen aan land zette, hebbende *Albert Schouten* afgezonden, om *St. Salvador* te bemagtigen, dat zeer gemakkelijk toeging; vermits die Stad bij zijn aankomst reeds van haare Inwoonders verlaaten was, dus 'er zonder eenigen tegenstand een aanzienlijke buit behaald werd. Van de Portugeesche Schepen, maakte de Onder-Admiraal zig ook spoedig meester, vindende dezelve, behalven andere Koopwaaren, beladen met meer dan twaalf honderd kisten Suiker; ook bemagtigde hij kort daarop nog meer andere rijk gelaadene Schepen.

De Stad *Salvador* en de Baai werden op naam van de Algemeene Staaten, en van de W. I. Maatschappij terstond in bezit genomen. De Vlootvoogd stelde aldaar tot nader order, als Bevelhebber aan, *Johan van Dorth*, die kort daarna, door de Braziliaanen in een hinderlaag overvallen en omgebragt werd. *Allert* en *Willem Schouten*, twee Broeders, kregen na elkander aldaar het bevel. Wenschelijk echter ware het geweest, dat de plaats betrouwd was geworden aan de zodanigen, die dezelve beter bewaard, en met meer ingetogenheid hunne pligt betracht hadden. De Maatschappij die wel voorzag dat de Koning van *Spanje* niets onbezocht zou laten, om de Baai weder te heroveren, rustte twee talrijke Vlooten uit, doch de Spaansche Vloot landde 'er reeds in
de

de Maand Februarij 1625. *Albert Schouten* had zijn ampt moeten verlaten, zijnde thans *Ernst Knijf* in zijn plaats aangesteld, en hier door tweedragt onder de geringe bezetting (ten aanzien van de meerdere magt der Spanjaarden) gereezen zijnde, was de tegenstand gering, en op den 30sten van de Maand Maart, werd de Stad bij verdrag overgegeeven, op voorwaarde van de vrijen uittogt naar 't Vaderland, met Gefchut, Schepen en Goederen.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal*, bl. 10—54. AITZEMA, I. Deel, bl. 336 en 343. COMMELYN *Leven van Fredrik Hendrik*, I. Deel, bl. 20.

BAILLEU, een der verbondene Edelen, wiens naam men daar van op de lijst bij BOR gemeld vind; andere noemen hem *Baijleu de Hunneppluk*. Het is echter tot nog toe niet mogelijk, eenig nader bericht van hem te geeven. Bij den Heer TE WATER kan men eenige gisfingen omtrent hem vinden, doch zijn Ed. bepaalt 'er zelfs niet met zekerheid van.

Zie 't *Verbond en Smeekfchrift der Edelen*, II. Deel, bl. 179 en 180.

BAILIJ, zoon van *Pieter Bailij*, een der vermaarde Nederlandsche Kunstfchilders, geboren te *Leiden* in het jaar 1641. Zijn leven vindt men bij HOUBRAKEN, I. Deel, bl. 118 en 119.

BAILLY, (*Geslain le*) heeft zig in de Nederlandsche Gefchiedenissen eenen naam gemaakt, door zijne onderhandeling met den Graaf van *Rennenberg*. Omtrent het jaar 1580, en zelfs vroeger, had men reeds eenig vermoeden, dat de Graaf uit zucht voor den Roomschen Godsdienst, of uit andere inzichten, mogelijk de Spaansche zijde zou omhelzen; het zij nu dat de Spanjaarden hiervan door hem zelve, of door anderen, mede onderricht waren, dit is zeker, dat de Hertog van *Terranova*, zig van *Bailly* bediende, om *Rennenberg* tot den afval overtehaalen, en om de voorwaarden, waarop hij zulks verrichtten zou, te bepaalen. Het schijnt mij toe, dat *Rennenberg* in den beginne voor zig en de zijnen te veel heeft willen bedingen, ten minsten de onderhandelingen moeten voor een wijl afgebroken geweest zijn; want de Graaf teken-

de,

de, gelijk men weet, de Unie van *Utrecht*, en bragt *Groningen* aan der Staaten zijde, zo dat men alle reden had *Rennenberg* als een waar voorstander der Vrijheid aan te merken; doch het blijkt, dat hij in de maand Januarij des jaars 1580, de onderhandeling met *Bailly* weder heeft aangevangen. *Rennenberg* had onder zijne Raaden, zekere *Popke Ufkens*, een Man die den Staat getrouw was; deeze werd door *Kornput* gewaarschouwd, van op zijn hoede te zijn, en hier door werden de *Friezen* achterdochtig. Zeer duidelijk ontdekten zij het verraad, toen zij *Bailly* in handen gekreegen hebbende, bij hem eenige onbeschreevene papieren vonden, die met de hand van de Graaf getekend waren. Van deezen bedienden zij zig, doende *Bailly* op een van dezelve, de overlevering van het Slot te *Harlingen* schrijven, welke overgaaf geschiedde op den 5den der maand Februarij 1580. Hoc hierdoor verder gelegenheid gevonden was, om het verraad van *Rennenberg* te ontdekken, zal men op het Art. van hem zien.

Zie *BOR Authentieke Stukken*, II. Deel, bl. 3, 5, 10, 11 en 12.

BAJORAUNA, is volgens *SCHOTTANUS*, een zeer groote en Volkrijke Plaats in Friesland geweest, die door een menigte van Menschen bewoond werd. Doch in het jaar 880, door de alverwoestende Deenen en Noormannen verbrand, en daarna zodanig in vergetelheid geraakt, dat het niet mogelijks is, derzelve gelegenheid aan te wijzen.

Zie *Kronijk van Friesland*, fol. 73.

BAJORZUNA, is naar men vermoedt, de oude naam van *Bergen op den Zoom*, welke ook, even als *Bajorauna*, door de Deenen en Nooren zou verwoest zijn geweest.

BAJUM of *Baijum*, een Dorp in Westergo, in de Grietenij van Hennaarderadeel, een groot uur ten N. O. van *Franeker*, twee en een half uur ten Z. W. van *Leeuwaarden*, tusfchen de trekvaarten, die van *Bolswert* naar *Leeuwaarden*, en van daar naar *Franeker* gaan; aan de grenzen, die de Grietenijen *Menaaldumadeel* en *Baarderadeel* van elkander scheiden. Voorheen had dit Dorp een Parochiekerk, die onder den Proost van *Utrecht* behoorde, en wier Pastorij door eenen Kanonnik van de

Gravir-
Remen-
menen ;
1790. de
Rue.
een Ma
t gewa-
erden de
het ver-
bij hem
hand van
zij zig,
an het Slot
den sden
gelegenheid
ontdekken,

5, 10,
roote en
menigte
, door
ad, en
mogelijk

am van
door de

rietenij
Francher,
sichen de
van het
eretten Me-
en. Voorheen
en Proost van
Kanonnik van
de

Dit 's BAAK, der Dicht'ren BAAK, die van Gods geest bezeten,
Door onnavolgbare Poëzy,
Op 't heilig Woord geschoeid, den Grootvorst der Poëeten,
In kracht en schoonheid sreeff voorby.
Wat Eerkroon voegt 's Mans hoofd, om 't naar waardy te sieren?
Een krans van eeuwige Lauwhieren.
L. V. BROEK.

M. Wulfræt Drucc.

J. C. Philips July 1737

t' Amsterdam by P. Visser en J. Hartig, 1737.

de Premonstreiter orde bediend werd. De Pastorij bragt jaarlijks honderd, en de Prebende zestig Goudguldens op. Bij dit Dorp stond weleer een Nonnenklooster, dat den naam van *Michielsberg* of *Monnikke Bajum* voerde. *Bajum* en *Wielsrijp*, op welk laatste de Kerk is, worden beiden door één Predikant bediend.

Zie *Geogr. Woordenb. van Friesland*, bl. 35. *Oudh. en Gesichten van Friesland*, II. Deel, bl. 268. BACHIENE, A. bl. 1332.

BAKE, (*Laurens*) een Amsteldammer van geboorte, werd in het begin deezer Eeuw onder de beroemde Nederlandsche Dichters gesteld, en nog zijn zijne Bijbelsche Gezangen, die allereerst in het jaar 1682 in het licht kwamen, in aching. Het Kunstgenootschap, onder de zinspreuk *In magnis voluissè sat est*, dat is: *In groote zaaken is het genoeg gewild te hebben*, beroemde zig in dien tijd den Heer van *Wulverhorst*, tot een Medelid te hebben; want *Bake* was afkomstig uit het vermaard Amsteldamsch geslacht van dien naam, dat aan verscheidene aanzienlijke Famielien, door huwelijken is vermaagschapt geweest; als onder anderen aan dat van *Hoofst*. Onze Dichter had zig in zijne jeugd met vrucht in de Rechten geoefend, en was daarin tot Meester bevorderd. Door erfenis van zijnen Vader, werd hij Heer van *Wulverhorst*, eene Heerlijkheid in 't Land van *Montfoort*. Hij overleed in 't jaar 1714, of daaromtrent. Zijn afbeeldzel is door J. C. PHILIPS in het Koper gebragt.

Zie WAGENAAR *beschrijving van Amsteldam*, XI. Stuk, in 8vo, bl. 390.

BAKEL, een Dorp in de Meijerij van 's Hertogenbosch. Onder het Kerklijk distrikt van dit Dorp, behoort *Melis*. (*Milheze*) Onder de Parochie, die voortijds zeer uitgestrekt was, behoorde toen *Gemert*. In het jaar 1505, werd *Bakel*, nevens eenige andere Dorpen, door verpanding, tot eene Heerlijkheid gemaakt, dan weder gelost zijnde, werd het weder aan de Graaflijke Domeinen gehecht. De inval, die de Gelderschen 1512, in de Meijerij deden. was allernadeeligst voor *Bakel*, doordien het, beneffens *Asten*, *Geffen* en *Nieuwland*, in koo-

len

len gelegd werd. In de schatting van het jaar 1525, over gansch Braband geslagen, moest *Bakel* ieder half jaar, zes honderd vijftig guldens, vijftien stuivers, één penning en één mijt betalen. Het heeft een ruime Kerk met een Toren, waarop een hoog spits staat. De Abt van *Epternach*, is verplicht voor den ontvangst der Tienden, de Kerk te onderhouden. Het woonhuis van den Predikant, dat eerst tamelijk ver van het Dorp afftond, is na het pleegen van een geweldigen Huisbraak in 1768, omtrent in het midden van het zelve geplaatst.

't Getal der Gereformeerden was voorheen aldaar zeer klein, waarom hun Ed. Mogende, in het jaar 1680, goedvonden, het met *Gemert* te vereenigen. Ao 1699 werd het daar van weder gescheiden, en het Dorp staat nu, zo wel in 't Kerklijke als Burgerlijke, op zig zelf, zijnde, wat het Burgerlijke betreft, *Melheze* alleen, daaraan onderhoorig. Laat ons hier nog bijvoegen dat *Bakel* en *Melhezen*, behalven de heiden en een gedeelte der peelgronden, zevenhonderd en negen morgen Bouw- en Weiland beslaan, en zaamen twee honderd zes en zeventig Huizen, die nogzedert het jaar 1736, met een-en-dertig vermeerderd zijn, bevatten. De Inwooners van beide plaatsen, hebben hun bestaan van den Landbouw, van 't steecken van Peelturf, die met den naam van *Bakelsche Klot* bekend is. Hunne Regeering bestaat uit zeven Schepenen, en een Secretaris, die zijn Ampt erflijk bezit.

Zie OUDENHOVEN *beschryv. van den Bosch*, II. Deel, p. 21. VAN HEURN, *ibid*, I. Deel, bl. 409—420. BACHIENE, B. bl. 567.

BAKENDORP thans een klein gehucht, onder het gerecht van *Baarland*, in Zuidbeveland, digt aan de Westerschelde, alwaar men nog de ruinen van de kerk vindt, die aantoonen, dat *Bakendorp* voorheen een aanzienlijk dorp geweest is. Naar alje vermoeden, voert het zijnen naam naar de Toren, die aldaar eertijds als een baak in zee pleeg te staan. Een weinig zuidelijker, vindt men aan de Zeedijk een Haventje met een dubbele Kaai, waar van twee of drie Veerschepen afvaaren. De beide Heerlijkheden van *Baarland* en *Bakendorp*, bevatten

2251 gemeten 146 en een halve Roede gronds, en het getal der huizen beloopt 84.

SMALLEG. bladz. 702,

BAKENES, ook *Backenes* en *Backenise*, was in oude tijden, toen de zee door het Spaarne vloeide, en Rhijnland nog onbedijkt lag, een rijke Visfersbuurt. Dertig jaaren na de eerste bedijking, in het jaar 1255, viel de zee weder door het Spaerne in. Het land toen meest onder liggende, konden de Visfchers te *Bakenes*, (de grond aldaar aan eenige rijzing onderworpen zijnde) zo wel hunne woonplaats verkiezen, als anderen, zulks op een gedeelte van den *Amsteldamschen grond* ondernomen hebben.

Veele willen, dat *Haarlem* haaren oorsprong aan deeze buurt, verschuldigd is; sommigen voegen 'er bij, dat daaromtrent een bosch geweest is, dat aan *Bachus* gewijd was; dat de naam van *Bachiades*, verbasterd zou zijn, in *Bakenesfers*, en dat derhalven het woord *Bakenes* afgeleid moet worden, van *Bachus Bosch*. [De bekende *Cornelius Aurelius van ter Goude* zegt 'er dit van: „ Hierna volgde een Bosch aan *Bachus* gewijd, beplant met „ Wijngaarden en Olmboomen; de inwoonders deezer plaatsen wierden voortijds *Bachiades*, nu *Haarlemmers* genaamd, „ een hard volk, doch oprecht. In onze tijden werden 'er „ in het graaven tot het leggen van nieuwe grondvesten der „ gebouwen, nog wortels van oude Wijngaarden gevonden, „ zo dik als de dije van een man.” Doch naauwkeurige onderzoekers der Oudheid, twijfelen of 'er omtrent *Haarlem*, wel een *Bachus-Bosch* geweest is, zijnde met anderen van gedachten, dat de naam van *Bakenes*, beter kan worden afgeleid van een *Baak*, of waarschouwingsteken voor de Schippers. Weder anderen oordeelen, dat *Bakenes*, oud *Haarlem* geweest is. De kundige *Oudenhoven*, was van gedachten, dat *Haarlem*, te *Bakenes* zijn eerste Parochie-kerk gehad heeft, wordende als nog de *Bakenesfer-kerk*, voor de oudste dier stad gehouden. Minkundigen niet kunnende naspooren, van waar *Haarlem* zijn begin ontleend heeft, zeggen onbeschroomd, dat het te *Bakenes* geweest is, om dat die buurt de oudste Parochie was. Dat dit *Bakenes* een zeer rijke Visfchers buurt geweest

weest is, besluit gemelde *Oudenhoven*, uit het voortreffelijk gebouw, de Oude Bakeneser kerk, waar van nu slegts een gedeelte tot den Predikdienst gebruikt wordt, zijnde het andere gedeelte tot burger wooningen gemaakt. Toen in het jaar 1328 een groot gedeelte van de stad *Haarlem*, door den brand verteerd werd, bleef dit gebouw onbeschadigd. De *Bakeneser Toren*, zegt *Boxhorn*, die niet te waardeeren is, is een overtreffelijk werk. Ook is de naam van *Bakenes*, in het eene gedeelte der stad, dat meest *Oud Haarlem* genaamd wordt, tot heden nog overgebleeven, naamlijk in de *Bakeneser graft*, enz. waar van de Heer *Ampzing* zegt:

*Ik ga zo niet voorbij, komt weder al te samen,
En komt in mijn gedicht met uwer aller namen,
En sijt so me bekend, en sijt so me geacht.
Wie zal de eerste sijn? komt BAKENESSEK GRACHT,
Bestaat de voorste plaats, de oudste van hun allen,
En die gelopen hebt aan onse eerste wallen.*

Waar uit men ziet, dat *Ampzing* deeze als de oudste der stads Graften aanmerkt, en bij hem vindt men ook naar onze gedachten, desaangaande het beste bericht. Hij zegt naamlijk, dat de buurt *Bakenes*, na den brand van 1328, binnen de stad getrokken is, schoon *Schrevelius* het mede 't *Oude Haarlem* noemt. Dat *Bakenes* in het gemelde jaar 1328, nog buiten de stad stond, bewijst de Heer van *Oosten de Bruyn*, bl. 64. uit een oud Chronijkje, geschreven op Perkament, waar uit zijn Ed. het volgende bijbrengt. „ In den jaere ons Heeren *MCCCXXVIII*. die poirte van Haerlem verbrande doirgaende met eenen onleslijken brande, welke stede in eenre corter stont van eenen vier ten lesten is barnende geworden, met eenre gruwelijke distruceering ende nederval, mit allen kerken. bedehuisen, en Capellen, en veertien menschen binnen der stede verbrant. Die *CAPELLE* fecerlike der *SALIGER MAGET MARIEN BUTEN ONDER DIE STEDE*, (versta hier door de *Bakeneser Kerk*) als wij hopen, bij haire hulpe, bleef onverbrant, enz.” Zo is dan ook dit *Bakenes*, niet het oud

oudste gedeelte der stad, maar wel het Zand, zijnde nu de Markt.

OUDE. *Haarlems Wieg*, bl. 19. ENZ. V. LEEUWEN, *Bat. III* fol. 1243. LEEGWATER, *beschrijv. v. Haarlem*, bl. 6. ZOETEBOOM, *Zaanl. Arc.* bl. 107 enz.

BAKENES, was voorheen een zeer oud huis in Kennemerland, nabij Haarlem, waar van een oud en edel Geslacht deezen naam voerde. Niet langen tijd vóór het jaar 1400, wordt melding gemaakt van Heer *Jacob van Bakenes*, Schildknaap, die in 1455 te Haarlem is begraven geworden. Hij liet een zoon na, *Adriaan van Bakenes*, die in 't Heilige Land Ridder geslagen werd, en wiens zoon was, *Berthout van Bakenes*, Hofmeester, van *Jan, Graave van Egmond*. Deze *Berthout*, overleed, zonder wettige kinderen na te laten, omtrent het jaar 1513. Een nageblevene bastaard van hem, *Pieter van Bakenes* genaamd, stierf A.O. 1561.

VAN DER HOUVE, I. deel, fol. 123. GOUDHOEVEN, fol. 158. VAN LEEUWEN, fol. 857.

BAKEVEEN of *Backeveen*, was in vroegere Jaaren een uithof van 't Convent van Mariengarde, met een Kapel, gesticht door *Hiardus*, den vijfden Abt. Men zegt, dat aldaar in 't jaar 1231 een Friesche Eremit, *Dodo* genaamd, gewoond heeft. Het Klooster stond in de Grietenij van Opsterland, drie kwartieruurs van Sijgerswolde, ten Z. O. aan den weg van Drenth. Geogr. Woordenb. p. 88.

BAKHUIZEN, een buurt in de Zevenwolden, in de Grietenij van Gaasterland, een uur van Staveren, en een half uur ten Noorden de Zuiderzee. De Pastorij van *Bakhuizen* behoorde welker onder het Dekenschap van *Staveren*, en brágt doorgaans jaarlijks 100 Goudguldens op. Volgens een handschrift der Utrechtsche Kerk, werd dezelve bekleed door een Monnik van de orde van *St. Benedictus*. Dit *Bakhuizen*; als ook *Mirns*, geen kerk hebbende, zijn gecombineerd met HEMELUM. Bij deezel-
 buurt ligt een klein meittje, het *Bakhuizer wadt* genaamd, en aan de tegenoverzijde stond welker, de beruchte *State, GALAMA*, waar van in het jaar 1664, het laatste overblijffel gezien is. Uit de Grietenij waar onder *Bakhuizen* behoort, toen

met weerbaare manschap, wel bezet zijnde, oorloogde in het jaar 1486, *Igo Galama*, hoveling, en medestander van de Vetkoopers, tegen den Abt van *Hemelum*, en deszelfs medestanders.

Geogr. Woordenb. bl. 34. *Oudh. van Friesl.* I. deel, bl. 514. WINSEMIUS en SCHOTANUS.

BAKHUIZEN (*Ludolf*) vermaard Kunstschilder, is geboren op den 18den van de maand December des jaars 1631, te *Emden*, alwaar zijn Vader het ampt van Geheimschrijver, en deeze *Ludolf*, tot op den ouderdom van 18 jaaren, dat van deszelfs Klerk, waarnam. In het jaar 1650, kwam de jonge *Bakhuizen* te *Amsteldam*, met oogmerk om zig tot den Koophandel bekwaam te maaken. In de schrijf- en reken-kunst zeer wel ervaren zijnde, had zijn Patroon, de Heer *Bartelot*, veel dienst van hem; doch genoot niet lang de vruchten van zijn bekwaamheid, vermits *Bakhuizen* zig op het tekenen van den Scheepsbouw naar 't leven toeleide; waarom 'er toen reeds van hem gezegd werd, *dat het leven zijn voorwerp, en de lust zijne onderwijster was.* Zijne vrienden rieden hem wel, het Penseel ter hand te neemen, doch hij verklaarde zig onbekwaam het zelve te handelen, echter spoorde zijn eerste Mecenas, *Aldert van Everdingen*, hem zo sterk aan, dat hij eindelijk het Palet in de hand nam, en een stukje vervaardigde, waar voor hij 10 guldens ontving. De vermaarde Zeeschilder, *Hendrik Dubbels*, bewees hem door goede onderrichting een groote gunst, dit gevoegd bij eene onvermoeide oefening, heeft het *Bakhuizen* zo ver doen brengen, dat zijn naam en kunststukken alom gepreezen werden. Ten bewijze daar van, behoeven wij hier slegts te melden, dat de Burgemeesteren van *Amsteldam* hem in het jaar 1665, bekwaam kenden, tot het vervaardigen van een groot schilderstuk, vol gewoel van allerlei Scheepen en Jachten, met het gezicht van de stad in het verschiet; waar voor hem betaald werd, de somma van 1300 guldens, en nog een geschenk daar boven. Dit schilderstuk heeft naderhand gediend tot een geschenk, aan Koning *Lodewijk den XIVden* die het zelve met groot genoegen ontvangen en op de zaal van de *Louvre* geplaatst heeft; waar uit de hoegrootheid van 's mans

kunst-

kunstvermogen genoeg is optemaaken. Hij overleed den 7den van de maand November, des jaars 1709. Zijn Beeldnis en omftandiger levensbeschrijving, kan men vinden bij HOUBKAKEN, in het tweede deel van zijnen *Schouwburg*, bl. 236—244.

BAKKER (*Jan de*) bekend bij den naam van PISTORIUS, geboortig van *Woerden*, was Pastoor te *St. Jacobswoude*; hij is de eerste van wien men onder de Kerklijken van Nederland gemeld vindt, dat de leer van *Luther* aannam. Hier van werd hij spoedig verdacht en aangeklaagd, aangezien hij niet schroomde in zijne onderwijzingen openlijk daar voor uittekomen. Allereerst werd hij te *Utrecht* op het Bisshopshof gevangen gezet, doch na de afkondiging van de *Gendfche bevrediging* weder ontslagen. Na dat ontslag werd hij door den Heer van *Warmond*, naar het *Woud* gezonden; vervolgens ging hij bij leening naar *Woerden*; aldaar vertoonde hij de plekken, die hij door het draagen van ketenen en kluijsters, in de gevangenis gekregen had. Naderhand weder gevat zijnde, werd hij in de kerker geworpen, en als de eerste Martelaar, in 's *Hage* op den 15den September van het jaar 1525, in den ouderdom van zeven-en-twintig jaaren, verbrand. In de kerk te *Woerden*, wordt nog tegenwoordig, zijn afbeeldfel, als ook zijn ter doodbrenging, fraai geschilderd, bewaard, met een Latijnsch onderschrift, dat in 't Nederduitsch dus luidt: *Johannes Pistorius, geboren te Woerden, als getuigen der waarheid, in den Haag gemarteliseerd, 15 Sept. 1525.*

Zijne marteling en dood, is eerst in 't Latijn beschreeven, door zijnen medegevangene G. ΓΝΑΡΗΕΥΜ; daarna in 't Nederduitsch vertaald, door Mr. *Jacob Verwij*, en gedrukt te *Leiden* in 8vo 1652.

F. VAN MIERIS, *Hist. der Nederl. Vorsten*, II. deel, bl. 214. BRANDT, *Hist. der Reform* I. deel, bl. 26 en 95. *Rijnl. Oudh* bl. 313. *Befchr. van 't Bisdom Utrecht*, II. deel, bl. 349.

BAKKER, (*Jacob*) schoon te *Harlingen* geboren, heeft echter den meesten tijd van zijn leven, in *Amsteldam*, alwaar hij door zijn kunst, inzonderheid in het schilderen van Pourtraiten, vermaard was doorgebracht. Volgens het onderschrift van zijn

afbeeldfel, naar het schilderij van *T. de Keijzer*, door *Matham*, bladsgroote in het koper gebragt, is hij geboren in het jaar 1609, en overleeden den 27sten Augustus 1651.

HOUBRAKEN, I. deel, bl. 336.

BAKKER (*Adriaan*) broederszoon van den laatstgemelden, geboren te *Amsteldam*, en zo wel aldaar, als door geheel Europa bekend, voor een uitmuntend Historie- en Portrait-schilder. Om van zijne kunst te gewaagen, behoeft men alleenlijk te zeggen, dat het stuk op 't Stadhuis van *Amsteldam* geplaatst, tegen het verwulf boven den ingang van de Pleitzaal, verbeeldende het laatste oordeel, zijnen roem vereeuwigt. Hij overleed in zijn geboortestad Ao. 1686.

Ibid, III. deel, bl. 186.

BAKKER (*Adriaan*) bekleedde te *Haarlem* het Ampt van Schout in het jaar 1690, een tijdstip waarin de gemoederen, door de staatsomstandigheden ligtlijk tot buitenspoorigheden oversloegen. Te *Rotterdam* was nauwlijks een verbaazend oproer gestild, of men zag het zelve binnen *Haarlem*, om een bijna niets betekenende zaak uitbarsten. De Regeering aldaar had ter voorkoming van brand, het rooken van tabak, op straaten, wagens, in schuiten, en op gevaarlijke plaatsen binnens huis, verboden, op een boete van zes guldens voor de overtreeders. Het gemeen spotte met dit bevel, en overtrad het zelve, bijna ieder oogenblik. De Schout, die zig verplicht achtte, de gemaakte keur te doen in acht neemen, tastte op den 23sten van de maand October, een jongeling op de straat aan, en vorderde van hem de boete; doch de knaap weigerachtig of onmagtig zijnde om dezelve te voldoen, werd door hem den rok uitgetrokken. Het gemeene volk dit ziende, hield zulks voor een zwaare belediging, loopt den Schout na, en dwingt hem den rok te rug te geeven. Hier mede niet vergenoegd, begeerde men ook de boeten, die eenige reeds hier over betaald hadden, te rug. 't Ging in dit als in andere gevallen; het snoer eens los zijnde, heeft hij dien het behoord veel moeite om 't weder in handen te krijgen. Nu moest het huis van den Schout geplunderd worden; werkelijk werd met het insmijten van eenige glazen daar mede een begin gemaakt, en onder het pleegen van
deze

deezee en andere gewelddadigheden, werd 'er een lijst opgemaakt van huizen, door de Regenten bewoond, en die derhalven mede geplonderd moesten worden. Thans was 'er goede kans, om de zoutpacht, waar over reeds lang gemord was, afgeschafte te krijgen; doch de Haarlemsche Schutterij, in tijds het gevaar van dergelijke euveldaaden bevroedende, kwam spoedig in de wapenen, plaatste zig voor die huizen, waar voor men beducht was, en stilde dus den oproer tot zo lange dat 'er een regiment Soldaaten binnen kwam, waar door het graauw beteugeld, en den Schout, voor verdere moeilijkheden beveiligd werd.

Europ. Mercurius van 1690. voor de maanden Octob. en December. *Waarachtig verhaal van het voorgevallene in 1690. 1ste en 2de deel in 4to.*

BAKKER, (*Kornelis Adriaansz*) bekleedde in het jaar 1575, het ampt van Pensionaris der stad *Zierikzee*, in welke waardigheid hij een der afgevaardigden was, tot de Vredehandeling te *Breda*. Zie *Breda*.

BAKKER (*Kornelis*) een van de zes-en-dertig Raaden der Stad *Amsteldam*, in een der gevaarlijkste tijden voor Nederland, naamlijk in het beruchte jaar van 1672; dus mede een van die geenen, welken gestemd hadden, tot de vernieting van 't befaamde *Eeuwig Edict*, het welk op den 30sten Junij, te *Amsteldam* in de Raadkamer verbrand was.

WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XIV. deel, bl. 85.

BAKKEREEL (*Guiliam en Gilis*) twee gebroeders, beiden Schilders te Antwerpen, doch schoon gelijken naam voerende, en gelijke kunst oefenende, echter gantsch verschllende van aart, en geneigdheid in het behandelen der kunst; leggende de eene zig toe op groote Landschappen, en de andere op groote beelden. SANDRART zegt, dat de kunst als tot hun geslacht behoorden, en dat het 'er zeven of agt gekend had, die alle deezee naam voerden, en veel geld, met het penceel wonnen, maar ook weder los en luchtig verteedden.

BAKKERZEEL, (*Jan Casembroot*, Heer van) Lid der verbonden Edelen. Zie *CASEMBROOT*.

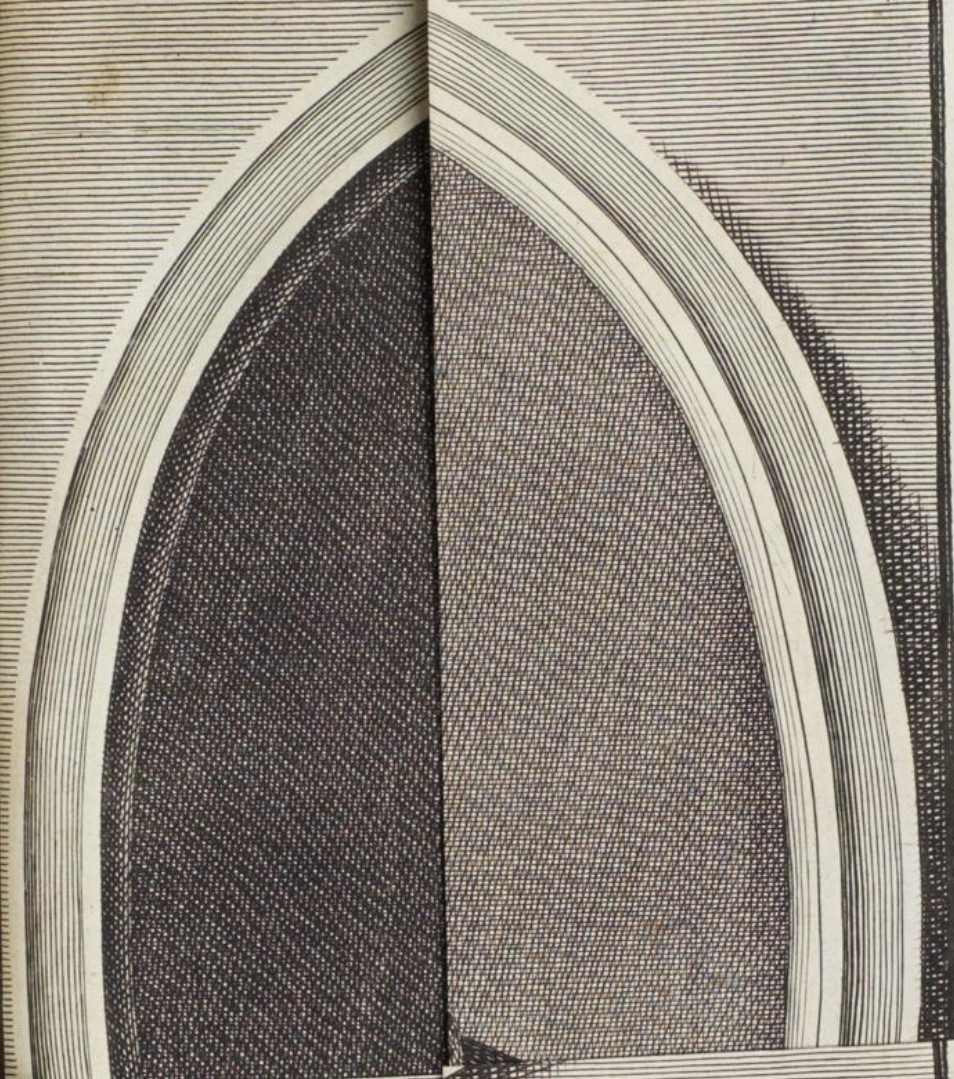
BAKKEVEEN of *Backeveene*, van deeze plaats wordt, zegt de Heer ALTING, melding gemaakt, in 't Perkamente boek van *Utrecht*, en omschreeven als een plaats zeer wel gelegen, om Krijgsvolk uit de Friesche Wouden, door de Veenen naar *Drenthe*, en van daar weder te rug te brengen. Ook is dezelve aanmerkelijk, wegens den nederlaag, die de Friezen aldaar in het jaar 1231, door de Drenthenaars geleden hebben. *Bakkeveen* is eigenlijk een gering Dorp, onder, of tot *Opsterland* behorende, draagende den naam van Kapel, die eerst voor de kluis van *Dodo* gediend, en naderhand *Marienhof* genoemd is, liggende tusschen den oorsprong van de *Borneda*, en de grens-scheiding van *Drenthe*, aan den weg, die door de Veenen loopt, zijnde de uitterste hoek van de Wouden; alwaar deeze benaaming zig over een ruime Heide uitstrekt.

Zie HALMA.

BAKKUM, een dorp, sommige noemen het een buurt, in Noordholland, of bepaaldelijk onder Kennemerland, en wel onder *Alkmaar* behorende. Voortijds was dit een gedeelte van 't Graaffschap *Egmont*; doch is naderhad door koop de eigendom geworden van den Heer *van der Mylen*. Het ligt aan den voet van de Duinen, niet ver van het gemelde *Egmont*. De naamsoorsprong willen sommigen afleiden van den Afgod *Bachus*, die aldaar eertijds geëerd zoude zijn. De Heer en Mr. *Joh. Geelvinck*, Heer van *Kastrikum*, is Vrijheer van dit *Bakkum*.

Zie GOUDHOUVEN *Chronijk*, fol. 84. VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 117. BACHIENE, A. bl. 713.

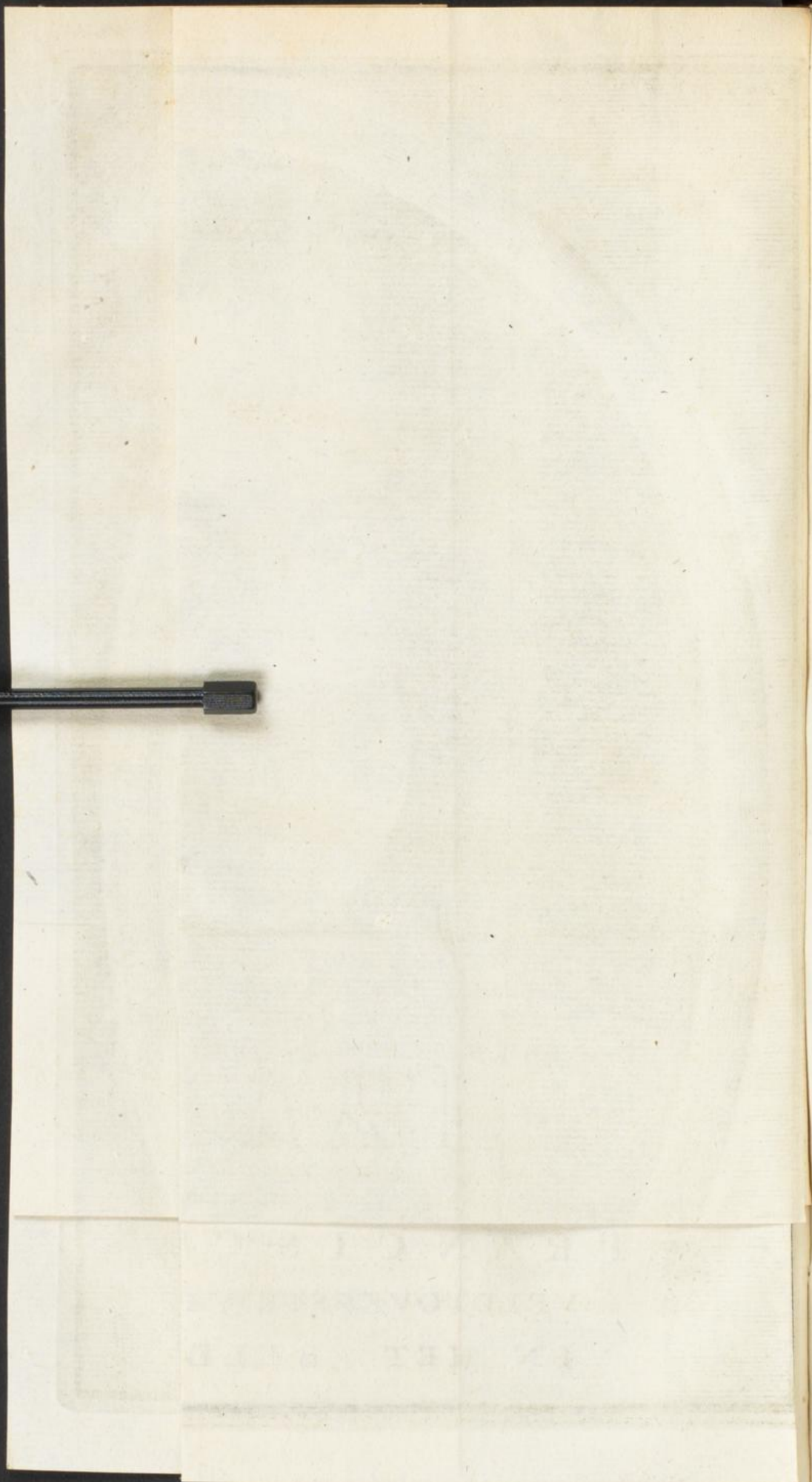
BALDESZ, (*Franciscus*) doch ook wel *Baldes* of *Valdes* genoemd, een Man, die zig in de Nederlanden, zeer befaamd gemaakt heeft, door de strenge belegering van *Leiden* (1574), en niet minder door zijn Huwelijk met de Nederlandsche Jongvrouw *Magdalena Moons* of *Moens*. De naam en eer van deeze Vrouw verdient, dat van haar en haaren Man *Baldesz*, alhier gewag gemaakt wordt, en dus zal men het mij ten goede houden, dat ik hen, die door den dood gescheiden zijn,

F R A L D E Z,
VELDT LEGER
IN EYDEN.

FRANCISCUS BALDÉZ.
VELDTOVERSTE VAN'T SPAENSCH LEGER
IN HET BELEGH VAN LEYDEN.

zijn, bijeen voeg; zijnde mijn oogmerk, om met dit Artikel veele verkeerde denkbeelden weg te neemen, en aan te toonen, dat Mejuffrouw *Moons*, de echte Vrouw, en niet de bijzit van *Baldesz*, als mede dat gemelde *Baldesz* voorheen *Rap-faces* genaamd, geen persoon van die geboorte, als veele zig verbeeld hebben, en nog veel weiniger een onechte Zoon van den Hertog van *Alba*, geweest is. De verbeelding van de gewaande aanzienlijke geboorte van *Baldeus*, zo als wij hem voortaan zullen noemen, om dat hij bij dien naam algemeener bekend is, heeft ongetwijfeld veel voedsel gegeven aan de gedachte, dat *Magdalena* zijne bijzit was. Uit *STRADA* en andere kunnen wij zien, dat hij onder de Spanjaarden, nooit hooger rang, dan die van Colonel bekleed heeft; men leeze het verhaal van den slag op de *Mokerheide*, en daarin zal men zien, dat het opperbevel, niet aan hem, maar aan *Sanchio d'Avila* toebetrouwd was; behalven dat, bewijzen veele andere gevallen, dat hij allengskens van laager tot hooger Krijgsampten bevorderd is; en of dit nog niet genoeg ware, voeg ik hier bij, dat men nergens zal vinden, dat hij zig op een aanzienlijke geboorte beroemd heeft, 't geen anders voor een Spaanschen *Don*, niet wel mogelijk is te verzwijgen. Wanneer men daarentegen het geslacht van Jongvrouwe *Moons* wil nagaan, zal men ras bevinden, dat zij van Vaders zijde, van een aloud Hollandsch bekend geslacht, en van Moeders zijde uit een Edel geslacht in Brabant is: zijnde haar Vader *Pieter Moons*, ten tijde van Keizer *Karel den Vijfden*, Ontvanger Generaal van 's Keizers bede over Holland; ook was hij vereerd met den titel van Raad van Zijne Majesteit, zo als met verscheidene Keizerlijke Brieven aan de Landvoogdes geschreeven, zou kunnen bevestigd worden. Was nu haar Vader een Man van aanzien ten tijde van gemelden Keizer, haar Broeder *Pieter Moons*, was zulks niet minder ten tijde van Koning *Filips*, hebbende veele Jaaren Raad in de Hove van Holland geweest; en dus meen ik bewezen te hebben, dat zij in aanzien en geboorte boven haaren Man verheven was. In het beruchte jaar 1574, had zij haar verblijf in 's Hage, de plaats haarer geboorte, en niet afzonderlijk, maar in gezelschap, en onder het opzicht van haar

Broeder en Zuster, ten huize van haare Moeder, die ten dien tijde Weduw was. En als men haare staatelijke afbeelding beschouwt, toont haare kleeding genoeg aan van wat rang, gedrag en staat zij was. Hoe benard het nu, gedurende het beleg van *Leiden*, in 's *Gravenhage* ook mogt weezen, liet noch het Ampt van haar' Broeder, noch hunne bezittingen toe, dat aanzienlijk Vlek te verlaten; en het verblijf dat *Baldeus* meestijds in den *Haag* hield, gevoegd bij zijne verkeerung met aanzienlijke Lieden, heeft ongetwijffeld aanleiding gegeven tot de verkeerung tuschen hem en *Magdalena*. Dat hij echter zijn oogmerk niet zo spoedig als hij ongetwijffeld wel gewenscht had, heeft kunnen volbrengen, is genoegzaam te besluiten uit de algemeene haat der Nederlanders tegen de Spanjaarden; ook is het bekend dat Mejuffrouw *Moons*, schoon reeds den ouderdom van dertig jaaren berijkt hebbende, veel moeite had, eer zij de toestemming haarer Vrienden, die van geen Huwelijks voltrekking wilden hooren, voor dat het beleg ten einde geloopt was, kon verkrijgen.

Het onverwacht ontzet der Stad, kon niet dan groote veranderingen in zijne oogmerken ten wege brengen. Uit de geschiedenisfen van dien tijd is kenbaar, hoe het Spaansche Krijgsvolk, op *Baldeus* verbitterd zijnde, hem gewelddadig aantastten en eenigen tijd gevangen hielden; als mede hoe hij eindelijk met dat Volk te *Utrecht* gekomen, veel moeite had, om het te bevredigen, en verders dat hij ten zijnen gelukke daarna in *Brabant* kwam. Gedurende hij zig aldaar onthield, gaf hij aan zijne *Magdalena* door brieven kennis van zijn ongeval, en haar aantoonende, dat hij zig in *Holland* niet durfde vertrouwen, verzocht hij op het ernstigste aan haar en haare Vrienden, dat zij zig met haare Zuster en verdere bloedverwanten tot *Antwerpen* wilde vervoegen, om het beraamde Huwelijk te voltrekken, zo als dan ook geschied is; hebbende zij met elkander geleefd tot het jaar 1580 of 1581, omtrent welken tijd *Baldeus* overleeden is, zonder Kinderen na te laten, zijnde de twee, welke *Magdalena* had gebaard, reeds vóór hem overleeden; waarom dan de boedelscheiding geschied is, tuschen haar, *Magdalena Moons*, Weduw, en een Zusters Zoon

van

van *Baldeus*. *Magdalena Moons* begaf zig daarna weder naar de Nederlanden, en trad aldaar na verloop van eenigen tijd in een tweede Huwelijk met Jonkheer *Willem de Bie*, een aanzienlijk Brabandsch Edelman, die eenige Jaaren in dienst van den Prins van *Oranje* geweest is. Deeze mede overleden zijnde, hertrouwde zij andermaal aan Jonkheer *Jurriaan van Lennip*, een Kleefsch Edelman, die voorheen ten Vrouwe gehad had, een Dochter uit een der oudste Hollandsche geslachten, en door welk Huwelijk hij eigenaar geworden was van het Huis te *Werve*, gelegen buiten den *Haag*; van waar zij, na op het gemelde Huis eenige Jaaren gewoond te hebben, naar *Utrecht* vertrokken; aldaar overleed *Magdalena* in eenen hoogen ouderdom, zonder Kind of Kinderen nateelaaten.

Wat nu aangaat, het geene haar word toegeschreven, zo in het beleg van *Leiden*, Treurspel, door R. BONTIUS, het welke men zo veele maalen op het Amsteldamsch en andere Toneelen vertoond heeft; als mede het geene de vermaarde *Amsteldamsche Dichteres Mejuffrouw VAN MERKEN*, van haar zegt, in haar Toneelspel het *Beleg van Leiden* genaamd; de kundigen weten, dat dat alles niet hooger moet aangemerkt worden, dan Poëtische versieringen, waar door de waarheid van de gebeurtenissen, niet weinig beneveld wordt. De bovengenoemde Dichter, heeft veel voet gegeven; om haar als een Bijzit van *Baldeus* te voorschijn te doen komen. En wat het Gastmaal, door Mejuffr. VAN MERKEN verzonnen aangaat, daar van is geen de minste zekerheid voor handen: dit echter is en blijft waar, dat men *Magdalena*, menschlijker wijze, de uitstelling van den voorgenomenen storm, waardoor *Leiden*, waarschijnlijk zou hebben moeten vallen, te danken heeft; want zulks is gegrond, op het getuigenis haarer Vrienden, door welken men gemeld vindt, dat *Baldeus* afscheid van haar willende nemen, om den beraamden storm te doen aanvangen, haar in de allergrootste droefheid vond, en zij, na hij naar de oorzaak daar van gevraagd had, hem openbaarde, welke zorg, angst en smart, zij voor en over de *Leidenaren* gevoelde. Op welke bekentenis *Baldeus* haar beloofde

den storm te doen ftaaken , als bevroedende , dat de Stad buiten dien , uit hoofde van derzelver deerniswaardige omftandigheden , tog in zijne handen moest vallen , welk vooruitzicht , fchoon menfchlijker wijze niet ongegrond , door de Godlijke Almagt , ten behoud van *Leiden* , en met *Leiden* gansch Nederland verrijdeld is geworden.

Wenfchelijk ware het , dat onze Toneeldichters , zig in het behandelen van Vaderlandsche Gefchiedeniften , toeleiden , om de waarheid der gebeurtenis altoos in 't oog te houden , en de zaaken zo te vertoonen , als zij wezenlijk gefchied zijn , op dat de aanfchouwers niet misleid , en de nakomelingen , daar in altoos als in eenen fpiegel , de blijken van Gods Almagt mogten zien ; waar toe het hen in de gefchiedeniften van ons Vaderland , nimmer aan ftof zal ontbreeken.

Menigvuldig zijn in onze Kunstkabinetten , de afbeeldfels van deeze beide Perfoonaadjen , en de beften daar van zijn die , welken vervaardigd zijn blads grootte , door C. VISSCHER.

BALDRICUS of *Baldrik* , de vijftiende der Utrechtsche Bifchoppen , en opvolger van Bifchop *Ratboud* , was de Zoon van *Ludgerus* , of volgens J. DE BEKA , en meer anderen , van *Roxpied* , Graaf van *Kleef*. J. VELDENAAR noemt zijnen Vader *Luthardus* , de tiende der Kleeffche Graaven. Hij bezat de Bifchoplijke floel , van het jaar 918 tot 977 , en dus bijna zestig jaaren. Gemelde VELDENAAR , ftelt zijne aanftelling in 917 , en zegt ook , dat hij den bijnaam van *Pius* , of de Godvruchtige , verkreeg ; waarfchijnlijk , om dat hij mede een der vier was , die het Euangelium hier te Lande 't eerst verkondigd hebben. In zijnen tijd werden de Noormannen , die meer dan eens *Utrecht* overvallen hadden , zeer verzwakt , dus hij zig te recht van de gelegenheid bediende , om hun geheel en al het Sticht te doen ruimen. Na dit verricht te hebben , herbouwde hij de muuren en torens der Stad , en deed daaraan zeer fterke Bolwerken maaken. Ook deed hij de verbrande Kerken herbouwen , het Bifchops-Hof vernieuwen , en gaf *Utrecht* dus een geheele andere gedaante. Van hem wordt gezegd ; dat hij voor zijne Schaapen niet alleenlijk een getrouw Herder , maar tevens een goed Krijgsman

man was, om hen met de Wapens te befchermen en te verdedigen. In het jaar 966 trok hij naar Italië, om een mondgefprek met Keizer *Otto den Eerften* te houden, wegens eenige zaaken, die het Bifdom van *Utrecht* betroffen. Naar *Utrecht* te rug keerende, zou hij zo word voorgegeeven, verfcheidene heilige Reliquien mede gebragt hebben, als de lichaamen van *St. Benigus*, *St. Pontiaan* en *St. Agniet*, of hem door gemelden Keizer zouden vereerd geworden zijn. De Kerk door *Willebrord* te *Utrecht* gebouwd, deed hij ten gronde toe afbreeken, en op dezelfde plaats een veel fchooner en heerlijker ftellen. Keizer *Otto* vergunde hem in 't jaar 936, bij anderen 950, dan waarfchijnlijker 940, binnen *Utrecht* een Munt te mogen doen ftellen. Ook befchonk dezelve hem en zijne navolgers in 't jaar 949, met het Opperhoutvesterfchap van de Jagt en van het grove Wilt, zo in 't Landfchap van *Drenthe*, als in het Woud van *Funalho* of *Vollonhoven*, zo dat niemant, zelf niet de Graaf, daarin ter jagt mochten gaan, of eenig Wilt vangen, zonder bewilliging van den Bifchop. De giften van *Karel den Grooten*, Koning van Frankrijk (naderhand Keizer) aan *St. Marten*, of liever aan de Kerk van *Utrecht*, werden van Bifchop *Balderik* mede op nieuw bevestigd, zo als ook die van andere Keizeren. Die van Keizer *Otto den Grooten*, in het jaar 947, vermeerderde hij met veele anderen, als met het recht tot de Visfcherijen in *Almere*, (een water waar van zo men wil *Alkmaar* haaren naam zou gekregen hebben) en in *Almufen*. Ook heeft *Baldrik* den Bifchoppelijken zetel uit *Deventer*, alwaar die overgebragt was, toen de Nor of Noormannen in 't Sticht alles verwoesteden, weder binnen *Utrecht* gebragt. Na alle deeze en andere verrichtingen, overleed hij op den zevenden dag van Januarij, of den 26ften December des Jaars 977 en 976, en ligt begraaven aan de zuidzijde van de door hem herbouwde Kerk van *St. Marten*. De meeste oude Schrijvers geeven hem de letter (*S. Sanct*) voor zijnen naam. *HEDA* zegt, dat dit niet zonder reden gefchiedt is, en mogelijk is zulks gefchied door zijne Navolgers, uit hoofde van zijne milddaadigheid, waarvan men het bewijs kan zien in het volgende.

Gif-

Gifte van Bisshop BALDRICUS,
bij wijze van Testament.

gedaan aan de KERKE VAN UTRECHT.

„ BALDRICUS, door Gods genadige Goedheid en Barmhartigheid gering Bisshop der Utrechtsche kerke, wenscht alle „ gelovige in Christus, zo die tegenwoordig in 't leven zijn, „ als die nog in de waereld komen zullen, de altijd duurende „ en onuitspreeklijke vreugde der eeuwige Gelukzaligheid. Het „ zij hun alle kundig, hoe dat ik *Baldricus* onwaardig Bisshop „ der *Utrechtsche Kerke*, zo ras als ik na den dood van den „ Eerwaardigen Vader en Heere *Radbodus*, veertiende Bisshop „ deezer Kerke, in zijne plaats was aangesteld en door „ den *Metropolitaan*, te weten den Aardsbisshop van Keulen, „ was bevestigd en gewijd, nodig heb geoordeelt, de plaats „ der Utrechtsche Kerke, waar van het Bisdom zijnen naam „ heeft gekreegen, te gaan bezoeken. Alwaar ik gekomen „ zijnde, en bevindende dat dezelve plaats, Helaas! door de „ Deenen vernielt, en ten eenemaal verwoest was, en dat „ daarenboven de treffelijke Kerk van mijnen loffelijken Patroon, de H. Martinus, en die van *St. Salvator*, *verdelgt en afgebrant waren*, ben ik tot in het binnenste van mijn hart met „ een onuitspreekelijke droefheid overstelpd geworden, en heb „ mijn traanen niet kunnen binnen houden. Ik heb dan de „ hulp des Hemels, aangeropen, en gebeden, dat die geenen, die zijne H. Kerk op de *Steenrots*, dat is op *Christus* gebouwd had, mij in het herstellen en verbeteren van de aardsche Kerk. die mij toebetrouwd was, de behulpzaame hand, „ volgens zijne gewoone goedheid geliefde te verleen: en „ dus heb ik dan met zijne hulpe, die niet den uitwendige Persoon maar het hart aanziet, een brugge over de graft doen „ leggen, de stad met Poorten, doen aanzien, en een muur met schanssen rondsom, doen ophaalen en opmetzelen: Ik „ heb de plaats, daar de heilige Vrede, te weten de Kerk, van „ mijn doorluchtige Patroon *St. Maarten*, midsgaders, die van „ *St. Salvator*, die door de heillooze Heidenen vernield en afgebrand waren, niet zo als het wel behoorde, maar zo als „ ik

„ ik best konde, eenigzints weder opgebouwd. Ik heb de
„ Kanonniken van die beide kerken, die verdreeven, en al-
„ lerwegen verftrooit waren tot dezelve doen wederkeeren,
„ en in de plaatfe der afgeftorvenen, nieuwe Kanonniken aan-
„ gefield. Ik heb met de hulpe der gelovigen, die door Gods
„ beftiering van alle kanten kwamen aanlopen, de vijanden uit
„ het land verjaagd, en uit alle de landerijen, Landhoeven, tieh-
„ den en verdere bezittingen, tot de Utrechtsche kerk behoo-
„ rende, verdreeven. Daarenboven, heb ik aan de Kanon-
„ nikken van die Kerken, op dat zij te rijkelijker zoude be-
„ ftaan, en den Goddelijken lof des te ijveriger behartigen,
„ met een rustig hart, en met een milde hand, ter eeuwiger
„ bezitting gegeven en gefchonken den aanwasch van alle hun-
„ ne tiendens, en de tiendens van de Braaklanden, tot be-
„ zolding der Broederen, die Gode in dezelve Kerk geduurig
„ dienen, hoopende dat God, die alle goede werken vergeld,
„ en om wiens dienst te bevorderen, zulks van mij gedaan is,
„ dit niet onbeloond zal laaten. Zo, dat de gemelde goede-
„ ren tot laafenis onzer ziele altijd meer en meer aangroeijen.
„ Doch ingevalle, dat iemand, het welk ik echter niet ver-
„ trouw, mogt beftaan deeze vereeringe, en den brief deezer
„ Gifte, eenige onbillijke moeilijkheid of kweuling aan te doen,
„ die zal voor eerst de gramschap, van den almogende God
„ op zijn hals haalen; daarenboven moet hij als een vreemde
„ ling buiten de Heilige Kerk geftooten worden, en hij zij
„ door ons Bisfchoppelijk gezag vervloekt, en deezen vloek
„ moet op hem vallen, die eertijds gevallen is, op *Dathan* enz.
„ welke levendig in de aarde zijn verzonken, en dat geen hij
„ te rug eifcht moet hem niet weder geworden. De tegen-
„ woordige gifte, die door ons bij wijze van Testament ge-
„ daan is, moet ten allen tijde vast en bestendig blijven, als
„ fteunende op wederzijds verdrag. Ik hebbe deeze met mijn
„ hand ondertekend, en met mijn zegel bekrachtigt. Gedaan
„ en gegeven op den Burgt van *Utrecht*, in het jaars onzes
„ Heeren 934. (In het Handschrift ftaat 940. maar dit is een
„ fchrijffijl, zo als *Buchelius* zeer wel heeft aangemerkt) op
„ den 1fte Julij, in de zevende Indiëtie, onder de Regeering
„ van

„ van den onverwinnelijken Keizer *Hendrik de Iste*, (†) in den
 „ Naam ons Heeren: tot geluk Amen.”

Oude Holl. Chronijk, fol. 247. BEKA in *Baldrik*, VEL-
 DENAAR, *Faf temp.* fol. 255. SCHOTANUS *Fr. Chr.*
 fol. 77. *Befchr. van Friesland* p 50. BATAVIA SA-
 CRA, Iste deel, bl. 613—622.

BALDUINES, *Baldewijn*, en ook wel *Boudewijn*, was onder de
 Utrechtsche Bifchoppen, de opvolger van *FOLKMARUS*, de
 tweede na den zo even gemelden *BALDERIK*, en dus in rang den
 XVII. De vermaarde en alomgekende *Jan Veldenaar*, zegt p-
 255, in zijn *Fasculus Temporis* van hem. „ hi was een glorioefs
 „ man van groter deuchden, ende hoechgeboren, want greve
 „ arnout die XII greve van cleue die was oem van hem ende
 „ was fijn fuster foen, ende bifchop baldricus was fijn oud-
 „ oem.” Er zijn 'er, die deeze afkomst van *Balduines* hebben
 tegengesproken, dan zo lang men geene bewijzen bijbrengt,
 die van meer gezach zijn, dan de *Oude Holl. Chronijk*, en *Heda*,
 kan ik voor mij niet zien, waarom men aan hun gezegde geen
 geloof zoude ftaan; ik weet zeer wel, dat men zig alle hunne ver-
 tellingen, die door anderen niet worden tegengesproken, als
 waarheden, moet laaten in de hand ftoppen, gantsch niet
 de ongerijmdheid, de ongelijkheid, ja zelfs de belachelijkheid
 daar van, en andere omftandigheden van zaaken, geeven ons maar
 al te dikwerf ftofs genoeg, om veele vertelseltjes, waaraan menig-
 maal zelfs den fchijn van waarheid en de kracht der reden ont-
 breekt, aftekeuren, en verdacht te houden. Maar, om dat ee-
 nen *G. Noviomagus* of ook *Beka*, volgens hun zeggen geen bericht
 hier van gevonden hebben, zo is dit echter geen bewijs, dat
HEDA en andere met hem, deeze zijne vermaagfchapping, maar
 loslijk zouden verzonnen hebben, te meer daar die twee laatst-
 genoemden van geen meer geloofwaardigheid zijn dan de eerften.

Naar het Godsdienstig gebruik van die tijden, was, volgens
 het eenpaarig getuigenis, *Balduines*, een man van bijzondere
 opmerkzaamheid, zonder valscheid of bedrog. Hij overleed

in

(†) Dit bewijst ontegenzeggelijk, dat 940 een fchrijffyl is, aan-
 gezien Keizer *Hendrik* in 936 overleed.

in Maj, des jaars 994. na hij nog geen vier volle jaaren den Bisfchoplijken floel bezeten had.

Dit verflag van het leven van *Balduines*, den *XVII*den Bisfchop, van weinig beflag zijnde, zo wegens den korten tijd van zijn bestuur, als bij gebrek van aantekeningen der Historiefchrijveren, vinden wij nodig de Schrijvers van het *Batavia Sacra*, ter hand te neemen, en hier te doen volgen, het geene die kundige Mannen, daarvan te boek gesteld hebben. Zij zeggen dan bl. 627. *eerste Deel*:

„ Na *Folkmarus*, is volgens *Beka* gevolgt *Balduines*, een
 „ roemruchtig, vroom en doorluchtig man; volgens de *groot*
 „ *te Nederlandsche Cronijk*, en de *Jaarboeken* van ons Land, is
 „ deeze *Balduines* gesprooten uit het Geslacht der *Hollandsche*
 „ *Graaven*. *W. Heda*, getuigt in zijne *Histoire van de Utrecht-*
 „ *sche Kerk*, dat hij de Zoon is geweest van *Siffiridus*, op
 „ zijn *Friesch Sikko*, Landvoogd van *Kennemerland* en *Broe-*
 „ *der van Diderik*, de *III*de der *Hollandsche Graaven*, wel-
 „ ke *Siffiridus*, *Siyardus*, of *Sicco*, is geweest de Zoon van
 „ Graaf *Arnoud*, of *Arnolf*, de Broeder van *Dirk de III*.
 „ Meest alle Schrijvers getuigen eenpaarig dat hij (om zijn
 „ Huwelijk, welk geschil wij hier als nog onbeslist laten) de
 „ Stamvader der *Brederodens* en van *Teijlengens* geweest is,
 „ waaraan zelfs de vermaarde *Douza* niet twijffelt (*indubita-*
 „ *to obtinet fides*.) De gemeene *Kronijkschrijver* zegt het zelve
 „ (*Divisie 27. c. 10.*) *Bokkenberg*, *Laxius*, *M. Vosfius*, *Ham-*
 „ *konijs*, en veele anderen stemmen daarmede overeen. Ook
 „ zal de Schrijver van de *Rijm-Chronijk*, van deeze zelve ge-
 „ dachte geweest zijn, als hij zegt: dat 'er een magtig Ge-
 „ slacht van hun is voortgekomen. De *Oudheidkundige Alke-*
 „ *made*, brengt dit mede tot de gemelde *Stamhuizen*. *Velde-*
 „ *naar*, die geschreven heeft in het Jaar 1480, en die het
 „ zelve met veele omstandigheden verhaald, en tegen de
 „ benijders van die twee doorluchtige Huizen bevestigt, doet
 „ het zelve, en dat in alles het sterkst spreekt, in de *Ana-*
 „ *lecta van Mattheus* staat een *Historie* van de *Brederodens*,
 „ door *Joh. à Leiden*, uit oude schriften bij een gezameld,
 „ waarin hetzelve voor een vaste waarheid word opgege-

ven.

BALDUINES de tweede.

„ ven. *P. Bokkenburg*, om tot *Balduinus* te rug te keeren,
„ zegt ook, dat *Arnout van Kleef*, hem in maagschap bestaan
„ heeft. *Buchelius*, maakt gewag van een kleinen Zilveren
„ Penning, die hij ook vertoond, niet twijfelende of het is
„ 's mans afbeelding, en hij bevestigt dit, om dat het hoofd
„ van *Balduines*, op het zelve zonder Mijter gezien word,
„ welke eerst in later tijden tot een hoofdsieraad der Bisshop-
„ pen zijn ingevoerd, dus deezen Penning tot *Balduines* de I.
„ moet behooren en niet tot den *tweeden*, tot wiens Levens-
„ verhaal wij nu overgaan.

BALDUINES, de IIde van dien naam, en de XIXde in den
rang der *Utrechtsche Bisshoppen*, vermits hij in het Jaar 1178 met
eenpaarigheid van stemmen, als de Opvolger van *Godevaart*,
tot die waardigheid verheven werd. Zijnen roem bestond, in
de zachtmoedigheid en kuisheid, die hem toegeschreeven
worden. Van geboorte was hij een Hollander. Zijne broeders
waren *Floris de III. Graaf van Holland*, enz. en *Diederik Dom-
proost* binnen *Utrecht*, nevens *Otto, Graaf van Benthem*. Voor
zijne verheffing tot dezen staat, was hij aldaar *Proost* van *St.
Mariën* geweest. Hij was zeer streng tegen Rovers, Straat-
schenders en Rebellen, die hij scherp vervolgde, en allerwe-
gen uit zijn Bisdom verdreef; ook voerde hij oorlog tegen *Ge-
rard* en *Otto, Graven van Gelder*, ter oorzaake van de *Veluwe*:
dereden daar van was deeze. De Hertog van *Brabant* hieldt de
Veluwe van 't *Utrechtsche Sticht* ter leen; welke hij weêr, als ach-
terleen, aan *Graaf Gerard van Gelder* overgegeeven had: *Bal-
duines*, in den Bisshoplijken Stoel gezeten, beschreef alle zijne
Leenmannen: maar de *Brabander* verzuimde, of versmaadde,
uit hoogmoed, het leen van *Bisshop* *Balduin* weder te verzoe-
ken, of liever te verheffen: die derhalven de *Veluwe*, als ver-
beurd zijnde van *Graaf Gerard van Gelder* (achterleenman) weder
eischte; daar de Graaf ongenegen toe was. *Balduin*, niet
wel te vreden, viel op de *Veluwe* aan, dezelve zeer verwoes-
tende en vernielende: ook bezette hij alle welgelegene plaat-
sen met menigte van volk. Dit onheil werd door *Keizer
Frederik Barbarossa*, voor een wijle tijds, gestuit: want zijne
Majesteit kwam zelf naar beneden af; en terwijl *Graaf Gerard*
de

de Bisfchoplijke ftad *Deventer*, byna tot het uiterfte gebragt had, dwong hij hem het beleg op te breeken, en den *Graaf van Gelder de Veluwe* aan den *Bisfchop* weder te geeven; ook maakte hij een beftand, voor eenige jaaren: beide partijen zeer ernftig beveelende hetzelve ftipt en fcherp te onderhouden. Daar na raakte *Balduines* in oorlog tegen de *Gronigers* en *Drenthers*; waarvan 't volgende de oorzaak was. Tufchen *Hem* en de Burgerij van *Groningen* was, wegens *St. Walburgs Kerk*, verfchil ontftaan. De burgers zeiden, dat die, voortijds door hen tegen de *Noormannen* fterk gemaakt, nu ook aan hun, als een eigendom van de ftad, behoorde. De *Bisfchop* daar tegen beweerde, dat ze van oudts af in de magt zijner Voorzaaten had geftaan. Zo hoog liep deze twist, dat de *Gronigers* het dak van deze *St. Walburgs Kerk*, met een gedeelte der muuren, ter neder wierpen. *Balduines* verweet hun hunne heiligfchending, en meenedigheid. Ondertufchen begon ook *Floris*, Kastelein of *Burg Graaf* van *Koeverden*, onredelijker wijze, de daar voorbij rijdende wagens en karren van *Graaf Otto* van *Benthem*, broeder van *Bisfchop Balduines*, te fchatten. Als hij nu op geene vermaningen van dezen Prelaat wilde paffen, werd hij van hem in den Ban gedaan. De Kastelein *Floris* verachtte dit alles; daar op belegerde *Balduines* de Vesting *Koevoerden*, veroverde die, en maakte *Graaf Otto* van *Benthem* Kastelein of *Burg-Graaf* daar van, en te gelijk *Drosfaart* van *Drenth*. Eenigen tijd te vooren had *Folkert* van *Koeverden*, ftiefzoon van *Floris*, die op 't Kasteel *Horst* in bewaaring gefloten bleef, eene adelijke Jongvrouwe ten huwelijk genomen: De vrienden der gemelde Jongvrouwe bewogen *Bisfchop Balduines*, aan *Folkert* een gedeelte van zijn ftiefvaders (*Floris*) goederen in te ruimen, onder belofte, dat *Floris*, die ontflagen werd, nooit iets tegen den *Bisfchop* zou onderneemen. Haast verbrak hij zijn gegeeven woord; Want kort na dat hij uit zijne hechtenis ontkomen was, verzamelde hij heimelijk zijne vrienden, en werkte zoo veel uit, dat *Drenth* in 't geheel van *Balduines* afviel. Die van *Groningen*, hunnen Kastelein haatende, om dat hij zig aan de zijde van den *Bisfchop* en zijnen broeder *Graaf Otto* hield, floegen hem dood. Bemuurden

den ook, tegens hunnen Eed, aan den *Bisfchop* gezworen, de stad Groningen, en namen met de *Drenthers* de wapenen tegen hem op. Trokken alle de *Bisfchoplijke* Tienden in *Twent*h naar zig, brandden *Koevoerden* t'eenemaal, tot aan 't Kasteel toe, af, en verwoestten alles, dat des *Bisfchops* was, zoo veel zij konden. *Balduines* bragt een sterk heir bijeen, daar mede hij *Twent*h en *Drenth*, aan de *Koeyordsche* zijde, niet weinig plaagde. Aan, of naar den anderen kant van *Steenwijk*, deed *Graaf Otto* van *Benthem*, met eenen anderen hoop, het zelfde. *Graaf Otto* van *Gelder*, na den dood van zijnen broeder *Gerard*, aan 't gebied over *Gelderlandt* geraakt, flookte, als Leenman trouwloos en tegen zijnen pligt, in 't geheim, deeze wederhoorigheid aan; kwam echter in 't openbaar als Leenman, doch geveinsd, den *Bisfchop Balduines* ter hulpe: ried kwanswijs tot vrede, 'en sloeg voor, dat die van *Groningen* vier, en die van *Drenth* twaalf gijzelaars naar *Deventer* zouden zenden, om daar in verzekering te blijven, tot dat de Groningers en *Drenthers* aan *Balduines* genoegdoening gegeeven zouden hebben. De voorflag werd wederzijds aangenomen, en 't gemelde getal *Pandslieden* in handen van *Graaf Otto* van *Gelder* geleverd; die hen naar *Deventer* deed brengen. Midlerwijl ontfont 'er eenig verschil, tusfchen *Otto* van *Gelder*, en *Bisfchop Balduines*, die veelligt genoegzaame reden van mistrouwen zag, en daar op de 16 gedachte perfoonen in de *Boeijen* deed zetten. De *Graaf* dus van zijn bedriegelijk voorneemen verfteeken, trok met een zeer toornig gemoed weg. De Heer *Pontanus* verschoont echter *Graaf Otto* van *Gelder* „*Fol-*
 „*kert* (zegt hij) tradt met *Graaf Otto* in nader verbondt, en
 „ ontleende van hem eene goede magt. *Otto* hadt hier zijne
 „ redenen toe; want vermits men hem te laste leide, dat hij,
 „ voor de tweede inneeming van *Koevoerden*, uit nijdt, en in
 „ spijt van den *Bisfchop*, de *Drenthers* onderduims opftookte,
 „ betoonde hij het tegendeel, radende *Bisfchop Balduin*, dat
 „ hij, overneemende van de Groningers vier, en van de
 „ *Drenthenaars* twaalf *Pantsmannen*, de geheele zaak te *De-*
 „ *venter* zou laten bemiddelen. Als dienvolgens *Otto* de *Gij-*
 „ *zelaars* daar leverde, zijn dezelve van den *Bisfchop*, tegens
 „ al-

„ alle billijkheid, verzekert, in 't gezicht van den Graaf, die
 „ daar op met een bulderend gemoedt de stadt uittrok; zoo
 „ dat Otto naderhand, zonder groot onrecht, Folkert met
 „ krijgsvolk en geldt gestijft heeft; die daar mede geheel
 „ Drenth en Twenth tot afval, en den verloren Burgt weder
 „ in zijn geweld bragt.” Op dat toornig wegtrekken dan van
 Graaf Otto (nu vervolgen wij 't boven afgebrokene uit andere
 Schrijvers) volgde, dat Folkert, gestijfd van Otto, in aller
 haast voor Koevoerden rukte, toen van noodige behoeften kwa-
 lijk voorzien, en niet wel bewaard; kreeg het derhalven, zon-
 der veel tegenweer, in zijne magt, en te gelijk de Gravinne
 van Benthem, met al haar Hofgezin, en rijkdom. Bisshop
 Balduines, daar door zeer ontroerd, en bekommerd, loste
 tegen haar alle de Pandlieden van Groningen en Drenth; ver-
 zamelde weder een groot en nieuw leger, verbrandde het
 meeste gedeelte van Drenth, en bestormde Koevoerden van dag
 tot dag. De Aartsbisshoppen Philips van Keulen, en Coenraadt
 van Mentz kwamen te Deventer, om dat zij vreesden, dat Graaf
 Otto van Gelder Folkert opentlijk zou overvallen. Zij werkten
 ook een verdrag uit, dat Rudolph, zoon van Godschalk Supe-
 roch (zie op GODEVAART van RHENEN, BISSCHOP van
 Utrecht) als wettige Erfgenaam, en dieshalven als de rechte Kaste-
 lein van Koevoerden, het Kasteel van Drenth, volgens oude ge-
 woonte, te leen ontvangen zou van Bisshop Balduines; en voor
 gelede schade aan hem, in gereeden gelde, duizend Mark
 geeven. Anderen noemen dit geen akkoord; maar zeggen
 dat dit een voorslag van de voorgemelde Aartsbisshoppen was,
 om tot een verdrag te geraaken; maar dat 'er Balduines zijne toe-
 stemming nog niet toe gegeeven had: immers het kwam
 weder tot eenen oorlog. Graaf Otto van Benthem was zeer
 t'onvreden, dat hij Koevoerden en 't Drenth, hem van den
 Bisshop, zijnen broeder, toegevoegd, zoo haast was kwijt ge-
 raakt: porde derhalven Balduines aan ter herstellinge, die hem
 magt gaf, om volk te vergaderen; gelijk hij zelf ook deed.
 Dus trok de Graaf van Benthem, nevens den Bisshop, tegen de
 Kastelein van Koevoerden, en de Drenthers op: die zig in staat
 van tegenweer stelden. Op den avondt, als het gevecht den

volgenden dag zou aangaan, begonnen eenige jongelingen, uit dartzelheid, eenen aanval op de *Drenthers* te doen, en met pijlen te schieten, die hen zoodanig met hun geknodst werpgeweer ontvingen, dat ze gansch verbaast de vlucht namen, en, door deze hunne verbaastheid, het geheele Bischoflijke leger deden vlieden. *Balduines* zocht zijn volk wél te wederhouden, onderfont zelfs, met eenen kleinen hoop, tegen de *Drenthers* te vechten; maar niet konnende bestaan, ontkwam het ter nauwer nood levendig uit de moerasfen. Hij meende, en zeker niet zonder reden, dat *Graaf Otto* van *Gelder*, heimelijk de Bijstander van die van 't *Drenth* was: derhalven trok hij in hevigen toorn den *Tysel* over, en stak veele van des Graven dorpen in brand; deze laatste, daar tegen, belegerde *Deventer*: maar *Hendrik*, Hertog van *Lotharingen* en *Brabant* (die, door moedwillig verzuim van 't leen te verheffen, de Veluwe verbeurt hadt, en daar door oorzaak van dezen verderflijken twist, tusschen den *Bischof* en *Graaf Otto* van *Gelder* was geweest) kwam nu *Balduines* ter hulpe: bragt eene wapenschorsing te wege, tot dat midlerwijle *Keizer Hendrik de V.* afkwam, en de verschillen deed eindigen: maar zoo haast hij weder vertrokken was, braken de *Drenthers* den vrede. Alle de Bischoflijke inkomsten in 't *Drenth* gaven ze aan den *Graaf* van *Gelder*, tot vergoeding van zijne gedaane onkosten. *Balduines* trok naar *Ments*, deed aan den *Keizer* zijne klagte over deze nieuwe gewelddadigheid, en kreeg belofte van bijstand, maar eer de hulp hem toegezonden werd, stierf hij, in 't jaar 1196. den 21 April, of den 11 Kalende van *Maij*, aan eene schiekelijke ziekte, na dat hij het *Bisdom* 18 jaaren bestierd had. In het tweede jaar, na zijne intrede in 't *Bisdom* (in 't jaar 1182) trok zijn broeder *Graaf Floris* van *Holland*, *Zeeland*, enz. nevens *Graaf Philips* van *Vlaanderen*, *Graaf Willem* van *Henegouw*, *Graaf Thibault* van *Ardennes*, *Graaf Matthias* van *Bremen*, *Bischof Petrus* van *Kamerijk*, en veele andere *Nederlandsche Heeren*, naar *Jerusalem*, daar ze eenen gelukkigen oorlog tegen de *Saraceenen* voerden. Evenwel konden zij niet bereiken om dit *Gewest* (eenen kerkhof van veele honderd duizenden *Christenen*) te behouden. *Bischof*
Bal-

Balduines leit in *St. Martens*, of de *Dom-kerk te Utrecht* begraven.

Men zie *HALMA*, en de daar bij aangewezenen Schrijvers.

BALDUINES. (*Franciscus*) Onder alle de Geleerden, die wij onze Leezers, doen kennen zal men 'er weinigen, ja mogelijk niet een aantreffen, die op den grooten Schouwburg der wereld, op meerder plaatsen, en in verschillender gedaantens, hunnen Rol voleind hebben, dan deeze. Als Rechtsgeleerde, zal men hem altoos groot vinden: dan, hoe meer hij in dit vak der Wetenschappen uitblonk, des te laager daalde hij, in eene noodzaaklijke standvastigheid, in 't stuk van den Godsdienst, en bragt daar door zijn zedelijk Karakter in minachting; te meer, daar niet zijn verstand, maar het tijdelijk belang, in dien opzichte hem menigvuldige veranderingen deed omhelzen, vaarwel zeggen, terug keeren, en weder anderen aanneemen.

Arras in 't Graaffschap van *Artois*, 't welk voorheen mede tot de Nederlanden behoorde, was de plaats zijner geboorte, en aldaar aanschouwde hij het licht, op den eersten dag des jaars 1520. uit een aanzienlijk geslacht, bekleedende zijn Vader *Anthoij Balduines* aldaar de plaats van Fiscaal, en had den roem van geen onervaaren man in de Rechten te zijn. Zijne Moeder *Henriette Johanna*, was afkomstig uit het vermaarde Geslacht der *Foreesten*. De jonge *Balduines*, had nauwelijks den ouderdom van 16 jaaren bereikt of werd naar de Univerfiteit van *Leuven* gezonden, alwaar hij zig deed onderwijzen, in de Latijnsche en Grieksche Taalen, en de eerste beginselen des Rechts, door *Gabriel Mudeus*, en in de Kerklijke en Wereldlijke Geschiedenissen, als ook in de schriften der Kerkvaderen, genoot hij het onderwijs van vermaarde Godgeleerden.

Hoe groote vorderingen hij aldaar gemaakt heeft bleek, toen hij reeds in het jaar 1542 in 't licht gaf; *de Leges Justiniani de re rustica*, met aanmerkingen, die hij twee jaaren te vooren te *Parijs* bearbeid had.

Er wordt gezegd, dat hij zig omtrent deezen tijd in het gevolg van Keizer *Karel den Vden* bevond, en dat hij daar, door hevi-

gen dorst overvallen, den slaapdrank des Keizers innam, waardoor hij aan den Vorst bekend werd, die over dit onvoorzichtig geval zijne verwondering betoonde. De waarheid van deeze zaak wil ik niet in twijffel trekken, doch zo die wezenlijk geschied zij, moet het geweest zijn, omtrent het jaar 1538. Want op den gezegden tijd bevond de Keizer zig in Vlaanderen.

Balduines, trok in 't jaar 1543 ten tweedemaale naar *Parijs*, doch hoorde ter zijner smerte, dat *W. Buddeus*, gedurende zijn afzijn overleeden was. Om dit gemis te vergoeden, drong hij zig in de gunst en vriendschap van *L. Baif*, *Carel du Moulin* en van *Cujacius*, en nam zijn intrek bij *Moulin*. Aldaar betoonde hij reeds eenige afkeer voor den Roomfchen Godsdienst, waar in hij geboren en opgevoed was, en kort daarna betoonde hij dezelve meer openbaar, want nog in dat zelfde, of ten langften in 't volgende jaar, ondernam hij eene reize naar *Geneve*, en deed aldaar belijdenis van de leer van *Calvin*.

In 't jaar 1545 kwam hij over *Straatsburg*, na een onderhoud met *Martinus Bucerus*, te *Parijs*, te rug, begeevende zig aldaar weder tot de Roomfche Kerk. Ook nodigde hij door middel van een *Programma*, onder den Tittel: *Praefata de Jure Civile*, de Studenten ter aanhooring zijner voorleezingen, en bragt in 1546 de fchoone verhandelingen, over de *Institutiën van Jufiniaan* ten voorschijn. Zijn onftandvastigheid dreef hem ten tweedemaale naar *Geneve*, en wel tot *Calvin*, fchoon die hem reeds genoeg bekend was; deeze ontving hem met de toegeneegenheid eens Vaders, gunde hem zijn huis en tafel, waarfchijnlijk om geen andere reden, dan om dat hij voorgaf op nieuw 's mans leerftellingen te willen omhelzen. Hier door ontging hem het Ampt van Hoogleeraar te *Grenoble*, dat voor hem gefchikt was. Hij trok weder naar *Parijs*, verborg zijne herhaalde verandering van Godsdienst, en begaf zig met alle vlijt, tot het leeren en fchrijven. In 't jaar 1548 deed hij zijne *Commentariën* over de voornaamfte *Jufiniaanfche Nouvelle* te *Lion* drukken.

In dat zelfde jaar leide *Franciscus Duares*, zijn Profeforaag te *Bourges* neder, om het Ampt van Advocaat te *Parijs* te aan-
vaar-

vaarden. *Balduines*, bevljigtde zig om 's mans genegenheid te winnen, en bewoog hem tot het vervaardigen van eenen brief van voorschrijving aan de Magistraat van *Bourges*; welke van die uitwerking was, dat *Balduines*, in deszelfs plaats werd aangenomen; het eenigste dat hem hinderde was, dat hij de Doctoraale waardigheid nog niet bekleedde, en dus de oorzaak, dat hij zig zo lang met een bepaald inkomen moest vergenoegen, tot dat hij in staat was, aan de wetten der Academie te kunnen voldoen. Geduurende dat hij zig, als Lector, met het doen van voorlezingen bezig hield, verzuimde hij niet om zijn belang te behartigen. Op den 12den Maart 1549 deed hij zig door *Evingarius Bara*, tot Doctor in de Rechten promoveeren, en na verrichting daarvan, nam hij het Ampt van Hoogleeraar aan. *Bara*, ging in 't volgende jaar den weg van alle vleesch, en 'er is veel reden van te denken, dat *Duares*, om hem te ontwijken, zig naar *Parijs* begeeven had, terwijl de een den ander in 't geheel niet dragen kon, doch nu van hem niets meer te vreezen hebbende, dacht hij het tijd te zijn, van naar *Bourges* te rug te keeren. Het ontbrak hem aldaar aan geene vrienden, en altoos niet aan de zodanigen, die door hun gezach zijne terugkomfte konden bevorderen. Op aandrang van die, nam hij ook, zonder eenige bedenking, de eerste Hoogleeraars plaats aan; zijne wedde was zeer aanzienlijk, en deeze werd nog vermeerderd, door dien hij werd aangesteld als Raad en Requestmeester van de Hertogin van *Berrij*. Deeze voordeelen voor *Duares*, waren te groot voor de yverzugt van *Balduines*; de onbetamelijkheid daar van, vervoerde hem tot buitenspoorigheid; zijn nieuwe Amptgenoot boven hem, deszelfs inkomsten, meer dan 600 fransche livres, boven de zijnen, was voor hem ondraagelijk. De voorige vriendschap veranderde spoedig in haat, en deeze laatste kwam dagelijks meer te voorschijn. *Balduines*, schoof al den schuld hier van op zijn Amptgenoot, die hij voor een argdenkend, nijdig en twistzoekend man verklaarde, en om zijn oogmerk te bereiken, beschuldigde hij hem van een al te naauwen vriendschap met *Calvin*, te onderhouden, schoon dit het minste geloof ver-

diende; want de een zo wel als de ander toonde zig voordeelshalven uitterlijk Catholijk, schoon zij beiden in hunne harten Protestants waren; of laat mij liever zeggen, beiden waren zij in deezen onverschillig. De waare oorzaak van de moeilijkheden, die zij elkander over en weder aandeeden, schein op dien tijd een gewoonte op de Hooge Schoole te zijn.

Dit echter kon niet nalaaten groote verwarringen te veroorzaaken. *Balduines*, weigerde openbaare Lesfen te geeven, en wilde alleenlijk den roem der Hooge Schoole, door zijn naam vermeederen. De Overigheid gebod hem in alle deelen zijn Ampt waarteneemen; doch zij konden zijne hoofdigheid niet verzetten; hij koos tot het geeven zijner Lesfen dan het een en dan het ander uur, en wel meestal, die uren, die voor andere bepaald waren, en volgde in alles zijn eigen zin. De Studenten namen deel in den twist, en veroorzaakten een gansche oproer, waar in een der Studenten, geboortig van *Ulm*, met naame *Sleicher*, en die de partij van *Duares* toegedaan was, het leeven liet. De Magistraat deed, na onderzoek van zaaken, die hen niet ontvlucht waren, gevangen neemen, en veroordeelde hen tot aanzienlijke geldboeten. Anderen die *Balduines* toegedaan waren, hingen de beelden van *Duares* aan de Galg, om reden, dat hij sterk op de straf van de voorgemelden had aangedrongen. De Magistraat, schein door scherpe verwijtingen, *Balduines*, hier van als de bewerker te beschouwen. Dit is ten minsten zeker, dat hem het leeven te *Bourges*, (alwaar hij zig staande deezen twist in den echt begeeven had, met de weduwe van eenen *Pieter Labbe*) te lastig schein; want hij vertrok van daar, zonder iemand vaarwel te zeggen, in 't jaar 1555.

De plaats waar heen hij zijn toevlucht nam, was *Geneve*; Daar komende keerde hij zig terstond tot *Calvin*, deeze had reden om hem niet zeer minzaam te ontvangen. Om echter dien ouden vriend weder in zijn belang te krijgen, begaf hij zig openbaar ten derden maale tot de Hervormden. Van *Geneve* dacht hij zig naar *Tubingen* te begeeven, ter verkrijging van de plaats van Hoogleeraar, welke *Carel du Moulin*,
al-

aldaar zedert eenigen tijd bekleed had. De onophoudelijke klagten zijner mededingers, ja zelfs naderhand van zijne Amptgenooten, hier in bestaande, dat hij zijne Rechtsgeleerde lessen, met te veel Theologie vermengde, maakte zo veel gerucht, dat hij zig genoodzaakt vond, (terwijl men dit als gevaarlijk beschouwde,) zijn post nederteleggen. De Hertog van *Wurtenburg*, was hem zeer gunstig, hij erkende zijne verdiensten, en wilde hem gaarne behouden, dan *Balduines*, schijnt onbuigzaam geweest te zijn. Dit verhaal van *Balduines*, en zijn vertrek naar *Tubingen* te stellen, in het jaar 1555 schijnt beter met de waarheid overeen te komen, dan het geene *Heineccius* ons verhaald, in 't leven van *Balduines*; alwaar hij zegt: „dat hij te *Tubingen* gekomen was, om een Hoog-
 „leeraars plaats te verkrijgen, en wel die, welke *Joh. Secharde*
 „door den dood 1552. ontruimd had, doch als hij bericht ge-
 „kreegen had, dat *du Moulin* verkoren was, was hij te rug
 „gekeerd.” Men weet dat *du Moulin* de plaats in de maand van Maart des jaars 1554 aannam, waar van *Balduines*, bijna geen jaar onkundig heeft kunnen zijn. *Niceron* zegt, op het getuigen van *Val. Andreas*, dat hij onderweeg vernomen had, dat *Moulin* voorneemens was, te rug te keeren, doch hoe kon die te rug keeren, daar hij nog niet vertrokken was?

Dit zij ons genoeg, *Balduines* ziende zijne oogmerken aldaar niet te zullen bereiken, volgde den raad van *Calvin*, en nam te *Straatsburg*, op zeer voordeelige voorwaarden, het Ampt van Hoogleeraar, op de Illustre Schoole aan. Dit *Gijmnasium* 1566, in een Hooge School veranderd zijnde, deed hij aldaar eene openbaare Redenvoering, over de Burgerlijke Rechten, en liet dezelve in druk uitgaan; geene geringe trekken bragt hij daar in voort, tegen *Duares*, zeggende: dat die door schijnheiligheid, de jongelingen trachtte te verleiden, door kwaade leerstellingen, en ried daarom de Duitschers, hunne kinderen niet naar Frankrijk te zenden, Deeze merkte ligtlijk van waar hem dit toe kwam, en betoonde zig daaromtrent niet onverschillig. Twee brieven, de eerste aan *Calvin*, en de ander aan *F. Hottmann*, waren met de gevoeligste uitdrukkingen vervuld, en uit den laatsten zou men bijna een Woordenboek

van scheldwoorden konnen maaken. *Balduines*, toefde niet lang *Duares* met gelijke munt te betaalen. Hij gaf 1556 te *Straatsburg* een zo genaamd *Christelijk Antwoord* in 't licht, waar in hij nog sterker schold en raasde, dan *Duares* gedaan had. Dan deeze dwaasheid schaamde hij zig daarna, en wilde dit geschrift niet voor het zijne gekend hebben. In dat zelfde jaar, werd *Hottman*, zijn amptgenoot, die tot dien tijd, te *Laufane*, de fraaye Letteren onderweezen had. *Balduines* had veel tot die beroeping toegebracht, doch het gevolg beantwoordde in geen en deele, aan de verwachting, die hij 'er zig van voorgesteld had. *Hottman*, werd hem een tweede *Duares*, dat is een volslagen vijand, en om de eerste wraak te verschaffen, nam de tweede alle middelen ter hand, om kwelling te veroorzaken. Bij dit verdriet kwam een ongemeene duurte van levensmiddelen in *Straatsburg*, en deeze zaaken bij een genomen, deden *Balduines* besluiten een ander verblijf te zoeken, en daar toe vond hij ligt gelegenheid.

De Keurpaltfische Canzelier *Minkwis*, en nog twee voornaame Hofraaden waren zijne vrienden, deeze hadden hem reeds in den aanvang van het jaar 1556 geraden, zijn Ampt te *Straatsburg* neder te leggen, en een dergelijk op de Hooge Schoole te *Heidelberg* te aanvaarden, zo zeer hij in den beginne zig daar over bedacht had, zo min zwarigheid vond hij 'er nu in. In het jaar 1557 trok hij derwaarts, en werd van een *Gereformeerde*, een *Lutheraan*; bragt zijne ledige uren met schrijven door, en leefde vergenoegd. Welk vergenoegen vermeerderde met de komste zijner Gemalin, die hij in Frankrijk te rug gelaaten had, en ook door de verkrijging zijner Bibliotheek, waar van hem 't genot tot hier toe geweigerd was. Zijn vergenoegen werd nog vergroot, door de eere, die hij genoot, van in dat zelfde jaar, de vergadering te *Frankfort* bij te woonen, welke door middel van de Keurvorst van de Paltz, *Otto Hendrik*, was bewerkt geworden, om door de bijeenkomste van eenige Duitfche Vorsten, een einde te maaken, van de langdaurige twist, tusfchen de Huizen van Hesse en Nasfau, over de Katzenellebogifche opvolging, waar aan hij veel toebragt, en waarin hij gelukkig slaagde. Op deeze vergadering

dering geraakte *Balduines* bekend, met den beroemden, en door zijne Schriften alom gekenden *Jac. Omphale*. Ook werd aldaar de grond gelegd van eene vertrouwde vriendschap, tusſchen hem en den Roomschen Geestelijke, *Casfander*, wiens voorſtellingen, eene ongemeene onverſchilligheid voor de Protestanten bij hem veroorzaakte; waar van echter het eigen belang de hoofdoorzaak was. Op dien tijd had reeds de Hertog *Willem*, het oogmerk om te *Duisburg* een Hooge School op te richten, alwaar *Casfander* de eerste Hoogleraar zijn zoude, en het is niet onwaarschijnlijk, of men had *Balduines*, mede een aanzienlijke plaats toegezegd, doch het gantsche werk bleef in de geboorte ſmooren. Hoe vergenoegd hij ook te *Heidelberg* was, zijne begeerte naar verandering, deed hem echter, zonder 'er oorzaak voor te hebben, daar alles ten last zijn. Verblind door schemerende vooruitzichten, deed hij zig in 't jaar 1561, onder voorwendſel van dringende noodzaaklijkheid naar Frankrijk nodigen, en de zekere plaats te *Heidelberg* vaarwel te zeggen, om aldaar een hooger doch onwiſſer trap, van eer te beklimmen.

Zijne eerste bedrijf aldaar was te veranderen van Godsdienst, den Protestantſche moest nu weder voor de Roomsche wijken; want dit ſcheen hem zeker, dat anders den weg tot het geluk voor hem geſlooten zou zijn. Eenige perſoonen van aanzien, hadden hem nog te *Heidelberg* zijnde, doen zien, hoe nodig het voor hem was, zig te dringen in de gunst van den Koning van *Navarre*, en om dien Prins, zelfs van de Roomsche Kerk aftetrekken: zij deden hem den voorſlag van een gezant naar *Rome* te zenden, om den Paus te bewegen, hem weder aan te neemen. Hij beloofde zig daar van een gewenſchten uitſlag: en maakte dus geen bedenking, die ſtap te doen, terwijl hij geen zwaarigheid meende te zullen ontmoeten, om een Prins, die de Grondſtellingen der Roomsche Kerk afkeurde, daar van af te brengen. Om hier in echter zijn oogmerk te bereiken, en dit den Prins aangenaam te maaken, werd 'er voordgebracht, dat 'er zeer ligt eene overeenkomst kon getroffen worden, waar mede zig de Protestanten in Duitschland, zonder twiſfel, zouden laaten vergenoegen.

noegen, doch hier toe moest men zig van een bekwaam man bedienen. *Casfander*, was de eerste, daar men 't oog op wierp, dan alle poogingen om dien hier toe te beweegen, vruchtloos zijnde, was *Balduines* de bekwaamste, dewijl die de man was, die reeds voor lang, dit plan geopperd had, en die gezegd had, in staat te zijn, om alle de Roomsche en Protestantische hoofden onder een hoed te brengen. *Casfander*, die liever een ander, dan zig zelve deze last op den hals geschoven zag, prees *Balduines* als de bekwaamste hier toe aan. De Koning van *Navarre* nam 'er genoeg in, en deed *Balduines* tot zig komen, om na eenige gemaakte ontwerpen, een reize naar het Duitsche Rijk te doen, waar toe de Koning hem honderd goude kroonen schoot, voorzag hem tevens van eene onderricht, waar na hij met goedvinden van *Casfander*, de vrede der Kerk moest zien te bewerken. Intusschen dat *Balduines* zig bereidde, om zijn grootheid te bewerken, werd op bevel van den Cardinaal van *Lotharingen*, *Carel Hertog van Guise*, te *Poesy*, eene Kerkvergadering belegd, waar bij zo wel Protestantische als Roomsche Godgeleerden tegenwoordig waren, *Balduines*, schoon afwezend, toonde zig echter niet onverschillig daaromtrent. 's Mans poogingen, hadden bijzonder ten oogmerke, om de Gereformeerden geen voordeel uit die vergadering te doen trekken, zo het hem al niet mogelijk geweest ware hun onder elkander verdeeld te maaken. Het gelukte hem ook die vergadering vruchtloos te doen eindigen.

Bij zijne terugkomst uit Duitschland, bragt hij twee voorstellen van vergelijking met zig; dan om die van geen vrucht te doen zijn, kwam hij niet eerder, dan voor dat de gezegde vergadering gescheiden was; want niets ging hem minder ter harte, dan die bedoelde verééniging. Dit vindt men echter met zekerheid gemeld, dat het hem niet aan den wil ontbroeken heeft, om den Koning van *Navarre*, den Godsdienst der Hervormden zo haatelijk aftechilderen, als dien der Roomschen luisterrijk te vertoonen. Voor deeze en andere gedaane diensten, (zegt men) wachtte hij van de Roomsche Vorsten, ja zelfs van het Opperhoofd dier Kerk groote belooningen, en verbeeldde zig het geluk reeds in zijne magt te hebben. Dan,
ook

ook in deeze hoop vónd hij zig bedrogen. De Bisfchop van *Valence*, *Jan van Montluc*, die hem voor zijn vertrek van Duitschland, reeds de belofte van een zeer voordeelig Profeforaat te *Valence* gedaan had, was de eerfte, die hij gantsch van gedachten veranderd vónd: ten laaftten vónd hij zig verpligt den hemel te danken, dat *Karel van Bourbon*, natuurlijke Zoon des Konings, op eene sobere befolding, aan zijn beftuur werd toevertrouwd. Om deezen tijd, geraakte *Balduines* in eene zeer hévige twist met *Calvin*, en *S. Crispin*, waar van bij de befchouwing zijner fchriften, onderricht kan gevonden worden. Dan, niet tegenftaande deeze moeilijkheid, begaf hij zig met zijnen Leerling in 't Jaar 1562, naar *Italien*, ter bijwooning van de Kerkvergadering te *Trente*, dat men ook als het voornaamfte oogmerk zijner reize houdt; doch hier bij vónd hij weder een verkeerde rekening; veroorzaakt door den doodt van den Koning van *Navarre*, die in de maand November van dat jaar, aan eene gevaarlijke wonde, welke hij, in de belgering van *Rouaan* bekomen had, overleed. Dus was de naaste weg voor hem, spoedig naar *Parijs* te rug te keeren, alwaar hij bij zijn komst zijne meubelen en boeken, gansch niet in dien ftaat vóndt, als hij wel gewenscht had. In de beroerte, was alles verftrooid geraakt, en hij behoefde niet zeer fcherpzinnig te zijn, om te zien, dat hij aldaar weinige vrienden had, ten minften geen van die, die geduurende zijn afwezen, eenige acht op zijne goederen geflagen hadden.

Daar het hem in Frankrijk in 't geheel niet gelukken wilde, en de onzekerheid waarin hij zig bevónd, hem dagelijks met nieuwe gevaaren dreigde, dacht hij best, het oog op zijn Vaderland te flaan, doch daar uit was hij, zo spoedig als de Regeering de partij der hervormden gekoozen had, gebannen. Overboodig zou het zijn, te verhaalen, hoe gruwzaam de Spanjaards handelden, met hun die zig geweetenshalven verpligt gevonden hadden, van Godsdienst te veranderen. Hoe minder de Staaten, daarin genoeg konden neemen, of onverschillig daaromtrent mogten zijn, des te ijveriger zochten zij de verzachting van des Konings Plakaaten te bewerken. Al-
omme

omme waren zij bedacht en zugtende, om een middelweg, of Christelijke verdraagzaamheid, tusschen de Roomschen en Protestanten, uittedenken. *Casfander*, op wien men het oog geworpen had, behaagde echter aan de meeste niet, om zijne ruwe en ingebeelde handelwijze. Graaf *Lodewijk van Nassau*, erinnerde zig, onzen *Balduines*, die hij te *Straatsburg* gehoord, doch te *Heidelberg* beter had leeren kennen. Zijn broeder Prins *Willem de Eerste*, en andere grooten, als de Aartsbischop van *Cambrai*, *Maximiliaan van Berge*, waren niet tegen hem, want *Balduines*, had boven zijne Geleerdheid, alles wat in een volmaakt Hoveling vereischt wordt. Allen dachten zij, dat hij in staat zou zijn, die gewigtige zaak, de gewenschte keer te doen neemen. Ter bevordering dan van dat oogmerk, werd hij ontbouden, het zij om alleen, of om met *Casfander* de hand aan 't werk te slaan, en niettegenstaande het opgemelde banvonnis, werd hij in het jaar 1564 door den Prins van Oranje, en anderen zeer gunstig ontvangen, en overladen met geschenken. Alle de Edelen verzekerden hem, dat zij hem, het Ampt van Hoogleeraar te *Douay*, of te *Leuven* bezorgen zouden. Zo dit echter geschied ware, zou het geene geringe moeite gekost hebben, om hem te verheffen, tot de waardigheid van geheime Raad.

Balduines, die het nooit aan woorden ontbrak, maakte veel ophef van zijne daaden. Hij vong zijnen arbeid aan met het vervaardigen, van het beruchte *Smeekschrift* der Protestanten, gezonden aan den Koning. (Men zie het zelve in de *Chronijk van Goudhoeven*, bij *Bor* en anderen) waarmede hij bij alle kenners, den lof van een verstandig en schoon Schrijver verworven heeft.

Balduines bevond zig ook onder de onvernoegde Edelen, toen die bezig waren met het niet minder beruchte *Smeekschrift*, dat daarna aan de *Hertogin van Parma* werd overgegeeven, te vervaardigen, en dat op den 3den April 1566 geteekend was. In het jaar daarna, kwam zo men weet de tierannige *Alba* te *Brusfel*, en deed kort daarop de Edele Graaven van *Egmond* en *Hoorne* gevangen neemen. *Balduines*, die intusschen weder te *Parijs* geweest, en op den aandrang van Graaf *Lodewijk*

dewijk van Nasou, ter verkrijging van het Ampt te *Douaij*, in allerijl naar Brussel gereisd was, had de eer, op den dag, waarop de gemelde Graaven gevangen genomen werden, den Hertog optewachten. Mogelijk zal men zig hier over verwonderen, dat een man, die toen een aanhangeling van Oranje was, en waar van *Alba* niet onbewust was, door hem gunstig kon ontvangen worden, doch deeze verwondering zal verdwijnen, als men zig erinneren wil, dat wij hier boven zeiden, dat hij een volmaakt Hoveling was, en als men zig zijn gantsche Karakter voorstelt, als dat van iemand, die kunstig de huik naar den wind wist te hangen. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat *Alba* voorneemens was, *Balduines*, tot een der Rechters der gevangene Graaven aantestellen, doch dat hij dit gewaar wordende, hier van afkeerig was, mogelijk uit vrees van daardoor den haat, van alle de Nederlanders op zig te laaden; of mogelijk betoonde zijn geweeten hem het onbestaanbare daarvan. Dit weet men, dat hij zeer voorzichtig zig uit die netelige omstandigheid redde. Hij smeekte den Hertog de vrijheid af, om zijne Vrouw en Boeken van *Parijs* te haalen, en daar zijnde, vergat hij tot den Tieran te rug te keeren. In de hoofdstad van het Fransche Rijk, hield hij zig bezig met het houden van voorlezingen over de *Pandecten* die met algemeene toejuching aangehoord werden.

Scevola de Saint Marth, verzeekert in zijne Lofredenen, op vermaarde Fransche Doctoren, dat onder zijne hoorders, de voornaamste Raadsheeren en Militairen waren.

In het Jaar 1568, onderrichtte hij de Magistraat van *Besancon*, dat zij de magt hadden om eene Hoogeschool te stichten. Zij waagden het, en beriepen hem als Hoogleeraar in de Rechten. Naauwlijks had hij zig daar ter neder gezet, of werd gewaar dat Keizer *Maximiliaan de tweede*, aldaar geen Hoogleeraar in de Rechten dulden wilde, waar door hij werd afgeschrikt, om 'er eenige Lesfen te geeven, wat moeite daartoe ook werd aangewend. Het staat zeide hij, geen verklaarder der Wetten vrij, de beveelen te overtreden, van hem die de Wetten geeft. Van daar keerde hij, zonder zig lang te bedenken, weder naar *Parijs*. Gebrek van behoorlijke be-
rich-

richten stellen ons buiten staat, met eenigen grond te kunnen zeggen, wat hem aldaar verder bejegende; doch uit de Papieren, die wij voor ons hebben, kan worden opgemaakt, dat hij eindelijk, na alle die omzwervingen, die levensstand moede werd, en naar een plaats van ruste wenschte. Waartoe dan ook eindelijk de gelegenheid zig aanbood, wordende hij, op de voorstelling van de Kancelier des Hertogs van Anjou, door denzelfden in 't Jaar 1569 tot Hoogleeraar in de Rechten, op de Hoogeschoole van Angers aangesteld, en boven dien te gelijk met Pieter Aijrault tot des Hertogs Raad benoemd. Dan ook hier berijkte hij nog zijn einde niet.

Voor den afloop van vier volle Jaaren, werd hij in 't jaar 1573 te *Parijs* beroepen, alwaar hij tegenwoordig was bij al de pracht, die ter eere van de Poolfche gezanten in 't werk gesteld werd; welke Gezanten waren afgezonden om den Hertog van Anjou te doen weeten, dat hij op den 16 Mei tot Koning van Poolen was verkoozen. Men verbeelde zig echter niet, dat een man als *Balduines*, hier bij een bloote aanschouwer ware. Zijne Redenvoering aan een' der Gezanten *Joh. Sarius Zamoskij*, waarmede hij groote lof behaalde, bewijst daar van het tegendeel. In verscheidene gesprekken met de Poolfche Edellieden, onderrichtte hij hen, welke verbetering voor de Hoogeschoole te *Cracau* noodzaaklijk was. En tot een der schoonste middelen, preees hij hen daar toe aan, hoe de Studien der Rechtsgeleerdheid moesten behandeld worden. Schenkende hen ten dien einde eenige zijner Redenvoeringen en Lesfen, die hij te *Bourges* voorheen gegeven had. De Poolfche Gezanten, wendden daar op alle vlijt aan, om hem te beweegen, met hun naar *Cracau* te gaan. De gedachten van *Balduines*, waren niet vreemd hier van, doch de dood vernietigde alle de groote ontwerpen, die hij reeds, tot die reize gesmeed had.

Hij overleed in het bijzijn van zijne Vrouw en eenige Dochter (die hierna zig tweemaal in den Echt begeeven heeft,) en den Jesuit, *Johan Moldonets*, in 't Collegie van *Arras*, te *Parijs*, den 11 November des jaars 1573. Welke tijd op zijn Grafzerk staat uitgehouden, waarvan het opschrift vervaardigd

is, door zijnen Leerling *Papirius*, volgens het zeggen van *Thuanes*.

Zie hier Lezer u voorgesteld, de gewigtigste trekken van het Leeven eens Mans, die bij de Nederlanders te weinig gekend is, en wij durven vrijlijk verzeekeren, dat wij alle moeite aangewend hebben, om op het spoor der waarheid te blijven. Laat mij nog hier bijvoegen, eene schets van zijne gedaante, om door dien weg zijn afbeeldsel te volmaaken.

Balduines was een Man van eene schoone gedaante, eerder onder de grooten dan onder de middelbaaren te stellen; zijne tintelende oogen gaven het vuur, dat in zijnen boezem blaakte te kennen; zijn stem was aangenaam en lieflijk; met zijne gesprekken wist hij ieder tot zig te trekken; zijne zeden waren onbesmet; zijne bekwaamheid, om te arbeiden was ongemeen, en daar bij moet men zig verwonderen, dat hoe spoedig hij alles verrichtte, zijn stijl echter vloeibaar was. Als een volmaakt Hoveling hebben wij hem reeds doen kennen; doch hier moeten wij 'er bijvoegen, dat hij deugdzaam was: zijne grootste vijanden zelfs hebben dit van hem moeten getuigen; zijn eenigste zwak bestond in onmaatige drift als hij twistte, en zijne onstandvastigheid in den Godsdienst, het eerste was ligt in hem te verschoonen, als men aanmerkt, dat zulks genoegzaam eene gewoonte van dien tijd was, en nog niet geheel uitgestorven is; doch het tweede is min verschoonbaar, schoon *Heinneccius*, zig daar toe bevligt; dan de zwakheid waar aan hij dit toeschrijft, kan op *Balduines* niet toegepast worden, wijl hij een van de grootste verstandenen van zijn' tijd was.

Ook hebben wij reeds gezien, dat het tijdelijk belang zijn sterkste drijfveer was. Zommigen gaven hem daarom den naam van *Ecebolius*, een oude Sophist, die om voordeels halven, onder *Constantijn*, een ijverig Christen, en onder *Juliaan*, de roekelooste Afgodendienaar was, en na den dood van dien een der grootste voorstanders van het Christendom werd. Doch spoedig veranderde *Balduines* van gedaante; wanneer men hem in den rang der Geleerden plaatst; want als dan vertoont hij zig, als een Man, die, door behulp

van de Grieksche en Latijnsche taalen en Oudheden, een der voortreffelijkste uitleggers van het Roomsche Wetboek was; en met die zelfde glans verscheen hij, in de Burgerlijke Rechten en in de Kerk-Historie. Alle die voorrechten waren hem eigen, en niemand heeft ooit durven onderneemen hem daar van te berooven, om reden dat zijne schriften, als eeuwig duurende Eeretekenen standhouden.

Dezelve vindt men aangetekend in FOPPENS Biblioth.

Belg. Tom. I. p. 283. enz. J. F. JUGLERS *Bijdrage zur Juristischen Biographie*. Iste Theil. bl. 8—78.

BALDUINES, (*Martinus*) van Rijthoven of Riethoven, zie RIETHOVEN. (*Martinus*)

BALEN, (*Mathijs*) oudste Zoon van *Jan Balen Matthijs*, en *Elizabeth Bokstal*; werd geboren te *Dordrecht*, uit een oud en aanzienlijk Geslacht aldaar, waarvan de beschrijving te vinden is, in 's Mans vermaarde werk, bekend onder den tijtel van, *Beschrijving, der Stad Dordrecht*. *Balen*, van een stillen en onderzoeklievenden aart zijnde, had groote kennis van de Geschiedenisfen onzes Vaderlands verkreegen, en dien vergaderden schat, gebruikte hij ten dienste van zijne Stad- en Landgenooten. In navolging van *Beverwijk* en *Oudenhoven*, ving hij aan te arbeiden, aan eene uitgebreide Beschrijving van de Stad *Dordrecht*. Wat nut hij daardoor, ter vereeuwiging van zijnen naam verschaft heeft, is den Nederlanderen ten overvloede bekend. Hoe hij met het zaamstellen van dit onmisbaar Boek te werkgegaan is, is breedvoerig in de *Voorreden* daarvan te zien.

BALEN, (*Hendrik van*) een Leerling in de Schilderkunst van *Abram van Oort*, wiens leven men vindt bij HOUBRAKEN, *Eerste deel*, bl. 81.

BALEN, (*Pieter Christoffel van*) een man van wien mij niets anders bekend is, dan dat *J. B. Gramaije* van hem zegt, dat hij, eene beschrijving van de Stad 's *Hertogenbosch*, in de *Latijnsche taal* gemaakt heeft. De kundige Heer en Mr. JOHAN HENDRIK VAN HEURN, getuigt, naar die *beschrijving* te vergeefsch gezocht te hebben; schoon *Oudenhoven*, dezelve in zijne uitgave van 1670. citeert bl. 25.

Vid. ZWEERTII *Ath. Belg.* p. 601. Van Heurn in de *Voorreden*.

BALG,

BALG, (De) is een ree in de Zuiderzee, of wel een plaats, alwaar de Oostindische en andere Schepen, welken men niet behoeft te vertimmeren, veeltijds gekield worden; het is gelegen tusfchen het *Balg-zand* en de *Noordzijl*, dat een diepte in den *Westwal* is.

BALGOIJEN, een Dorpje in de Heerlijkheid, aan de *Noordzijde* van de *Maas*, in *Maas* en *Waal* gelegen, omtrent een Mijl van de Stad *Grave*, welke aan de overzijde van de Rivier ligt. *Balگوijen* heeft een net Kerkje, met een spitse Toren, en is gecombineerd met *Nistrik* en *Keent*. Bij het zelve stond eertijds een adelijk flot, doch na de verwoesting door de *Franschen*, in 't Jaar 1672, bespeurt men daarvan niets dan een heuvel met ruigte bewasfen. In de fchatting van 't Jaar 1574, betaalde dit Dorpje de fomma van f 94 - 16.

BALJUW, *Bailjuw* of *Balelieu*, op welke wijze men dit naamwoord, dat van een fransche afkomst is, verkiest te spellen. Het is zo oud als het Ampt, daardoor aangeduid wordende, zelf, en betekent in deszelfs eigenlijken zin, *bewind*, *zorg*, *befcherming*, en *voogdij*. De naam *Baljuw*, wordt doorgaans gegeven aan hem, wien het hoogfte recht, van eenig district, of rechtsgebied opgedragen en toevertrouwd is; en in het zelve van de *misdadigers* of overtreeders der Wetten, de straffen of boeten vordert, in welke gevallen hij zig als aanklager gedraagt. Deszelfs rechtbank strekt zig uit, naarmate van het District, en dus, in de eene plaats ongelijk verder, dan in de andere. Zomtjds over één, zomtjds over twee of meer Dorpen, en dikwijls over een geheele Stad en derzelver gebied, ook wel over de Stad en alle de daaraan onderhoorige Dorpen. Doch daar het voor een *Baljuw*, die veele Dorpen onder zig heeft, bijna niet mogelijk is dezelve bij eene vergadering over algemeene zaaken, kort en goed recht te doen; zo zijn 'er in de *Baljuwschappen*, van die uitgestrektheid, een of meer Schouten aangesteld, welke met de *Gebuuren*, het zij dan *Schepenen* of *Azingen*, op zekere tijden de *Vierschaar* spannen, en het recht van de *Dingslieden*, in gemeene zaaken, vereffenen of beslifen, blijvende de lijfftraffen, het hooger beroep, of de hooge *Vierschaar*, aan den *Baljuw* en *Welgebo-*

borene Mannen: mogende de Schouten, schoon door anderen aangesteld, hunne Ampten niet bedienen, voor en alear zij den *Baljuw* vertoond, en van hem eene naderen en bezegelden Commissiebrief ontvangen hebben, welken brief men de Ban noemt, en waarop zij den Eed afleggen. Van ouds hebben de *Hollandsche Graaven*, wel uitdrukkelijk, in hunne Handvesten vastgesteld en beloofd, dat de *Baljuw*, bij hen te zetten, van wettige Bedde zou zijn; en ook werden op dien tijd, die Ampten, door de voornaamste van den Adel bediend; gelijk uit de naamlijsten van dezelve blijkt. Ook vermogt geen Baljuwsplaats, behalven die van *Rhijnland*, *Delft*, *Kennemer- en Schie-land*, (men zie de Resolutien van Holland van 19 Maart 1692) door een' Stedehouder bediend worden. Bij den *Baljuw* worden ook de eeden wegens neeringen en bedieningen gedaan, en door hem gestadigd of bevestigd. Ook is aan denzelfden, volgens Ordonnantie van den laatsten Meij 1651, toegevoegd, de 3de Penning, in de Confiscatiën van alles wat bij hen lieden zal terecht worden, als mede de 6de Penning, van het geene door den Procureur Generaal, bij hen aangegeeven, terecht zal worden; voorts voor elke Capitaale Justitie, van ieder persoon, naar maate de straf. Echter geniet de eene *Baljuw* meer van de Civile Boeten, in zijnen Rechtsban voorvallende, dan de andere.

Zie JAN BOTTELGIER, de *summe ruijrael*, de druk van 1549 in fol. Cap. 219. en 279. fol.

BALUAGE, is de plaats, alwaar de *Baljuw* zijn recht oefent, of de uitgestrektheid van zijn gebied. Ook bekend bij den naam van *Baljuwschap*. Het eerste *Baljuwschap*, dat in aanmerking komt, is dat van ZUID HOLLAND, waar door echter niet het geheele *Zuiderkwartier* van deeze Provintie, maar alleenlijk deszelfs zuidelijk gedeelte verstaan wordt, en waar van die naam naderhand aan het geheele Kwartier gegeven is; men houdt deeze Landstreek bepaaldlijk voor het gebied der *Oude Hollandsche Graaven*, dat zig van tijd tot tijd verder heeft uitgebreid, naarmate de *Edelen*, de eertijds de daarin gelegene vrije goederen, aan die Graaven ter Leen opgedragen hebben. In dit gedeelte moet ook het beruchte geval met den *Baljuw*,
ten

ten tijde van Graaf *Willem den IIIden*, gebeurd zijn. Zie hier de gebeurtenis zelve, gelijk men die in de oude geschiedboeken verhaald vindt.

In den tijd, dat Holland stond onder deszelfs 22sten Graaf *Willem*, bijgenaamd *de Goede*, Graaf van Holland en Zeeland, enz. een man uit der aart goed en rechtvaardig, zo werd het Zuiderdeel daar van geplaagd, door eenen Baljuw, een mensch van omtentbaaren hoogmoed, die na dat hij het meerendeel van de Raaden, ja zelfs van de Hoofdstad *Dordrecht*, tot hem getrokken en onder zijn geweld gebragt had, veele wreedheden oefende over de schamele gemeente, en wel inzonderheid aan een armen Landman, wiens gantsch bestaan en vermogen, in een goede melkkoe bestond, die, na dat hem de Landman geweigerd had te verkoopen, dat hem ook niet mogelijk was, terwijl die Koe het bestaan van zijn gansche huis uitmaakte, zou de *Baljuw* besloten hebben, de Koe te steelen of te doen verwisfelen. De Landman hier door arm, berooid, zoude zijn toevlycht tot gemelde Graaf genomen hebben, die zig toen te *Valencijn* bevond, aan dezelve om recht en Justitie verzoekende. De Graaf de euveldaad ras ontwaar wordende, deed den Baljuw, met zijnen Neef, den Schout van *Dordrecht*, tot zig komen, na verhooring en bevind van zaaken, zijne gunste aan den Landman ontwaar worden, doende hem, door den Schout van *Dordrecht*, uit de gereedste goederen van den Baljuw in specie honderd goude kroonen tellen, en de Koe terug geeven; en om aan de Justitie te voldoen, den *Baljuw* als Koedief op dien zelfden stond onthoofden.

Voorheen heb ik met veele anderen aan deeze gebeurtenis volkomen geloof gegeven, doch in *Oudenhoevens* beschrijving van *Zuid-Holland*, en van *Balens*, *beschrijving van Dordrecht*, de Naamlijst der *Baljuwen* van *Zuid Holland* opslaande, vind ik bij den laatstgenoemden, bl. 736, deeze geheele Historie verhaald, en zelfs met eene afbeelding van voormelde Justitie, verrijkt, hebbende veele overeenkomst, met die van *Visscher* en anderen; doch de gezegde Naamlijst baarde bij mij eenige bedenking omtrent dit geval. Ik weet dat *Goudenhoeven* en van *Balen*, het zelve uit het *Goitdsche Chronijkje* ont-

leend hebben; maar de Naamlijsten, vindt men bij beiden, van 1230 tot 1672 volledig, uitgenomen de naam van den voornoemden Baljuw, die vindt men getekend met N.N, zijnde 1336, om de weggevoerde Koe uit *Hendrik Idó's ambocht*, of zo als anderen willen, uit Heer *Oude Lands-ambacht te Valencijs* onthoofd geworden. *Goudhoeven* meent, dat hij uit het geslacht van *Queekel* zou gesprooten zijn; ook maakt hij melding van het oude Schilderij, dat van deeze gebeurtenis te *Valencijs* pleeg te hangen. Zie daar zaaken, welken mij voorheen alle twijffelingen, indien ik 'er eenigen gehad had, zouden benomen hebben; doch wanneer men het *Oude Goudsche Chronijkje*, in 4to, bl. 98. gelieft na te slaan, en daar bij te leezen het geen de kundige *Schrivervius*, bladz. 270, daar op aantekent, dan zal mijne bedenking aan de echtheid dier gantsche Historie, niet ongegrond zijn; en ik niet alleen, maar van *Leeuwen* in zijne Beschrijving van *Leiden* (zie de Voorreden bl. 16.) twijffelt of de Graaf, zonder uitspraak van den Rechter, de magt wel had, om op die wijze de Justitie te oefenen.

Dan laat ons tot de Beschrijving van het *Baljuwschap* weder keeren. Dit had voor het jaar 1421, een gansch andere gedaante, dan na dien tijd; aangezien voor den gemelden tijd een aanmerkelijk gedeelte daar van bestond, in eenen grooten WAARD, die tuschen de Rivieren de *Maas* en de *Merwe* beslooten was, en om die reden, de *Zuid-Hollandsche Waard*, of ook de *Dorpsche Waard* genaamd werd. Zie verder de beschrijving daar van. Onder dit *Baljuwschap* behooren verscheidene districten, die vervuld zijn met aanzienlijke Dorpen, welken de graaflijkheid bij uitsterfing van voorige bezitters, als anderzins, eerst aan zig getrokken, en daarna als Ambachtsheerlijkheden verkocht heeft. De Districten zijn het Eiland *Dordrecht*, en den *Biesbosch* overvaarende, de *Langestraat*. Aan de overzijde van de *Maas*, behoort mede tot dit *Baljuwschap* de *Zwijndrechter*, en *Rieder-waard*; ook is daar onder betrokken de *Abblasferwaard*, en eindelijk de *Krimpenerwaard*,

Het *Hoog Baljuwschap* van *Schieland*, van *Delfland*, *Rhijnland*, 't *Land van Voorne*, *Kennemerland*, *Amstelland*, enz. zijn alle

aanzienlijk en zeer uitgebreid, gelijk op het art. van ieder derzelve zal gemeld worden.

BALK, een zeer treffelijke en neeringrijke Buurt, (beter den naam van een Vlek waardig) in de Friesche Grietenij *Gaasterland*, onder het Kwartier van de Zevenwolden. In dezelve wordt jaarlijks in de maand van September, eene aanzienlijke markt van allerlei Koopwaaren, inzonderheid van Rogge en andere Graanen, gehouden. Aldaar is ook een zeer fraaj *Rechthuis*, voorzien van een toren en uurwijzer. Voorheen lag deeze buurt ten zuiden en westen aan zee, doch tegenwoordig is dezelve door de verlanding, 'er vrij ver van afscheiden. Nabij dezelve, aan dien kant, ligt het dorp *Harrig*. Een stuks weegs, dieper landwaards in, is een plaats, alwaar ten tijde van WINSEMIUS, jaarlijks op den 16den Augustus, de Wilde-Markt gehouden werd, op welke markt veele Kooplieden, zo uit Holland als Overijsfel, gewoon waren met hunne waren, te komen: wordende de handel naar ouder gewoonte, onder den blooten Hemel verricht. Ten zuiden van de Marktplaats, ligt *Lijcklama's Bosch*, en het Dorp *Nijmardum*, ten Z. W, ziet men de Dorpen *Ruigenhuisum* en *Sondel*; ten Westen *Oldemarden Mirns* en *Bakhuizen*. Geduurende de alvernielende twisten, der *Schieringers* en *Vetkoopers*, in Friesland, heeft dit *Balk* verbaazend veel onheils geleden; want in het jaar 1486, werd het door *Igo Galama*, een der Hoofden van de *Vetkoopers*, bijna geheel in de asche gelegd; waar van *Schotanus* dit volgend verhaal geeft; „ 's Nachts, tusschen St. Steven en St. Jan, brande *Igo Galama*, dit *Balk* geheel af, met deszelfs muuren: ” waar uit wij dan het zeggen van veele anderen bevestigd zien, naamlijk, dat *Balk* vóór deeze verwoesting met muuren omgeeven was. Groot nadeel leed deeze Buurt mede, geduurende de Spaansche oorlogen, in welke het meer dan eens geplonderd is geworden. De Predikant van *Balk* behoort onder de Klasfis van *Sneek*. Ook is 'er een gemeente van Oude Vlaamsche Mennoniten, die door twee Leeraaren bediend wordt.

WINSEMIUS, *beschrijving van Friesl. achter zijn Chronijk.*

SCHOTANUS *Chronijk*, fol. 371 373 en 738.

BALK, (*Everhard*) geboren te *Deventer*, uit aanzienlijke ouders. De vermogens, waar mede hij door de natuur voorzien was, deden hem zulke groote vordering in zijne studien maaken, dat hij binnen weinige jaaren, eerst te *Bourges* in Frankrijk, en naderhand te *Harderwijk*, als Doctor in de Rechten beroepen werd. Zijne onafgebrokene studien, veroorzaakten hem eerst ziekens, en daarna den dood, die voorviel, den 11den Maart 1628. Zijn uitgegeevene schriften, zijn getuigen van zijnen onvermoeiden arbeid.

REVIUS, *Historie van Deventer*. MOONEN, *Chronijk van Deventer*.

BALLERHOUT, ook wel *Ballerbosch* genaamd, in het Landschap Drenthe, onder de *Dingſpil* of *Rechtbank* ROLDE. Waarschijnlijk is dit een van die Boschen, welken de Heidsche bewoners dier Landstreek gewijd hadden, en waarin zij gewoon waren bijeen te komen, om raad te pleegen over vrede of oorlog, en om den uitflag hunner Wichelarjen, aftewachten. Tot bijna het zelfde gebruik was nog een andere plaats,

BALLERKUIL genaamd, zijnde een *Kuil* in het *Ballerhout*, of *Bosch*, rondom met zitplaatsen, zijnde banken van aarde gemaakt, waar uit men kan afleiden, dat het gezegde Bosch, tot de zo even gemelde vergaderplaats diende. *Picart* meldt ons, dat hij de plaats zelve bezigtigd heeft; wij hebben zijne daarop gemaakte bijgeloovige aanmerkingen geleezen, doch vinden ongeraden die na te schrijven. Dit Heiligdom der eerste bewoners is door de nakomelingen tot een plaats gemaakt, waar in zij hunne doode beesten wierpen, ter verzaadinge van de Ravens.

J. PICART, *Oudh. van Drenthe*, bl. 142. enz.

BALLING, (*Pieter*) bediende, als Priester, het *Altaar de Witten*, in de *St. Rayo's* of groote kerk te *Haarlem*. Hij werd op den Sacramentsdag in het jaar 1578, na het eindigen der Misse, door een der moordzieke soldaaten, zodanig van achten gekwetst, dat hij op den schoot van vrouw *Machteld van der Laan*, wier man een der nieuw aangestelde Burgemeesteren was, nederzeeg, en binnen kort, aan zijne bekomene wonde overleed.

AMPSING, *beschrijv. van Haarlem*, bl. 463. *Oudh. v. Kennemerland*, bl. 27.

BALLOO, een buurschap, naast bij *Rolde*, in het Landschap *Drenthe*.

In den omtrek van dit *Ballo*, in oude schriften *Banlo* genaamd, vindt men heden nog veele heuveltjes (*Tumuli*) welken tot begraafplaatsen der oude en eerste bewooners van dit Landschap gediend hebben. Dat in deezen oort, of wel in het *Ballerhout* 't welk aan dit *Ballao* of *Banlo* behoorde, en waarin in de vroegste tijden, op de gezegde wijze, raad gepleegd werd; als mede, dat in de zo evengemelde *Ballerkuil*, naderhand de Zit- of Rechtplaats van de Landrechters was, vindt men in het *Oude Drentsche Landrecht*, van Bisfchop *Fredrik van Blankenheim* bevestigd, want daar in leest men, onder het Art. van *Luttijnge te holden*, het volgende: „*Item soe ist Landrecht, dat men nog meer dan drie luttijnge des jaars holden sall op drie termijnen, dat ijrste des anderen maandages na Paeschen te Banlo, dat andere des Dijnxedages na pinxteren toe Rolde, dat derde Sunte magnus dage toe Anloe.*” In gemelden *Kuil* dan, werd de vergadering, om recht te spreken, of, om de woorden in de *Ordonnantie* te gebruiken, om *Luttijnge*, nu *Lottinge* genoemd, gehouden, en dat dus *Banlo* de rechte naam deezer plaats was, blijkt, terwijl het oude woord *Ban* en *Bannen*, volgens *Meier*, en anderen, te kennen geeft, *Edicere, publice denuntiare*, zo als het woord *Lo* eene hoogte aanduidt volgens *Alting*, in *Notitia German. Inferior*, p. 2. A. 37. dus dan de twee woorden, *Ban* en *Lo*, zo veel zeggen als *hoogte*, waar op volgens de gewoonte der *Ouden*, de *Vonnissen* of *Bevelen* van de *Rechters*, die aldaar in de *Kuil* vergaderd waren, door den *Banner*, (*Nuntius publicus*) verkondigd en afgelezen werden.

BALLOOIS, of *Balois*, ook wel *Blois*, een Heerlijkheid in 't *Land van Schouwe*, zie *BLOIS*.

BALLUM, gelegen op den westlijken hoek van het Eiland *Ameland*. Zie *HOLLUM* en *BALLUM*.

BALTHAZAR GERARDSZ, eigenlijk genaamd FRANCOIS GUION, geboortig te *Villa Franc* in *Bourgondien*, heeft zijnen naam door

de grootste schendaad des werelds, de moord naamlijk, gepleegd aan den Prins van Oranje, *Willem den Isten*, vereeuwigd. Welk schelmstuk best kan gekend worden, uit den inhoud zijner sententien, luidende als volgt.

„ Alzo Balthazar Gerards, geboren van Villa Franc, in het Graaffchap Bourgondien, onder het gebied van den Koning van Spanje, tegenwoordig gevangen, bekend heeft, dat hij voorgenomen had, om te brengen, den Persoon van den Doorluchtigen Hooggeboren Vorst en Heere, den Prinse van Oranje, Graave van Nasau; dat hij omtrent twee jaaren geleden zig begeeven had, uit het land van Bourgondien in dat van Luxemburg, alwaar hij zig gesteld had, in dienst van den Secretaris des Graave van Mansfelt, Gouverneur van Luxemburg. voornt. en aldaar afgedrukt heeft zeker groot getal van des gemelden Graave geheime Zegelen, en hebbende aldaar ook geleerd, namaaken des Graave gewoone ondertekening, om met behulp van dien, ingang te krijgen, in het Hof van den Prins van Oranje; welk voorneemen hij in Maart laatstleden heeft bekend gemaakt, bij geschriften aan den Prinse van Parma, binnen de stad Doornik, dewelke door zijnen Raadsheer Christoffel d'Affonville daar toe gecommitteert, met hem gevangen, daar op in onderhandeling getreden zijnde, hem gevangen, als toen gezegt heeft, dat indien hij zijn voorneemen wist te volbrengen, en den Ban of Postscriptie van den Koning van Spanje tegen den Persoon, van de Prins van Oranje uitgegeeven, ter Executie te brengen, dat den Koning hem zoude voldoen, het geen de sententie inhield, onder meer andere pointen de somma van vijf-en-twintig duidend ducaten, daar bij belooft, en dat hij gevangene met gezegde Affonville, raad genomen hebbende, op de uitvoering van het voorschreeven feit, met hem besloten heeft, dat hij gevangen hem herwaards over zoude begeeven, in het Hof van den Prins, hem noemende Francois Guion, een zoon van Pieter Guion, eertijds burger van Bezancon, die voorheen om de Religie zoude zijn omgebracht, met Confiscatie van alle zijne goederen. En dat hij gevangen onder voorwendzel, dat hij van jongs af aan de Religie zoude zijn toegedaan, en daar
van

van zijn goed en vrienden verlooren hebben, met al zulke vervalste naamen, en afdrukzels der gemelde zegelen en nagemaakte ondertekeningen van de Graave van Mansfelt, toegang in het Hof van den Prins, zoude maaken te krijgen, volgens welk wel overlegt besluit hij gevangenen alhier in het Hof van den Heere Prinse voornoemt gekoomen is, en zijnen naam vervalscht, hem genoemd heeft, Francois Guion; dat hij in het Hof gekomen zijnde, hem vervorderd heeft, op den negende deezer maant (Julij) te koopen twee Pistoolen of korte Sinkroer, en op den 10 deezer op den noen verspiet hebbende in het Hof, dat de voornoemde Heere Prinse van Oranje in het Salet ter Tafel gezeten was, hij gevangen gegaan is in zijn Logement, en die twee Sinkroers geladen hebbende, het eene met drie, en het andere met twee looden of ballen, weder in het Hof is gegaan, hebbende de twee roers hangende aan zijn riem op zijn linker schouder onder zijnen mantel, latende de mantel van zijn rechter schouder nederhangen, op dat hij niet zoude schijnen, iet daar onder te hebben, en dat hij de Heere Prinse komende van de Tafel, en uit het Salet gaande, om de trappen op te gaan naar zijnen kamer, het eene sinkroer of Pistool geladen met drie looden op den Prins afgeschoten heeft, van welke schoot, de voorn. Prins, (tot groot leedwezen van alle Patriotten) gestorven is, welk wezende een valsch verraderlijk feit, bedreven aan zodanig Personadje als den Dooruchtige Heere Prinse was, en een vorst van hooger Memorie geweest is, niet en behoord ongestraft te blijven: maar ten Exempel van anderen behoord gestraft te worden."

„So is 't dat mijn Heeren, de gecommiteerden van den Hooge en Provintiaale Raaden, ter examinatie en Judicatuure van de voorschrevene gevangenen, en al het geene in deeze te confidereeren stond, den voorn. Balthazar Geerards gevangen gecondemneert hebben, en Condemneeren bij deezen, gesteld te worden op het Schavot alhier voor het stadhuis opgeregt, omme aldaar eerst zijn rechterhand, daar hij het voorschreven verradisch moorddadig feit mede bedreeven heeft, met gloeiende toefluitende ijzer geschroeit en afgebrand te worden, en dat daarna met gloeiende tangen tot ses reifen en op ver-

verscheidene plaatsen, so aan armen als beenen en het geen daar zijn lichaam met vleesch bedekt is, het vleesch sal uitgekneepen en afgebrand worden, en dat hij daarna levendig aan vier kwartieren gehouwen sal worden, beginnende van onderen, en ten laatsten hem de buik open gesneden sal worden, ende zijn hart uitgenomen, en in zijn aangezicht geworpen. en daarna zijn hoofd sal worden afgehouden: En dat zijn vier kwartieren op de bolwerken, van de Haagpoort, Oostpoort, Ketel- en Waterslootsche Poorten deezer stad fullen uitgehangen en zijn hoofd op den Schooltoren achter het Logement van de Prins op een staak gesteld zal worden."

„ Verklaarende alle sijne goederen geconfisqueert ten profijte van den Heere, aldus geprononcieert op het Stadhuis der stad Delft, den xivden dag van Julij, Ao. 1584. en was ondertekent,

A. VAN DER MEER."

Daags te vooren werd aan den Moordenaar de inhoud van het bovenstaande vonnis bekend gemaakt, en hem bevolen zig te bereiden, om het zelve op den volgenden dag te ondergaan. Op het eerste aanhooren was hij zeer verbaasd, vervloekende zig zelve, en de uuren waarin hij zig allereerst aan de leering der Praktijk had overgegeeven, wenschend liever een arm ambachtsman geweest te zijn; doch zig naderhand de belofte aan hem gedaan, van de kroon des eeuwigen levens van dien moord te zullen ontvangen, indachtig maakende, troostte hij zig de gemelde straf te ondergaan.

Wij zouden de omstandigheden, hier bij plaats gehad, veel omstandiger kunnen melden, doch verkiezen die te spaaren tot wij aan het Art. van WILLEM DEN ISTEEN zullen gekomen zijn. Ook zullen wij ons niet inlaaten, met aantewijzen hoe veele Roomschegezinden van dien tijd, het moorddaadigfeit van Geerardsz als een Heldendaad uitgekreeten, en hem daarom als een Heilige verheeven hebben, waarover de heldendaagsche en beterdenkende van die Kerkgemeente zig zelve schaamen: alleenlijk zullen zij ons, gelijk wij hoopen, ten goede houden, dat wij dat geene 't welk W. ESTIUS, in zijn

Wag-

Waerachtige Historie van de Martelaers van Gorcum, bl. 338 van hem gezegd heeft met de eigen woorden hier bijvoegen.

„ Een ander punct wil ick verhaele het veurgaende niet seer ongelijk. IJeghelijcken is bekend de heerlijke vromigheidt van Balthazar Geerardt Bourgoignon, deur de welcke hij den ghemeijnen vijandt des landts ende der religie veur fulcks ge-declareert ende verdreuen heeft cloeklijk om hals gebracht en met wonderlijke Patientie verdragen de schromelijke lichamelijke tormenten hem aengedaen. Waer in hem selven heeft ver-toont ende gedraghen in onsen tijden als een andere Joannes Nicomedienfis, dewelcke om dat hij de goddeloofse placaten der Prince teghen de Christenen van de openbaere plaetse daer sij gehanghen waren afgetrocken ende openbaerlick gescheurt hadde, allerhande soorten van tormenten hem uit dier redenen aenghedaen, heeft met alfulcken vlijtigheid des aengesichts ende des Geestes verdraeghen, datter oock niet een teecken van eenighe verdritelijckheid aen hem en coste ghemerckt worden. Dese grote vromigheidt naer-volgende Balthazar Geerardt, en heeft dat heerlijk stucks wercks nut willen bestaen, sonder eerst ghewapent te zijn metten schild des Geloofs en ghebedts tot Gode. Want op den verjaerdagh der Martelaeren van Gorcum, in het twaalfste Jaer, naer hunner passie, is hij binnen Delft in Holland, daer hij om dit stuck aenterichten ghecome was, heijmelick inne ghegaen in den Tempel, ende heeft aldaer ootmoedelick (ghelijck sommige Chatholicken borghers van Delft, die daer thegenwoordigh waeren, hebben ghetuijght hem ghezien te hebben) metten blooten hoofde ende ghebogene Knieen, met ghevouwene ende opgestekene handen Gode met groote deuotie ghebeden wel eene uure of meer. Dan het af-loopen van de saeke leert wel, dat hij is verhoort gheweest, te weten verkregghen hebbende de vroomigheidt, die hij 's daeghs daer nae op den thiende Julij als hij den Tijran verflaghen heeft, ende de volghende daghen heeft ghetoont schier ongheloouelich, als hij door uitghelesene tormenten, ende deur de allerschroomlijckste doot sijn Glorieus martijne volijndt heeft, soo dat oock de vijanden selue verschrickt waren.

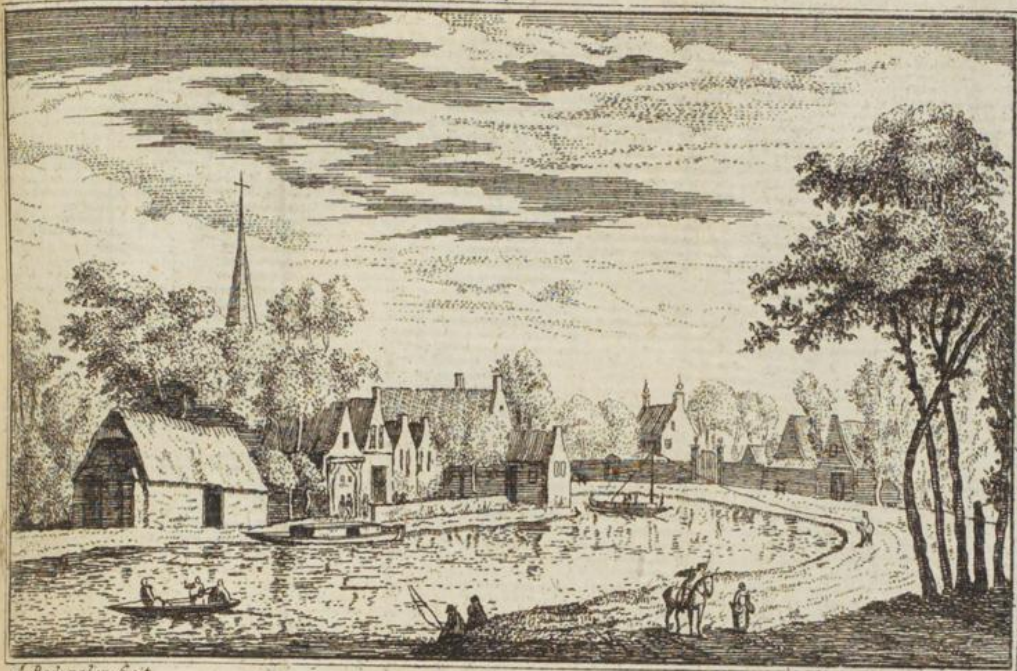
ren. Waerom en fullen wij dan ons niet moghen laeten verstaen dat sulcken heerlicke ende tot allen tijden prijsbaar victorie van Gode aan Balthazar is verleent gheweest deur de ghebeden, ende verdiensten van onze martelaeren, op wiens verjaerdach hij sijnen aenstaenden strijdt Gods den Heere met sulcke vierigheijdt des ghebedts hadde gherecommandeert? — Wij stappen hier van af en laaten de beantwoording van deeze Vraage van *Fstius* over, aan de Roomschegezinden zelve, die, den Hemel zij dank, tegenwoordig geheel andere denkbeelden vormen, dan hunne Geloofsgnooten van dien tijd.

Men zie, des begeerig zijnde, hier over verder E. VAN METEREN, fol. 229. HOOFD, fol. 903 en 904. BOR, fol. 422. en meer anderen; als mede GYSIUM, oorsprong en voortgang der Nederl. Beroerten, bl. 585. enz.

BAMA, een Staate, stins, of Adelijk Huis, in de Friesche Grietenij *Collummerland* onder het kwartier van Oostergoo.

BAMBRUG, ook wel *Baambrug*, is een fraai en volkrijk Dorp aan den Krommen Amstel, een groot uur gaans ten zuiden van *Abcoude*, dat voor een gedeelte met het zelve, als een Ambachtsheerlijkheid, aan den Heer *Constantijn Kornelis le Leu de Willem* behoort. In dit Dorp was voorheen een Kapel, behoorende onder de Parochie van *Abcoude*, en in dezelve een altoosduurende Vikarij, die in 't Jaar 1545 door zekeren Priester, *Melis* genaamd, gesticht was; mogelijk heeft van *Heusfen*, door die Kapel. de Kerk, welke nog tegenwoordig in wezen is, verstaan. Deeze, welke thans onder de Clasfis van *Utrecht* behoort, is niet zeer groot, maar heeft volgens de aftekening van den Kunstrijken *Rademaker*, die ons dit Dorp, in twee bijzondere afbeeldingen vertoont, een redelijke hooge en spitsche toren. Van het begin der Reformatie af, was *Bambrug* met *Abcoude* gecombineert, doch werd daar van gescheiden, in het Jaar 1633. De dagelijksche doorvaart, van *Amsterdam* naar *Utrecht* en van daar te rug, veroorzaakt aldaar eene buitengewone levendigheid. In het Dorp zelf, heeft men, de Brug overgaande, ter linkerhand de *Vinkeveensche Zuwe*, langs welke
men

241

A Rademaker fecit

BAEMBRUG komende van Utrecht

1670

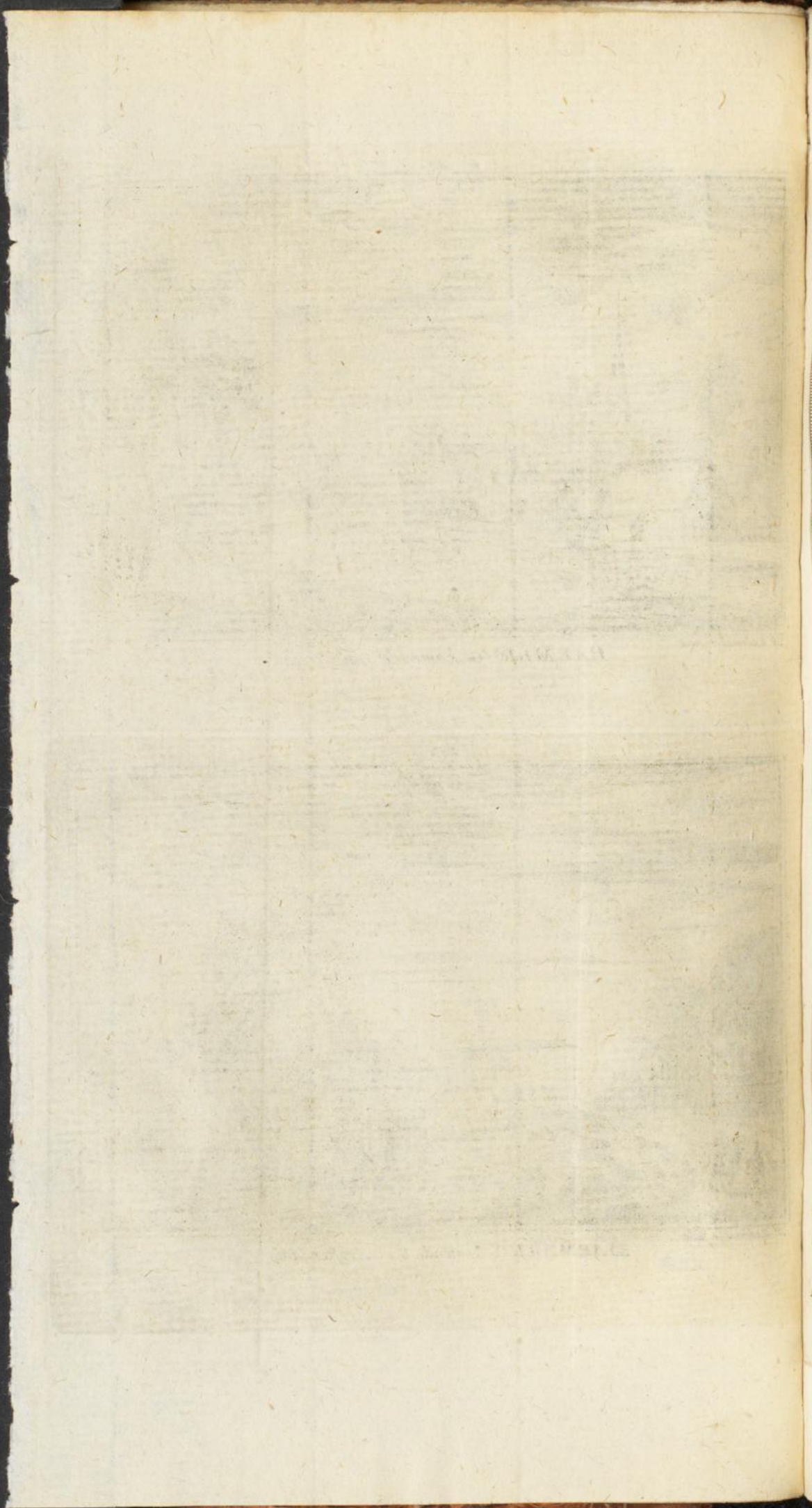
242

A Rademaker fecit

BAEMBRUG komende van Amsterdam

1670

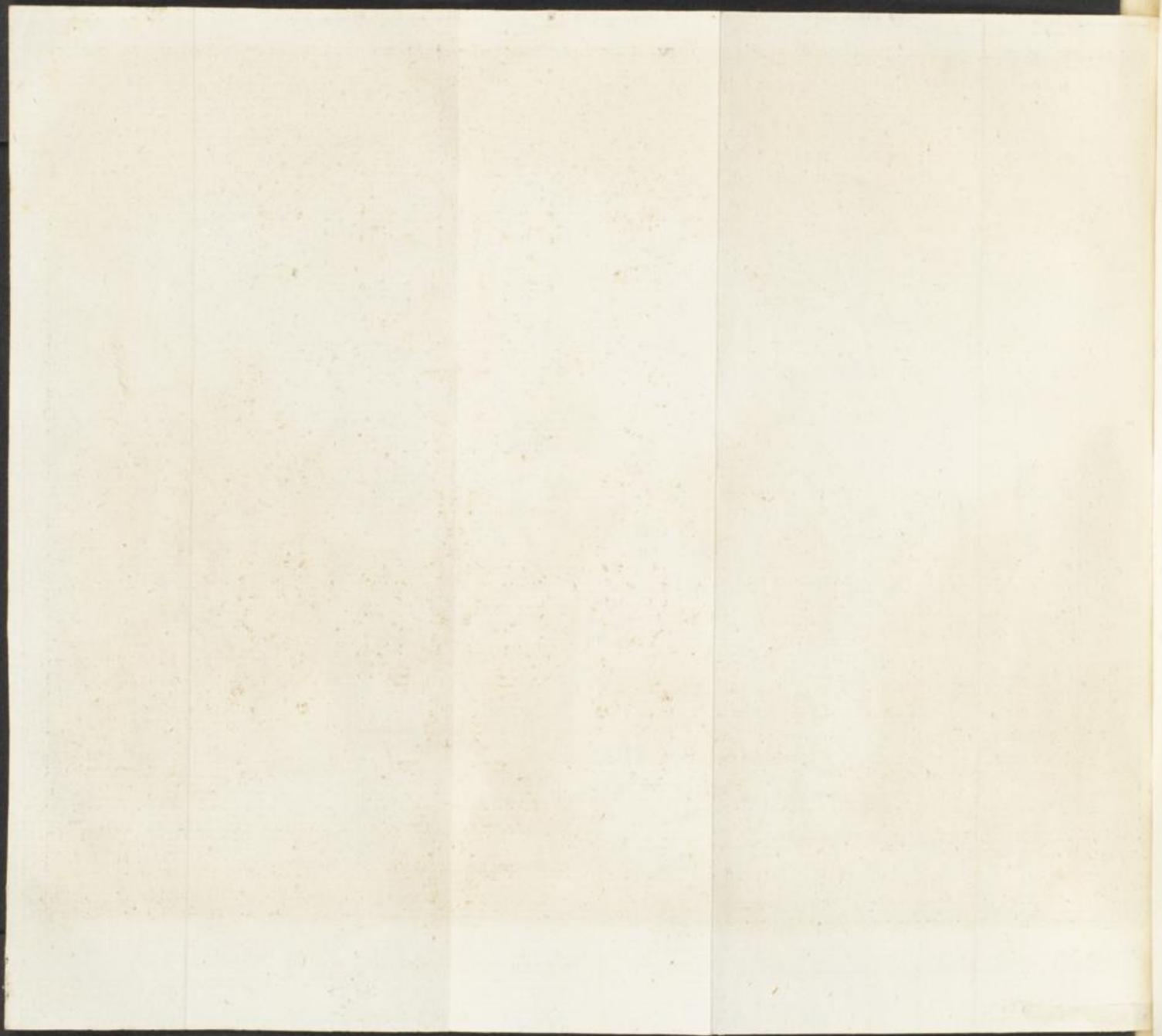
Le Vi

Le vilage de Bataembrug by de Kerk te zien .

Le vilage de Baembrug, vuë du côté de l'Eglise. | Het Dorp Baembrug by de Kerk te zien.

men naar *Vinkeveen*, *Wilnis*, *Mijdrecht* en andere Dorpen gaan kan; ter rechterhand loopt de gewoone kleiweg, naar het *Dorp* en *Slot van Abcoude*. Zeer veel leed *Baambrug*, in het jaar 1672, en bijzonderlijk toen de Franschen op den 7den November, van *Utrecht* naar *Abcoude* trokken, om het zelve te verwoesten, zo als reeds op het Art. *Abcoude* gemeld is.

H. v. HUESSEN, *Oudh. van Utrecht*, 2de deel, bl. 417.

B. v. NIDEK, *Schatkamer*, 5de deel, bl. 306. *Franse Tierannij*, bl. 142. enz.

BAN, is een woord van eene hoogduitsche afkomst, en geeft te kennen; I.) een boete of pœnaliteit, en, II.) een opontbod. Bij de Rechtsgeleerden vindt men over de Uitlegging van deeze tweeërlije betekenis omstandig gehandeld; doch zulks tot ons bestek niet behoorende, zeggen wij alleenlijk, dat 'er eenvoudig door verstaan wordt, een verjaaging, uitsluiting uit deeze of geene Maatschappij, en dat het recht van *Banning* of uitdrijving geoeffend wordt, door hen, aan wie de magt daartoe, door het hoogste gezach in handen gesteld is. Men onderscheidt de *Ban* in *Kerklijke* en *Wereldlijke*. De Kerklijken gronden dit hun recht, om iemand in den *Ban* te doen, dat is als een straf over begaane misdaden, uit de Kerkgemeenschap uittesluiten, het zij voor altoos, of voor zo lang hij over de begaane misdaad, berouw toont, en beterschap bewijst, gegrond op het geen geschreeven staat, *Mattheus XVI: vs. 19*. Ieder, die door zijn onbehoorlijk gedrag, alle tucht of straf niet gehaat voorkomt, zal ligtijk toestemmen, dat in alle maatschappijen, wetten, en straffen moeten zijn; en niemand zal de middelen, als straffen uitgedacht, om de overtreeders te beteugelen, haaten, schoon zij, aan welken dit recht behoorde, hetzelfde veeltijds grovelijk misbruikt hebben. Bijzonderlijk bedienden, in vroegere eeuwen, de Roomsche Kerkvoogden zig van deeze magt; en maakten hunne *Banvonnissen* allervreeslijkst, waar van wij hier eenige voorbeelden zullen bijbrengen. De eerste der *Utrechtsche Bisschoppen* besloot zijn zogenaamd *Testament*, of *Giftbrief*, met die woorden, welken naderhand door *Bisschop Baldricus* (zie hier voor bl. 45.) en anderen, gevolgd zijn. **MATTH.** in zijn werk de

nobilitate lib. 2. c. 23, brengt uit *du Chesne*, een Banvonnis bij, tegen de Moordenaars van *Tjelko*, Bisfchop van Rheims uitgesproken, dat nog veel verschrikkelijker is. Zie hier het zelve.

„ In den naame des Heeren, en door de kracht van den
 „ H. Geest, midsgaders door de magt, die de Bisfchoppen door
 „ den Prins der Apostelen, Petrus, is gegeven, zo scheiden
 „ wij hen van de schoot onzer moeder de H. Kerke, en wij
 „ verdoemen hen met den vloek der eeuwige vermaledijdinge;
 „ zodanig, dat zij nooit door eenig mensch hersteld mogen wor-
 „ den, en geenen omgang met de Christenen hebben. Zij
 „ moeten vervloekt zijn in de stad, en vervloekt op het land,
 „ vervloekt zij hunne schuur, en vervloekt hunne nakomelin-
 „ gen, vervloekt zij de vrugt hunnes lighaams en de vrugten hun-
 „ ner aarde, vervloekt moeten zijn hunne koebeesten, en ver-
 „ vloekt de kudden hunner schapen; dat zij vervloekt zijn, al
 „ zij op reis gaan, en vervloekt als zij thuis koomen; zij moe-
 „ ten vervloekt zijn binnens huis en gaan zwerven agter land,
 „ dat hun de darmen in het secreet uitschieten, gelijk den
 „ ongelovigen en rampzaligen Arrius geschied is. Dat over hen
 „ komen, alle de vervloekingen, waar mede God het Jood-
 „ sche Volk door Mofes heeft gedreigd, als zij de wet kwa-
 „ men te overtreden, dat zij vervloekt en vermaledijt zijn, en
 „ verlooren gaan, in de tweede toekomst des Heeren; dat
 „ over hun komen alle de vervloekingen, die de Kerklijke wet-
 „ ten en Apostolische Mannen uitgesproken hebben tegen de
 „ moordenaars en Heiligfchenders; geen Priester verstoute zig
 „ de Mis ten eenigen tijde voor hen te leezen, of zo zij ziek
 „ worden, hunne biegt te hooren, of hun de heilige kommunie
 „ toe te dienen, ten zij dat zij zig alvoorens gebeterd hebben;
 „ maar dat zij een Ezels begraafenis krijgen, en boven de
 „ aarde op een misthoop gelegd worden, op dat zij tot een
 „ eeuwige schande en vermaledijding voor de tegenwoordige
 „ en toekomstige tijden verftrekken, en even gelijk wij deeze
 „ kaarsen uit onse handen finjten en uitblusfchen, zo moet
 „ hun licht voor alle eeuwigheid uitgebluscht zijn.”

Men denke niet, dat deeze opeenftapeling van vervloekin-
 gen,

gen, bij eengeraapt zijn, om een bijzonder geval, als de be-
gaane moord aan den gemelden Bisfchop was, en dat daarom
ook bijzondere straf verdiende; neen; de Schrijver van de
Erfgraaflijke Bedieningen, geeft ons pag. 247. een formulier
op, van de *Kerklijke Ban*, die voor deezen in het *Utrechtfche*
Bisdom plaats had, het welke nog verfchrikkelijker is, dan
het voorgemelde. Ook is het een bekende zaak, dat zij
die in den Ban waren, de Mis niet mogten hooren, en daar
uit geweerd moesten worden (men zie de *Kerkl. Ordonnan-*
tien van Bisfchop Guido van Avenes.)

Bisfchop *Jan van Sijrik*, had voorheen reeds verboden,
met hen, die in den Ban was, *geen de minste omgang te hou-*
den, of te eeten, te drinken, ja zelfs niet te fpreken, op pøene,
dat hij die zulks gedaan had, ook onder den Ban vervallen zou.
Dit nu kan naar ons gevoelen, als een groot misbruik van
deeze magt aangemerkt worden; want hier door kon het
lichtlijk gebeuren, dat 'er honderden te gelijk, onder den Ban
geraakten, en die moesten dan, volgens dat bevel, wederom
gemijd worden: te meer was het een misbruik, om dat men
het volk reeds zo verblind had, dat het den Ban en de Ban-
nelingen als befmettelijk befchouwde. Laat ons een voorbeeld
bijbrengen, ter aantooning, welke onheilen zulks na zig fleep-
te. *Gregorius* de VIIde had Keizer *Henrik* den IVden in
den Ban gedaan, en niet alleen hem, maar alle die geenen,
welken met hem hadden gegeten, gedronken, en gefproo-
ken. De Keizer, en zij die zijn partij koozen, hielden den
Ban, voor onwettig en krachtloos, om dat zij volgens bepaal-
de en vastgeftelde wetten, bevoorens niet behoortijk gedaagd
waren; zijne vrienden fteunende op dit onbetwistbaar recht
bleeven dus bij den Keizer. *Gregorius*, ging zo verre voort
met zijn bannen, dat men zou gezegd hebben, hij kon niet
verder. Dan nog fterker liep dit voort na dat *Clemens* de
IIIde mede als Paus verkoozen, en *Filippus*, Koning van
Frankrijk, ook in den Ban gedaan was; want toen *Bande* de
eene partij tegen de andere, en daar ieder het meeste recht
meende te hebben, werd de een door den ander als getergd
om dagelijks nieuwe Banvonniffen uit te donderen, waardoor

de magt om den Ban uittespreken, op de schandelijkste wijze misbruikt werd, vermits ieder naar zijne drift te werk ging, waar van het noodzaakelijk gevolg zijn moest, dat 'er in meenigte gevonden werden, die op den Ban van den eenen of den anderen geen acht gaven; waarom *Gregorius*, zig eindelijk genoodzaakt vond, te beveelen, dat de Huisvrouwen, Bouden, Dienstmaagden, Slaaven, Knechten, ja allen, die geen Hovelingen waren, en daarenboven, die onwetend met een banneling hadden omgegaan; in geen zonden vervallen waren. Hij en zijne navolgers, wilden zij de rust der maatschappij niet verstooren, moesten 'er wel eenige verzachting aan toebrengen, en de kracht van de besmetting des Bans, die reeds zulke diepe wortelen geschoten had, verminderen: aangezien zij dagelijks ondervonden, dat de menschen, die in de landen of onder het gebied van een gebannen Vorst of Bischof woonden, dezelve verlieten, om niet besmet te worden. De Leeken verlieten hunne Huizen; de Monikken hunne Kloosters; de Vrouwen haare Mannen; de Kinderen hunne Ouders, en gingen naakt en berooid achter land zwerven; waardoor, hadden de Kerkvoogden voortgegaan, met op de gezegde wijze te Bannen, zij een gantsche Maatschappij van Bedelaars en Landloopers zouden hebben kunnen stichten. De Ban echter, en de vrees voor denzelven, was een van de grootste middelen om het gezach der Pausen en Bischoffen naar hunne gedachten in stand te houden, doch het misbruik dat zij 'er van maakten, liep niet alleen sommige meer doorzichtige Leeken, maar zelfs eenige Geestlijken in 't oog. De Kardinaal *P. Damiani*, klaagde 'er over, aan *Alexander*, *Bijna, ieder blad van de decretaal brieven* (schreef hij) *word met de plegtelijke ban (ANATHEMA) besloten: want het is geduurig: zo wie dit of dat niet zal gedaan hebben, die zij vervloekt (ANATHEMA)* dat hij voor een onverdraagelijk misbruik hield, en gaat dus voort. *Men vindt niet, dat de H. Paus Gregorius, of andere Pausen, deeze gewoonten in hunne decreten onderhouden hebben.* Deeze wijs van handelen had ook, even als andere buitengewoone straf oefeningen, ten gevolge, dat ze onnut werd, om dat het volk aan dezelve gewoon wordt, en ze door de menig-

nigvuldigheid niet meer vreest, ja zelfs werd men onverschillig of men door den Paus of Bisfchop, die alleen de magt hadden dezelve te vernietigen, 'er al of niet van ontflagen werd. HEDA getuigt, dat hoe de Priesters raasden en tierden, tegen hen, die in den *Ban* waren, om dat zij den *Utrechtsche Bisfchop*, *Rudolf van Diephout* aanhingen, het volk daarvoor onvervaard was; welke onverschilligheid des Volks, dat meer op hunne wapenen, dan vrees voor de Interdicten had, Paus *Eugenius* noodzaakte, den Bisfchop van *Maskou* aftezenden, om de zaak der twee Bisfchoppen te bemiddelen. Dat echter de Leeken het meest bezwaarden, was; dat zij in andere zaaken nergens eenig recht konden erlangen, omdat, volgens het reeds genoemde bevelschrift van *Guido van Avenes*, de Wereldlijke Rechters, uit kracht van de geestlijke straf, die de Geestlijke Rechters, na een voorafgaande regelmatige waarschouwing zouden hebben uitgesproken, zodanige menschen moesten afwijzen, die in den *Ban* waren, en hun geenen toegang in hunne Raadhuizen of Vierschaaren geeven, om voor zig zelve of voor of tegen anderen te plijten, of voor getuigen te dienen; met één woord, zodanig een Banneling, werd als een dood mensch gehouden. Doch in *Frankrijk*, daar de Geestlijken minder gezachs hadden, moesten alle deeze uitvluchten, waarvan veeltijds een kwaad gebruik gemaakt werd, vóór den aanvang van het rechtsgeding beweezen worden. Het was ook ten allerhoogsten noodzaakelijk, dat de Kerklijken in hun magt of liever in het onmatig gebruik van hunne magt, be snoeid werden. Laat ons het volgende 'er nog bijvoegen; bij die geduurende den tijd van een Jaar, onder den *Ban* gebleeven was, zonder gezocht te hebben om 'er van ontheft te worden, werd voor den Bisfchop gedaagd, als verdacht van Ketterij, en somwijlen werden hier toe de Bisfchoppen door de Koningen ondersteund. Volgens *Béothius*, Hist. Scot. lib. 2., maakte *Machabeus*, Koning van *Schotland*, een Ordonnantie, dat zo een, die in den *Ban* gedaan was, en een gantsch Jaar daarin was blijven steken, zonder na eenige ontbinding te trachten, voor vijand van het rijk zou gehouden

worden, en die het twee Jaaren uithield, zou al zijn goed verbeurd hebben. In Engeland, was het reeds een gebruik geworden, dan hij, die veertig jaaren onder den Ban gebleeven was, in de Kerker gebragt werd.

De maatschapij der menschen, moest dus naar middelen omzien, om zig tegen deeze gehaate gezachvoering te verzetten, en dit gelukte ook nu en dan, op deeze of geenewijze: de een wist middel te vinden, om een' Brief van den Koning te krijgen, waar bij den Bisfchop bevolen werd, den baneling onder cautie te ontslaan; dan liet men den borg voor den Bisfchop zo lang naloopen, tot het hem verveelde. De Landman in den ban gedaan zijnde, beriep zig op zijn voorrecht, van niet buiten zijn parochie gedaagd te mogen worden, en wist dus de strengheid der Geestlijken te ontwijken: Werde Vorst aangesprooken, om de hardnekkigen te doen vatten, die bevestigde de gemelde voorrechten, en zeide, dat het geen gebruik was, zodanige bevelen te geeven. Was hij den Bisfchop meer dan den onderdaan geneegen, en gaf zodanig een bevel, dan zei zulk eene, dat hij niet onder den Bisfchop behoorde; en ingevalle dit niet doorging, had hij slegts te zeggen, dat hij zig op hooger rechtbank beroepen had; en of de Bisfchop, zulks mogt ontkennen, de Landman werd geloofd. Was 'er echter geen mogelijkheid, om de zaak uit handen van de Geestlijkheid te houden, en moest zulk eene gekerkerd worden, dan had hij meesttijds zo veel vrijheid als hij begeerde, zelfs om openlijk door de stad en langs de straten te gaan; en op die wijze daalde in dit geval het gezach der Geestlijken meer en meer. Zij dit wel zienden, bragten hunne klagten daar over dagelijks ten Hove. *Joinville* verhaalt, in het leven van *Lodewijk*, bijgenaamd de *Heilige*, dat de Bisfchoppen hem eens vertoonden, dat het met het Chatorijk geloof gedaan was, zo hij hun de hand niet leende; want dat de meeste menschen de Ban niet meer vreesden, en de kerklijke rechters slegts achter aan lieten loopen. Verzoekende, dat zij die een Jaar in den Ban geweest waren, en naar geen ontbinding getracht hadden, door den Wereldlijken Rechter mogten genoodzaakt worden, om verzoening te vragen.

gen. De Koning was bereid hun verzoek te voldoen, onder beding, dat de Wereldlijke Rechter, dan ook bevoegd zou weezen, om kennis te neemen over de rechtmatigheid, of onrechtmatigheid van 't Banvonnis; doch zulks den Bischoppen niet behaagende, vermits zij niet wilden, dat de Wereldlijke Rechter, kennis van hunne Rechtsgedingen zou hebben, zeide hun de Koning, zo zal dan ook van uw verzoek niets worden, of heugt ulieden niet meer, dat de Bischof van Brittanje, den Graaf N. zeven Jaaren lang in den Ban gehouden, en dat gemelde Graaf, om dat het een onrechtvaardig Banvonnis was, eindelijk door den Paus zelven ontslagen is; had ik dien Graaf gedwongen, om genade bij den Bischof te zoeken, dan had hij alles moeten doen, het geen de Bischof, recht of onrecht, van hem eischte. Dit moet men 'er echter bijvoegen, dat schoon de geestlijken zelven, door het misbruiken van hun gezach, oorzaak tot deeze en dergelijke zaaken gegeven hebben, de leeken door hunne spoorlooze gedragingen en verachting van alle tucht, naderhand echter oorzaak geweest zijn, dat de Oppervorsten, de Geestlijkheid, weder hebben moeten ondersteunen; schoon een uitgebreide magt nergens gevaarlijker, dan onder hen geplaatst kan worden.

Ten aanzien van het Romeinsche recht, komen veele zaaken voor, die met het geene wij uit de Kerklijke Rechten hebben bijgebracht, overeenstemmen; doch onze Rechtsgeleerden zijn onder elkander verschillende daarin, of de *Ban*, die hedendaagsch onder ons gebruikt wordt, gelijk is aan den *Romeinschen Ban*, dat is met de Deportatie (Ban bij uitnemenheid) of *Relegatie* (Ballingschap), en of deeze iemand al of niet burgerlijk dood maakt. Er zijn 'er, die zeggen, dat zij met geen van die beiden, eenige gelijkenis heeft, en niet anders voorkomt, *dan als een bloote uitwerping uit den Burgerstaat*; waar op andere vraagen, of die uitgeworpenen, het effect der rechten van den Burgerstaat verliezen? dat is, of zij voor burgerlijk dood moeten geacht worden?

Weder anderen maaken onderscheid tusschen een' *Ban ten eeuwigen dage met Confiscatie van goederen*, (zo als door *Filips den IIden tegen Prins Willem den Isten was uitgesproken*,) en tus-

fchen een Ban, voor een bepaalden tijd, zonder Confiscatien, door den Rechter, om deeze of geene misdaad uitgesproken; komende de eerste met de Deportatie der Romeinen over een, daar de andere als de ontzegging van deeze of geene plaats of provincie, met de Relegatie gelijk staat.

Grooter verschil heeft 'er meer dan eens onder de Staaten der Vereenigde Landschappen plaats gehad, over het recht van *Bannen*, en wel bijzonderlijk na de afzweering des *Konings van Spanje*, na welke gewigtige stap, de Souverainiteit weder gekeerd was, tot den boezem, waar uit dezelve was gesprooten, en waar mede alle de Placaaten, en Ordonnantien die de Koning of zijne voorzaaten gemaakt hadden, voor *alle de Nederlanden*, van zelve vervielen; wordende op dat gewigtig tijdstip, ieder Provincie Souvraïn op zig zelve gesteld, zijnde dus, door geen gemeene wet, aan elkander verbonden, dan alleenlijk voor zo verre zij onderling een nieuw verbond aangingen, en waar bij de magt van den een aan den ander, in dit geval, gedemandeerd of toevertrouwd werd. Ik stap hier van af en wijs mijne Leezers tot het *Aanhangzel* op het RECHTSGELEERD WOORDENBOEK, Art. BAN, en hun die begeerig mogten zijn, te zien hoe onmatig en schandelijk *Filips de IIde*, hier van gebruik gemaakt heeft, tot de Apologie van *Willem den Isten*; en verders tot de menigvuldige bijeengebragte vonnissen van Bannisfementen tot de Sententien en Indagingen van *Herzog Alba*, op naam van gemelden Koning.

Zie ook BIJNKERSHOEK, *Verhandeling van Staatszaaken*, op BANNEN.

BANCHEM (*Johan*) geboren te Leiden in het jaar 1540, werd van wegen zijne geleerdheid waardig gekeurd, ter bekleeding van de plaats van Curator op de *Leijdsche Academie*.

Zie verder BANKHEM. (*Fan van*)

BAND, (*Ter*,) ook wel *Katharina-Band* genaamd, een der Dorpen, behoorende, met de Buurschappen BANDSTER MOLEN en BANDSTER-SCHANS, tot de Grietenij *Aengwirden*. TER BAND is gecombineerd met *Tjalleberd*, en heeft dertig stemmen.

BANGMA, een der verdistrueerde Staaten, die voorheen onder *Ackmarijp* gevonden werden.

BAN-

BANJAART, (*Albert*) afkomstig uit het geslacht van dien naam, was een der geenen, die in het jaar 1168, als ondertekenaar van het verdrag, dat Graaf *Floris de IIIde* van Holland, zig verpligt vond aantegaan, met zijnen overwinnaar *Filips*, Graave van Vlaanderen, gemeld word, gelijk hij ons ook te vooren komt op het jaar 1203, toen Graaf *Dirk* zig gedwongen zag, het oudste gedeelte van Holland, als een *Leen van Brabant* te doen erkennen. Dan noodlottiger voor hem was, in het zelfde jaar, de partij, die hij, met anderen, tegen vrouw *Ada*, haar Gemaal, en Moeder gekoozen had, en waar aan de verwoesting van zijn Huis, hier na te melden, moet worden toegeschreven, na hij nevens anderen gantsch Kennemerland op de been gebragt, en het beleg voor de Leidse Burgt geslagen had. Alle welke voorvallen reeds omstandig op Art. ADA verhandeld zijn. VELIUS, in zijn *Chronijk van Hoorn*, noemt onder eenige van de voornaamste geslachten, in die stad bekend ook dit, dat hij zegt op het jaar 1419 reeds uitgestorven te zijn

GOUDH. *Chron.* bl. 295 en 296 enz.

BANJAART SCEI, Slotvoogd van *Medemblik*, in het jaar 1447. enz. Van zijn verschil men den President te *Wilde*. Zie WILDE. (*Gozewijn de*) Of echter deeze *Banjaart* uit het geslacht van dien naam gesprooten is, is even zo onzeker, als het is van eenen anderen *Dirk Jansze Banjaart*, die in het jaar 1476 Schout te *Hoorn* gemaakt werd. Van geen van beiden zou het waar kunnen zijn, als het gezegde van VELIUS, dat dit Geslacht in 1419 reeds uitgestorven was, voor onbetwistbaar kon gehouden worden. Doch waarin zijn, op de alleronschuldigste wijze, meer mislagen begaan, dan in dergelijke gevallen? Dit is echter zeker, hetzij dan dat *Dirk Janszen Banjaart*, al of niet eene afstammeling van dit geslacht was, dat hij een man geweest is, die door zijn onderneemenden aart, boven het gemeen uitgemunt heeft, en zig als een hoofd van het volk dorst opgegeven, zonder het gezach der Regenten te schroomen. Want als, in het jaar van 1477. binnen *Hoorn* een verbaazend oproer, om de exynsen, die het gemeen afgeschafte wilde hebben, ontstaan was, en de Regeering zig daar tegen niet zettende, zo vindt men aangetekend, dat *Dirk Banjaart*, met

eenigen van het volk, in het huis van den Schout indrong, de stok (een werktuig waar in de gevangenen werden vast geflooren) uitbrak, en de gevangenen naar het Stadhuis voerde. Daags daaraan, toen de Schout *Velaer*, die zeer in den haat van het gemeen was, weder in de stad kwam, deed het gráauw terstond onderzoek, eerst in zijn huis, alwaar zij, schoon hem niet vindende, alles vernielden, en mede namen het geen hun goed dacht; van daar trok men naar andere huizen. De verbittering tegen den Schout *Velaer*, en hem, die van zijne partij waren, was zo groot, dat 'er van de Regeerende Burgemeesters gevonden werden, die in plaats van den moedwil te stuiten, van het Stadhuis afriepen, dat Burgemeesters, alles wat *Banjaart* en de zijnen gedaan hadden, op zig namen en voor hen verantwoord zouden. Dit de bestraffing zijnde, behoefde men zig niet te verwonderen, dat het gemeen den toom zo ruim hebbende, alle paalen van bescheidenheid te buiten ging. Van de Regeerings-perfoonen waren 'er eenigē in de gevangenis gebragt, en hadden reeds zestien dagen gezeten; dagelijksch werd hun alle hoon en smaad aangedaan, ja zelfs werden zij gedreigd van niet levendig uit de gevangenis te komen, zo zij niet bewerkten, dat *Velaer*, het Schoutsampt afstond, en de Commissie hun in handen stelde. De Schout werd zelfs door het Bidden van zijne vrienden bewogen, dat hij afstand deed; waarna men ten Hove wist te bewerken, dat de Commissie van het Schoutsampt, voor een groote som aan de stad kwam.

Als nu Burgemeesteren in overweeging namen, aan wien zij dit Ampt zouden geeven, zo kwam, op aanstoking van *Banjaart*, een groot deel van de Mitemaakers, tot hen, zeggende, stelt gij lieden een anderen Schout, dan onzen Capitein *Banjaart*, wij zullen u zo veel volks op uw dak brengen, dat gij 'er van gruwen zult; en om die reden verkreeg *Banjaart* het Schoutsampt; waar door de rust wederom genoegzaam hersteld zijnde, de gevangenen ontslagen, en de uitgeweekenen vrijheid gegeeven werden van weder binnen te mogen komen. Doch *Banjaart*, die om dit Ampt te bekomen, genoegzaam de gansche stad overcind gesteld had, genoot 'er maar weinige maanden

den de vrucht van, vermits de dood hem binnen kort ver-
raste.

VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, bl. 97, 102, 109 en 107.

BANJERT, *Banjaart*. ook wel *Banejart*, was eertijds een zeer
oud kasteel in Holland, tuschen *Castricum* en de *Beverwijk* ge-
leegen, behoorende aan het aloud Geslacht van dien naam.
In het jaar 1203, doch gelijk anderen zeggen, in het jaar 1205,
werd dit *Banjert* door het Krijgsvolk van den Graaf van *Loon*,
in koolen gelegd, zo dat 'er de Puinhoopen alleenlijk overig
gebleven zijnde, niets meer dan de bloote grondslagen daar
van, in het duin en zand te zien zijn.

VOSSIUS *Jaarboeken*, GOUDHOEVEN, bl. 80. SMITS *Schat-
kamer*, bl. 25.

BANKERT, (*Foost van Trappen*, gezegd) geboortig van *Vlisfin-
gen*, had dit niet veele andere groote Zeehelden gemeen, dat
de vereeuwiging zijns naams, meer aan zijne dapperheid, dan
aan den luister zijner geboorte moet toegeschreven worden.
Het eenigste verlies, dat onze Landgenooten hier bij lijden,
is, dat door de geringheid dier geboorte, de afkomst der
Helden duister is. *Foost van Trappen*, die men, hoewel zon-
der zulks met zekerheid te kunnen zeggen, voor den Vader van
de straks te meldene Heer *Adriaan Bankert* houd, is door
zijne bekwaamheid, allengskens van een gering bootsgezel,
tot het ampt van Commandeur over de kust van Zeeland
opgeklommen. Schoon men het jaar zijner geboorte niet kan
bepaalen, weet men echter uit gehoudene aantekeningen
in Zeeland, dat hij in het jaar 1624 Capitein onder het Colle-
gie van de Admiraliteit dier Provintie geworden is; en toen in
het jaar 1628, de vermaarde *Pieter Pieterszoon Hein*, de Span-
jaarden de Zilvervloot ontweldigde, voerde *Bankert*, als Vice-
Admiraal, het Schip de *Neptunes*, dat gewapend was met agt
metaalen en zestien ijzeren stukken, en bemand met 100 ma-
troozen en 55 soldaaten.

In dien zelfden rang, vergezeldde hij, den Generaal *Hendrik
Loncque*, in de togt naar de *West-Indien*, om volgens het oog-
merk der Compagnie, den aanslag op *Phernamburcq* enz. te on-
derneemen, dat in het jaar 1629 gelukkig volbragt werd.

Bankert was den 17den Mei, met zijn schip de *Princes Emelia* en anderen in zee geloopen, onder zig hebbende de Capiteinen *Samuel Lucasz*, *Jacob Huijgen*, *Cornelis Loncque*, *Adriaan Knaap* en *Mannus Dirksz*, hunne verrichtingen zullen onder het Art. LONCQUE (*Hendrik*) moeten gemeld worden.

In het jaar 1637 bekleedde *Bankert* den rang van Commandeur, en in die waardigheid met vier Staatsche schepen in zee zijnde, ontmoetteden hem zeven oorlogschepen van *Duinkerken*, waar van hij na een hevig gevecht, twee, en een Fregat veroverde; zijnde het eene schip van oorlog de *St. Franciscus*, voerende 130 mannen, 14 metaalen en 11 ijzeren stukken; het tweede de *Wasfende Maan*, bemand met 110 koppen en voerende 6 metaalen en 16 ijzeren stukken; het Fregat, de *Gulde Zon*, had op, 113 man en 19 stukken geschut: *Bankert* bragt deze zijne buit te *Vlisfingen* alwaar het volk gevangen gezet werd.

Geen minder aandeel had die held in het volgende jaar, in het gevecht tegen de *Duinkerkers*, schoon de L. Admiraal M. H. TROMP, toen het opperbevel voerde. Hoe hij zig daarin gedragen had, bleek, daar aan hem zo wel als aan den Admiraal, een gouden keten, ter waarde van twee duizend guldens, vereerd werd, en zij boven dien ieder een eereloon van agt honderd guldens ontvingen.

Ook deelde *Bankert* in den roem der overwinning, die *Tromp* in het jaar 1639 op de groote Spaansche Vloot, onder Engeland, behaalde.

BANKERT, die in de schriften van zijnen tijd, als een der vermaarde Mannen vermeld wordt, had zig, nog Capitein zijnde, reeds dien naam verworven, en daardoor den weg gebaad om tot hooger posten verheven te kunnen worden, voornaamlijk door het gevecht, dat hij alleen tegen dertien *Duinkerkers*, waar van hij drie in den grond schoot, uithield; doch dat hem de grootste lof deed behaalen, was dat hij, hoe doornageld zijn Schip ook ware, de handen zijner Vijanden wist te ontkomen. Ook wordt van hem een daad van de grootste stoutmoedigheid verhaald, hierin bestaande. Hij bevond zig van beide zijden zodanig van vijandlijke Schepen bezet,

zet, dat die het ontkomen voor onmogelijk hielden. Om hem met de zijnen echter het leven te laten, boden zij hem zulks meer dan eens aan, op voorwaarde van zig overtegeeven; ja zij verzochten en baden hem 'er zelfs om; doch *Bankert*, in plaats van daar aan gehoor te geeven, stelde zijnen oudsten Zoon (waarschijnlijk *Adriaan*) met de brandende lont, bij het Buskruid, met bevel om 'er den brand in te steeken, zo spoedig hij zulks beval, onder bedrijsing van hem den kop te klooven zo hij nalaatig was, waardoor hij ook in dit geval zijne vijanden ontkwam.

Door zulke en dergelijke bedrijven, zig reeds vermaard gemaakt hebbende, verkoos de Westindische Maatschapij hem in het Jaar 1645 tot *Admiraal*, over een Vloot, die zij voorhad naar de Westindien te zenden, met oogmerk om de vervallen zaken in de *Brazil* te herstellen. Hij ging daarmede in de maand Februarij des Jaars 1646 onder zeil, doch stond al te veel ongelukken uit, om aan het oogmerk te kunnen voldoen. Twee Schepen van de Vloot, leeden in Duins schipbreuk. Naauwlijks uitgelopen zijnde, dreef een storm hem weder in Engeland, alwaar de Vloot, door de ongestaadigheid der winden, negen weken werd opgehouden. En na het doorstaan van andere ongemakken, verzeld van oneenigheid onder de hoofden, en mouterij onder het gemeen, kwam de Vloot eindelijk aan het *Recif van Olinda*, alwaar *Bankert* alles in den droevigsten toestand vond: het gebrek aan leeftocht, deed de aldaar overgebleevene Nederlanders, over de aankomst van de Vloot ten uitersten verheugd zijn, dan die vreugde werd ras verminderd, door de vermeerdering van de oneenigheden onder de Vlootelingen.

BANKERT na aldaar eenigen tijd vertoefd te hebben, vertrok met den oversten, *Hinderson*, en een aanzienlijke Vloot, naar *Rio St. Francisco*, werpende aldaar het anker, met oogmerk om de Portugeezen derwaards te lokken. De eenigste verrichting bestond echter in de verovering van het Eiland *Taparipa*, dat geschiedde door het ombrengen, van meer dan twee duizend menschen. Dit Eiland kwam kort daarna weder in handen der Portugeezen.

Ge-

Gelukkiger was de Vlootvoogd ter Zee: neemende nu en dan een Schip, of schoot 'er een in den grond. Ook taste hij, omtrent de *Baai de Todos los Santos* een uit Portugal komende Vloot van zeven Schepen sterk, aan, waarvan hij 'er één in den grond schoot, een ander ontkwam het, en de vijf overigen, die geladen waren, met lakens, lijnwaat, levensmiddelen, en Ammunitie, waardig geschat over de twee Millioenen, werden prijs gemaakt. In het gevecht met dezelve, verdronken of sneuvelde, omtrent vier honderd Portugeezen; twee honderd en vijftig, die overbleeven, werden op de kiel van het Schip gebonden of gespijkerd, en zo naat 't Recif gevoerd. Onder die bevonden zig, de nieuwe Onderkoning, de Admiraal, Onder-Admiraal, de Providoor en Regidoor van Brazil, drie Geestlijken en andere minder Bevelhebbers.

Eenigen tijd daarna met particuliere Nederlandsche Koopyaardij-schepen versterkt zijnde, veroverde hij onder de linie, vier Portugeesche Schepen, met suiker heladen, waarbij hij 50, en de Portugeeschen 120 man verloor.

De Admiraal VAN TRAPPEN, gezegt BANKERT, na deeze verrichting voornemens zijnde met vijf andere Schepen thuis te keeren, kwam onder de linie, alwaar hij van eene ziekte en eene daarop volgende beroerte overvallen werd, wanneer hij binnen weinige dagen overleed, tot groot nadeel van het Vaderland, waarin zijn dood, van veele betreurd werd, vermits in het algemeen van hem getuigd werd, dat hij een der beste Zeevoogden was, die de Staaten ooit in dienst gehad hadden. Zijn lichaam werd geopend, gezouten, bewaard, en dus door beide zijne Zoonen, aldaar tegenwoordig (niettegenstaande men het lichaam wegens het toeneemend verderf, menigmaal over boord wilde zetten) in Zeeland gebragt, en begraven.

Men vindt 's mans Afbeeldsel door *Udemans*, en door een ander, zonder naam van de plaatnijder, vervaardigd, waar onder *D. J. Vos*, dit versje gesteld heeft.

Ziet

Ziet hier afgebeeld naar 't leeven,
 Zeelands Zeemachts Commodoor,
 Spagnens vreesse, Duinkers beeven.
 Die in 't vechten u ook gaat voor.

Zie SMALLEGANGE, *Chron.* 772. *Leven van de Ruit-
 zer.* COMMELIN, *Fredrik Hendrik*, II deel, fol. 38.
 271. II deel, 33, 34. D'LAAT, *Jaarlijks Verhaal*,
 bl. 167.

BANKERT, (*Adriaan*) naar alle vermoeden geboortig van *Vlisfingen*. eerst Capitein ter Zee, onder het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit, resorteerende in Zeeland, werd den 19den December 1664, Schout bij Nacht, den 7den Julij des volgenden jaars Vice-Admiraal, en den 20sten Augustus 1666 Luitenant Admiraal.

Als Capitein, bevond hij zig op de Vloot, die in het jaar 1659 naar *Denemarken* gezonden werdt. Hij moest met vijf schepen van oorlog naar *Landskroon*, om aldaar de brandwacht voor de haven te houden, en dat vaarwater, voor de *Zweeden*, onbruikbaar te maaken.

Zijn schip de *Zee Ridder* genaamd, voerende 28 stukken, dreef; door kracht van het ijs, onder het Eiland *Ween* aan den grond. De *Zweeden* hier op aazende, kwamen met twee kloekke Oorlogschepen van 40 a 50 stukken, een Fluit van vier-en-twintig busfen, benevens een Galjoot en Scheerboot uit *Landskroon*, om hem te bespringen, loopende zuidwaarts *Ween* om, terwijl vijf andere hunner Scheerboten en Sloepen, van geschut en volk wel voorzien, benoorden het gemelde Eiland omzeilden, doch de wind hun tegen loopende, dreeven zij allen naar *Kroonenburg*. Den 14den Maart, kwamen zij weder met een' brander af, en terwijl hun volk uit de booten op *Ween* landde, zeilden de Oorlogschepen heen en weder, schoten zeer hevig op *Bankert*, en bleeven den ganschen nacht nabij hem ten anker liggen. Met den aankomst van den volgenden dag, gingen de *Zweeden*, onder zeil, en bragten hunnen brander tot aan het schip de *Zee-Ridder*. *Bankert* maakte gebruik van zijne stukken, die het verst draagen konden, en schoot niet

alleenlijk den brander in den grond, maar vuurde ook zo hevig op de overige Zweedsche schepen, dat die hem kwartier beloofden, zo hij zig wilde overgeeven; het antwoord van *Bankert* was, dat hij geen kwartier begeerde, maar zig tot den laatsten man wilde verweeren; toonende door het opheisfender Vlaggen en Wimpels, daar toe gereed te zijn. De *Zweeden* hadden inmiddels hun geschut op het Eiland geplant, om hem mede van de landzijde te treffen; dan ook hier werden zij, door *Bankert* dapper begroet; een hunner grootste schepen werd de raaf afgeschooten, hun brander zonk, en de overige werden zo zeer gehavend, dat zij allen moesten afdeinzen. Dus redde *Bankert*, schoon aan den grond zittende, zig door dapperheid van twee Oorlogschepen, vier Scheerbooten, en één brander, ter Zee, en van 400 soldaaten, die op het Eiland *Ween* het toeleiden, om hem ten onder te brengen. Met drie dooden en tien gekwetsten, kwam hij te *Kopenhagen*, alwaar hij aan den Koning van Denemarken, (tot wiens hulp der Staaten Vloot gezonden was) verslag deed van zijne verrichting, en den vorst noodzaakte, om de kloekmoedigheid van den Admiraal *OPDAM*, en andere Helden te roemen.

Als *Vice-Admiraal*, bevond onze Held zig in het Jaar 1666 in den Zeeftrijd, tegen de *Engelsche Vloot*, onder bevel van den Admiraal *Monk*, in welk gevecht zijn Schip zo naauw door de vijanden geprangd werd, dat het zonk, doch door zijne bedaarde kloekmoedigheid verliet hij het zelve, na het (weigerende het aangeboden kwartier der Engelschen) in brand gestooken, en zig met zijn volk in de booten geborgen te hebben. Op een ander schip overgegaan zijnde, ontzette hij, met zijn Smaldeel, drie Staatsche schepen, die van de Vloot afgedwaald, en bijna de Engelschen ten buit geworden waren; Het is bekend, dat die Zeeslag niet zeer voordeelig voor den Staat was, echter behaalden de opperhoofden van de Vloot, met den aftogt alle lof, en de Staaten van Zeeland, keurden het gehoudene gedrag van hunnen *Vice-Admiraal* in alle deelen goed.

In het volgende jaar 1667 vermeerderde *Bankert*, als Luitenant Admiraal, met vijf Zeeuwfche Schepen, 's *Lands Vloot*
bij

bij *Chattam*, schoon toen de grootste zegen reeds bevochten was, en zeilden met veertien schepen de Rivier verder op, bevel hebbende om den vijand nog grooter afbreuk te doen, gelijk ook geschiedde.

Meer gelegenheid kreeg *Bankert*, om zijnen heldenmoed te toonen, in het noodlottig jaar van 1672, vermits hij toen in een hevig gevecht geraakte met de *Witte Vlag*, meest uit Fransche Schepen bestaande, blijvende bijna den gantschen dag in den strijd; en niet minder manhaftig toonde hij zig met den L. Admiraal de *Ruiter*, tegen Prins *Robbert* en *Sprag*, hebbende de *Ruiter* het Roode, en *Bankert* het Blaauwe Smaldeel der Engelsche partij. De *Ruiter* lag toen, met eenige schepen, in het midden der vijandlijke Branders en andere hunner schepen. *Bankert* boorde daar op met de zijnen, dwars door de Engelsche heen. De *Ruiter* leed hier bij minder nadeel, dan *Bankert*, wiens voorsteng en groote marszeil afgeschoten werd; ook geraakten de schepen onder hem behoorende, een weinig in wanorde, doch zo spoedig de *Ruiter* zulks gewaar werd, ontzette hij hem, en herstelde de voorige orde. In den tweeden Zeeflag van dat zelfde jaar, ondervond *d'Estree's* die de *Witte Vlag* gebod, den moed en bekwaamheid van onzen Zeeheld; en in den derden (1672) viel *Bankert* andermaal op het Smaldeel van *d'Estree's*, die heimelijk order van zijnen Koning had, om het gevecht zo veel te mijden als mogelijk was, aan; deszelfs Schout bij Nacht, de *Martel*, streed als een Held. Zelfs poogden de Franschen het schip van den L. Admiraal in brand te steeken, doch zij verspilden hunne brander vruchtloos. Dit hun mislukt zijnde, dreef *Bankert* hen om de Oost, alwaar zij in den wind bleeven hangen, zonder weder aftekomen. Bij de hervatting van het gevecht, streden de beste Capiteinen van Prins *Robbert* als leeuwen, doch *Bankert*, de *Ruiter*, van *Nes* en *Tromp*, die niet liever dan tegen zulke mannen kampten, drongen 'er zo geweldig op in, dat de vijanden genoeg te doen hadden, met het Admiraalschip van *Sprag*, en meer andere zwaar beschadigde schepen, te beschermen en uit het gevecht te sleepen.

In 1674. was der Zeeuwen Luitenant Admiraal, weder op
zijn

zijn Post, en 's Lands Vloot gelast, om langs de kust van Vlaanderen te loopen, naar en achter de hoofden en achter de Cingels. Omtrent deezen tijd was het dat *Bankert* zig aan de *Staaten van Zeeland* beklaagde, wegens zekere belediging, hem als *Luitenant Admiraal van Zeeland*, door den Luitenant Admiraal *Tromp* aangedaan; welk geval door hunne Edele Mogende (die van het begin der Republiek, tot heden toe, altoos zeer tender op het stuk der Zeeuwsche vlag geweest zijn) zodanig ter harte genomen werd, dat zij daar over een zeer ernstigen brief, aan den Heere Prinse van Oranje als Admiraal Generaal schreven; zijnde gemelde brief van den volgenden inhoud.

DOORLUCHTIGE VORST enz. enz. enz.

„ Wij hebben met zeer groote verwonderinge. uit de Heeren onse Gecommitteerde Raaden, en uit het schrijven van den Luitenant Admiraal *Bankert* verstaan, de kleinachting en 't affront, dat onse Provintie door den Luitenant Admiraal *Tromp* is aangedaan, met den Luitenant Admiraal *Bankert*, voor bij en over het hoofd te gaan, en het Commando te geeven aan den Luitenant Admiraal van *Nes*. Wij hebben in de jongste tijden toen uwe Hoogheid tot de gewenschte Digniteiten noch niet en was geklommen, in het Commando ter zee seer veele wederwaardigheden geleden, maar die telkens maar met patientie gedragen, om dat wij daarin veel gemeens hadden, met het geen uwe Hoogheid in sijn doorluchtig huis, tot ons groot leedweezen wedervoer; maar nu alles door Gads genade op den ouden voet in en door uwe Hoogheid hersteld is, so pretendeeren wij billijk, in dat geluk na de reden en justitie, mede te participieeren, ook niet meeder of verder als wij gedaan hebben, ten tijden van het hoog bestier, van de voorgaande Heeren Prince van Oranje onsterfelijker memorie: Toen zijn 'er twee Luitenants Admirals een in Holland en een in Zeeland, gelijk en Collateraal met elkander, die beiden met en nevens de Admiraliteiten wierden beschreven, en in alle advijsen boven aan stonden. De Commandanten om de west, tot de bocht van Frankrijk inclus, wierden meest aan den Luitenant Admiraal of aan eenig ander Officier van Zeeland gegeeven,
oek

ook somwijlen naar de Middellandsche Zee, en jegenwoordig soude de Luitenant Admiraal, uit deese Provincie geen Esquadder van 16 of 17 schepen mogen Kommandeeren, maar gegeven moeten worden aan een minder Officier, also den voornoemden van Nes geen qualiteit van L. Admiraal haalen kan, als zijnde in de daad niet anders, als den eersten Officier onder het Collegie van de Admiraliteit op de Mase, daar de Luitenant Admiraal Bankert, onder uwe Hoogheid, als Admiraal Generaal van Zeeland, is Luitenant Admiraal van een geheele Provincie, en dat ook in Holland na de eigenlijke natuur van de zaak maar een L. Admiraal wesen kan, zo als van ouds geweest is. In onse Provincie zijn in de eerste tijden onder den Luitenant Admiraal Boijfot en Treslong nog twee Admirals geweest, een bewest en een beoosten Schelde, maar die konde geen collateraliteit met den Luitenant Admiraal van Zeeland haalen. Wij zouden ons over deese materie met noch meerdere redenen en argumenten konnen extendeeren, gelijk uwe Hoogheid door onze Gedeputeerden daar over al bereids is begroet, maar wij sullen cedeeren aan den tijd, die uwe Hoogheid jegenwoordig soo duur en kostbaar is, te meer om dat uwe Hoogheid dese zaake maar met het minste opslag van een oog inziende, aanstonds de billikheid van dien evidentelijk voor ons sal zien, en vervolgens de goedheid hebben ons die justitie te doen, dat den L. Admiraal Tromp over deese actie tegen alle reden en verwachting aan ons gedaan gehouden werdt, Rekenschap en behoorlijke satisfactie te geeven, en dat die Actie voorts verklaart worde als niet gedaan te zijn, want indien dit niet kome te geschieden, so soude noch meer smaatheid en oneere op ons geladen worden als, wij in de voorige tijd met smerte hebben moeten lijden, dat wij vertrouwen van den Staat nooit te hebben verdiend, maar dat uwe hoogheid in tegendeel niet ongenaam sal zijn, dat wij ons aan dat gevoelig Point van Eer en Rang, so veel laten gelegen zijn, en wij ons vervolgens een gunstig rescriptie en dispositie van uwe Hoogheid mogen beloven.

Waar mede
Doorluchtige Vorst &c. &c.

Middelburg den 15den

Septembr. 1674.

V. DEEL.

DE STAATEN.

Tot

Tot 's Lands Vloot te rugge keerende, staat ons te melden dat deeze voor *Torbay* ten anker gekomen zijnde, de Admiraal de Ruiters eenige ſchepen daar van afzonderde, waar mede die Zeeheld zijne onderneemingen op *America* ging voortzetten. De overigen bleven onder *Tromp*, *Bankert* en van *Nes*, welken met verſtandhouding van den Ridder *de Rohan* een landing op de Franſche kust, trachtten te onderneemen, doch dit ontwerp voor de onderneeming ontdekt zijnde, liep alles vruchtloos af, zo dat de Staatſchen, niet anders konden verrichten, dan een ſtrooping op *Belisle*, en *Noirmantier*, welke laaſte plaats zij ook innamen, doch na eenige dagen, vermits dezelve onhoubaar was, weder moesten verlaten, hebbende aldaar negentien op het droog gejaagde ſchepen, met eenig geſchut veroverd; zeventien duizend guldens brandſchatting gevorderd, en daar voor gijzelaars mede genomen, gelijk blijkt uit het bevel van den L. Admiraal *Tromp*, op den 8ſten Augustus aan de L. Admiraalen van *Nes* en *Bankert* gegeven, volgens welk bevel, gemelde L. Admiraal naar *Noirmantier* moesten zeilen, om te zien of de gezegde brandſchatting te bekomen was, en die ontvangen hebbende, moesten zij de gijzelaars ontfiaan; doch in een tegengeſteld geval, dezelve na gedaane reis, aan de Heeren Staaten overleveren.

In het jaar van 1678 werd den L. Admiraal *Bankert* op advies van zijn Hoogheid, door de Heeren Staaten van Zeeland, vereerd met een concludeerende, in plaats van een adviſeerende ſtem, in zaaken, waar in hij volgens zijne inſtructien ſtemmen mogt, en tevens werd hem toegeſtaan het recht, om met en benevens de Heeren van de Admiraliteit, op zijn beurt te preſideeren.

Onder het gedruisch van donderende kartouwen, had *Bankert* in het jaar van 1671. voor een korte poos, 's Lands vloot verlaaten, en zig in den echt begeeven, met vrouwe *Conſtantia Cau*, weduwe van wijlen den Heer *Samuel Biſſchop*. Bij de gewoonlijke Feestviering, genoot onze Held de eere, dat op zijn verzoek, uit het midden der vergadering van hunne Edele Mogenden, als Gedeputeerden daar bij tegenwoordig waren, de Heeren van *Odiſk*, *Crane*, *Apolonius Ingels*, en de
Zeeuw-

Zeeuwfche Raad Pensionaris *de Hubert*. In deezen Echt leefde hij tot in het jaar 1684 en werd begraven in de St. Pieters of Oude Kerk. Zijn waapen, bestaande uit drie *Wenteltrappen*, op een rood *Veld*, en andere eertekenen; werden eenige dagen daarna boven zijn Grafftede opgehangen. Op meer dan eene wijze, ziet men 's mans afbeelding in 't koper gebragt. Een van die heb ik thans voor mij, waar op hij verbeeld wordt, als nog Capitein zijnde. Onder het Portrait ziet men het bovengemelde gevecht bij *Ween* tegen de Zweeden, waar onder een vers van *C. Udemans*. Onder een tweede Portrait in het koper gebragt door *C. van Hagen*, naar het Schilderij van *H. Berckmans*, leest men;

Het oor dronk lang den roem van Bankerts Heldenart

Nu ziet het oog den Held tot Neerlands Heil geschapen,

Die 't snedig slagtswaert op de Fransche ruggen schaerdt,

En nooit voor vijandt heeft gefwicht in 't blanke wapen:

Zijn moed ontnam den Zweed de Land en Zeelaurier.

De Deensche Croon erkent en cert hem als beschermer:

In vrede blinkt zijn raedt; zijn deucht in oorlogsvier.

Men druk hem niet in Print, maar houw zijn beeld uit Marmor.

Zie breeder van hem *SMALLEGANGE*, *Chronijk*, I deel bladz. 425. 772. *BRANDT*, *Leven van de Ruiters*, P. *DE LANGE*, *Batavifche Romein*, bl. 480. (NB. Dit laatste is bij den Autheur en Uitgever deezes op nieuw herdrukt en te bekomen). *Notulen van Zeeland*, van 1666, 1671 en 1678. *G. VAN LOON*, *Nederl. Historie Penningen*, III. deel, bl. 119. 156.

BANKERT, (*Johan*) sneuvelde in den rang van Capitein, op den voor zo veele beroemde Vaderlandfche Helden, noodlotigen dag van den 13den Junij, des Jaars 1665, in den Zeeslag tegen de Engelschen; op den dag, waarop de *Luitenant, Admiraal* van *WASSENAAR OBDAM*, met zijn Schip in de lucht sprong, en behalven hem de *Luitenant Adm. KORTENAAR*, *AUKE STELLINGWERF*, en meer anderen het leeven lieten.

BRANDT, *Leven van de Ruiters*, bl. 382.

BANK, (Laurentius) geboortig van *Norkoping*, in *Zweeden*, was Hoogleeraar in de Rechten, in de Hoogeschool te *Franker*, gedurende den tijd van vijftien Jaaren. Van hem heeft men buiten zijne andere werken in 't licht, de bekende *Taxa Cancelaria*; en schoon dit als geen arbeid van hem kan worden opgegeeven, wijl dezelve reeds te *Rome* 1514, naderhand te *Keulen*, te *Parijs* en elders gedrukt was, echter heeft hij 'er de *Nederlanders* groote dienst mede gedaan, wijl men daarin zien kan, hoe zelfs de schandelijkste zonden, zo van Mannen als Vrouwen, voor de gestelde prijs waren aftekoopen. Hij overleed 13 October 1662.

E. L. VRIEMOET, *Athænarum Frisicarum*, p. 403.

BANKHEM, (Jan van) werd te *Leiden*, de zetel der Geleerdheid, in het Jaar 1540 uit aanzienlijke Ouderen geboren, van der jeugd af aan, werd hij opgeleid tot beoefening der fraaije Wetenschappen; het eerste onderwijs genoot hij te *Utrecht* van *Marcopedius*; van daar begaf hij zig naar *Leuven*, alwaar toen de studie der Rechtsgeleerdheid ten hoogsten toppunt geklommen was; van daar naar *Angiers*, alwaar hij tot Meester bevorderd werd. In zijn Vaderland te rug gekeerd, begaf hij zig tot de Praktijk, waarin hij door ondervinding en verstand, boven zijne tijdgenooten uitmuntte. Wanneer in het Jaar 1582 den grond gelegd werd, tot de oprichting van eenen Hoogen Raad, over *Holland*, *Zeeland*, en *West-Friesland*, werd hij door Prins *Willem* den Isten, die zig altoos toeleide, om zig van bekwaame Mannen te bedienen, en derzelve geleerdheid te beloonen, aangesteld, tot een der Leden van dien Raad; *Bankhem*, doch met geen regeerzucht bezielde zijnde, weigerde lang dien Post te aanvaarden. Op sterk aanhouden, dezelve aanvaard hebbende, liet hij echter niet na, zig ten dienste van het Vaderland, in Recht- en Staatzaaken te laten gebruiken. Dus was hij, nevens *Dirk van Leeuwen*, Medelid van den Hoogen Raad, Scheidsman tusfchen de Magistraat van *Leiden*, en den Dijkgraaf van *Rhijnland*, over het Rechtsgebied, zo als hij zig naderhand bevlijtigde, de twist tusfchen dezelve Magistraat en den Senaat te doen eindigen, waarin hij zo gelukkig slaagde, dat hij kort daarna tot Curator ver-

verkooren werd, en de Hoogeschool werd door hem den vermaarde *Douza*, en *Johan de Groot*, met groote voordeelen voor dezelve bestierd. Bij uitnemendheid, wordt zijn deftigheid, billijkheid en kunde in 's Lands wetten en rechten, geroemd. En enkel om zijne verdiensten, werd hij bij het overlijden van *Dirk Nienburg* tot President van den Hoogen Raad benoemd, in welke waardigheid, hij den 29 November 1601 overleed.

Vid ALMA, *Academia Leidenfis.*

BANKHEM, (*Jan van*) een persoon wel van groote aanzien; doch wien het beter geweest ware, zijnen naam voor eeuwig in het duister verborgen te hebben, dan denzelven door schandelijke bedrijven te vereeuwigen. Een Schrijver, die volgens zijn ontwerp verplicht is van waarlijk deugdzaame en dappero Mannen te gewaagen, doet zulks te gereeder, om dezelve ter navolging te doen strekken, en spreekt van schelmen uit noodzaakelijkheid, en om door de straf, op hunne misdaden gevolgd, anderen van den weg des kwaads te doen te rug keeren.

Deeze snodaart dan, bekleedde in het Jaar 1672. in 's *Gravenhage* het achtbaar ampt van *Schepen*, doch niet in die hoedanigheid, maar als een bijzonder persoon, was het, dat hij benevens de *Tichelaar*, beschuldigd en hem openlijk nagegeeven werd, dat hij de hand zou gehad hebben, aan den moord van het Edel Broederpaar *Jan* en *Cornelis de Witt*. 'Er wordt zelfs gemeld, dat hij van *Bankhem*, eenige Capiteinen, bij eede had doen beloven, *hen niet in 't leven te zullen laten*; dan van deeze beschuldiging moet hij zig hebben weeten te zuiveren, aangezien hij in de maand September van het zelfde Jaar, tot Baljuw van 's *Gravenhaage* werd aangesteld. Had van *Bankhem* zig in dat ampt onbesproken gedragen, men zou hebben kunnen vermoeden, dat de voorgesnelde beschuldiging een verzonnen laster was, doch het tegendeel bevestigde dezelve, en toonde maar al te klaar, dat hij een mensch was, tot alle ondeugd bekwaam. Dan het ging met hem gelijk het doorgaansch met alle booswichten gaat: de maat zijner euvel daaden, vol zijnde, werd hij in het jaar 1680 op last van het

Hof van Holland, volgens deszelfs Resolutie van 31 Julij gevangen gezet en strengelijk gepeinigd, om hem tot bekentenis zijner misdaden te brengen, daarna werd hij volgens inhoud zijner Sententie, *wegens menigvuldige begaane misdaden en vuile handelingen* veroordeeld, om onthalsd te worden. Hij beriep zig wegens deeze Sententie, voor den Hoogen Raad, en wist middel te vinden om staande het geding te ontsnappen. Het schijnt zeker te zijn, dat hij gedurende zijn geding zig nog van de grootste misdaden niet heeft kunnen onthouden, vermits hij in het Jaar 1684 op nieuw beschuldigd werd, van een aanslag op het leven van den Burgemeester van *Beuningen* gesmeed te hebben: Zie hier wat in een Misfivè van dien tijd daar van gezegd is geworden.

„ Op donderdag voorleden heeft van *Bankhem* met zijn' Zoon,
 „ zig in een sleetje laten brengen, voor de deur vanden Bur-
 „ gemeester van *Beuningen*, alwaar hij 'er alleen uit trad, en
 „ zijn Zoon in bleef zitten, zijnde omtrend het huis van ge-
 „ melde Heer nog vier a vijf fluxe kaerels met de mantel om
 „ de ooren geslagen. De Burgemeester, niet te spreken
 „ zijnde, is van *Bankhem* wederom vertrokken; kort daarna
 „ *Doct'or de Dieu* uit het huis koomende, en aan een meid be-
 „ lastende eenige Medicijnen te haalen, voor een Dame,
 „ die in het huis van, van *Beuningen* ziek lag, en daarna van
 „ de stoep tredende, komen drie kaerels met drift op hem
 „ aan, doch een van die hem sterk aanziende, zeide tegen de
 „ andere, hij is 'het niet; Vrijdag 's morgens daaraan, heeft van
 „ *Bankhem*, den Burgemeester gesproken, doch werd in zijn
 „ voorneemen verhinderd, door de tegenwoordigheid van
 „ den *Ritmeester Heemskerk*. De Burgemeester, van zijn ge-
 „ dachte hier over kennis gegeeven hebbende aan de ande-
 „ re Heeren Burgemeesteren, zijn aanstonds de sleepers, daar
 „ omtrent ontboden, en nog op dien zelfden dag, vond men
 „ die geen, die van *Bankhem* met zijn zoon, daar op donderdag
 „ aan huis gebracht had, die ook terstond bekende, waar
 „ hij hun gehaald en gebracht had; en hier had men op Zon-
 „ dag reeds ontdekt, waar van *Bankhem* gelogeert was. De
 „ man, waarbij hij zijn intrek genomen had was een pakker,
 „ die

„ die gewoon was, voor de Schepen *Coijmans* te arbeiden,
 „ deze werd daarop terstond gehaald, als of 'er aan het
 „ huis van den heer *Coijmans* eenig goed moest gepakt wer-
 „ den, bij die hem haalde pasfeerde het huis van den
 „ Hoofdofficier Boreel, alwaar die man zeide in pasfant een
 „ boodschap te moeten doen, en noodigde de pakker maar
 „ mede op de stoep te komen, deeze hier toe weigerachtig,
 „ werd 'er door de Dienders toe gedwongen. In het huis ge-
 „ komen werd aan hem in tegenwoordigheid van den Notaris
 „ *Bocx* gevraagd, wat Heeren bij hem gehuisvest waren,
 „ waarop hij ontkende iemand bij zig te hebben, en tot geen
 „ bekentenis willende komen, doch dees reeds in groote ver-
 „ warring geraakt zijnde, werd de Pakker, zonder veel ge-
 „ rucht te maaken, naar de boeijen gebracht, en terstond zijn
 „ huis zodanig bewaakt, dat 'er niemand konde uit of ingaan.
 „ Schout Engelberts ging daarop met drie dienaars van de Ju-
 „ stitie in de koets van den Hoofdofficier, naar het zelve. De
 „ Vrouw ontkende mede, dat aldaar iemand gehuisvest was,
 „ waarop de Schout toetrad en zig van de deur en het huis
 „ meester maakte. In de kelder keuken gekomen, vond hij
 „ van *Bankhem* zitten in een fluweele overrok, en zijn zoon
 „ staande met den degen op zij, gereed om uittegaan, deeze
 „ zig met den degen te weer stellende, werd spoedig door een
 „ der dienaars, met een steek in den arm gekwest, waarop
 „ zij beiden gevat, en met de koets van den Hoofdofficier in
 „ hegtenis gebragt werden." Dit verhaal is gedagtekend *Amstel-*
dam 22 Maart 1684.

Van *Bankhem*, gelijk wij gezegd hebben de gevangenis in
 's Hage ontsnapt zijnde, werd andermaal op de Voorpoort ge-
 bragt, alwaar hij, vóór het Rechtsgeding was uitgesproken kwam
 te overlijden, en ontging dus door den dood zijne welverdien-
 de straf.

Men zie, om nader van zijn gedrag overtuigd te zijn
 zijne Sententie.

BANKHEM, (*Nicolaas van*) Het aanstellen van Magistraatsperfoo-
 nen, of liever het verkiezen derzelve, uit eene gezondene
 Nominatien, een der rechten, die tot de Stadhoudertijke waar-

digheid behooren, heeft in verscheidene Hollandsche Steden, ten tijde van *Willem* den IIIden hooggaande twisten veroorzaakt, en wel inzonderheid met *Dordrecht*, *Amsteldam*, enz. *Leiden* was hier van in het Jaar 1685 mede niet vrij. Op het Art. *Amsteldam* is reeds aangetoond, wat 'er daaromtrent alhier voorviel; en *Dordrecht* zal desaangaande nieuwe stof verschaffen waarom wij 'er ons thans niet breed over zullen uitlaten, en alleenlijk zeggen, wat 'er ten opzichte van, *van Bankhem* en *Cuneus*, te *Leiden*, voorviel. Volgens gewoonte, was aldaar in het gemelde Jaar, in de maand Julij, een Nominatie van zestien perfoonen gemaakt, waar uit zijne Hoogheid 'er agt tot Schepenen moest verkiezen. De Vroedschap, aldaar uit veertig perfoonen bestaande, had niet kunnen goedvinden, op de Nominatie te brengen, perfoonen, die de dertien Raaden 'er gaarne op gesteld hadden; en om gemelde perfoonen te ontwijken, waren de gemelde *Nicolaas van Bankhem* en *Petrus Cuneus* genomineerd, waardoor twee mislagen begaan werden; want de eerste had het getal van agt-entwintig Jaaren nog niet bereijkt; en de tweede was in de Indiën geboren, van een Vader, die voor en na des Zoons geboorte, te *Leiden* gewoond had, en wel een Burger van de Academie, maar niet van de Stad was. De misnoegden, onder de veertigen, gaven den Prins kennis van de onbekwaamheid deezer twee Perfoonen, om als Schepenen te kunnen dienen.

De Prins adresfeerden zig daar over bij Misfive aan Burgemeesteren, die hem berichtten, dat aan den ouderdom van *van Bankhem* eenige maanden ontbraken; doch dat als men de gevallen gunstig wilde behandelen, 'er bewijzen genoeg voor handen waren, waarin men een begonnen jaar voor een voltrokken aangenomen had. Dat *Cuneus* wel buitens 's lands geboren was, doch dat, zo men hem eenige dagen tijds vergunde, hij aannam te bewijzen, dat hem zulks niet onbevoegd maakte, om het Ampt van Schepen, te *Leiden* te bekleeden." Waarom Burgemeesteren verzochten, dat zijne Hoogheid, de gewoone verkiezing uit de overgezondene Nominatie geliefde te doen. Hier aan begeerde de Prins echter niet te beantwoorden, maar koos vier perfoonen uit de Nominatie, en vier buiten

ten dezelve. De Vroedschap, stond daar over verbaasd, en meende, dat zulks niet kon geschieden, of alle de zestien, die op de Nominatie gesteld waren, moesten onbevoegde Personen zijn, of de Prins moest ook magt hebben, om buiten de Nominatie te gaan, doch van het een en ander verklaarden zij ten eenemaale onkundig te zijn. Te vreemder klonk dit gantsch *Leiden* in de ooren, om dat de Prins schreef, *dat hij de verkiezing uit de Nominatie gedaan had, gemaakt in de Vroedschap der stad Leiden*, en 'er vier onder waren, die zij 'er niet opgesteld hadden. Deeze zwaarigheid klaarde naderhand op, toen de dertien Leden uit de Vroedschap, die met het meerder getal verschilden, openlijk beleeden, dat zij hunne Nominatie den Prins ter hand gesteld hadden, alzo zij, die van het meerder getal voor onwettig hielden, om dat van *Bankhem* en *Cuneus* 'er op stonden. En op de zogenaamde Nominatie van de Leden van het mindergetal, stonden allen die verkoozen waren. De Prins, had die Nominatie zeer voorzichtig genoemd, eene Nominatie gemaakt *in* en niet *door* de Vroedschap. De Vroedschap, van haar kant, oordeelde dat men dit geen Nominatie noemen kon; en zij merkten tevens aan, dat de dertien Leden voor zig zelve gestemd hadden, alzo 'er onder hen, van de *dertien*, *zeven* tot Schepens verkozen waren. Beide partijen vervoegden zig bij de Staaten van Holland, met zodanige vertoogen, waarin elk zijn zaak op 't voordeeligste voorstelde. Inmiddels weigerde de Schout de nieuwe Schepenen den Eed afteneemen, en nog voor dat dit geschil vereffend was, naderde de tijd van het verkiezen van Burgemeesteren, dat vier maanden na het aanstellen van Schepenen geschiedde moest, door den Schout, benevens die van den Gerechte en de Veertigen. De Prins had gaarne gezien, dat hier mede eenige dagen getoefd was geworden, doch zulks streed met stads voorrechten. Men ging dan over tot de verkiezing, en daar over ontstonden weder nieuwe klagten. De gemagtigden ter beslissing van het geschil aangesteld, bemiddelden, hetzelfde zodanig, dat de Prins meer zijn zinkreeg, dan de meerderheid der Regeering; op deeze wijze naamlijk: van de vier verkoozenen zouden twee in dit, en twee in

het volgende jaar dienen; en de Schepens, door den Prins verkoozen, zouden in die post bevestigd worden. Het eenigste, dat de *Leidenaaren* hier bij naar hun zin kregen, was, dat de Schout, die, om dat hij geweigerd had de Schepens te beedigen, voor eenigen tijd in zijn Ampt geschorst was, weder in het zelve hersteld zou worden.

Men zie het IV en Vde deel van de *Memorien van d'Avaux*, en bij het doorbladeren van die, zal men veele wetenswaardige zaaken als dit en andere gevallen van dien tijd, aantreffen, welken men elders te vergeefs zal zoeken.

BANNING, (*Frans*) KOK, zie KOK, (*Frans Banning*) Heer van *Purmerland*.

BANNERHEEREN, *Bander* of *Baanderheeren*, de Heer Boei, in zijn *Woordentolk*, geeft van deeze benaaming de volgende verklaring: „Werden zo genaamd (zegt zijn Ed.) om dat zij
 „ Heeren waren van de *Banden*, of *Benden*, die zij leiden of
 „ Heeren der *Bannieren*, of *Vendelen*, die zij opregten, en wijst
 „ zijne Leezers, naar de *Beschrijving van Zuid-Holland*, pag. 18.
 „ deeze waren (zegt hij verder) zoo groot in getal, dat op
 „ de Huldiging van Graaf Willem de derde, binnen Haarlem
 „ in den jaare 1305. aldaar verscheenen duizend Hollandsche
 „ Ridders en hondert *Baanderheeren*. Zie de *Chronijk onder*
 „ *dezelve Willem den 22sten Graaf*”. Ik zal hier een nadere verklaring, door mij uit andere Schrijvers opgespoord, bijvoegen; *Baanderheeren*, *Baanrotzen*, waren eene soort van Edelen van den eersten rang, welken voor heen met die naamen in de Landen van *Henegouwen*, *Vlaanderen*, *Brabant*, *Gelderland* enz. zijn bekend geweest, en ten aanzien van hun gezach en waardigheid, groote overeenkomst gehad hebben, met de *Bannerets* in Frankrijk; dat is, het waren zulke magtige Edelen, die een aantal van mindere Edelen als Leenmannen onder zig hadden; die op hun bevel, uit hunne eigene middelen, een bepaald getal van Manschap, ten dienste van den Hertog of Graaf onderhielden, en daarom een of meer *Bannieren* voerden, van waar de naam van *Baander*, *Bannier* of *Bannerheeren*, oorspronglijk is. In vervolg van tijd werden zij, die, over zeker distrikt van volk,
 of

of hooge of laage Dorps-Jurisdic tie te gebieden hadden, ook *Baanderheeren* genaamd. Men gaf hun mogelijk ook dien naam, om dat zij het recht hadden, in hun gebied tevangen, en te bannen. De Provintien waren voorheen in verscheidene zulke Districten, die men *Bannerijen* noemde, verdeeld, waar van de naam nog heden in wezen is: en deeze woorden weder verdeeld, in onderscheidene Ambachten, die onder deeze of geene *Baanderheer* stonden. Dus waren er, in 't Graaffchap Zutphen, vier *Bannerijen*, als *Bronkhorst*, *Berg*, *Wisch* en *Baar*, die het eerste Lid van Staat uitmaakten. De Banderheeren van *Bronkhorst* en *Berg*, hebben al van ouds den Tijtel van Graaf gevoerd. Braband was in vroeger tijd verdeeld in drië-en-twintig *Bannerijen*, als twintig oude en drie nieuwe. Onder de eerste was die van *Breda*, welke altoos haar eigen *Baanderheer*, onder den tijtel van Baron gehad heeft. Dan zedert de oprichting van de vrije Staats-Regearing, is de naam, de magt, het voorrecht en de rang deezer *Baanerheeren* veel verminderd, door dat de Ridders en Edelen, met deezen tot een zelfden trap van hoogheid gestegen zijn. Het veroverde, dat door die van de veroverde landschappen en steden van Brabandt in het jaar 1648, aan de vereenigde Nederlanden afgeftaan werd, om als geassocieerde Bondgenooten van de Unie, Zitting en Stem, in de Generaale Vergadering te mogen hebben, was gesteld en getekend op naam van *Baanerheeren, Edelen en Steden van Brabandt*, waar uit blijkt, dat zij het eerste Lid der Edelen waren. Toen Prins *Maurits* in het jaar 1590. en na hem (1625) *Fredrik Hendrik*, het Stadhouderschap van Gelderland zou aanvaarden; bezwooren zij onder anderen de *Baanerheeren, Ridderfchap, Edelen en Steden*, bij hunne voorrechten te zullen bewaaren en handhaaven.

Het Slot van de Nijmeegsche Landdag van het jaar 1592 be helst, dat de *Baanerheeren*, voortaan zouden gehouden zijn, op de Landskwartierdagen te verschijnen, en niet door hunne zoonen, of jonger broeders of andere gemagtigden, maar in eigen persoon te compareeren, bij verlies van stem.

SLICHTENHORST, meldt ook dat de waardigheid van *Bannerheer* in Gelderland, eerst omtrent 't jaar 1446 is bekend geworden.

worden, en dat 'er voor dien tijd, desaangaande niets in de Oude Archive te vinden was. En wat gezach zij in die Provincie hadden, toont ons de naauwkeurige EVERHARD VAN REID, als hij op het jaar 1579 een verhaal doet van dezelve, die meer Spaansch dan Staatsgezind waren, schrijvende hun toe de verwekking van de *Boerenkrijg*, waar door zij zelve en de misleiden landslieden, die door HOHENLO geflagen werden, groot nadeel toebagten. Wordende de Baanerheeren, die daar aan deel gehad hadden, of ooit in 's Konings dienst geweest waren, ingevolge van een Staatsbesluit, van den jaare 1595, geheel buiten de Regeering van die Provincie gehouden.

Zie van LEEUWEN, SLICHTENHORIT, enz.

BANT, ook wel *Bantea* genaamd, was voorheen een Dorp in Friesland, tusfchen de Lemmer en Oosterzee, doch daar van is niets meer overig dan deszelfs Kerkhof. *Alting* plaatst het tusfchen de Eems en de Lauwer, en Alfrid Bisfchop van Munster, maakte het in zija tijd zo magtig, dat hij het stelde als een zesde gedeelte, dat met de vijf overige het geheele landschap bepaalt; hij noemt het de *Burchana* der Romeinen. Waar op *Alting* heeft aangetekend, dat de Romeinen het geheele eiland, waar op Bant gelegen was, BURCHAMA genoemd hebben naar *Borchem*, dat het voornaamfte Dorp aan de Westkant was, en waarom *Alfridus*, het *Bant* noemt, naar een ander aan de overzijde gelegen. Dit BANT, is echter zo zeer afgenomen, dat 'er thans naauwlijks een verblijf voor *Konijnen*, veel min voor menschen zou zijn.

BANTAM, van de onlusten en oorlogen in dat Rijk, zal gesproken worden op het Art. van O. I. MAATSCHAPPY.

BARBERSPOLDER, paalt met deszelfs Ambachtsheerlijkheid, ten Noorden aan *Vlaardinger Ambacht*, ten Oosten aan de *Ketel*, ten Zuiden aan de *Maasdijk*, en ten Westen aan *Vlaardingen*. Dus, in een Eng bestek begreepen zijnde, beslaat het 77 morgen, 300 roeden lands, en het getal der Huizen is honderd en vijf. Deeze Ambachtsheerlijkheid, die van geene kerk voorzien is, behoort aan den Heer DIDERIK VAN LEIDEN, *Heer van Vlaardingen en Vlaardinger Ambacht* enz.

BARBIJRACK, (J.) was Hoogleeraar in de Rechten, op de Academie van Groningen.

BAR-

BARBIESTEIN, een fraai vierkant slot, met een Torentje, rondom in het water liggende, ten N. O. van het Dorp Heinkenszant, in Zuidbeveland, behoorende aan den Heer *Phoenix Hurgonje*.

BARCK, (*Arent*) een der ondertekenaars van 't verbond den Edelen. Te WATER II. deel, bl. 182.

BARNEGOS. Keizer *Otto de Iide*, maakt in zijnen Giftbrief (volgens *Alting*) gewag van eene Landstreek (*Territoir*), dat mogelijk door verzinning van den Schrijver, deezen naam voert. In een anderen Giftbrief van Keizer *Lotharius* den Iiden van 1134. waar in de inhoud van den eerstgemelden herhaald wordt, staat (zegt zijn Ed.) nog slordiger BERNEGOT. Doch *Otto de Grootte* verklaart in zijne brieven van 968, waar van mij een afschrift gegeven is, dat Graaf *Wichman* aan het klooster te *Elten* (*Allinerse*), door hem gesticht, zeer veele rijksgiften had overgedragen, daar de Keizer zelf het eigendom bijgedaan heeft, en dat wel in elf verscheidene gemeenschappen: als het Graaffschap, op den oever van den Rijn, het Hedendaagsch *Zutphen*; het land van *Urch*; het vlek *Salo*; het Graaffschap *Nardimland* en *Hamelant*. *Otto de derde*, en *Lotharius de tweede*, doen 'er boven dien nog bij, de Landstreek *BERNEGOS* en *Otones*, als mede de vier Graaffschappen, *Husnego*, *Fudlgo*, *Merma* en *Micheta*. Waar uit blijkt, dat door *Barnegos* en *Otones* verstaan moeten worden landen of landhoeven, die buiten de grenzen van de opgenoemde gelegen zijn. Doch dewijl men vindt, dat dezelve zo wel met 'er daad, als met woorden gevoegd worden, aan den kant van het Vliemeer (*Lachs Flevonis*) en het Eiland, waar van het ook bijna den Noordkant heeft uitgemaakt, zo is 't waarschijnlijk, dat het eenige Eigendommen geweest zijn, liggende oostwaards aan, achter de binnenste inham van het Meir, en langs den Yssel, die geen gemeenschap met de Friezen hadden, gelijk de kaarten duidelijk aanwijzen. Doch de verbasterde naamen *BARNEGOS*, te recht te willen brengen, komt mij voor te berusten op gisfingen, die geene waarschijnlijkheid hebben; schoon op de benaaming *Otones*, wel eenige verbeteringen gemaakt kon worden.

HALMA, uit *ALTING*, *Not. Germ. Inf. P. II.* p. 18.

BAR-

BARDEN, een benaming, die de Germaanen aan hunne Dichters gaven. Deeze *Barden*, *Zangers* of *Dichters* waren gewoon, de daaden der *Helden* op te zingen; welke gezangen, die voor Gedenkstukken der Voorzaaten dienden, den naam van *Bardites* hadden. De *Batavieren* verbeelden zig uit deeze Gezangen, de goede of kwaade uitkomst van den Strijd te kunnen raamen, en dat dezelve hun voor *Jaarboeken* dienden, werd veroorzaakt, door dat de Germaanen, in de Schrijfkunst weinig ervaren waren. Veele van deeze Jaarzangen, zijn nog langen tijd als Gedenkstukken der Oudheid, in het Klooster te Egmond bewaard geworden, doch zijn in den Burgerlijken Oorlog van 1567 door de Krijgsknechten van *Brederode*, met het Klooster vernield. En daar de *Romeinen*, de eerste bewooners deezer Landen genoodzaakt hadden, de Vaderlandsche jeugd beter, dan zij voorheen gewoon waren, te doen onderwijzen; werd 'er in het Agrippijnsche Lusthuis, een school opgerecht, waar in deeze *Barden* Leermeesters waren, zijnde het hun post, de hun aanbetrouwe jeugd, in het maaken, zingen en opzeggen der Latijnsche *Barden* of Heldenzangen en andere Wetenschappen te onderwijzen. Ook was, de gewoonte, naderhand door de *Rederijkers* gevolgd, naamlijk, van tegen elkander om prijs te zingen, of Heldendaaden optezeggen, onder hen in gebruik.

Zie TACIT. van LOON, aloude Historie, Iste deel, bl.

19, 10, 70, 101.

BARDES, (*Willem Dirckzoon*) een man van kloek verstand en minzamen omgang, en die geen uitterlijk gebrek had, dan dat hij eenigzins staamelende van uitspraak was, ook had noch de Regeering, noch de Gemeente, iets ten zijnen nadeele in te brengen, dan dat hij gelijk sommigen zeiden, de Lutheraanen niet ongeneegen was. *Bardes* was niet onkundig, dat hem zulks werd nagegeeven, doch hij bekreunde zig des weinig. De Schout der Stad Amsteldam in het jaar 1554, van zijn ampt verlaaten zijnde, werd hij door den Burgemeester HENRIK DIRCKSZOON, die genoegzaam alleen het bewind voerde, daartoe, aan de andere Heeren voorgeslagen, en toen deezen het algemeen gerucht daar tegen inbragten, zeide HENDRIK DIRCKS.

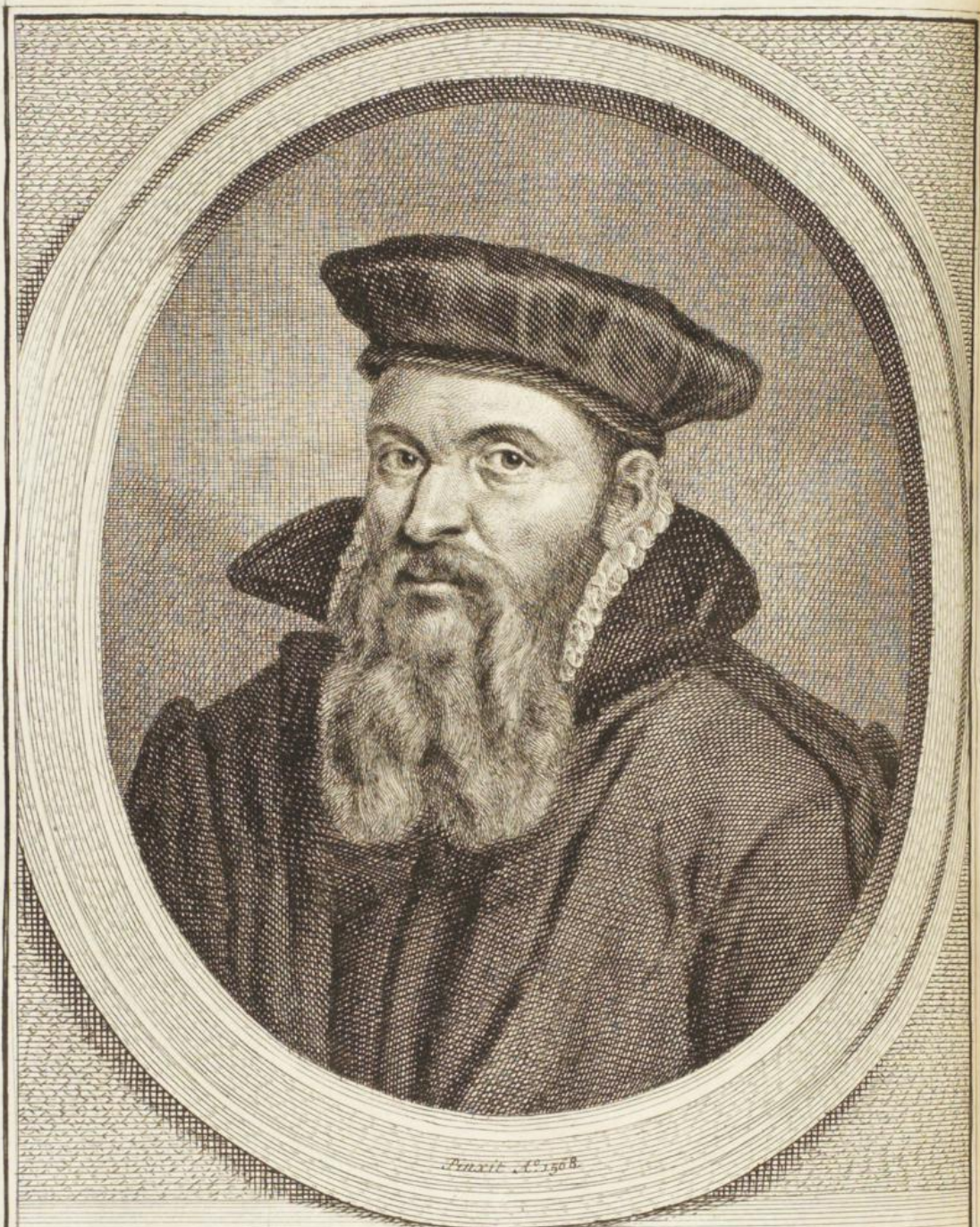
DIRCKSZOON, zo hij niet aan de hand wilde, men kon hem weder afzetten. *Bardes*, nam na dat hem de voorflag daar toe gedaan was, het ampt aan, op voorwaarde, van het bij raade en advis van Burgemeesteren in der tijd wezende, te zullen bedienen. En dit plan volgende, bekleedde hij het zelve, gedurende den tijd van agt jaaren, ten genoegte van de Wethouderfchap.

Bardes, fchoon verre zijnde van eene haatelijke vervolgzucht in zijnen boezem te koesteren, hield echter amptshalven de hand aan 's Keizers Plakkaaten, en deed zijnen eisch als Schout, tegen hun, die uit hoofde der vervolging ter dood veroordeeld werden; niet te min werd van hem getuigd, dat hij nu en dan, de onroomschen wel heimelijk, in gevalle van een geftreng onderzoek, deed waarfchouwen. Dan na verloop van die agt Jaaren, wist hij ten Hove te bewerken, dat het Schoutsampt, dat aan de Stad verpacht was, afgelost, en hij als Schout van 's Keizers wege, aangesteld werd. Dit zijn bedrijf was oorzaak, dat de gunst der Regeering tot hem in haat verkeerde; inzonderheid was hij, die hem had aangesteld meest op hem gebeeten, welke ook niets onbezocht liet om *Bardes* zo wel bij de Vroedschap, als aan het Hof en bij het gemeen zwart te maaken, waar toe hem niets gunstiger voorkwam, dan hem als Ketter verdacht te maaken, waarom hij ten dien einde al zijn verftand besteedde, zeggende dat *Bardes* zelfs een van de gehaatfte Kettters, naamlijk een *Herdooper* moest zijn. *Hendrik Dirkszoon*, formeerde zig een Complot, bestaande uit *Floris Egbertszoon*, *Onder-Inquisiteur* en *Pastoor der Oude Kerk*, een man, die ter oorzaake van zijne Amp. ten alle geloof verdiende, en door zijn gezach, in ftaat was eenige snoode fchepselen van minder rang, het stuk ter uitvoer te doen brengen. Deeze berokkende dan een gemeene Hoer, door de wandeling *Geele Fij* genaamd, die de kost ophaalde met de onroomschen aantebrenge; en *Fij* had aan haar snoer, een andere, niet beter dan zij, *Volkje Willems* genaamd. Bij deezen wisten de Burgemeester en de Pastoor nog te voegen, zekere Notaris *Cornelis Martensz*, die de Verklaaringen fchreef zo van gemelde Vrouwsperfoonen, als van
eene

eene *Adriaan Janszoon Slijper*; de Pastoor verledigde zig de gemelde Verklaringen overteschrijven aan *Ruard Tapper*, Op. per-Inquisiteur te *Leuven*. Men beleidde de zaak echter zo geheim niet, of *Bardes* kwam 'er achter, en vervoegde zig onmiddellijk naar *Brusfel* tot de Landvoogdesse, bij welke hij zeer in achting was, en wist aldaar zo veel uittewerken, dat de Griffier des Grooten Raads, de Heer de *Monnik*, terstond naar *Amsteldam* gezonden werd, om de zaak te onderzoeken. Naauwlijks had deeze de getuigen gehoord, of kreeg gegrond vermoeden, dat men hem een valsche trek zocht te speelen. *Bardes* rustte niet, maar bewerkte, dat zijn zaak het Hof van *Holland* werd aanbevoolen, welk Hof eenige Raaden met den Procureur Generaal herwaards zond, tot nader onderzoek. In het jaar 1552 geraakten de beschuldigsters naar den Haag, alwaar *Fij* en *Volkje* eene Verklaring gaven, die terstond bij het eerste onderzoek valsch bevonden werd, en hiermede bleef de zaak tot in het jaar 1557 draalende, in welk jaar op den 3den Mei, de Burgemeester, de Pastoor, en de twee andere naar den *Haag* gevoerd werden. *Hendrik Dirkszoon*, had zig zorgvuldig gewacht, omtrent deeze zaak de pen op het papier te zetten, en hield zig dus van alles onkundig. *Floris Egbertsz.* moest echter bekennen, dat hij wat al te onvoorzichtig, de beschuldigingen naar *Leuven* overgebrieffd had. Dan, dat het Rechtsgeding van lange duur deed zijn, was dat de overige vier, in hunne Verklaringen verschilden; ook eindelijk beleden zij allen, naamlijk de twee Vrouwen, de Notaris en de *Slijper*, dat zij door den Burgemeester, en den Pastoor overgehaald waren, om een valsche getuigen tegen den Schout en deszelfs Huisvrouw te geeven, waarvoor zij om genade verzochten, die zij ook, zo veel het recht toeliet, verkregen. *Fij* werd buiten andere straf geworgd, *Volkje* was in de gevangenis gestorven; de Notaris werd zijn Ampt ontnomen; de *Slijper* gegeesfeld; de Pastoor gebannen; doch de Burgemeester wist, na eenige weeken zittens, zijne verdiende straf te ontworstelen, en betaalde niets dan de kosten zijner Gevangenis.

BARDES deeze strik ontkomen zijnde, behield het Schouts-
 amt

zig de
 w. Op.
 door zo
 geïson.
 ke tijde
 n, dan h.
 terstond
 erzoeken
 gegrond
 speelen.
 Hof van
 met den
 roek. In
 Haag, al
 ond bij het
 e bleef de
 den 3den
 ere naar
 rogru.
 te zet
 gheruz.
 tig, de
 , daahet
 e overige
 elijk bele
 nis en de
 er over
 Schout
 genade
 tregen.
 de ge
 en; de
 mees
 traf te
 bevan
 chouts
 kimp

MR. WILLEM BARDESIUS,
Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam,
na de Reformatie, A. 1578.

J. Koubraken, sculpsit, na de Tekening berustende by de Heer Pieter van den Bogaerde, te Amsterdam.

ampt tot aan den 14den April 1566, op welken dag, hij 'er van verlaaten werd. Na dien tijd begaf hij zig openlijker aan de zijde der Onroomschen, en zelfs werd hem, echter zonder eenige voldoende bewijzen, nagegeeven, dat hij de bereerten had helpen aanstooten; dat hij verstandhouding gehad had met *Oranje* en *Brederode*; en in Cijffer geschreven had aan *Dirk Volkert Coornhert*, ja zelfs dat hij zekeren Kalvinschen Leeraar in den *Haag* gebragt had. Op welke beschuldigingen hij eerlang ten Hove in hechtenis geraakte, en op goedvinden van den Raad der Beroerte, na lang zittens, strengelijk gepijnigd, ja zelfs in den ouderdom van 70 Jaaren, met roeden gegeesfeld werd. Zijne standvastigheid was echter oorzaak dat gemelde Raad, die anders zeer ligt de beschuldigen ten galge of ten vuure doemde, hem voor onschuldig hield; dan niet tot zo verre, of men hield het rechtsgeding sleepende, om daardoor gelegenheid te hebben, hem een groote somme gelds, die de Koning hem schuldig was, te kunnen onthouden. BARDES zig bij den meer algemeener opstand tegen Spanje, aan de zijde der Bondgenooten voegende, vond men ligt middel, hem de meeste zijner bezittingen, onder Amsteldam geleegen, te ontvreemden. Alle smarten had hij manlijk doorgestaan; maar zig tot armoede gebragt te zien, koste hem eerst zijne gezondheid, en daarna zijn gadeloos verstand. Hij bevond zig te *Delft*, alwaar hij in het Jaar 1668 zijn leven eindigde, in zulk eenen erbarmeniswaardigen staat, dat de Prins van Oranje hen niet zonder traanen te storten kon beschouwen.

Zie HOOFT en WAGENAAR, enz.

BARDES, (*Willem*) Zoon van den zo evengemilden, schijnt, hoe streng zijn Vader vervolgd was, echter de zelfde Partij omhelsd en gehouden te hebben; want in het Jaar 1578 wordt van hem gemeld, dat hij behoorde onder de ballingen, die zig toen weder in de stad bevonden, hebbende alvorens eenigen tijd als Stedehouder van *Sonoij* in het Noorderkwartier geweest. Twee dagen voor de groote omkeering in Amsteldam (26 Mei) schreef *Bardes*, aan *Sonoij*, dat hij zijn Volk wilde gelasten, zig op het eerste bevel der Staaten van Hol-

land, of derzelve gemagtigden tot den optocht vaardig te houden. Ontbiedende verders voorheen, eene schootvrije *Helm* en rondas. De zaak naarwensch gelukkende, en de Regeerders die de Inwooners dus lang gefolterd hadden, ter stad uitgeleid zijnde, was Mr. WILLEM BARDES, een van die, welken tot Burgemeester, en ook tot Raad aangesteld werden.

In het Jaar 1586 verzette *hij* zig manlijk tegen de oogmerken van *Leicester*, die op raad van *Reingoudt*, straffen en vorderingen ten laste van de Kooplieden wilde invoeren, schoon het den naam had, dat die straffen alleenlijk zouden dienen, tegen de Lorrendraaijers; en niet min tegen het oprechten der kamer van Geldmiddelen. Hij toonde vrijmoedig, dat *Leicester* geen magt had, zodanige oprichting te doen, zonder voorkennis der algemeene Staaten. Ja zelfs verstoutte hij zig te toonen, hoe verre *Leicester* de paalen van zijn gezach te buiten ging, met vreemdelingen, tot het bekleeden der Ampten aantestellen. De stap, in het jaar 1587, door die van Oostergoo, in Engeland gedaan, vruchtloos afgevoeren zijnde, veroorzaakte groote oneenigheid; de Engelsche Afgezant *Bukkenhorst*, verzocht Mr. *Willem Bardes*, toen Raad van Staaten zijnde, zig naar Friesland te willen begeeven, om de verschillen te onderzoeken. *Bardes* met de behoorlijke volmagt benevens een handschrift of Brief aan Graaf *Willem* en de Staaten, van *Bukkenhorst* voorzien zijnde, verscheen 'er op den 28sten van Mai, en had dien zelfden avond zijn eerste onderhoud met Graaf *Willem*, hem vragende na de nieuwigheden, die den Ambassadeur aangediend waren. De Stadhouder van Friesland verklaarde van alle die nieuwigheden geen kennis te hebben, zo als hem daags daaraan, door andere geloofwaardige lieden bevestigd werd; welken hem ook te kennen gaven, dat alles, wat die van Oostergoo, begeerden of zochten, niets was, dan een vuur in *Utrecht* te ontstoken, dat echter zig zelf wel zou dooven. Het ampt van Burgemeester en Raad bekleedde hij ook 1579, 1581, 1582, 1584, 1586, 1589, 1592, 1595, 1597, 1599, en 1601, waarin hij overleed, nalaatende een' zoon, *Willem Bardes*, aan wien de Staaten

ten van Holland in het jaar 1663 eene rente van twee honderd ponden'sjaars toeleiden, wegens twee en dertig honderd ponden, die zijn Grootvader bij zijne laatste Schouts Rekening, van de stad nog te vorderen had. Het Portrait van den Burgemeester behoort onder de verzameling, door den Heer *J. Verstegen* in 't licht gegeven.

BARDZEN, *Baardzen* of *Bairdzen*; een soort van Schepen of Vaartuigen, in der haast opgeflagen, om schiekelijk de vereischte kundschap van den vijand intehaalen, of wel om in de ondiepe wateren en stroomen, door af en aanvaaren, toevoet aan de grootere Schepen te brengen. Zulk slag van Vaartuigen, vindt men, dat allereerst gebruikt zijn, tentijde van Graaf *Willem* den Viden, in zijnen oorlog tegen *Reinoud* van Gelder, en ook nog onder de Regeering van Gravin *Jacoba*, waarmede ten dien tijde den Eem bezet werd, om *Amersfoort* uittehangen. Ieder stad stond toen onder bepaaling van zee-ker getal van dergelijke en andere Vaartuigen; het welk ook nog laater plaats had. Men zie het geene ik van dat getal aange-tekend heb in mijne AMSTELDAMSCH E JAARBOEKEN, *eerste deel*, bl. 196. en 197.

BARENDRECHT, ook wel *Berendrecht* genaamd, is een Hollandsch Dorp, onderscheiden in Oost en West *Barendrecht*, aan *Dordrecht* lot schietende, schoon onder Riederwaart behoorende. Zo zommigen willen, zou de naam van dit Dorp, ontstaan zijn; uit het geblaar en geschreeuw, gemaakt door Vrouwen en Kinderen, over hunne Mannen en Vaders, die in den slag tusfchen de Koningen *Dagobert* en *Clotarius*, ter eener, en *Beroald*, Koning der Vriezen ter andere zijde, gefheuveld waren; gelijk ook het *Land van Putten*, den naam zou gekreegen hebben, van de *putten* of *kuilen*, waarin de verflagenen met menigte geworpen werden; doch als men dit, mede van *Heenvlied*, *Strijen*, enz. zal aanneemen, dan moet eerst vastlijk beweezen worden, dat die slag in 't land van *Strijen* voorgevallen is. Waarschijnlijker word deeze naam afgeleid van *Drecht*, en wel van een Rieviertje, de *Baar*, *Beer*, *Beerne* of *Baarne* geheeten, waaraan dit Dorp, voor de inbraak der groote Zuidhollandfche waard, gelegen heeft, (1421) Tot

dus verre HALMA, waar bij wij voegen, dat de Ambachtsheerlijkheid van *Barendrecht* is gelegen tusfchen Maas en Waal, in de Riederwaard, neemende deszelfs begin, tusfchen de ree van deeze plaats en het Dorp, Heer *Jansdam*, westwaards aan, tot aan de fcheiding van Oost en West *Barendrecht*, beflaande 50 Morgen en 300 Roeden lands. Ook behoort daaronder *Veeren Ambacht*, mede 50 Morgen en 300 Roeden lands groot, behalven het buitenland, dat in 1555, bedijkt werd, ter ruimte van 83 Roeden. De fcheiding van Oost en West *Barendrecht*, wordt veroorzaakt door den fteenweg, die, 1483, bedijkt is, ter grootte van 287 Morgen en 50 Roeden, waaronder behoort *Liesveld*, groot 31 Morgen, 300 Roeden; en de *Zedwij* 139 Morgen en 342 Roeden.

Het wapen van *Barendrecht* is tien zwarte turven, in het midden een rooden balk doorftoken met een halven Gouden Leeuw op een zilver veld. Eertijds behoorde het aan de Heeren van *Horne*, *Aitna*, *Perewijs* en *Heerlaar*, en werd 1321 opgedragen, aan Heer *Jan van Gielisz*, Heer *Jansz*. Deeze liet na een Zoon, in die weder een Dochter, *Mathilda*, welke 1361 trouwde met Heer *Diderik van Wasfenaar*, Burggraaf van *Leiden*, in wiens Geflacht het bleef tot 1603; wanneer *L'Annoraal*, *Prins van Lignij*, Heer te *Wasfenaar*, het zelve verkocht aan *Arend Martensz*, Heer van *Schobbelandts Ambacht*, en de *Zwijndrechtfe* waard, wiens Dochter in Huwelijk trad met Heer *Kornelis van Beveren*, *Jacobsz*. Burgemeester van *Dordrecht* en *Dijkgraaf* van de *Alblas* en *Zwijndrechtfe* waarden. *Lidea de Beveren*, bragt het bij Huwelijk over in het Stamhuis van den Heer van der *Dusfen*.

BARENDRECHT, (*West*) ook wel *Waowers Ambacht* genaamd, is een Hollandfch Leen. In het jaar 1440 werd daar mede verleit Heer *Jakob van Minnebeeke Damesz*, en na zijn overlijden in 1487 deszelfs zoon *Jacob*, die deeze Ambachtsheerlijkheid van *West Barendrecht*, in 1491 overgaf aan vrouw *Elizabet van Praat*, vrouwe van *Moerkerken*. Aan haar geflacht bleef het tot aan het jaar 1564. wordende het toen een eigendom van Heer *Karel Bronkhorst Batenburg*, die het bij zijn overlijden 1593. naliet aan zijnen zoon *Maximiliaan*, *Graave van Bronk-*

Bronkhorst, vrijheer van Batenburg en Steen: door wien het weder verkocht werd, aan den Heer van *West Barendrecht*. *Abraham de Beveren*, die daar mede verleid werd 1643. Bij scheiding van deszelfs boedel wam *West Barendrecht* aan zijn zusters zoon *Kornelis de Rovere*, Raad en Burgemeester der Stad *Dordrecht*, wiens eenige Dochter de Echtgenootte werd van den Heer *Diderik van Leiden*, Heer van *Vlaardingen* en *Vlaardinger Ambacht*, Raad en Burgemeester van *Leiden*, die dan ook met *West Barendrecht* verleid is geworden. Deeze Ambachtsheerlijkheid is groot 640 morgen. *Oost en West Barendrecht*, als ook *Karnisse*, behooren in het Kerklijke, onder de Klasfis van *Bardrecht*.

OUDENHOVEN, *Beschrijv. van Zuid Holland.*

BARENDS (*Willem*) werd als Capitein, benevens *Jan Kornelis*, in het jaar 1596, onder beleid van den dapperen Zeeheld *Jacob van Heemskerk*, ten derden maale uitgezonden, om door het Noorden eenen naauwen dcortogt naar *Tartarijen* en *China* te zoeken. Na hij *Spitsbergen* ontdekt had, stierf hij op dien togt in het jaar 1606. Met gemelden Heer *Heemskerk*, kwamen twaalf zijner togtgenooten weder in het Vaderland, na dat zij, onder het doorstaan van alle gevaaren, de uitterste hoeken van het Noorden, zonder den weg naar *China* gevonden te hebben, omgezeild hadden.

PONTANUS, *Amsterdam, H. DE GROOT Jaarboeken.*

BARENDS, (*Dirk*) een Leerling in de Schilderkunst, van den vermaarden *Titiaan*. *Barends* bragt het in de kunst zo ver, dat hij zelfs zijn meester afschilderde. Na hij zig in *Italien* langen tijd had opgehouden, kwam hij in *Amsteldam*, de plaats zijner geboorte, te rug, en vervaardigde aldaar veele kunststukken. Hij overleed er in het 1592, oud zijnde 58 jaaren.

PHILIS, *la vie de Peintres,*

BARENDS (*Barend*) geboortig van *Campen*, had zig in het jaar 1572 gevoegd bij de *Geuze Vrijbuiters*, en na dat hij onder die gedaante veel kwaads bedreeven had, en voorneemens was aar *Embden* te stevenen, werd hij door de *Enkhuizers* betrapt en als *Zeerover* onthoofd.

CENTEN, *Hist. van Enkh. bl. 141.*

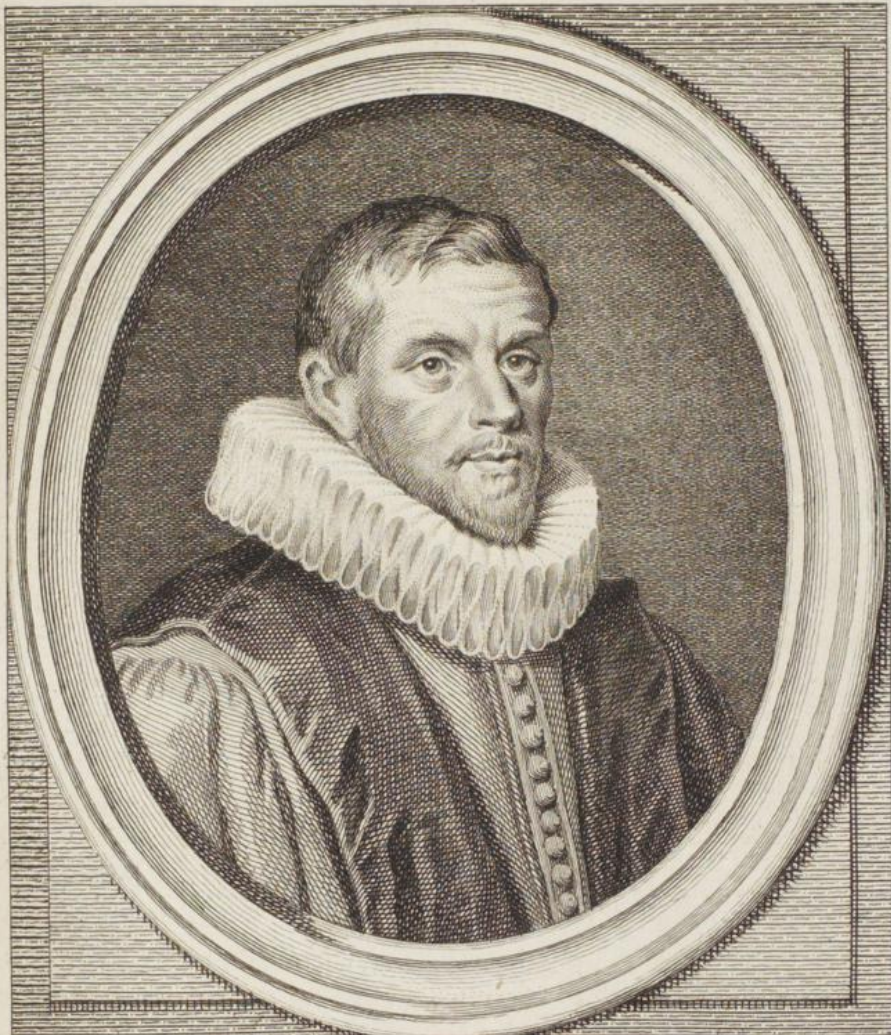
BARLAIMONT (*Gilles van Heen HIERGES*) zie *HIERGES*.

BARLEUS, (*Casparus*) of CASPAR VAN BAARLE, Zoon van Lambertus, wien hij eerst als Griffier te Antwerpen opvolgde, en daarna werd hij Rector te Bommel. Hij overleed in Januarij 1595.

BRANDT, *Dagwijzer.*

BARLEUS (*Casparus*) op den 12den Februarij des jaars 1584 te Antwerpen geboren, terwijl zijn vader, boven gemeld, aldaar nog Griffier was, welke stad hij, na dezelve door den Hertog van Parma ingenomen was, verlaaten had. De jonge van Baarle, die tot den Godsdienst gewijd was, volbragt zijne studien te Leiden. In het jaar 1608, werd hij op het Eiland Overflakke in de Nieuwe Tonge, als Leeraar beroepen, alwaar hij tot 1612 bleef; want in dat jaar werd hij om zijne bekwaamheid als onder Regent van 't Staaten Collegie te Leiden aangesteld; en op het einde des jaars 1617 werd hij door de bezorgers der Hooge Schoole, verkoozen tot Hoogleeraar in de *Logica* of Redeneerkunde. In dat zo hachelijk tijdstip, had Baarle de zijde der Remonstranten omhelsd, en reeds zedert twee jaaren, die partij met het voeren zijner welgesnedene penne ten dienst gestaan. Als aanschouwer en toehoorder bevond hij zig bij de Dordsche Kerkvergadering, op die dagen als dezelve met opendeuren gehouden werd, verzuimende niet aantekeningen te maaken van het geene hij zag en hoorde, welke aantekeningen ook naderhand in 't licht gegeven zijn. Ook was hij de gedaagde Remonstranten zeer behulpzaam, in 't opstellen, en Copieren, van Brieven en Geschriften. In de maand Februarij 1619, keerde hij naar Leiden terug, om de waarneeming van zijn Ampt te hervatten. Doch na de Remonstranten in hunne leer veroordeeld waren, werd ook eenige verandering op de Academie gemaakt, en Barleus eerst als Onderregent, en daarna als Hoogleeraar van zijn Ampt verlaaten. Als Predikant had hij, eer hij van het laatstgemelde Ampt ontzet was, de bekende *Akte van Stilstand* getekend, dat is, beloofd, niet meer te zullen Prediken; echter met betuiging, dat hij de zaak der Remonstranten bleef aankleeven, welke betuiging door hem in het jaar 1621 nog herhaald is geworden. Den waaren geleerde, ontbreekt het zelden aan gelegenheid, om ten nutte van

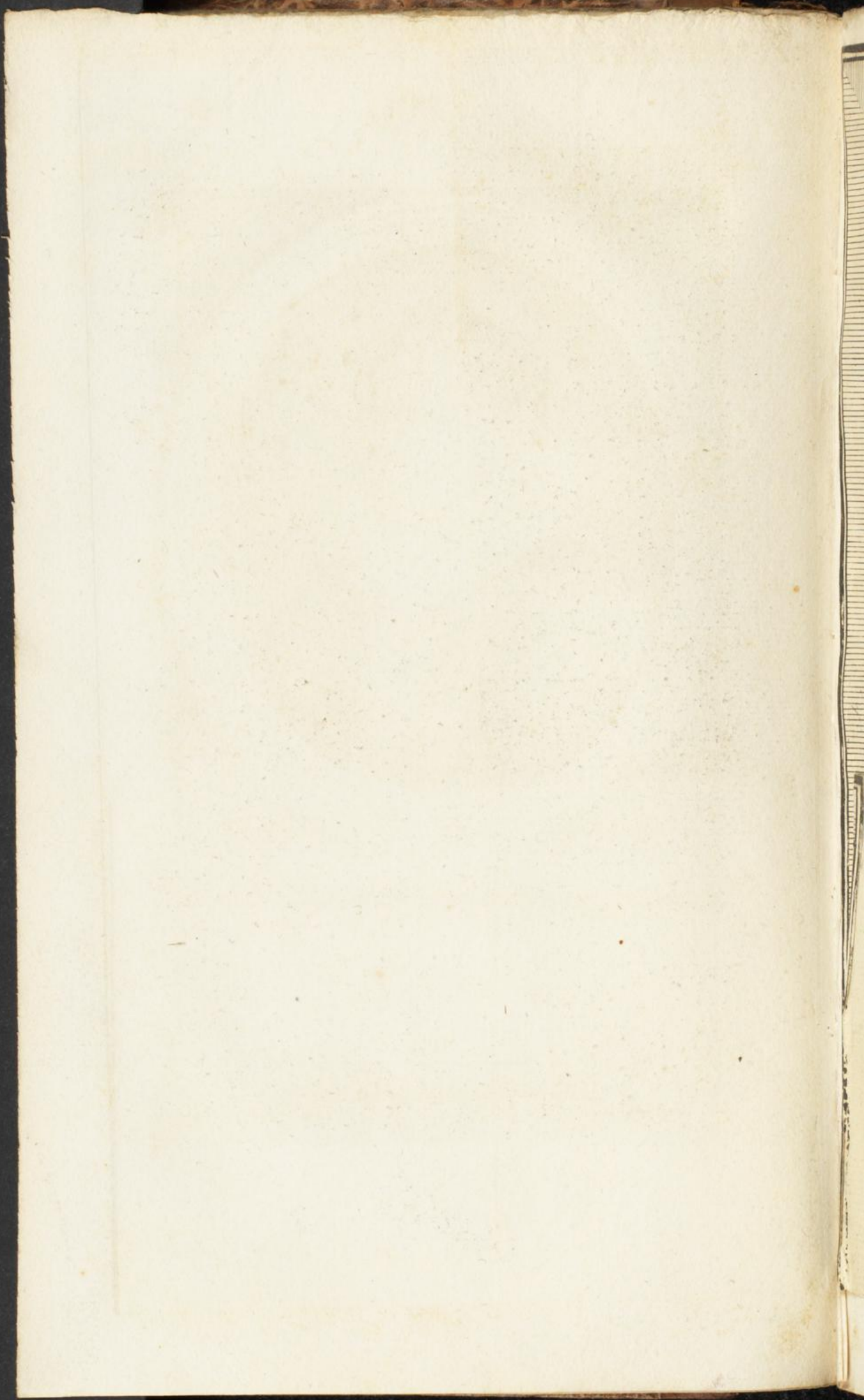
V. D! P. I.

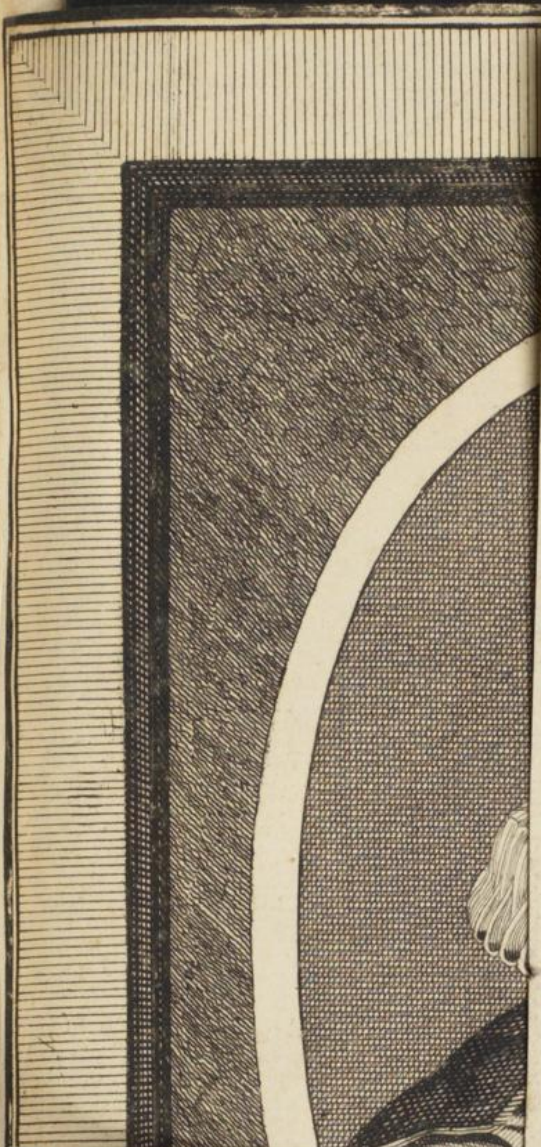
CASPARUS BARLEUS.

J. Bays, delin.

Adm. Habiles, sculp. 1786.

8

106

CASPARUS BARLÆUS,
Philosophiæ Professor,
Lugd. Bat.

en zig zelve
hat zig, na va
de toegelegd
jen tot Do
dat hij der
hij te L
benig hie

Het
ze; wa
gerecht
de Fil
werd
zijne g
zig, m
dichter
den da
des ja
gehoud

De
zijn ze
noeg,
nen u
kort r
die v
eeu'
ontd
sche
van
dit l
gee
ble
del
in
b
I
f

N. 6419

116

van zig zelven
had zig, na v
de toegelegd
jen tot Doct
dat hij deen
hij te *Liden*,
bezig hield, m

Het jaar van
ze; want in he
gerichte Kwee
de Philosophie
werd hij van
zijne gezondh
zig, met van
dichten en an
den dag voor
des jaars 1648
gehouden.

De gedach
zijn zeer ver
noeg, om die
nen toelchrij
kort na het j
die voorhee
een' aanslag
ontdekking
schelmstuk a
van zij zig e
dit kon niet z
gen vermoec
bleef; alom
del gelagen.
alzoos ten fr
brachte Se
Deze ont
lijkt papier

van zig zelve en van zijne medemenschen te zijn. *Baarle* had zig, na van zijn Ampten ontzet te zijn, op de Geneeskunde toegelegd, in welke wetenschap hij te *Kaan* in Normandien tot Doctor bevorderd was geworden; doch men vindt niet dat hij deeze kunst opzettelijk geoeffend heeft; maar wel dat hij te *Leiden*, alwaar hij met 'er woon gebleeven was, zig bezig hield, met jongelingen in de Filosofie te onderwijzen.

Het jaar van 1631 maakte verandering in zijne Levenswijze; want in het zelve werd hij te *Amsteldam*, in het nieuw opgerichte Kweekschool der Wetenschappen, tot Hoogleeraar in de Filosofie en Welsprekendheid beroepen. Aldaar zijnde, werd hij van groot en klein geacht en bemind, en zo lang zijne gezondheid en krachten het toelieten, was hij ijverig bezig, met van tijd tot tijd, eenige voortreffelijke Latijnsche Gedichten en andere werken in het licht te brengen; ja zelfs op den dag voor zijnen dood, die voorviel op den 14den Januarij des jaars 1648, had hij nog voorlezingen voor zijne studenten gehouden.

De gedachten over de oorzaak van zijne ziekte en dood zijn zeer verschillend geweest; dan men vindt bewijzen genoeg, om die beiden aan eene groote zwaarmoedigheid te kunnen toefchrijven, vermits hij daar mede is aangetast geweest, kort na het jaar 1623. Eenige snoodaarts, waar onder 'er waren die voorheen tot de Remonstranten behoord hadden, hadden een' aanflag op het leven van Prins *Maurits* gemaakt; bij de ontdekking daar van faalde het niet aan zulken, die het schelmstuk aan hunne gantsche societeit ten laste leiden, waarvan zij zig echter genoegzaam hebben weeten te zuiveren, dan dit kon niet zo spoedig of voldoende gedaan worden, dat 'er geen vermoeden, op hen die tot dezelve behoorden overbleef; alom werd 'er naauwe acht op hunnen handel en wandel geslagen, en wel bijzonderlijk door de zodanigen, die hen altoos ten strengste vervolgd en belaagd hadden, waar van de beruchte Schout *Bont* te *Leiden* geen van de minsten was. Deeze ontmoet *Barleus*, bij den weg, en ontnemt hem een stuk papier, dat halverwegen uit zijn zak stak; schoon op het

zelve niets kwaads geschreeven stond, ontstelde dit *Barleus* der-
 maate, dat hij, om te minder verdacht te zijn, tot drie maan-
 den toe in de openbaare kerk ging: waarop volgens *Brandt*, een
 zwaare wroeging en droefgeestigheid volgde, die echter met
 'er tijd weder verdween; doch na hij te *Amsteldam* beroepen
 was, overviel dezelfde zwaarmoedigheid hem weder, en zelfs
 nog sterker dan voorheen. Om uit dit gezegde van *Brandt*,
 geene kwaade denkbeelden te doen ontstaan, zal het noodig
 zijn te zien, wat *Barleus* zelf 'er van geschreeven heeft, in ze-
 keren Latijnschen Brief aan zijnen Neef *Cuneus*; zie hier hoe
 hij zig afschetst. „ Ik elendige, ben gestort in eene droef-
 „ geestigheid, veel zwaarder, dan die mij voor negen jaaren,
 „ getroffen heeft. Eerst heb ik mij, door sterk studeeren,
 „ afgemat. Daar op is eene verstopping gevolgd. Vervolgens is
 „ mij, het geen te vooren ligt schein, zwaar voor gekoomen.
 „ Eindelijk heb ik, door ik weet niet welke kleinmoedigheid,
 „ begonnen mij zelve ten eenemaalte te mistrouwen, en te ge-
 „ voelen, dat ik onbekwaam ben, om deezen last te draagen.
 „ Vervuld met deeze verbeelding, leg ik, zit ik, bijna zonderspraak,
 „ en geheel moedeloos. En ik ben mij zelfs naauwlijks, als
 „ mij het deerlijk lot van mijn Huisgezin te binnen komt. Ik,
 „ die de gelukkigste was, ben de elendigste in mijne oogen. De
 „ redenen, door welken gij mij opbeurt, worden mij, door
 „ braave lieden, dagelijks voorgehouden. Ach! Neef, ik ben
 „ de man niet, die gij meent, dat ik ben. Ik heb deeze post
 „ uit een ijdele en dwaaze overtuiging aanvaard. Maar ik ge-
 „ voel nu, dat het heel wat anders is in 't bijzonder, heel wat
 „ anders in het openbaar, te onderwijzen. Ik heb die vrij-
 „ moedigheid niet, als ik in 't openbaar onderwijzen moet, die
 „ mij, wanneer ik in 't bijzonder onderwees, plagt eigen te zijn.
 „ Ja ik ben zo vervuld van schroom, dat ik zelf geen bijzon-
 „ der onderwijs geeven durf. Mijne gezondheid is ook min-
 „ der, uit hoofde mijner droefgeestige verbeeldingen en der
 „ geneesmiddelen zelve. Mijn slaap is zwaar en afgebroo-
 „ ken, de huishouding des lichaams geheel ongesteld. Mij
 „ schiet geene hoop over, dan op de Barmhartigheid en magt
 „ des grooten Scheppers, die mij eertijds van een dergelijke
 „ „ kwaal,

„ kwaal, allengskens verlost heeft. Want gij weet, dat de-
„ ze ziekten van langen duur zijn. enz. enz.

Langzaamerhand schijnt hij ook van deezzen tweeden aan-
val ontheft te zijn, aangezien hij in 't jaar 1635 in staat was
die uitgewerkte Redenvoering, van de wijze Koopman, te
doen. Uit HOOFTS *Brieven* kan opgemaakt worden, dat hij
nu en dan en bijzonderlijk met den aanvang van 1639, onpas-
selijk geweest is, en dat na het jaar 1646. zijn oude kwaal
hem weder op nieuw heeft aangetast. Men houde het ons
ten goede, dat wij van alle de menigvuldige sprookjes die rond
liepen, als onder anderen, dat hij zig verbeeldde beenen van
glas of van stroo te hebben, geen gewag maaken; ook niet
van dat hij in een put gevallen of gesprongen en daar in ge-
smoord zou zijn. In de *Lijkreden* over hem gedaan, door
Johannes Arnoldus Corvinus, zegt de Redenaar, dat van *Baar-
le* door een schielijke flauwte overvallen, op den bovenge-
melden dag den geest gaf. Hij is begraven in de Nieu-
we Kerk, nabij het graf van zijnen hartvriend *P. C. Hooft*,
die hem slegts weinige maanden overleefd heeft; waar op van
Vondel, dit Graffchrift maakte.

*Hier sluimert BAARLE neffens HOOFT,
Geen Zerk hun glans noch vriendschap dooft.*

Van hem zijn nagebleeven de volgende werken in de La-
tijnse taal.

*Poemata pleraque primum separatim sparsimque edita, in unum
volumen contraxit nimirum Heroicorum libros III. in quibus merito
agem ducit Hymnus in Christum.*

*Eligarum libros II. V. Miscellana Lugd. Batav. typis Elzevier
1631 12mo. quibus alia deinde accesserunt; ut Triumphus Fœde-
rati Belgii super debellatis ad Mosam urbibus & Amstel. 1632.
fol. In Ducatum Limburgicum additum Fœderatorum Imperio.
ibid. 1633. fol. Tumulus Gustavus Adolphus &c. Panegyricus
Armando Cardinali Richelio & Amsteld. 1655. 2 vol. in 12vo,
Disertatio de Bono Principe, &c. fol. 1633.*

Medica Hospes, sive Descriptio publica gratulationes, qua Ma-

riam de Medices &c. *Amstelodamo* 1639. fol. apud *Blaauw*, 't
welk mede in 't Nederduitsch overvloedig bekend is

Oratio Panegyrica de Victa Hispanorum Claf. *ibid.* fol.

Oratio de Ente rationes, *ibid.* fol.

Epistola variæ Amstelod. 1667. *Orationes variæ*, 1643 12vo.
Methodus studiorum & morum. Rerum per octeomium in Brasilia
& *alibi gestarum, sub præfectura. Joh. Maurici, Nasfovicæ Co-*
mitis, Historia, fol. 1647.

Observationes aut experimenta Magnetis & vis magnetica terra
&c. 1651.

Zijne schriften, ten voordeele van de Remonstranten in 't licht
gegeeven, kan men aangewezen vinden, in de *Bibliotheca scrip-*
torum Remonstrantium authore ANT. CATTENBURG.

's Mans afbeelding vindt men in *Prent*, door *L. Virteu*;
door *Matham*, naar *Sandrart*; door *Delfius* naar *Baillij*, en ook
door anderen,

BRANDT, *Histerie der Reformatie*, II. en III. deel.

Ibid. Poëzy. FOPPENS, Bibl. Belg.

BARLHAM, is een *Havezate*, liggende in 't Graaffchap *Zut-*
phen, bij de Heerlijkheid *Kappel*, tusfchen *Doesburg* en *Deuti-*
com. Het huis aldaar is een redelijk goed gebouw, en de *Ei-*
genaar daar van is de Heer *Jacob Everhard*, Baron *van Heeke-*
ren.

BACHIENE, A. 345.

BARLOTTE, (*Claude la*) een zeer wakker krijgsheld, in dienst
van den Kardinaal Aartshertog *Albertus*, wien het aan moed
noch beleid ontbrak, het welk hij ten klaarften toonde in het
jaar 1596, toen zijn Meester de Aartshertog, het beleg voor
Hulst wilde slaan. *La Barlotte* met eenige manschap afgezonden,
om ware het mogelijk den Graaf van *Solms*, die door Prins
Maurits met een magtige bezetting daar binnen gelaten was,
te verrasfchen. Onder de begunstiging van den nacht gelukte
het hem, in het begin van de maand *Julij*, over de gracht te
geraaken, alwaar het Staatsche volk zeer onachtzaam de wacht
hield, en door deeze flap maakte hij den aanvang van het be-
leg, voor den Aartshertog zeer voorspoedig, waar van het ge-
volg voor hem niet min voordeelig was. Toen in het jaar
1598- de *Admirant van Arragon*, zijnen optocht langs den *Rbijn*
wil-

wilde aanvangen, werd *la Barlotte*, weder voorafgezonden; hij dwong alle de schippers, die hij aantrof, hunne schepen tusfchen *Bon* en *Keulen* bij een te brengen, en met dezelve voerde hij zijn volk over den Rhijn, en verzekerde zig van de wederzijdsche oevers. Na deeze verrichting jaagde hij, met behulp van twee veldfukjes, de staatsche uitleggers, den stroom af tot aan Rhijnberk toe, en volvoerde dus den last die hem bevoelen was. Niet min nadeeliger, was hij het volgende jaar, met den inval in de *Bommelewaard*, waar door hij aan der Heeren Staaten Veldheer, Prins *Maurits* veel werks verschafte, om hem weder van daar te drijven. Onder alle de voordeelen, die de vijand behaalde, was het voornaamste, dat zij *Maurits*, zo voor *Bommel* als in de *Tielerwaard* en elders, afmatteden, en dat *Mendoza* gelegenheid kreeg tot het sichten van de Schans *St. Andries*. Dan het verschilde flegts luttel of het zou *la Barlotte* gelukt zijn, *Woudrichem* te verrassen. Doch een weinig te lang toevende met zig te beraaden, werd hij in het loopen naar de poort, door een der Burgeren ontdekt, die sneller dan hij loopende hem voorkwam, den toorenwachter wekte, en door denzelven de stad geheel in beweging bragt. *La Barlotte* had meer dan 500 man bij zig, die gedeeltelijk gekleed in boere kleederen, van korte roers en opsteekers voorzien waren. Staande het beleg voor de *Isabella-Schans* bij *Oostende*, werd hij in het jaar 1600 doorfchooten, met welke dood den Staat van een moedig en wakker bestrijder verlost werd

H. DE GROOT *Jaarboeken*, bl. 245. 369. VAN MEETEREN, XX. boek. REID XVI. boek. BOR XXXVI en XXXVII. boek.

BARNDEGAT, een inham van het Y over *Amsteldam*, waarvan de naam in het jaar 1675. gedenkwaardig is geworden, zo wel door de Inneeming als verlaating van *Sonoij*. (zie *Sonoij* (D.)

BARNEVELD, is een Schoutsamt en voortreffelijk Dorp, waarin de Schout zijne woning heeft; het zelve ligt op de *Veluwe* $3\frac{1}{2}$ mijl van *Amersfoort*, 9 van *Arnhem* en omtrent even zo ver van *Harderwijk*. De weg is door-
gaans

gaans bestraat, en het getal der huizen wordt op 350 geschat; ook stond 'er in 't jaar 1732 eene Papiermolen. De Predikant, heeft 'er een aanzienlijke wooning. Het Hof van Gelderland, verleende 19 Sept. verlof, tot het houden, van een Jaarlijksche vette Beesten markt, op drie weekdagen. Onder het Schoutamt van *Barneveld* behooren, behalven eenige buurten, de Dorpen *Voorthuizen*, *Kootwijk*, *Elspeet* en *Garderen*.

BARNEVELD, (JOHAN VAN OLDENBARNEVELD) zie *Oldenbarneveld* (*Johan van*) waarbij ook van deszelfs Zoonen *Reinier* en *Willem van Barneveld* zal gesproken worden.

BARONIUS, wordt door *Strada* en *Te Water*, mede genoemd, als Ondertekenaar van 't Verbond der Edelen.

Zie TE WATER, IIde deel, bl. 182.

Barra-Huis, een buurt, liggende een klein half uur gaans, ten Noordwesten, van het Dorp *Wirdum*, in *Leeuwarderadeel* een uur van de Hoofdstad. Op deeze plaats pleegen de *Schieffingers* en *Vetkoopers* hunne Landdagen te houden, behoorende toen ter tijd onder het *Convent van Bergum*.

Geogr. Woordenboek van Friesland.

BARREWOODSWAARDER EN BEKENES zijn twee Ambachten, die aan eenen Heer *Adolf van der Win Fansz*, die ook Heer van *Rietveld* is, behooren, liggende in het Baljuwschap van *Woerden*. *Barrewoudswaarder*, dat ook wel *Barrebosbewaarder* genoemd word, paalt ten Oosten aan de *Bullewijk*, onder het Rechtsgebied van *Woerden*. De Landerijen van beide de Ambachten, worden begroot op 417 Morgen 400 Roeden Lands, het getal der huizen bestaat in ruim vijftig, en drie Pannebakkerijen.

ARRIERE TRACTAAT, bij welken naam bekend is, het Tractaat, dat den 15den November des Jaars 1715. te *Antwerpen* gesloten is geworden. Zie hier wat 'er aanleiding toe gaf. Na het sluiten van de *Utrechtsche Vrede* in 1713. werd den 5den Maart 1714, de Vrede tusschen den Keizer en den Koning van Frankrijk, te *Rastad* gesloten: daarop volgde den 26 Junij, de Vrede, tusschen *Hunne Hoog Moogenden*, en *Filips den Vden* Koning van Spanje: na welke verrichting, men 'er zig van wederzijde met kracht op toeleidde, om de

zaaken, tusfchen Keizer *Karel den VIden*, en den Staat op een vasten voet te brengen, het welke gefchiedde op gemelden dag en jaar, door het dus genoemde *Barriere Tractaat*. Zijnde van Inhoud als volgt:

„ Gelijk het den almachtigen Godt behaaght heeft de vrede feedert eenigen tijdt aan Europa te verleenen, en dat niets wenschelijker noch noodtfaackelijcker is over al, foo veel als doenlijk is, de algemeene ende openbaare rust en vrede te herftellen en te verfeekeren, en dat haar Hoogh Mogende de Heeren Staten Generaal der vereenighde Provintien, haar verbonden hebben, de Nederlanden aan fijn Keijferlijke en Catholijcke Majesteit Karel de VI. over te leveren; in gevolge van het geene geftipuleert en gearrefteert is, bij het Tractaat, in den Hage den fevendenden September feventien hondert een geflooten, tusfchen fijn Keijferlijke Majesteijt Leopoldus, glorieufer gedaghtenisse, fijne Majesteit van Groot Brittannien, Willem de derde, meede glorieufer gedachtenisse, en de Heeren Staten Generaal, dat de voornoemde Machten te famen over een komen fouden, wegens het geene haare wederzijdsche interesfen betrefte, ende particulierlick aangaande de maniere, waar op men de rust in de Nederlanden soude kunnen vastftellen, om te dienen voor een Barriere voor Groot-Brittannien, en voor de vereenighde Provintien, ende ten aansien van de Commerce van de Inwoonders der voorschreeve Nederlanden, van Groot-Brittannien, ende die der vereenighde Provintien; ende dat jegenwoordig fijne Keijferlijke ende Catholijcke Majesteijt Karel de fefde, aan wien de voorschreeve Nederlanden bij dat Tractaat sullen worden overgegeeven, fijne Majesteit van Groot-Brittannien George, beide jegenwoordig regeerende, ende beide wettige Erfgenaamen en Succesfeurs van den voornoemden Keijfer en van den Koning, en de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, handelende daar in door de felve oorsprongen van vriendtschap, en met de felve Intentie om de voorschreeve onderlinge ruste te beforgen ende vast te ftellen, ende hoe langs hoe meerder eene naauwe verbintenisfe vast te ftellen, hebben ten dien einde genomineert,

ge.

gecommitteert ende aangefeldt tot haare Ministers ende Gevolmachtigden, te weeten, sijne Keijzerlijke ende Catholijcke Majesteijdt, den Heere Joseph Lothaire, Grave van Kingsfegg, sijn Kamerheer, Raadt van oorlog, en Lieutenant-Generaal van sijne Legers; sijne Majesteijt van Groot Brittannien, den Heere Willem Cadogan, Schiltknape, sijn Envoijé, extraordinaris bij haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, Gedeputeerde in het Parlement van Groot Brittannien, Meester van de Klerkamer, ende Lieutenant Generaal van sijne Legers, ende Collonel van het tweede Regiment Guardes; en de Heeren Staten Generaal, de Heeren Bruno van der Dussen, Oudtbuurgermeester, Raadt ende Raadtpensionaris van de Stadt Gouda, Heemraad van Schiedlandt, Dijkgraaf van de Crimpenerwaard; Adolph Hendrick Grave van Reghteren, Heere van Almelo en de Vrieseveen, &c. Præsident van de Heeren Staaten van de Provincie van Overijsfel, Drost van het Quartier van Zallandt; Stato Gochinga, Raadtsheer van de Stadt Groeningen; ende Adriaan van Borsfelen, Heere van Geldermalsen, &c. Raadt van de Stadt Vlisfingen; de drie eerste gedeputeert ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal wegens de Provincien van Hollandt en Westvriesland, Overijsfel en Groningen en Ommelanden, ende de vierde gedeputeert in den Raadt van Staate der vereenigde Provincien; welke vergadert zijnde in de Stadt van Antwerpen, die met gemeene toestemminge genomineert was tot een plaats van het Congres, ende hebbende haare volmagten uitgewisfelt, waar van de Copien in het ijnde van dit Tractaat fullen geïnseereert werden, zijn na verscheijde conferentien over een gekomen, van weegen ende in de name van sijne Keijzerlijke en Catholijcke Majesteijt, van weegen sijne Majesteijt van Groot-Brittannien, en van weegen de Heeren Staaten Generaal, in dier maniere, soo als hier volgt”:

„ Art. I. De Staaten Generaal der vereenigde Provincien fullen aan sijne Keijzerlijke en Catholijcke Majesteijt uijt kragte van de groote Alliantie van den jaare seventien hondert een ende de verbintense waar in de selve sedert getreeden zijn, immediatelijk na de uijtwisfelinghe der Ratificatien van dit te-
gen:

genwoordig Tractaat, overleeveren alle de Provinciën en Steeden van de Nederlanden en Dependentien, soo wel die, dewelcke bezeeten zijn geweest bij den overleeden Koning van Spaigne, Karel de tweede, glorieuser gedagtenisse, als die geene, die nu gecedeert worden door den overleeden alderchristelijcksten Koning, meede glorieuser gedagtenisse, welcke Provinciën en Steeden te famen, soo die, dewelcke men door dit tegenwoordig Tractaat overgeven sal, als die geene, die reeds overgelevert zijn, van nu af aan niet zijn, noch uijtmaacken sullen in het geheel ofte ten deele, dan een eenigh onverdeelbaar, onvervreemdelijck, en onveranderlijck Domain, het welck noijt van de Staaten van het Huijs van Oostenrijk in Duijtslandt gesepareert sal worden, om bij sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt en sijne Succesfeurs en Erfgenamen genoten te worden tot een volkomen onwederroepelijcke souverainiteijt en eijgendom; te weeten, ten opfichte van de eerste Provintien, soo als den overleeden Koning Karel de tweede, glorieuser gedachtenisse, die genooten heeft, of hadt moeten genieten, conform het Tractaat van Rijswijck ende ten opfichte van de andere Provintien, op de maniere ende conditien, soo als deselve aan de voornoemde Heeren Staten Generaal gecedeert en overgegeeven zijn, door den overleden Alderchristelijcksten Koning, glorieuser gedachtenisse in faueur van het Alderdoorluchtigste Huijs van Oostenrijk, ende sonder andere lasten ofte hijpotecation, van wegen de Staten Generaal, en tot haar voordeel geconstitueert.

„ II. Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt belooft ende verbindt sich, dat geen Provincie, Stadt, Plaatsse, Stercke ofte Landt van de voorschreeve Nederlanden, sal mogen worden gecedeert, overgebracht ofte vervallen aan de Kroon van Vranckrijk, nochte aan eenig Prins ofte Princesse van het Huijs ofte Linie van Vranckrijk, noch aan ijmandt anders, die geen Succesfeur, Erfgenaam ofte Possesfeur sal zijn van de Staten van het Huijs van Oostenrijk in Duijtslannt, het zij door gifte, koop, verwisfeling, Huwelijcks Contract, Erfenisse, Testamentaire succesie, ofte *ab intestato*, noch onder eenig ander titul ofte pretext het oock zoude mogen weesen,

soo

foodanig dat geen Provintie, Stadt, Plaatje, Fortrefse, nog Territoir van de voorschreeve Nederlanden, en mogen onderworpen worden aan eenig ander Prins, dan alleen aan de Succesfeurs in de voorschreeve Staaten van het Huis van Oostenrijk, behalven het geene, het welck reedts gecedeert is aan den Koning van Pruiffen, ende van het geene, het welk voor dit tegenwoordige Tractaat aan de voornoemde Heeren Staaten Generaal fal gecedeert werden."

„ III. Gelijk de seeckerheid van de Oostenrijfsche Nederlanden voornamentlijk afhangen fal van het getal der Troupes, die men fal kunnen hebben in de voornoemde Nederlanden, ende in de Plaatsen, die de Barriere sullen formeeren, die beloofd is aan de Heeren Staaten Generaal bij de groote Alliantie; soo zijn sijne Keizerlijke en Catholijke Majesteit, ende haar Hoog Mog. overeengekomen, yeder tot haar eigen kosten, altoos te onderhouden een Corps van dertig duifent tot vijf en dertig duifent Man, waar van sijne Keijferlijke ende Catholijke Majesteit geeven fal drie vijfde parten: Welverstaande, dat indien sijne Keizerlijke ende Catholijke Majesteit sijn contingent vermindert, het in de magt der vernoemde Staaten Generaal fal zijn, het haare meede naar proportie te verminderen.

Ende soo ras als apparentie van oorlog, ofte attacque fal ontstaan, fal men het voornoemde Corps tot veertig duifent Man vermeerderen, volgens de zelve proportie, ende in cas van effectiven oorlog, fal men nader overeenkomen over de magten, die alsdan nodig sullen geoordeelt werden.

De repartitie der voornoemde Troupes in tijdt van vrede, voor soo veel als aangaat de Plaatsen ter bewaaringe van de Troupes van haar Hoog Mog. gelaten, fal door haar allen gedaan werden; ende de repartitie van de rest door den Gouverneur Generaal der Nederlanden, gevende malkanderen wederzijdts kennisse van de dispositien, die sij gemaect hebben."

IV. Sijne Keizerlijke ende Catholijke Majesteit accoordeert aan de Staaten Generaal privaat Guarnifoen van haare Troupes in de Steeden ende Kasteelen van Namen ende Doornick, ende in de Steeden van Meenen, Veurne, Warneton, Yperen ende het Fort de Knocke; ende verbinden haar de Staaten

ten Generaal in de voornoemde Plaatsen geen Troupes te leggen, die, hoewel in haare soldijen staande, souden mogen weefen van een Prins of Natie die in oorlog is, ofte suspect van te zijn in verbintenisse contrarie aan de interesssen van sijne Keijserlijke ende Catholijke Majesteit."

„ V. Men is geconvenieert, dat in de Stadt van Dendermonde gemeen Guarnisoen sal zijn, het welck voor jegenwoordig sal bestaan uit een Battaillon Keijserlijke Troupes ende een Bataillon van die van de Staaten Generaal, en soo in het vervolg noodtsaackelijk mogt zijn, het voorsz. guarnisoen te vergrooten, sal de voorsz. vergrootinge egaal geschieden van wederzijds Troupes, ende met een gemeen concert."

„ Den Gouverneur sal van wegens sijne Keijserlijke ende Catholijke Majesteit aangestelt werden, dewelcke soo wel als de Subalterne, den eed aan de Staaten Generaal sullen presteeren, van nooit iets te sullen doen, nochte in die Stadt toe te laaten, het geene aan haaren dienst præjudicabel zoude kunnen zijn, in opfichte van de conservatie van de Stadt en van het Guarnisoen, en sal uit kragte van den voorsz. eed gehouden zijn, vrije pasfage te geeven aan haare Troupes, wanneer en soo dickmaals als de selve sullen begeeren, behoudens dat het alvorens versogt zij, ende dat fulks niet is dan voor een matig getal te gelijk, alles volgens het formulier, waar op men overeengekomen is, en het geene in het einde van dit Tractaat geïnfereert sal werden."

„ VI. Sijne Keijserlijke ende Catholijke Majesteit staat ook toe, dat in de Plaatsen, hier vooren geaccordeert aan de Staaten Generaal, om daar in haar privaat guarnisoen te houden, soodanige Gouverneurs ende Commandanten, en andere Officieren, die den grooten Staf uitmaacken, sullen mogen stellen, als sij dienstig oordeelen sullen, op conditien, dat de selve niet tot laste van sijne Keijserlijke en Catholijke Majesteit sullen sijn, noch van de Steeden ende Provintien, als alleen van behoorlijk logement en de emolumenten, komende aan de Fortificatien, ende dat het geen Perfoonen zijn die onaangenaam, ofte suspect zijn bij sijne Majesteit, om particuliere redenen daar toe te allegeeren."

„ VII. Welcke Gouverneurs, Commandanten ende Officieren, volkomentlijk en privativelijk dependeren ende onderworpen zullen zijn alleen aan de orders ende judicature van de Staten Generaal, ten respecte van het geene de defensie, bewaaringe, seeckerheijdt, en alle andere militaire saken van hare Plaatsen betreft, doch fullen de voornoemde Gouverneurs soo wel als de Subalterne, gehouden zijn den eedt aan sijn Keijserlijke en Catholijcke Majesteijt te presteeren, van de voorschreeve Plaatsen getrouwelijk te bewaren voor de Souverainiteijt van het Huijs van Oostenrijk, en haar in geen andere saacken in te laten, volgens het Formulier, daar over men overeengekomen is, ende het welck aan het eijnde van dit Tractaat geïnserceert sal werden.

„ Art. VIII. De Generaals, soo in de Steeden, alwaar guarnisoen van sijn Keijserlijke en Catholijcke Majesteijt is, als in, die geene, die aan de bewaaringen van de Troupes van haar Hoog. Mog. toevertrouwt zijn, fullen malkanderen wederzijds de gewoonlijke eere bewijzen, volgens haar character en de wijze van ijdens dienst, ende bij aldien den Gouverneur Generaal van de Nederlanden komt in de Plaatsen aan de bewaaringe der Troupes van haar Hoog Mog. toebetrouwt, sal men hem de eere geeven, die hij gewoon is te ontfangen in de Plaatsen van de guarnisoenen van sijn Keijserlijke ende Catholijcke Majesteijt, en sal selfs aldaar het woordt mogen geeven: Alles sonder prejuditie van het sesde Articul.

En de Gouverneurs, ende in haar afzijn de Commandanten, fullen aan den voornoemden Gouverneur generaal kennisse geeven van de dispositien door haar gemaackt, voor de seeckerheijdt ende bewaaringe van de Plaatsen aan haar voorforge toebetrouwt, en fullen behoorlijk regard hebben op de verwisfelingen. die den Gouverneur Generaal oordeelen moghte daar van gedaan te moeten werden.

„ Art. IX. Sijne Keijserlijke ende Catholijcke Majesteijt vergunt aan de Troupes van de Staaten Generaal over al, daar de selve in Guarnisoen fullen zijn, de oeffeninge van de Religie, maar dat in particuliere ende bequaame Plaatsen, geproportioneert na het getal van het Guarnisoen, welcke de Magi-
straa-

straaten fullen aanwijfen, en onderhouden in ijder Stadt en Plaats, alwaar reedts geene aangeweefen zijn, en op welke Plaatsen men niet fal mogen geeven eenig uijterlijk teeken van een Kerck, en fal men van wederzijden fcherpe-lijck belasten aan de politique en militaire Officieren, gelijk meede aan de Kerckelijcke, en aan allen die het aangaan mag, alle occasie van schandaal en krakeel, welke op het subject van de Religie soude kunnen opkomen, te weeren, en foo wanneer eenig dispuijt of zwaarigheid fal komen, fal men de selve wederzijds in vriendfchap uijt de weg ruijmen.

„ En wat de Religie aangaat, ten opfichte van de Inwoonders van de Oostenrijcksche Nederlanden, fullen alle dingen zijn en blijven op dien zelve voet, foo als die waren gedurende de regeeringe van Koning Karel de tweede, glorieufer gedachtenisfe.”

„ X. Allé Munitien van oorlog, Artillerije, Wapenen van de Staaten Generaal, als meede de Materiaalen tot de Fortificatien. de Graanen in tijden van gebreck, de Vivres om in het Magazijn te leggen, als wanneer apparence van oorlog zijn fal, en daarenboven de Laakenen en toefstel tot Kleedinge der Soldaten, die men fal bewijfen tot dat gebruijck te moeten werden geëmploijeert, fullen vrij pasfeeren, fonder eenige reghten of tolln te betaalen, door middel van Pasporten, die gevordert en toegestaan zullen worden op de geteekende Specificatien, onder conditie echter, dat foo op het eerste Comptoir van fijne Keijferlijcke ende Catholijcke Majesteijt, alwaar de voorschreeve Provifien, Materiaalen, Waapenen en Montuuren, pasfeeren fullen, als op die Plaats alwaar de selve ontladen fullen moeten werden, de Scheepen ende andere Voitures na behooren fullen mogen werden gevifiteert, om te beletten dat men daar geen andere Koopmanschappen ondermenge, en om alle fraude ende abuijs voor te komen, tegen dewelke het vrij zijn fal foodanige precautien te neemen, als men in vervolg van tijden en bij expirentie noodig oordeelen fal, fonder dat aan de Gouverneurs en haar Subalternen gepermitteert fal zijn, waar in het ook soude mogen zijn, het effect van dit Articul te beletten.

„ XI. De Staaten Generaal fullen haare Guarnisoenen en de dispositie van de Troupes in de Steeden en Plaatsen aan hare bewaaringe privativelijck toevertrouwt, mogen veranderen, soo als de selve fullen kunnen goetvinden, sonder dat men de pasfage der Troupes sal mogen beletten of tegenhouden, die sij van tijdt tot tijdt daar na toe fullen senden, of van die geene, die sij daar uijt fullen trecken, onder wat pretext het ook soude mogen weesen, fullen zelfs de voornoemde Troupes, indien de noodt sulcks soude vereisfchen, vermogen te pasfeeren door alle de Steeden van Brabandt en Vlaanderen, en door het geheele platte Landt Bruggen te leggen, soo over het Canaal tusfchen Brugge en Gent, als over alle andere Canaalen, en over alle Rivieren, die sij op haar routes fullen ontmoeten, onder conditie nochtans, dat het Troupes fullen zijn van een Prince of van een Natie, niet in oorlog zijnde met sijne Keiferlijcke en Catholijcke Majesteijt, nochte suspect aan eenig engagement of verbintenisfe contrarie sijne nteresen, soo als hier boven in het vierde Articul is ter nedergeftelt en na dat alvoreens kennisfe sal gegeven zijn, en verfoeck gedaan aan den Gouverneur Generaal der Nederlanden, met den welcken men reguleeren sal de routes en andere faaken door ijemandt die daar toe Commisfie van haar Hoog Mog. hebben sal.”

„ Men sal het Reglement, door de Staaten Generaalgemaakt op den doortogt der Troupes, observeeren, soo als het selve in haar eigen Landt is geobserveert.”

„ En de Staaten Generaal fullen de voornoemde verwisfelin van Guarnisoen. gelijk meede de noodige dispositien daar toe, tragten te doen op foodanige wijfe dat sulcks zij, soo min als zijn kan tot laste en incommoditeijt van de Inwoonders.”

„ XII. Gelijk de gemeene verfoekertheijt in tijden van oorlog, ofte in een imminent gevaar van oorlog, dat de Staaten Generaal haare Troupes senden in de Plaatsen, die sig het meeste ge-exponcirt bevinden in pericul van aangetast of overvallen te werden, is tusfchen sijne Keijferlijcke en Catholijcke Majesteijt én de Staaten Generaal geconvenieert, dat soo
veel

veel van haare Troupes in de voornoemde Plaatsen fullen ingenomen werden, als noodigh zijn soude voor haare defensie, soo wanneer het geval baarblijckelijck komt te exteeren, welverstaande dat sulcks geschiede met kennisse en concert van den Gouverneur van de Nederlanden."

„ XIII. De Staaten Generaal fullen op haar eigen kosten vermogen te doen fortificeeren de bovengemelde Steeden ende Plaatsen, het zij met nieuwe Wercken, of repareeren van de oude, de selve onderhouden, ende in het generaal voorzien met alles het geene sij noodigh fullen oordeelen tot haare securiteit ende bescherminge der voornoemde Steeden en Plaatsen; behoudens, dat sij geen nieuwe Fortificatien fullen mogen aanleggen, sonder alvorens kennisse gegeeven te hebben aan den Gouverneur Generaal der Nederlanden, ende sijn advis en consideratien daar over gehoort te hebben, en sonder dat men die sal mogen brengen tot laste van sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteijt, ofte van het Landt als met toestemminge van sijne Majesteit."

„ XIV. Voor de sekerheijt van de communicatie tusschen de vereenighde Provintien, en de Steeden en Plaatsen van de Barriere, sal sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt forgh draagen, dat de Brieven en Bodens, soo ordinaire als extraordinaire, vrij fullen mogen pasfeeren, om te gaan en te komen in de Steeden en Plaatsen van de Barriere, en door Booden die van de andere Landen, op conditie dat de voornoemde niet fullen vermogen meede te neemen eenige Brieven ofte Pacquetten der Koopluijden, ofte andere Particulieren, de welcke soo voor de Plaatsen van de Barriere, als voor alle andere Plaatsen fullen moeten bestelt worden uijt het Postcomptoir van sijn Keijserlijcke en Catholijcke Majesteijt."

„ XV. Wat aangaat de Artillerije, Magazijnen en Provissien van oorlog, die haar Hoog Mog. hebben in de Steeden en Plaatsen, die sij aan sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteit overgeeven, sal het haar vrij staan de selve te vervoeren, sonder eenig belet, ende sonder eenige rechten of tollen te betaalen, soo wel die geene, die sij aldaar selfs hebbendoen

brengeu, als de Artillerije geteekent met haare Waapenen, in den laatsten oorlog verlooren, en die haar andersints toebehooren, welke sij gevonden fullen hebben in de voornoemde Plaatsen, ten waare dat sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit geneegen mogte weesen de voorschreeve Artillerije en Munitien van oorlog voor sijne rekeninge te neemen, endemet haar Hoog Mog. over een quam weegens den prijs voor de overleeveringe de Plaatsen."

„ Ende wat aangaat de Artillerije ende Munitien, die tegenwoordig in de Plaatsen zijn, aan de bewaaringe van de Troupes van de Staaten Generaal toevertrouwt, fullen in haar bewaaringe en directie gelaaten werden, volgens de Inventarissen, die wederzijdts gemaackt ende geteekent fullen werden, voor de uitwisselinge der Ratificatien van dit tegenwoordig Tractaat, sonder dat gepermitteert zal zijn de zelve elders te transporteeren, als met gemeen consent; en zal den eigendom daar van blijven aan sijne Keiserlijcke en Catholijcke Majesteit, voor soo veel als 'er in de voornoemde Plaatsen gevonden is, ten tijde van haare cesse en overleeveringe."

„ XVI. In gevalle dat de Provintien van de Oostenrijcksehe Nederlanden geattaqueert werden, ende dat het gebeuren mogt (het geene Godt verhoede) dat de Leegers der vijanden in Brabant indrongen, om aldaar te ageeren, ende een belegeringe te onderneemen van een Plaats in de voornoemde Provintien, ofte van een van die, dewelcke de Barriere uitmaacken, sal het haar Hoog Mog. gepermitteert zijn, met haare Troupes te besetten, ende possessie te neemen van de Steeden en Plaatsen op den Demer, van de Schelde tot aan de Maze, oock aldaar Retrenchementen, Linien en Inundatien te maken, om den verderen voortgang der Vijanden te beletten, soo veel als de reden van oorlog sal vereischen; behoudens, dat alles geschiede met concert van den Gouverneur Generaal van de Nederlanden."

„ XVII. Gelijk het bij de ervarentheid van den voorgaanden oorlog blijkt, dat om de Frontieren van de Staaten Generaal in Vlaanderen in sekerheid te stellen, men verscheide soo confiderable Corpfen van Troupes, aldaar heeft moeten laa-

ten,

ten, dat het Leger daar door feer wierde verfwackt; om dit inconvenient voor te komen, ende om beter in het toekomende de Frontieren te verzeekeren, cedert sijne Keiferlijke ende Catholijcke Majesteit aan de Staaten Generaal zoodanige Forten, en soo veel Territoir in Oostenrijcks Vlaanderen, grensende aan haare voorschreeve Frontieren, als men van nooden zal hebben, om de noodige Inundatien te doen, en om die wel te dekken van de Schelde tot aan de Zee toe, op zoodanige Plaatsen alwaar deselve thans niet volkomen verseeckert zijn, en alwaar dezelve het niet zouden kunnen zijn door de Inundatien alleenig op de Landen aan de Staaten Generaal bereids toebehoorende."

„ Ten dien einde aggreëert en approbeert sijne Keiferlijke en Catholijcke Majesteit, dat voor het toekomende de Limiten van de Staaten Generaal beginnen sullen, van de Zee tuschen Blanckenburg en Heist, aan die zijde daar geen Duiten zijn, mits dat dezelve aldaar niet zullen doen bouwen, noch toestaan dat gebouwt werden eenige Dorpen of Huisen bij de Voorsposten, nog niet sullen dulden eenig establisfement van Vischers, noch eenige Sluifen aan de Zee te maaken."

„ Ende belooven daarenboven haar Hoog Mog., dat bij al dien sij mogten goedvinden eenige Fortificatien aan het Hoofd van haar nieuwe Limiten te doen maaken, sij zorge sullen draagen de streckte van den Dijk niet te verminderen, en sullen sig niet alleen belasten met de extraordinaire kosten, die ter occasie van de voornoemde Fortificatien souden kunnen veroorsaackt werden, maar zelfs de Inwoonders van het Oostenrijcks Vlaanderen dedommageeren van alle schaaden, die sij zouden komen te lijden, bij aldien de Zee door de voornoemde Fortificatien eenige Inundatien quam te maaken."

„ Men sal van de bovengemelde Post een rechte Linie trekken op het Goteweegje, van waar de Linie loopen sal tot Heijst, van Heijst sal die gaan op den Driehoek ende Swartefluis, van daar op het Fort St. Donaas, welck sijne Keiferlijke en Catholijcke Majesteit aan haar Hoog Mog. cedeert in eigendom en souverainiteit, (mits dat de Deuren van de Sluiften in het voornoemde Fort in tijdt van vrede afgenomen sullen zijn

en blijven) en cedeert van gelijken het Terrain, aan het noorden van de bovengemelde Linie geleegeu.

„ Van het Fort St. Donaas ſullen de nieuwe Limiten van de Staaten Generaal ſig uitſtrecken tot het Fort St. Job, waar van daan men weder ſal komen tot de oude digt bij de Stadt van Middelburg; welke Limiten men volgen ſal langs den Zijdlingſdijk tot aan die ſtreece, alwaar de Eekeleofe Watergang en Waterloop in eene Sluis te ſaamen loopen.”

„ Waar na men volgen ſal den Graaf-Jans-Dijk tot het Dorp van Bouchoute, (aan de geintrefceerends van de Sluiſfen, ſtaat men toe dezelve te ſtellen, alwaar die van te vooren geweest zijn) ende van Bouchoute voorchreeve ſal men de rechte Linie continueeren, om weder te komen tot de oude Limiten van de Staaten Generaal.”

„ Zijne Keiferlijke en Catholijke Majefteit geeft aan de Staaten Generaal oock over in volle en volkomen ſouverainiteit het Territoir geleegeu aan de noordzijde van de voorchreeve Linie.”

„ En gelijk het tot haare volkomen verſeekerheid nodig is, dat de inundatie vervolgd van Bouchoute tot aan het Canaal van Sas van Gent, langs Graaf Jans-Dijk, ſal het haar Hoog Mog. in tijdt van oorlog gepermitteert zijn, de ſluiſen, die in de Graaf Jansdijk en Zijdlingſdijk te beſetten, en te doen fortificeeren.”

„ Ten opzichte van de Stad van Sas van Gent, ſullen de limiten uitgeſtreckt zijn ter diſtantie van twee duifent geometriſche paſen, behoudens dat geen Dorpen in die uitgeſtrecktheid begreepen zijn.”

„ Ende tot conſervatie van de beneden Schelde, ende de communicatie van Staats Braband en Vlaanderen, ſedert zijne Keiferlijke en Catholijke Majefteit in volle en volkomen eigendom en Souverainiteit van de Staaten Generaal het Dorp en Polder den Doel, als mede de Polders van St. Anne en ketenefe.”

„ En gelijk het in tijdt van oorlog tot meerder ſeekerheid noodig zijn ſal, inundatien te maacken, door de Sluiſen, tuſſchen de Forten Marie en de Peerle, ſal zijne Keiferlijke en Catholijke Majefteit ſoo ras de Barriere gettaqueert ofte den

oorlog begonnen sal zijn, aan haar Hoog Mog. overgegeeven de bewaaringe van het Fort de Peerle en die van de Sluisen; Welverstaande dat den oorlog komende te cesseeren, sij die Sluisen en het voorsz. Fort de Peerle weder sullen overgeeven aan sijne Keiserlijke en Catholijke Majesteit, als mede die geene, die sij in besit sullen hebben in de Graaf-Jans-Dijck en in de Zijlingsdijck."

„ De Staaten Generaal sullen in vreedentijden geene inundationen mogen maacken, en vermeijnende in tijdt van oorlog verobligeert te zijn die te maaken, sullen sij preallable kennisse daar van geeven aan den Gouverneur Generaal van de Nederlanden, ende sullen deswegen concerteeren met de Generaals, de Legers in de Nederlanden commandeerende. Belovende daarenboven, dat bij aldien ter occasie van overgifte van eenige Sluisen, (waar van de Inwoonders van Oostenrijks Vlaanderen in vreedentijdt haar vrij gebruik behouden sullen) sij eenige schaade ofte præjuditie quaamen te lijden, soo door de Commandanten als door andere militaire Officieren, dat de Staaten Generaal aanstonds niet alleen daar in sullen voorsien, maar oock dat sij de Geintresfeerden sullen dedommageeren."

„ En vermits men door deese nieuwe situatie der limiten, de Comptoiren tot voorkominge van fraudes sal moeten veranderen, waar bij syne Keiserlijke en Catholijke Majesteit en haar Hoog Mog. egalijck geinteresfeert zijn, sal men wegens de Plaatsen, tot oprechinge van de voorsz. Comptoiren, de nadere precautien die men oordeelen sal te moeten nemen, overeenkomen."

„ Daarenboven is bij dit Articul gestipuleert, dat een juste waarderinge voor de ratificatie van dit jegenwoordig Tractaat sal gemaackt werden van de inkomsten, die den Souverain treckt van de Landen, die bevonden sullen werden aan haar Hoog Mog. door dit Articul overgegeeven te zijn, gelijk mede van dat geene, het welck den Souverain geprofiteert heeft door de vernieuwinge der Oefroyen, op dien voet soo als dezelve sedert dertig jaaren herwaards geaccordeert zyn, om afgetrocken en gedefalqueert te werden op de jaarlyksche subsidie van vyf hondert duisent ryksdaalders."

„ En de Catholijcke Roomfche Religie fal in alle de bovengenoemde gecedeerde Plaatsen geconferveert en gemaintineert zijn, alles op den voet, foo als die actueelijk is geëxerceert geweest ten tijde van Koning Karel de tweede, glorieufer gedachtenise, ende fullen van gelijken oock alle privilegien van de Inwoonders geconferveert ende gemaintineert blijven.”

„ Het Fort Rodenhuiſen fal gerafeert werden, en de differenten, wegens het Canaal van Brugge, fullen gelaaten werden aan de uitspraack van neutrale Arbiters, wederzijds daar toe te verkiezen. Welverftaande dat door de overgifte van het Fort St. Donaas, die van de Stadt van Sluis geen meerder recht op het voorſz. Canaal fullen hebben, als voor deeze overgifte.”

„ XVIII. Zijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majesteit cedert voor eeuwig in volle ende volkomen fouverainiteit ende eigendom aan haar Hoog Mog. de Staaten Generaal in het Overquartier van Gelderlandt, de ftadt Venlo met ſijn diſtrict, ende het Fort St. Michiel; daarenboven het Fort van Steevenswaart met zijn Territoir ende diſtrict, als meede foo veel terrain als noodig zijn zal; om haare Fortificatien aan deeze zijde van de Maze te vergrooten; ende belooft zijne voornoemde Majesteit nooit niet te ſuilen doen bouwen, noch te toe te laaten dat een ander bouwe eenige Fortificatien, onder wat naam het ook zij, op de diſtantie van een halve mijl van de voorchreeve Fortrefe.

„ Zijne Keiferlijcke ende Catholijcke Majesteit cedert daarenboven aan de Staaten Generaal het Ampt van Montfort, beftaande (uitgefondert de Dorpen Swalent ende Elmt, die hij aan ſich behoudt,) in de kleine Steeden Nieuwſtad en d'Echt, met de volgende Dorpen, te weten, Ohe en Lack, Roosteren, Bragt, Beefel, Belfen, Vloodorp, Postert, Berg, Linde en Montfort, om door de voornoemde Staaten Generaal geposfideert te werden, op die maniere, foo als zijne Majesteit Karel de tweede, glorieuſer memorie, dezelve geposfideert en genooten heeft, met de Prefecturen, Vleeken, Leenen, Landen, Fondsen, Inkomſten, Renten, Revenues, Tollēn, van wat nature die oock mogen zijn, Subſidien, Contri-

by

butien en Collecten, Leenrechten, Domainen, ende alle anderen behoorende aan de hier bovengenoemde gecedeerde Plaatsen: Alles nochtans buitens prejuditie ende behoudens alle recht, die aan sijne Majesteit den Koning van Pruissen zoude mogen competeeren: Ende dat niet tegenstaande alle exceptien, pretenfien, ofte contradictien, gedaan, of noch te doen, om de Staaten Generaal in de vreedige posfessie van de bij dit Articul gecedeerde Plaatsen te ontrusten. Alle Pacten, Conventien ofte Dispositien, contrarie aan dit tegenwoordige Articul, nul zijnde ende van geender waarden: Behoudens dat deeze overgifte gedaan werdt met deeze expresse clausul, dat de Statuten, oude gebruicken, ende generalijk, alle privilegien, civile ende ecclesiastieke, soo ten respecte van de Magistraaten en van de Particulieren, als van de Kercken, Conventen, Kloosters, Schoolen, Kweekschoolen, Hospitalen, en andere publicque Plaatsen, met alle haare ap- en dependentien, gelijk mede het Bisshoplijk recht van den Bisshop van Roermonde, en generalijk alles ten reguarde van de rechten, vrijheden, immuniteiten, bedieningen, gebruicken, ceremonien; ende de oeffeninge van de Catholijcke Religie salgeconferveert zijn en blijven, sonder eenige veranderinge of nieuwigheeden te maken, direct of indirect, in alle Plaatsen hier boven gecedeert, op die wijze als ten tijde van Koning Karel de tweede, glorieuser memorie, en soo als men zulks wederzijds breder sal uitleggen, bij aldien over dit subject eenig dispuut mogt ontstaan: Ende sullen geen charges van Magistratuure of van de Politie mogen gegeven werden, dan aan Perfoonen die van de Catholijcke Religie zijn."

„ Het recht van collatie der beneficien, het gene tot nu toe aan den Souverain is, sal van nu af aan behooren aan den Bisshop van Roermonde, op conditie dat de voorsz beneficien niet sullen mogen gegeven werden, als aan Perfoonen die de Staaten Generaal om particuliere reedenen, niet onaangenaam sullen sijn."

„ Is meede gestipuleert, dat de Staaten Generaal niet sullen pretendeeren door de overgifte van de Stadt, Echt verkreegen te hebben eenigh recht van judicature of van appet,

ten

ten opfichte van het Cappittel van Thorn, of andere Landen van het Keijzerrijk, en het fal sijne Keijzerlijke en Catholijcke Majesteijt, vrij staan, foodanigen Plaats te nomineren, als hij best oordeelen fal tot de voorsz. judicature ofte appel."

„ En vermits de Inwoonders van dat gedeelte van het Overquartier, het geene komt overgeeven te werden, haare Procesfen in cas d'appel, niet meer fullen kunnen brengen aan het Hof van Roermonde, fal het haar Hoogh Mog. vrij staan een Hof van appel voor haare Onderdanen op te rechten, in foodanigh een Plaats van de Provincie, als sij daar toe best fullen oordeelen."

„ Vorders is noch overeengekomen, dat de rechten van inkomsten ende uijtgaan, die langhs de Maze geheeven werden, niet fullen verhooght nochte vermindert werden in het geheel ofte ten deelen, als met gemeen consent; van welke rechten sijne Keijzerlijke en de Catholijcke Majesteijt voor sijn profijt fal trecken die geene, die te Roermonde ende tot Navaigne geheeven werden; en de Heeren Staaten Generaal die geene, die tot Venlo geheeven werden."

„ En gelijk de voorsz. rechten op de Maaze in het generaal, gelijk meede die op de Schelde bij subsidie geaffecteert zijn tot betaalinge van twee distincte renten, te weeten, een van tachtigh duijfent en een van twintigh duijfent guldens 's jaars, uit kracht van de Transactie, gepasseert ende geslooten den ses en twintighsten December festien hondert seven en tachtigh, met den overleeden Koning van Engelandt Willem de derde, is men geconvenieert, dat haar Hoogh. Mog., ter oorfaacke van de bovengenoemde cesfie, aan sijne Keijzerlijke ende Catholijcke Majesteijt fullen te gemoet komen in de betaalinge der voorschreeve renten ende andere schulden, die daar op jaarlijcks moghten gehijpothequeert zijn, ende na proportie van de inkomsten van de inkomende en uitgaande rechten, die sij ontfange fullen, alles volgens de constitutien selfs der voorsz. renten."

„ Ende belangende de schulden en lasten op de Generaliteijt van het Overquartier gemaakt en geconstitueert, fullen de Staaten Generaal meede concurreeren in de betaalinge van de
sel-

felve voor haar quote, volgens de proportie gebraght op der matricule van het geheele voornoemde Overquartier.

„ Alle Documenten en Papieren, raackende het Overquartier van Gelderlandt, sullen als voor deesen blijven in de Archiven, tot Roermonde; maar men is geconvenieert dat een Inventaris of Register sal gemaackt werden door Commisfarisfen van sijne Keijserlijke ende Catholijcke Majesteijt, sijne Majesteijt van Pruisfen, en de Heeren Staaten Generaal, en sal Copie authentiq van den voorz. Inventaris gegeven werden aan ijder der drie Machten, om altijdt vrij acces te hebben tot alle de Papieren en Documenten, die sij souden mogen noodigh hebben, voor dat gedeelte dat de selve souden mogen noodigh hebben, voor dat gedeelte dat de selve in het Overquartier van Gelderlandt besitten, en waar van haar Copie authentiq ter eerster requisitie sal gegeven werden.”

„ XIX. In consideratie van de groote kosten en extraordinaris depences, waar aan de Staaten Generaal indispensabel gehouden zijn, soo om het groot getal der Troupes te onderhouden, welke sij door dit jegenwoordigh Tractaat verbonden zijn te houden in de Steeden, hier vooren genoemt, als om te hulp te komen aan de swaare lasten, volkomentlijck noodigh tot onderhoudt en reparatie van de Fortificatien van de voornoemde Plaatsen, ende om de selve te voorsien van Mont en oorloghs Munitien, verbindt ende belooft sijne Keijserlijke en Catholijcke Majesteijt jaarlijcks aan de Staaten Generaal te sullen doen betaalen de somme van vijf hondert duysent Rijxdaalders, ofte twaalfmaal honderd en vijftig duizent guldens, Hollandts geldt, boven de inkomsten van het gedeelte van het Overquartier van Gelderland, door sijne Keijserlijke en Catholijcke Majesteijt aan de Staaten Generaal in eigendom gecedeert, bij het achtende Articul van dit jegenwoordigh Tractaat, als mede boven de kosten van Logementen der Troupes, volgens het Reglement in den jaare festien hondert acht en tnegentigh gemaackt, soo als men daar over in het bijsonder over een komen sal; welke somme van vijf hondert duysent rijckxdaalders, ofte twaalfmaal honderd en vijftigh duysent guldens Hollandts, sal gevestight ende gehijpo-
ves-

thequeert zijn, soo als die door dit tegenwoordig Articul gevestight ende gehijpothequeert is, in het generaal op alle de inkomsten van de Oostenrijksche Nederlanden, daar onder begreepen de Landen door Vranckrijk gecedeert, en specialijck op de beste en liquidste inkomsten van de Provincien van Brabant ende van Vlaanderen, ende op die van het Landt, Steeden, Castelenijen endependentien door Vranckrijk gecedeert, soo als men omstandiger geconvenieert is door een separaat Articul, soo wel wegens het hijpotheecq, als wegens de middelen en termen om die te heffen.

„ En sal de voorz betaalinge van de subsidie van vijf honderd duijfent rijcksdalders, of twaalfmaal honderd en vijftigh duijfent guldens Hollandts, beginnen met den dagh van de teekeningh van dit tegenwoordigh Tractaat, waar van fullen afgetrocken werden, *pro rato* van den tijdt, de inkomsten van de Steeden, Castelenijen en Dependentien, door Vranckrijk gecedeert, verscheenen sedert den voorz dag, tot den dagh toe, dat de voorz Landen aan sijne Keijserlijcke en Catholijcke Majesteit fullen overgeleevert zijn, voor soo veel als de Staaten Generaal de selve fullen ontfangen hebben.”

„ XX. Sijne Keijserlijcke ende Catholijcke Majesteit bevestight ende ratificeert door dit Articul de Capitulationen aan Provincien ende Steeden van de Nederlanden, voor deezen de Spaansche genaamt, geaccordeert, ten tijde van haare reductie onder de gehoorzaamheid van sijne voornoemde Majesteit, gelijk meede de generaale administratie van het voorschreeve Landt, aldaar geexerceert door Groot Brittannien, ende de Staaten Generaal der vereenighde Provincien, hebbende gerepresenteert den legitimen Souverain door haare Ministers, die tot Brusfel geresideert hebben. ende door den Raadt van Staate, gecommitteert tot het generaal Gouvernement der voorschreeve Nederlanden, in gevolge van de macht en Instructien, aan haar gegeven, ende van de requisitien, die haar van weegen de twee Mogentheeden zijn gedaen, soo in materie van Regale, van Justitie, van Politie, als van Finantie, gelijk meede de particuliere administratie van de Staaten der Provincien, van de Collegien, Steeden en Gemeenschap-

ſchappen ten platten Lande, als van de ſouveraine Hoven van Juſtitie, ende andere Hoven ende Subalterne Rechteren: Welcke Acten van Politie, Regale, Juſtitie, en Finantie blijven en behouden ſullen haar geheel en volkomen effect, volgens den inhoud der voorſz Acten, en geweſen Sententien; alles op den ſelven voet, als of de ſelve door den wettigen Souverain van het Land, en onder ſijn gouvernement gem aackt waaren geweest.

„ XXI. Alle het geene in het voorgaande Artikul begrepen is, ſal oock geobſerveert, geratificeert en gemaintineert werden van de kant van ſijne Keijzerlijke en Catholijcke Majesteijt, ten reguarde van het Overquartier van Gelderlandt, en van de Landen van Vranckrijk geconqueſteert, (waar van Koningh Karel de tweede, glorieuſer memorie, bij zijn overlijden niet in poſſeſſie was) ten respecte van alle de diſpoſitionen, gemaackt in den naam en van weegen de Staaten Generaal der vereenighde Provincien ”

„ En wat de Beneficien en Kerckelijcke waardigheeden aan gaat, die geene die daar meede zijn voorſien geweest, en die haar in de poſſeſſie bevinden, ſullen niet mogen werden afgeſet, en die geene die noch niet in de poſſeſſie zijn, ſullen daar in geſtelt werden, ſonder dat men daar tegen ſal vermogen eenige oppoſitie te doen, als bij weegen en volgens de ordre van de Juſtitie, vermogens de Wetten en gewoontens van het Landt.”

„ XXII. Zijne Keijzerlijke en Catholijcke Majesteit erkent ende belooft de Obligatien te voldoen, die van wegen zijne Catholijcke Majesteit, Karel de tweede, glorieuſer memorie, gepaſſeert zijn, tot opneeminge van het geldt, het welk haar Hoog Mog. voor ſijne voornoemde Majesteit hebben doen negotieeren, waar van de Lijſte aan het einde van dit Articul gevoegd is; ende alzoö men aan de Staaten Generaal noch niet overgegeven heeft de Obligatien van de Staaten der Spaanſche Nederlanden, ter ſomme van tweemaal honderd duifend guldens 's jaars, door haar te fourneeren tot betaalinge van de intereſfen ende rembourſement van een capitaal van een milioen vier honderd duifend guldens, op intereſt geligt in het jaar ſeffien honderd acht entnegentigh, om gebruijkt te werden tot
nood.

noodzaakelijkheeden der Frontieren van de voorchreeve Spaanſche Nederlanden, ende van vier jaaren interest, beloopen de ſomme van twee honderd vier en twintig duizend guldens, waar mede het voorſz. capitaal van een millioen vier honderd duifend guldens is verhoogt, welcke Obligatie den voornoemden Koning Karel de tweede, glorieuſer memorie, beloofd had te doen overleeveren. zonder dat zulks geſchiedt is. Zijne Keiſerlijke en Catholijcke Majesteit beloofd bij deesen door de Staaten van de Provinciën van de voorchreeve Nederlanden, de Obligatien te doen pafseeren, en deſelve aanſtonds daarna te doen leeveren aan de voornoemde Staaten Generaal conform den inhoud van de voorchreeve Obligatien van zijne Catholijcke Majesteit, van den dertigſten Meij ſeftien honderd acht en negentig, op de eerſte convocatie der Staaten, ofte ten langſten binnen twee maanden na de uitwiſſeling van dit Traaſtaat.

Memorie van de negotiatien, gedaan ter requiſitie van zijne Koninglijke Majesteit Karel de tweede glorieuſer gedachteniſſe.

3, De eerſte negotiatie is geweest van een millioen vijf honderd vijf en ſeventig duifend guldens, op de inkomende ende uitgaande rechten van het Fort Marie, tot vijf ten honderd, gedaan bij Acte van den dertienden December ſeftien honderd negentig 1575000 - 0 - 0

De tweede is geweest van vijf honderd vijf en twintig duifend guldens, tot vijf ten honderd, op dezelve fonds geligt, bij Acte van den een en twintigſten Maart ſeftien honderd een en negentig, 525000 - 0 - 0

De derde is geweest van vijf honderd ſeven en ſeftig duifend guldens, tegens vijf ten honderd op de inkomsten van het Overquartier van Gelderland, gedaan bij

Acte

Akte van den vijftienden Januarij seftien honderd twee en tnegentig	- - -	567000 - 0 - 0
De vierde en vijfde negotiatien van vijf hon- derd duifend guldens, ende van twee hon- derd duifend guldens zijn gedaan conform twee Aktes van den vierden en twee en twintigften Meij seftien honderd drie en tnegentig, op de inkomende ende uitgaan- de rechten van het Fort de Marie tegens fes ten honderd	- - - -	700000 - 0 - 0
De zesde is geweest van fes honderd vijf en seftig duifend guldens op dezelve fondts tot vijf ten honderd, geligt bij Akte van den eifden April seftien honderd vijf en tnegentig	- - - -	665000 - 0 - 0
De zevende is geweest van een millioen vier honderd veertig duifend guldens op dezelve fonds tot vijf ten honderd, ge- ligt bij Akte van den vier en twintigften November seftien honderd vijf en twintig	- - - -	1440000 - 0 - 0
De aghfte, negende ende tiende fomme van vier honderd duifent, van een honderd duifend, en van drie honderd guldens, zijn geligt geweest bij Akte van den tien- den December seftien honderd vijf en tne- gentig, van den twaalfden September fes- tien honderd fes en tnegentig, en van den fesden Maart seftien honderd seven en tne- gentig, tot vijf ten honderd, op de inkom- ften van de Marie, ende de Domeinen van de Provincie van Luxemburg, bedraagen- de famen		800000 - 0 - 0
De elfde fomme van vijf honderd duifend guldens, is geligt bij Akte van den dertig- ften April seftien honderd fes en tne- gentig, tot fes ten honderd op de inkomften van de Prevosté van Mons		500000 - 0 - 0
V. DEEL.	K	De

De twaalfde fomme van een millioen vier honderd duifend guldens tegens vier ten honderd, is geligt geweest op de subsidien van de Provincien van de Nederlanden, op de remises van Spagne, ende bij subsidie op de inkomsten van de Marie. Item noch twee honderd vier en twintig duifend guldens voor vier jaaren interest van het capitaal, conform den teneur van de Obligatie van den dertigften Meisfestien honderd acht en tnegentig, bedraagende dus in het geheel een millioen ses honderd vier en twintig duifend guldens 1624000 - 0 - 0

„ XXIII. Van gelijken erkent, approbeert ende confirmeert, sijne Keiserlijke ende Catholijcke Majesteit alle de lichtinge van geld, (waar van de Lijste aan het einde van dit Articul is gevoegd) welke men genoodsaakt geweest is te doen, tot betaalinge van seer veel indispensable noodsaackelijkheden tot conservatie van de Spaansche Nederlanden, ende tot het onderhoud van de Troupes van sijne Keiserlijke ende Catholijcke Majesteit, geduurende het provifioneel Gouvernement van Groot-Brittannien ende de Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden, ende gedaan door haar Hoog Mog, met concert van sijne Majesteit van Groot-Brittannien, belovende zijne Keiserlijke ende Catholijcke Majesteit deselve te voldoen, ende de voorschreeve negotiatien wettelijck te doen registree- ren, ter Kameren van Finantien ende Reekeningen, ende daar van Acte in forma te doen leveren aan haar Hoog Mog., ende het capitaal en interest te doen betalen uit de fondsen ende hypotheecquen, soo principaale als subsidiare, ten dien einde geaffecteert, sonder dat sijn Keiserlijke ende Catholijcke Majesteit sal vermogen eenige veranderinge toe te brengen, ten zij met toestemming van de Staaten Generaal, in de directie ofte administratie van de hipotheecquen, op de welke de negotiatien gedaan zijn, maar dat hij die laten zal aan haar Hoog Mog. conform den teneur van de Obligatien, ende bij aldien die

die fondsen niet fuffifant genoeg zouden zijn, zal het geene hier aan manqueeren zal, gefuppleert werden, door de Staa- ten van de voorfchreve Oostenrijksche Provincien.

*Memorie van negotiatien gedaan geduurende het
provisioneel Gouvernement van zijne Brittannische
Majesteit aan haar Hoog Mog. in de Neder-
landen.*

In den jaare seventien honderd seven zijn gelicht drie honderd duifend guldens tot vijf ten honderd, op de Posterije, ende gedestineert om aan den Koning na Barcelona te werden gefonden. Noch vier honderd duifend guldens tot vijf ten honderd, op de inkomende ende uitgaande rechten in Vlaanderen, gedestineert tot noodfaaklijkheden in de Nederlanden. De interesfen van de voorz. vier honderd duifend guldens, zijn geasfigneert geweest op de Posterijen 700000 . 0 . 0

In de maand van Februarij van den jaare seventien honderd negen zijn gelicht geweest twee honderd en vijftig duifend guldens tot vijf ten honderd, op de rechten van de Marie, tot onderhoud van de Keiferlijke en Paltzische Troupes 250000 . 0 . 0

In de maandt van Meij seventien honderd negen is gelicht geweest een somme van vijf honderd duifent guldens tot vijf ten hondert, op de selve conditien, fondsen en tot het selve gebruijck 500000 - 0 - 0

In de maandt van Augustus is noch gelicht een somme van tien honderd duifent guldens tot vijf ten honderd, op de selve conditien, fondsen, en tot het selve gebruijck 1000000 - 0 - 0

In den jaare seventien hondert tien is gene- gotieert geweest een somme van drie hon- dert duijfent guldens tot ses ten hondert, op de inkomsten van de Pesterije, om de kosten van de Keijferlijcke ende Paltzische Troupes in dienste van sijne Keijferlijcke en Catholijcke Majesteijt te helpen dragen	300000 - 0 - 0
Item op de rechten van inkomen ende uijt- gaan in Vlaanderen een somme van vier hondert duijfent guldens, om te subve- nieeren aan de onkosten van de Keijferlijc- ke Troupes, tot ses ten hondert, te wee- ten, vijf ten hondert, te vinden op de rechten in Vlaanderen, ende een ten hon- dert op de inkomsten van de Marie - -	400000 - 0 - 0
Noch op de selve fondts, ende tot ses ten hondert, te weeten, vijf ten hondert, op de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaanderen, ende een ten hondert op de inkomsten van de Marie, een somme van drie hondert duijfent guldens, om de kosten van de Keijferlijcke Troupes te hulp te komen - - - -	300000 - 0 - 0
Noch op de selve fondts, ende tot ses ten hondert, te weeten, vijf ten hondert op de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaanderen, ende een ten hondert op de inkomende van de Marie, een somme van drie hondert veertigh duijfent ses hondert vijf en twintigh guldens, om de kosten van de Keijferlijcke Troupes te helpen draagen	340625 - 0 - 0
Noch op de inkomsten van de Marie, tot vijf ten hondert, een somme van drie hondert duijfent guldens, om de kosten van de Keijferlijcke Troupes te hulp te komen - - - -	30000 - 0 - 0
In de maandt van Maart seventien hondert	

elf,

elf, is gelicht geweest een ſomme van drie honderd duijſent guldens, tegens ſes ten honderd, op de inkomsten der Poſterije, om de kosten van de Keijſerlijcke Troupes te helpen dragen 300000 . 0 . 0

In de maandt December ſeventien honderd twaalf, is op de Marie genegotieert geweest twee hondert aght en twintigh duijſent drie honderd en dertigh guldens, tot vijf ten honderd, tot voorſieninge der noodſaakelijkheden van Mons, St. Gelain en Ath 228330 - 0 - 0

„Maackende deefe voorchreeve lichtingen in het geheel de ſomme van vier millioenen ſes honderd en aghtien duijſent negen honderd en vijftigh guldens. Welckers employ, ſoo wel als van de ſomme van vijf honderd en vijftigh duijſent guldens, die de Ontfangers van de inkomende ende uijtgaande rechten in Vlaanderen in Wiſſelbrieven aan de Staten Generaal gefourneert hebben in den jaare ſeventien honderd tien, van honderd duijſent guldens, die ſij ontfangen hebben van den Ontfanger der Medianates, en van vijf honderd duijſent guldens, *ſalvo errore calculi*, die ſij ontfangen hebben van de derde Kamer van den Raadt van Vlaanderen, is geverifieert geweest aan den Miniſter Plenipotentiariſ van ſijne Keijſerlijcke ende Catholijcke Majesteijt, ſoo als dat veel particulierder geexpliceert is door ſijne declaratie, geſtelt onder den Staat van negotiatien ende gefourneert geldt, ende van het gebruik der voorchreeve penningen, op den ſelven dagh geteekent.”

„XXIV. Men ſal, ſoo ras zijn kan, procedeeren tot de liquidatie van de betalingen, gedaan van de intereſten ende van het capitaal der beleeningen, in de twee voorgaande Articulen gemeldt, in welke liquidatie tot laſte van haar Hoog Mog., niets ſal gebraght worden, als al dat geene dat effectielijck ende reelijck betaaldt ſal bevonden worden, uijt kragte van de voorſz Obligatien, en ſonder dat men van de zijde van ſijne Keijſerlijcke en Catholijcke Majesteijt tegens de betaalinge der voorſz intereſten ſal kunnen maacken eenige dif-

ficulteijt ofte pretensie van rabat ofte diminutie, ter oorfaake van geen posfesie der Hijpotheecquen, confiscatien in tijden van oorlogh, depravatie der Hijpotheecquen, ter faacke van verminderinge der inkomende ende uijtgaande rechten, ofte eenigh ander oorfaack ofte pretext."

„ Ende sonder dat men ter faake van deeze liquidatie van wegen sijne Keijferlijcke ende Catholijcke Majesteit fal vermogen de betaalingh op te houden, voor de wederkrijginge der interesfen ende termijnen van remboursment, waar in fal gecontinueert werden conform de conditien in de Obligatien vervat, tot dat het blijcken fal, dat alle de beleeningen ende interesfen van dien, volkomen voldaan ende wederom gegeven sullen zijn, waar na de Hijpotheecquen wettelijck sullen ontlast ende geresitueert werden."

„ XXV. Wijders zijn bij dit tegenwoordige Articul geratificeert ende geconfermeert de Contracten van het Broodt, Water ende Fourage, der Keijferlijcke en Paltzische Troupes, gemaackt door de Ministers der twee Machten tot het gouvernement der Nederlanden, ter requisitie der voornoemde Ministers; ende zijn ook van gelijcke geconfermeert en geratificeert alle de betaalinge reedts op dat subject gedaan, door den Raadt der Financien, en de ordres door den voornoemden Raadt gegeven, om het restant van het geene schuldigh is voor het voorz Broodt, Fourage en Wagens, te assigneeren op de rechten van Encrescence van de vier Specien, in gevolge van de Requisiten van den Raadt van Staate, sonder dat de voorz rechten van Encrescence mogen gedyverteert werden tot andere gebruijcken, onder wat pretext het oock soude mogen zijn, voor en alear dat de Aannemers die het voorz Broodt, Fourage en Wagens, geleevert hebben, volkomen zijn, volgens den inhoud van haar Contract; in gevolge van de requisiten der Ministers der twee Mogentheeden, ende van de ordres van den Raadt van Staate, en van die van de Finantien."

„ XXVI. Belangende de Commercie, is men over een gekomen, dat de Schepen, Koopmanschappen ende Waaren, komende uijt Groot-Brittannien, en uijt de vereenighde

Pro-

Provincien, in de Oostenrijksche Nederlanden inkomende, soo wel als de Scheepen, Koopmanschappen ende Waaren, uijtgaande uijt de voornoemde Nederlanden, na Groot-Brittannien, ende na de vereenighde Provincien, geene rechten van inkomen en uijtgaan fullen betaalen, als op den selven voet soo als men de selve jegenwoordigh heft, en particulierlijk foodanige, als die voor de tekening van dit tegenwoordigh Tractaat gereguleert geweest zijn, volgens de requisitie aan den Raadt van Staate tot Brusfel gedaan, door de Ministers der twee Mogentheeden, in dato den sesden November, ende dat alles alfoo blijven continueeren ende subsisteeren sal, generalijk op den voornoemden voet, sonder dat men eenige veranderinge, vernieuwinge, verminderinge ofte vermeerderinge daar in sal mogen maacken, onder wat pretext het oock soude mogen zijn, tot dat sijne Keijserlijke ende Catholijcke Majesteijt, sijne Brittannische Majesteijt, ende de Heeren Staten Generaal anders fullen over een komen, door een Tractaat van Commercie te maacken soo ras als mogelijk zijn sal, blijvende voor de rest de Commercie, ende alles het geene daar van dependeert tusschen de Onderdaanen van sijne Keijserlijke ende Catholijcke Majesteijt in de Oostenrijksche Nederlanden, ende die van de vereenighde Provincien in het geheel ende ten deele op den gestabileerden voet, en op de maniere begreepen in de Articulen van het Tractaat, geslooten tot Munster den dertighsten Januarii festien honderd acht en veertigh, tusschen sijne Majesteijt den Koningh Philippus de vierde, glorieuser memorie, ende de voornoemde Heeren Staten Generaal, raackende de Commercie, welcke Articulen voor dit jegenwoordigh Tractaat komen geconfirmeert te werden.

„ XXVII. Dat de Fortificatien, ende alle de Wercken van de Citadelle van Luyck, gelijk mede die het Kasteel van Huij, met alle de Forten ende Wercken fullen gerasert en gedomolieert werden, zonder dat dezelve ooit weder herbouwd ofte hersteld mogen werden, welverstaande dat de voorschre-
ve demolitie sal gedaan werden op kosten van de Staaten en het Land van Luyck, aan wien de Materialen fullen blijven.

om verkogt en eiders vervoert te werden; alles volgens de ordre, en onder de directie van de Staten Generaal, die ten dien einde bekwaame personen zullen zenden, om de directie der voornoemde demolitien te hebben. waar aan men immediaat na de teekeninge van dit tegenwoordig Tractaat, en die men zal eindigen binnen drie maanden, ofte eerder soo fulks doenlijk is ende dat ondertuschen de Guarnisoenen van de Staaten Generaal uit de voornoemde plaatsen niet fullen werden getrocken, voor dat de demolitie gedaan zij."

„ XXVIII. En tot beter verseekering en executie van dit jegenwoordig Tractaat, belooft en verbind zig zijne Brittannische Majesteit het zelve te confirmeeren en te garandeeren in alle sijne deelen en Articulen, gelijk hij het zelve confirmeert en garandeert bij deezen."

„ XXIX. Dit tegenwoordig Tractaat sal door sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, door zijne Brittannische Majesteit, en door de Heeren Staaten Generaal der vereenigde Provincien, geratificeert en geaprobeert werden, en de Brieven van ratificatie fullen binnen den tijd van ses weecken overgeleverd werden, of eerder indien het doenlijk is, te reekenen van den dag der teekeninge."

„ Tot bevestiging van het geene voorsz. is, hebben wij gevolmachtigde Ministers van zijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, van sijne Brittannische Majesteit, en van de Heeren Staaten Generaal, uit krachte van onze respectieve Volmachten, in bovengemelde namen deezze jegenwoordigen met onse ordinaire handteekeninge onderteekent, en op dezelve doen drucken de Cachetten van onse Wapenen.

Gedaan tot Antwerpen den vijftienden November seventien honderd vijftien.

Geteekent,

L. C. van Kinigsegg.
(L.S.)

W. Cadogan.
(L.S.)

B. v. Dussen.
(L.S.)

Graaf van Rechteren.
(L.S.)

S. L. Gockinga.
(L.S.)

Adr. van Borssele tot
Geldermalsen.

(L.S.)

„ Se

„ *Separaat Articul.* Gelijk in het negentiende Articul van het Tractaat van Barriere voor de Staaten Generaal der vereenigde Provinciën, in de Oostenrijksche Nederlanden deesen vijftienden November seventien honderd vijftien geslooten, tuschen sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, sijne Brittannische Majesteit, en de voornoemde Heeren Staaten Generaal, men geconvenieert is, sich veel omstandiger te explicieeren op het subjeet der hypothequen, en de middelen om de subsidie, hier vooren gemeld, te bekomen, door een separaat Articul, sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit om de betaalinge van de voorschreeve subsidie van vijf honderd duisent rijksdaalders, ofte twaalfmaal honderd en vijftig duisent guldens, Hollands geld, jaarlijks geaccordeert en beloofd hij het voorschreeve Articul, soo veel te meer te verseecken en te faciliteeren, asigneert specialijk op de Plaatsen, Steeden, Castelenijen ende dependenten voor Frankrijk gecedeert, jaarlijks een somme van ses honderd en tien duisend guldens, Hollands geldt, volgens de onderstaande Reparatie namentlijk

Op de Stad Doornick	55000 - 0 - 0
Op de Castelenije van Doornick gefegd het Doerniksche	25000 - 0 - 0
Op de Stad en Roede van Meenen	90000 - 0 - 0
En op het gedeelte van West-Vlaanderen, dat door Vrankrijk gecedeert is, te verdeelen over de Steeden, Castelenijen ende Dependentien, volgens het transport van Vlaanderen	440000 - 0 - 0
En het restteerende, op de subsidien van de Provincie van Brabandt een derde, uitmaakende een somme van	213333 $\frac{1}{2}$ - 0 - 0
En op die van de Provincie van Vlaanderen twee derde, uitmaakende een somme van	426666 $\frac{1}{2}$ - 0 - 0

maakende de voorsz. respectieve sommen te samen, de bovenstaande totale somme van vijf honderd duisend rijksdaalders, of twaalfmaal honderd en vijftig duisend guldens, Hollands geldt. ”

„ De portie van de Provintie van Brabant is geasigneert op het contingent van de seeven Quartieren van Antwerpen, en de andere Distrieten van Brabant in de subsidien van die Provincie; en de portie van de Provincie van Vlaanderen op het contingent van het Land van Waas, daar onder begrepen Beeveren, het land van Oudenburg, het Vrije van Brugge, het Land van Aalst, en van de Stad en Lande van Den dermonde, in de subsidie van die Provintie.”

„ Ende om de reguliere betaalinge der voorschreeve respectieve sommen soo veel te meer te versekeren, belooft ende verbind sig sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, dat de betaalinge van drie tot drie maanden sal geschieden, te beginnen van den dag van de teekeninge van dit tegenwoordig Tractaat, te betaalen op het verval van den termijn, ende bij gebreck van de voorschreeve betaalinge op het einde der voorschreeve drie maanden, soo ordonneert sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit van nu af aan, en door dit Tractaat, aan de Staaten van de Provincien, en Departementen, en de Ontfangers der subsidien, soo ordinaris als extraordinaris, gelijk mede van sijne rechten en Domeijnen, waar uit de betaalinge geschieden moet, conform de bovenstaande repartitie, dat zij uit krachte van dit Articul, en op een Copie van dien, geduuriglijk sullen hebben te betaalen op ieder vervaldag, en zonder uitstel, aan den Ontfanger Generaal van de voornoemde Staaten Generaal, ofte aan zijne Ordres, de somme hier boven gemarqueert, en zonder andere ordre ofte assignatie af te wagten, moettende dit Articul hier dienen tot order en assignatie, soo voor nu, als voor het toekomende; en zal de voorsz. betaalinge haar in rekening geleeden werden, tot laste van zijne Keiserlijke ende Catholijcke Majesteit, gelijk of het door hem zelfs gedaan was”

„ Bij gebrek van dien, ofte wel bij aldien de voornoemde Staaten met de noodige promptitude de subsidien niet en accordeeren, sullen de Staaten Generaal vermoogen te proceddeeren tot middelen van constrainte ende executie, ende selfs bij middel van seijten tegens de Ontfangers, Staaten ende Domeinen van de voorschreeve Provincien ende Departementen,

ten, welke zijne Keiserlijke Majesteit daar in onderwerpt, uit krachte van dit Articul, alles zonder præjuditie van het recht van haar Hoog Mog. op de andere revenues van den Souverein, boven de subsidien der Provinciën, gelijk zijn de rechten van inkomen ende uitgaan, Imposten, Tailles, Tollen ende andere Domeijnen,”

„ Daarenboven is men over een gekomen, dat de betaalinge der voorsz. subsidie niet sal kunnen uitgesteld werden, noch minder gerefuseert, onder pretext van compensatien, liquidatien, ofte andere pretensien, van wat naam ofte natuure die ook zouden mogen weezen.”

„ Ende zal dit separaat Articul dezelve kragt hebben als het voorschreeve Tractaat van Barriere zelfs, en alles, als of het van woord tot woord daar in geïnserceert was geweest, en zal binnen de selve tijd geratificeert werden als dat Tractaat.”

„ Tot bevestiging van het geene voorsz. is, hebben wij gevollmachtigde Ministers van sijne Keiserlijke en Catholijcke Majesteit, van sijne Brittannische Majesteit, en van de Heeren Staaten Generaal, dit tegenwoordig Articul onderteekent, en daar op doen drukken de Cachetten van onse Wapenen.”

Gedaan tot Antwerpen den vijftienden November seventien honderd vijftien.

	Geteekent,	
L. C. van Kinigsegg.	W. Cadogan.	B. v. Dusen.
(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)
		Graaf van Rechteren.
		(L. L.)
		S. L. Gockinga.
		(L. S.)
		Adr. van Borssele tot
		Geldermalsen.
		(L. S.)

BARSINGERHORN, en daar onder *Kolhorn*, deszelfs Rechtsban, ten Noorden aan de *Zuiderzee*. ten Z. O. aan de *Banne van Winkel*, *Nieuwe Nieuwdorp* en *Haringhuizen*, en ten wes-

ten

ten aan die van *Schagen*. *Barsingerhorn*, werd met *Haringhuizen* in 't jaar 1415 door Hertog *Willem van Beijeren*, tot een stad verheven, onder den naam van *Barsingerhorn*, welk recht naderhand door den Heer van *Schagen* bevestigd is. *Barsingerhorn* en *Kollhorn* worden begroot op 983 Morgen, en 190 Roeden lands; het getal der huizen in de eerstgemelde was bij de laatste opneeming, 222. De Baljuw zit er over 't *Crimineel*, en in 't *Civiel* als Schout met zeven Schepenen terecht. Het Dorp dat dezen naam draagt, bestaat in de lengte een streek van 700 Roeden, die meest al betimmerd is. In het jaar 1622 is aldaar een fraai Raadhuis gesticht. Buiten de Gereformeerde Kerk zijn 'er twee vergaderplaatsen voor de Doopsgezinden. Ook hebben de Gereformeerden en Menno-niten 'er ieder een Weeshuis.

BART (*Jan*) schoon van geringe ouders te *Duinkerke* geboren, heeft door dapperheid, zijnen naam vereeuwigd. Zijn Vader, die een Vischer en met een talrijk huisgezin voorzien was, zag het zelve in het jaar 1650, door de geboorte van dezen zijnen zoon *Jan*, en naderhand nog met een *Kasper*, vermeerderd. De behoefte van zijn' staat gedoogde niet, dat hij zijne zoonen iets anders deed leeren dan vischen, zonder zelfs te denken, van hen in de allernoodzakelijke kunsten, leezen en schrijven naamlijk, te doen onderwijzen. Het is niet zeker of *Bart* een anderen naam gehad heeft, dan of hij slegts zo, naar zijnen vader *Bart*, genaamd is geworden; doch dit is zeker, dat hij bij geen anderen naam bekend geweest is. Hij van eene geartheid zijnde, die tot grooter bedrijven, dan de handeling van het vischwand geschikt was, verliet het huis en de plaats zijner geboorte; ging naar Holland en verhuurde zig aldaar voor scheeps jongen. Onder de vermaarde Zeeheld *M. A. de Ruiter*, werd hij van jongen, een zeer bekwaam zeeman. Met den oorlog die *Lodewijk de XIVde*, in het jaar 1672, de Staaten aandeed, vonden deezen zig verplicht, wilden zij twee zulke magtige vijanden, als *Frankrijk* en *Engeland*, het hoofd bieden, uittezien, en naar mannen van uitmuntende bekwaamheid. *Bart* was een van die, welke aanzienlijke bedieningen aangeboden werden.

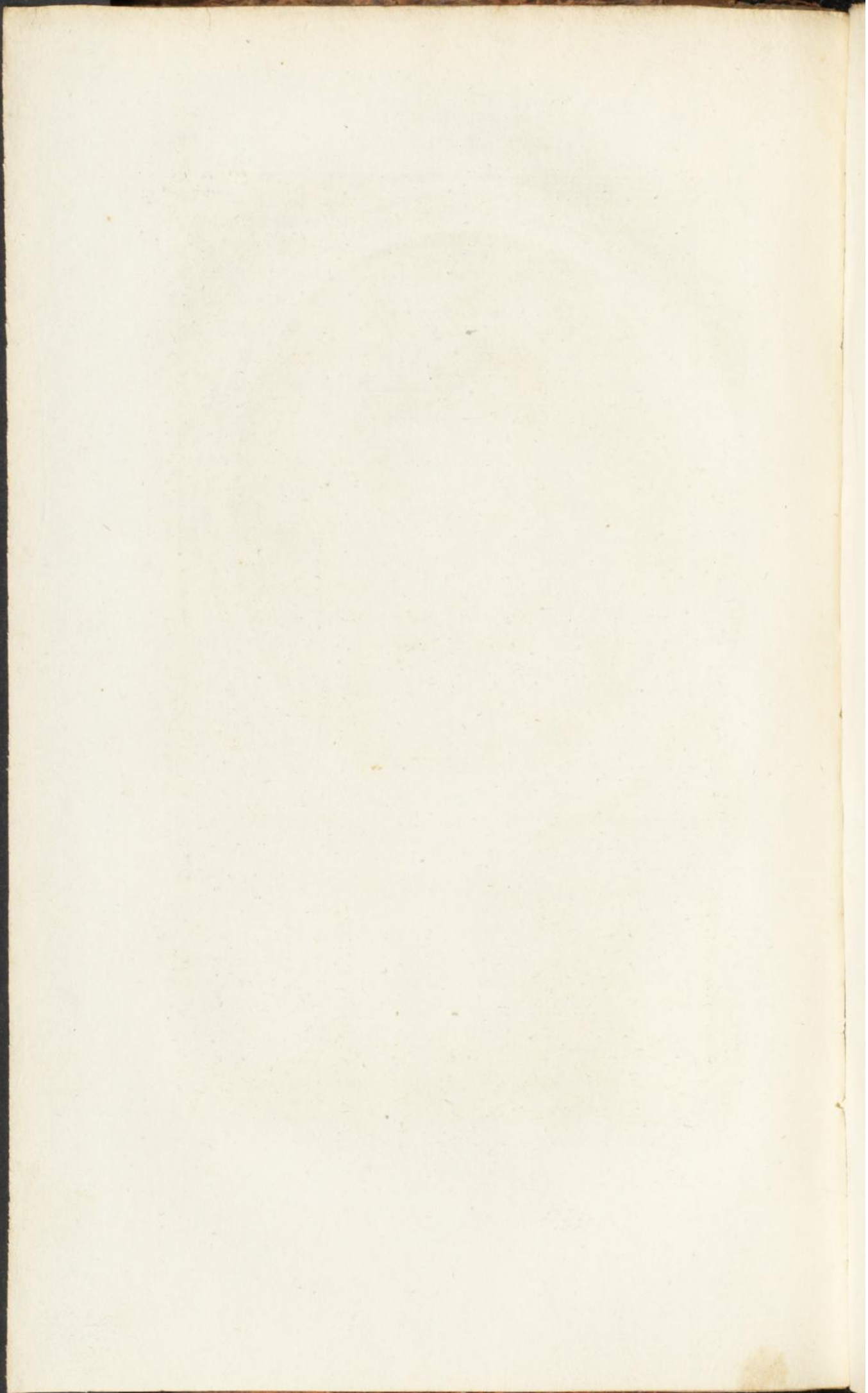
Hij.

V. D! P. II.

J. Bays, delin.

Reint. Vaubert, sculp. 1788

Hij, schoon naauwlijks een-en-twintig jaaren oud zijnde, en geene andere opvoeding, dan die eens zeemans genoten hebbende, weigerde echter het aanbod, en was eerlijk genoeg van noch tegen zijn Vaderland, noch tegen zijn' Koning te vechten; hij nam de vlucht, keerde naar *Duinkerken*, en omhelsde de gewoonte zijner stadgenooten; dat is, hij werd een' *Kaaper*. In dien nieuwen dienst, kweet hij zig zo dapper, dat hij wel spoedig onder den zijnen uitmuntte. Het schip waar op hij zig bevond, keerde zelden zonder behaalde prijzen te rug, en de Capitein verklaarde openlijk, dat zijn geluk veel aan *Jan Bart*, die door zijn voorbeeld alle andere gaande maakte, moest toegescheeven worden; en deeze roem verspreidde zig, zelfs tot in 't Hof van Koning *Lodewijk*.

Door ter Kaap te vaaren, had hij voor zig zelve zo veel gewonnen, dat hij in 1675 voor zijn eigen rekening een Galjoot uitrustte, wapende het zelve met twee stukken kanon, en 36 Mannen. Voor zijn eerste avontuur, ontmoette hij bij Texel een Fregat van 18 stukken en 60 man, klampte het aan boord, overwon het, en bragt het te *Duinkerken* op. Deeze en andere gemaakte prijzen, stelden hem in staat, deel in een Kaaprederij te neemen. Deeze een Fregat van tien stukken, waar over hij het bevel aanvaard had, uitgerust hebbende, was het zelve naauwlijks buiten de Haven van *Duinkerken*, of ontmoette een Hollandsch Fregat, *de Hoop* genaamd, voerende 12 stukken, dat door *Bart* aangetast, en na eenige uren vechtens, overwonnen werd. Daarna ondernam hij een kruistogt naar de Oostzee, alwaar hij op een aanzienlijke Koopvaardijvloot, begeleid door twee Fregatten, het eene van twaalf en het ander van achteen stukken, aanviel; het laatstgemelde Fregat tastte hij eerst aan, veroverde het, en sloeg het andere op de vlucht, vernielde een gedeelte der vloot, en overweldigde het overschot. Hier door een schrik voor zijne vijanden geworden zijnde, deed zulks den moed zijner Mederederen niet weinig aanwaschen, waarom zij vijf schepen uitrustten. Dat, waar over *Bart* het bevel voerde, was de *Overwinning* genaamd. Op den 23sten Maart des jaars 1676 daar mede in Zee gegaan zijnde, vermeersterde hij een Hollandsch schip van

10 stukken, en zond het naar *Duinkerken*, wordende het zelve op 50,000 kroonen geschat. Eenige dagen daarna, vervielen onder zijn berijk agt Koopvaardijfchepen, die van *Londen* kwamen, wordende door drie Oorlogfchepen, het eene een Zeeuwfch fchip van agttien, en de twee anderen Ooftenders, een van vier, en het andere van agt-en-twintig stukken, begeleid. Zo ras hij deeze in het gezicht had, gaf hij een zijner Fregatten order de Koopvaardijfchepen aantetasten. Hij zelf viel, zonder zig lang te bedenken op de drie oorlogfchepen aan, enterde het Zeeuwfche fchip, felde met eigen hand, de Capitein neder, en noodzaakte het verbaasde fcheepsvolk zig over te geven. Daarop haastte hij zig om het Ooftendifche fchip van 28 stukken de vlucht te doen neemen, gelijk het andere ook gedaan had. *Jan Bart* keerde dus als moedig overwinnaar, met het Zeeuwfche Oorlogfchip en acht Koopvaardijfchepen, in *Duinkerken* te rug.

In de maand Meij des volgenden jaars, ontmoette hij met zijn Esquadertje zestien fchepen die met koopwaren geladen, van *Holland* naar *Engeland* ftevend, bijgeleid werdende door een Fregat van 24 stukken. Het Fregat werd door hem volgens zijne gewoonte eerst aangetast. De Capitein, van het zelve verweerde zig zeer lang en hardnekkig. *Bart* werd hier op als buiten zig zelve vervoerd, en zijnen moed verdubbelden, maakte hij zig, naar een gevecht van drie uren, van het Fregat, als ook van de meeste Koopvaardijfchepen meester. In de maand September van het zelfde jaar, geraakte hij flaags, met een Fregat van 36 stukken, dat gefchikt was, ter beveiliging van eenige Koopvaardijfchepen. Ook dat, met dezelfs onderhebbende fchepen, onderging het zelfde lot, uitgezonderd dat hij deezen buit in *Frankrijk* opbragt. *Lodewijk de XIVde* veel van dit laafte geval gehoord hebbende, zond, ter verdere aanmoediging, den Zeeman een gedenkpenning, hangende aan een gouden keten.

In Maart van het Jaar 1678, flak hij met een nieuw Schip van veertien stukken, de *Dauphijn* genaamd, in zee. Zijn togt had flegts weinige dagen geduurd, of het Schip *Schiedam*, voerende twee-en-dertig stukken, dat voor *Texel* als Kustbe-
waar-

waarder diende, kwam op hem af, met oogmerk van hem meester te werden. *Bart* toonde terstond, dat hij noch de meerderheid van het geschut, noch die van de manschap schroomde. Naauwlijks waren zij bij een, of hij gaf order om te enteren. Hij zelf deed alles; gebod, vocht, en kreeg verscheidene wonden, doch ondanks dezelve, sloeg hij neder all' wat hem voorkwam; viel zelfs op den Capitein aan, doodde hem, en maakte zig meester van het Schip.

Nog in het zelfde Jaar trad *BART* in dienst van den Koning van Frankrijk; waartoe hij te ligter besloot, om dat na het sluiten der vrede, met de Kaaperij niets te haalen was. *Lodewijk* gaf hem het bevel over een Schip van veertien stukken, met order om jacht op de roovers van *Sallé* te maaken. Een van die, voerende zestien stukken en veertig man, bragt hij te *Toulon* op. Op het getuigen dat *Vauban*, wegens *Bart*, aan den Koning gaf, werd hij door zijne Majesteit verhoogd.

Na dat *Spanje*, niettegenstaande deszelfs onmagt, in het jaar 1686, den oorlog aan Frankrijk verklaard had, voerde *Bart* het bevel over een Fregat, enkruiste daar mede in de Middellandsche Zee. Aldaar overmeesterde hij een Schip van die Natie, bemand met 320 Soldaaten, en bragt het te *Brest* op. Weinig tijds daarna bevond hij zig bij de Vloot, onder bevel van den Heer *d'Abblimont*, waarmede hij de Spaansche Vloot, voor *Cadix* naderde. In het gevecht bedreef hij wonderen, en schoon reeds gewond, veroverde hij twee Spaansche Schepen.

Anno 1689 had hij het bevel over een Fregat van 24' stukken, en vertrok daarmede, in gezelschap van den Ridder *Forbin*, die een Fregat van 16 stukken onder zig had, naar *Duinkerken*, ter convoijeering van eenige Koopvaardij-schepen, die naar *Brest* moesten, op welke togt zij een Hollandsche Kaper overmeesterden, die zo lang gestreden had, dat 'er bijna niets van het Schip overgebleeven was. Op hunnen tweeden togt, die naar *Havre* bestemd was, ter dekking van twintig Koopvaarders, in de midden van 't Kanaal zijnde, ontmoetten zij twee Engelsche Schepen, die alle zeilen bijzetteerden, om de Vloot te onderhaalen. *Forbin* wilde dezelve ont-
wij-

wijken; doch *Bart* verklaarde, gezworen te hebben, nooit voor een' vijand te zullen wijken; en vermits hij het bevel had, moest *Forbin* gehoorzaamen. Drie van de grootste Koopvaarders, werden met Matroozen van de anderen bemand, en kreegen bevel om een van de Engelsche aantetasten, en het zelve werk te verschaffen. terwijl zij met het andere bezig zouden zijn. *Bart*, die *Forbin* bevolen had, hem te ondersteunen, liep met volle zeilen op zijnen vijanden aan; doch de wind stilde in een oogenblik, waardoor hij in den voorgenomen aanval miste; zijn boegspriet raakte vast in de hoofdtouwen, van den Engelsman; *Forbin* hielp hem daadlijk, hij redde zig, en zij bragten het toen zo ver, dat het volk op het Engelsche Schip, dek en Kampanje moest ruimen; doch toen het op het punt was van zig overtegeeven, kreeg het hulp van het andere Schip, door dat de Koopvaardijfchepen hun pligt niet betrachtten. Het gemelde Schip viel op beiden de Fransche Schepen aan. *Bart* en *Forbin* vochten als Leeuwen, tot zo lang, dat hun meeste volk gesneuveld en zij beiden gewond waren; dus buiten staat van verweering gebragt zijnde, gaven zij zig over; werden te Plijmouth binnen gebragt, en aldaar in nauwe gevangenis bewaard. Hier spisten zij hun verstand zodanig, dat zij door midden van een klein vaartuig ontkwamen. Bij hunne terugkomst begaf *Forbin* zig naar het Hof, alwaar hij, na den Koning van alles verslag gedaan te hebben, eerlijk beloond werd; doch hij was edelmoedig genoeg van zijne Majesteit te zeggen, dat de belooning meer *Bart*, dan hem toekwam, waarop de dappere *Bart* het zelfde eereloon ontving.

In het Jaar 1690, de Graaf de *Tourville* door Koning *Lodewijk* als Vice-Admiraal aangesteld zijnde, werd *Bart* onder hem geplaatst, en aan hem het bevel over een Schip van 40 stukken en 220 man gegeven, met order om zig daarmede bij de Vloot te *Brest* te voegen. Den 23sten Junij gingen zij in Zee; kwamen den 29sten onder Engeland, en op den 4 Julij, bespiedde *Jan Bart*, als een Vischer in een klein Vaartuig zijnde, de Vloot, die uit zeven en vijftig Oorlogfchepen en dertig kleinere Vaartuigen, zo Fregatten als Kotters bestond, liggende boven den wint, op eene rij geschaard, en
flegts

negts een halve kabellengte van elkanders. De Hollanders hadden de voorhoede; de Engelsche Admiraal van de roode Vlag, had de middentogt, en die van de blaauwe Vlag de achterhoede. *Tourville*, maakte op dit bericht zig vaardig tot den slag. De Hollanders, die het grootste deel in het gevecht hadden, leden ook het meeste nadeel; want zes van de voornaamste Schepen geraakten Mastloos, anderen werden op strand gejaagd, enz.

Na het gevecht, liepen de twee vereenigde Vlooten de Teems op, om zig van hunne bekomene schade te herstellen. De Staaten bericht van het geleedene nadeel bekomen hebbende, wapenden terstond veertien groote Schepen, (dat toen veel spoediger dan tegenwoordig ging) en deeden dezelve naar Engeland zeilen, om zig bij de Vloot te voegen. Intuschen dat *Tourville* zijne Schepen mede herffelde, kruiste *Bart* (1691) met twee Schepen, op de Hollandfche Kusten, en overviel aldaar de Haringbuizen, van welken agt of negen verbrand werden, na dat *Forbin*, het Oorlogfchip, dat tot deszelfs geleide diende, overmeesterd had. Gelukkig nog, dat twee honderd andere Buizen zig in Engeland wisten te bergen. Op dien togt daarmede niet vergenoegd, ontmoette hij in de terug reize naar *Duinkerken*, twee Engelsche Schepen, die 450 Deenfche Soldaaten naar Engeland voerden; viel dezelve haastig aan, en overmeesterde ze bijna zo spoedig, als hij ze aangevallen had. Even zo gelukkig slaagde hij in het afhaalen van twee Schepen van de Elve, geladen met Buskruid, Koper, Lood, Wapens, Graanen, enz. Inmiddels dat hij op dezelve wachtte, rantsoeneerde hij, om niet leedig te zijn, eenige Groenlandsvaarders, voor duizend Fransche Kroonen; met dit Rantzoen, en met de twee gemelde Schepen ging hij ongestoord naar *Brest*.

Lodewijk de XIV. ligt bevroedende, dat Holland en Engeland, alle magt bijeen zouden brengen, om het nadeel dat zij in het voorgaande Jaar geleden hadden te herstellen, gaf order aan *Tourville*, om zig mede ten spoedigsten gereed te maaken. *Bart* kreeg onder die Vloot, het bevel over een Schip van 66 stukken en 400 man; doch in dat Jaar niets

aanmerkelijks tusfchen de vijandlijke Vlooten voorvallende, begaf hij zig naar *Duinkerken*, welke stad in het Jaar 1694, door de Bondgenooten, geblokkeerd, en hevig gebombardeerd werd. *Bart* niet kunnende dulden dus opgesloten te zijn; ondernam alles te waagen, om zig daarvan te onttrekken. Hij openbaarde zijn voorneemen aan den Minister der Zeezaaken, den Heer *Pont Chartein*, die er terftond genoeg in nam, en het geen 'er toe vereischt werd, bezorgde; dan naderhand van besluit veranderende, beval hij de uitvoering te ftaaken.

Op nader bericht van *Bart*, herhaalde hij de reeds geene orders. *Bart* de uitrusting volgens zijn plan voltooid hebbende, ging 's nachts onder zeil, en voer met de bijhebbende vaartuigen door de tusfchenwijdte der Engelsche Schepen heen, geevende aan wederzijden de laag. Hij kreeg de ruime zee, zonder dat zijne vijanden bedacht geweest waren hem aantetasten; en met de aankomst van den dag, was hij reeds uit hun gezicht. Tegen den avond ontdekte hij vier Schepen, die zijn Cours hielden; hij dacht dat zij van de Vloot, die *Duinkerken* blokkeerde, waren afgezonden, doch bij nader onderzoek, bleek hem, dat het drie rijk geladene Schepen waren, die van Engeland naar Rusland bestemd waren, en door een Oorlogfchip gedekt werden. Gedurende den nagt hield hij zig digt bij hen, en met het aanbreeken van den morgen, tastte hij het Oorlogfchip aan, en overmeesterde het, benevens de drie anderen.

Na deeze en meer andere Heldendaaden verricht te hebben keerde hij, en de Ridder *Forbin*, naar *Duinkerken*, alwaar zij order bekwamen, zig aan het Hof te vervoegen, om zig te verantwoorden, op de klagten door Denemarken tegen hen ingebragt. Schoon het eigenlijk tot ons bestek niet hoord, zullen wij hem echter aldaar volgen, om den Leezer, daar uit, 's mans geartheid te doen kennen. *Forbin* was dan zo haast niet aan het Hof verscheenen, of de Koning vroeg waar *Jan Bart* was, zeggende dien man te willen zien. Op bekomen bevel daarvan, begaf *Bart* zig des morgens ten Hove; deed zig aandienen, om bij den Koning ingeleid te worden; doch te vroeg gekomen zijnde, bleef hij in een der vertrekken;
haal-

haalde zijn pijp uit de zak, sloeg vuur en begon te rooken. Alle die aldaar tegenwoordig waren, verwonderden zig, over deeze stoutheid; de Wacht wilde hem noodzaaken heen te gaan, zeggende, dat het niet geoorloofd was in de vertrekken des Konings te rooken; doch hij antwoordde zeer kort, *Ik heb in den dienst van den Koning mijn Meester, deeze gewoonte aangenomen, zij is mij onontbeerlijk geworden; en ik geloof dat hij veel te rechtvaardig is, om kwalijk te neemen, dat ik daaraan voldoe*, en ging dus met rooken voort.

Dewijl hij zig nog nooit aan 't Hof vertoond had, was hij 'er ook van niemand gekend, dan van den Ridder de *Forbin*, die zig echter wel wachtte van te zeggen, dat hij 'er hem gebragt had. De Koning werd aangediend, dat 'er een man was, die stout genoeg was in zijne vertrekken te rooken, en die weigerde heen te gaan. *Lodewijk*, zeide al lachende, dat zal *Jan Bart* zijn, laat hem begaan. Inkomende, werd hij door zijne Majesteit minnelijk ontvangen; zeggende *Jan Bart*, het is aan u alleen geoorloofd te rooken. Op den naam van *Jan Bart* en de minnelijke ontmoeting van den Vorst, stonden alle de Hovelingen opgetoogen, in de beschouwing van dit zeldzaam mensch. De Koning was nauwelijks vertrokken, of ieder vroeg *Bart*, hoe hij het tog gemaakt had, met door de Blokkade van *Duinkerken* te komen? Hij plaatste hen allen op een rij, en dreef hen uit den weg, door stooten met zijn elleboogen en vuisten; ging midden door; keerde weder, en zei, *zie daar hoe ik gedaan heb*. Sommigen kwamen lachende bij den Koning, en verhaalden hem het voorgevallene. *Lodewijk* zig met hem willenden vermaaken, deed hem roepen, hem in verlegenheid denkende te brengen, zeide zijne Majesteit, zeg mij, hoe zijt gy door de Engelsche Vloot gekomen? *Bart* beantwoordde de vraag des Konings met de taal van een' Zeeman, dat is met krachtige bewoordingen. De Hovelingen verwonderden zig daarover, doch de Koning zeide hun, hij spreekt wel wat onbeschaafd, maar handelt in mijn zaak dapper. Vervolgens op zijne Hovelingen ziende, voegde hij 'er bij, is 'er onder u lieden wel een, die kan doen dat hij doet? waarop zy met een buig-

ging, die *neen* te kennen gaf, moesten antwoorden. De Koning beschonk hem met eene erkenning van duizend Kroonen, te betaalen uit de Koninglijke Schatkamer, en bij de ontvangst daarvan, speelde *Bart* geen minder belachelijke rol.

Dan wij volgen hem weder op de zee, waarvoor hij geboren schein te zijn. Zonder alle zijne bedrijven stukswijze te melden, dient hier echter gezegd te worden, dat in het Jaar 1694 agt Staatfche Oorlogfchepen, een Graanvloot, die uit de Oostzee naar Frankrijk wilde, veroverd hebbende, bragten dezelve tot op de hoogte van Texel, alwaar *Bart*, die zes Oorlogfchepen bij zig had, 'er de handen aan sloeg; drie van gemelde agt Schepen overweldigde hij, de overigen deed hij vlugten, en de Graanfchepen, bragt hij behouden in de Haven van *Duinkerken*.

Terftond na zijne aankomst aldaar, deed hij door zijnen Zoon den Koning kennis geeven, van het behaalde voordeel. De boodfchapper bekwam tot vergelding een hooger trap in den Zeedienst, en zijnen Vader werden brieven van Adeldom verleend.

Hij nu Ridder geworden zijnde, viel in 't Jaar 1696 op een Hollandsche Vloot aan, die met Graanen uit de Oostzee kwam, veroverde de Fregatten, die ter begeleiding dienden en nam of vernielde een aanmerkelijk getal Koopvaardysfchepen. In het volgende Jaar, werd hij door *Sobietskij*, Koning van Poolen, tot Bevelhebber van een Esquader, dat te *Duinkerken* lag, aangesteld.

De voorneemens, die hij zig bij den ontftaanen oorlog in het Jaar 1702 gevormd had, werden hem door den dood belet, ter uitvoer te brengen: hij overleed, den 27ften April van het gemelde Jaar.

Laat ons met het geeven van de volgende kenfchets van deezen Held aftappen. Hij wordt beschreeven als groot en wel gemaakt van leden; had een fterk voorkomen, en zijn gantsche gedaante schein gefchikt om de moeijelikheden van de zeevaart te verduuren. Alle zijne trekken waren wel befneeden, hij had een aangenaam gelaat, een bloozende kleur, groote levendige oogen en blonde hairen; was maatig, sprak

sprak weinig, bezat een gezond oordeel, schoon onbeschaafd, doch was voor den omgang met de wereld niet geschikt. Zijne geartheid was die van een' Zeeman, altoos werkzaam, ijverig zijnde, een vijand van rust en ledigheid. Hij ondersteunde zijne waardigheden, door een' moed en dapperheid, die den toets konden doorstaan, en bestuurde dezelve door voorzichtigheid. Des noods, dorst hij de grootste gevaaren trotsfeeren; doch ontweek dezelve, als 'er noch roem noch voordeel bij te haalen was. De overwinning, die hij in het jaar 1694 behaalde, verlossende door het herneemen der Graan vloot *Frankrijk*, van hongersnood, maakte alleen zijn roem onstervelijk. De naam van *Jan Bart*, was een schrik op den Oceaan. Doorgaans was hij gewoon, van de vijanden, daar hij tegen streed, de eerste laag afte wachten, de zijne niet te geven, dan onder het bereik van een Pistoolschoot, en dan terstond tot de entering over te gaan. Dit dacht ons te moeten zeggen van hem, over wien wij ons billijk verwonderen, schoon hij den Staat onnoemelijke schatten ontweldigd heeft, op dat zijn voorbeeld van dapperheid en moed, tot een spoor van navolging, mogt verstreken, aan hun die zig hebben overgegeven om hun Vaderland te verdedigen en te beschermen.

Zijn gantsche levensloop, uit het Fransch vertaald, is met dit zelfde oogmerk 1781. te *Rotterdam* in 't licht gegeven.

BARTEL ENTES, een man, die zig, ten voordeele van de Nederlanden, in den aanvang der Spaansche beroertens, ten schrik van Spanje, geen minder naam gemaakt heeft dan *Bart.* zie ENTES. (*Bartel*)

BARTHOLDUS VAN OOIJEN, de 21ste Abt van *Egmond*. Zie OOIJEN (*Bartholdus van*)

BARTHOLDUS (*Wilhelmus*) of *Bartholdi*. Werd in weerwij van de klasfis van *Hoorn*, en andere Predikanten, door de Magistraat, tot Predikant binnen die stad aangesteld. Na hij eenige maalen den Kansel beklommen had, moeiden de Predikanten zig daar mede in het jaar 1576. en begeerden van Prins *Willem*, hij zoude met zijn gezach daar tusschen komen, en *Bartholdi* benevens zijne voorstanders tot zig roepen.

Dan de Heer van *Aldegonde*, van wiens raad Prins *Willem* zig veeltijds bediende, ontraadde dit den Vorst, en oordeelde beter te zijn een' zachter weg in te slaan, naamlijk, het inleeveren van een vertoog, waar door, naar hij dachte, de Magistraat gemaklijker tot reden zou te brengen zijn, dan door het oefenen van gezach, waar uit hij vreesde, dat zomtjids groote verschillen zouden ontstaan, die ten nadeele van de goede zaak, tot krenking van 's Prinses achtbaarheid, en tot vermindering der kerklijke tucht zouden kunnen strekken. De Heer *Aldegonde* schreef hier over; *Adriaan van Mijlen*, *gij weet hoe gehaat de naam van Consistorie, van Klasfis en bijna van Religie is.*

Door tusschenkomst van zulk een' raadsman, bedaarden de Kerklijken, en *Bartholdi* bleef in zijn dienst.

BRANDT, *Hist. der Reform.* I. deel, 555.

BARZÆUS, (*Gaspar*) doorgaansch genaamd *Gaspar Belgiae*, of de Nederlander, om dat hij te *Goes*, in Zeeland geboren was, werd, schoon uit geringe ouders gesprooten, te *Leuven*, ter studie in de Godgeleerdheid gezonden. Eenige jaaren daarna verliet hij het school van *Minerva*, en trad in dat van *Mars*, onder Keizer *Karel den Vijfden*. In het jaar 1546. keerde hij tot de studie te rug; en twee jaaren laater, trok hij met *Franiscus Xaverus* naar de Indiën, ter bekeering der Heidenen, of ter verzameling van schatten. Als Provinciaal van de order der Jesuiten, stierf hij te *Goa* 1553.

VAL. AND. LA RUE, *Geletterd Zeeland*, p. 392.

BASNAGE, (*Jacobus*) wiens Vader Advocaat, voor het Parlement van *Rouaan* was. Hem werd deeze zoon geboren, den 8sten Augustus 1653. De eerste gronden zijner studie leide hij te *Samur*, onder den vermaarden *Tanaquillus*, die hem om zijn vlug begrip zeer beminde. *Faber* weet men, had niet veel op met de Kerklijken, en ziende dat *Basnage* genegen was, die orde te omhelzen, raadde hij hem zulks ten sterksten af; doch de neiging van den jongeling was sterker dan *Fabers* raad. *Basnage* de Taalen kundig zijnde, begaf zig naar *Geneve*, en leerde aldaar, onder *Chovet* de *Filosofie*; onder *Mesterat* en *Turretijn* de *Theologie*, welke laatste wetenschap hij

hij voltooide onder *Jurieu* te *Sedan*. Deze zijne laatste meester, was een man van goed verstand, maar weinig toegeevende. *Basnage* hoorde vlijtig zijne lesfen, doch volgde meer de geaardheid van *Beaulieu*, die veel gemaatigder was. *Jurieu*, hier over getroffen, gaf hem, toen hij zig als Proponent aan gaf, tot straf de allerswaarste Proefplaatsen; niettemin voldeed *Basnage* zo wel, dat zijn meester, niet kon nalaaten hem te roemen. Ao. 1676 werd hij Predikant te *Rouaan*, in plaats van *le Moine*, die als Hoogleeraar naar *Leiden* beroepen was. *Basnage* trad aldaar in huwelijk met de dochter, van *Ch. du Moulin*, predikant te *Chateaudun*, en kleindochter van den alombekenden *P. du Moulin*. In het jaar 1684 werd de kerk te *Quiyellij*, welke door die van *Rouaan* gebruikt werd, geslooten, onder voorwendfel, dat de gemeente de order des Konings overtreden had. *Basnage* verzocht verlof zig met zijn gezin naar Holland te mogen begeeven, en zulks werd hem eindelijk na lang aanhouden, door een brevet, getekend met de eigen hand des Konings, toegestaan. In 1691 werd hij te *Rotterdam*, op een behoorlijk jaarlijksch pensioen, tot Leeraar in de Fransche gemeente aangesteld. Aldaar geraakte hij in twist met den Predikant *Jurieu*, die zijn vrouws zuster getrouwd had, doch wachtte zig echter, om daar van iets door den druk gemeen te maaken: houdende zig liever aan zijne studie, en in het gezelschap van geleerde Mannen, 't geen hem aldaar zo aangenaam was, dat hij, wat moeite zijn zwager hem ook veroorzaakte, echter niet kon besluiten, *Rotterdam* te verlaaten, om de beroeping die te *Leiden* op hem gevallen was, te aanvaarden.

In het jaar 1703 hadden de beide behuwd broederen een zeer hevig gesprek over het bidden in de Kerk, voor die van de *Sevennes*, welken de wapens opgevat hadden; *Jurieu* merkte dat aan als een wettigen oorlog, doch *Basnage* hield het tegendeel staande, en verklaarde te zullen wachten, met in 't openbaar voor hen te bidden, tot de souverain hem zulks beval.

In het volgende jaar geraakte hij in kennis, met den Broeder van de *Marquis de Torcij*, die den naam voerde van den

Ridder *Croisfij*, welke als krijgsgevangen, in den slag bij *Hochsted*, over *Rotterdam* naar Engeland gevoerd werd. De beleeftheid, die hij aan dien Heer en zijn Gezelschap beweezen had, bragt hem ook in kennis, met den gezegden *Marquis de Torcij*, die eenige jaaren daarna in den *Haag* kwam, om voorslagen van vrede te doen. De achtig, die de Raadpensionaris *Heinsius* hem toedroeg, was oorzaak dat hij in het jaar 1704 als ordinair Fransch Predikant, in de Hofplaats beroepen werd. De groote reden die hem bewoog, dat beroep te aanvaarden, was, dat hij dacht de Fransche Vluchtelingen van meer dienst te kunnen zijn. *Heinsius* achtte hem niet alleenlijk als Predikant, maar toonde ook, dat hij in Staatzaaken veel vertrouwen op hem en zijne bekwaamheid stelde, zedende hem met den Franschen Ambassadeur *d'Uxelles* naar 't Congres te *Utrecht*, ter behandeling van zaaken van het grootste gewigt. Zijn bekwaamheid was buiten lands bekend. De Cardinaal *Boullion*, als vluchteling in Holland zijnde, vertrouwde hem alle zijne zaaken. De Abt *du Bos*, naderhand Cardinaal, in 1716, als extra Ambassadeur van Frankrijk, had order van den Hertog van *Orleans*, zig bij *Basnage* te vervoegen, en van zijnen raad gebruik te maaken. De Abt gaf hem niet alleenlijk van alles kennis, maar arbeidde ook met hem, om de alliantie tusfchen Frankrijk en Engeland tot stand te brengen. Een menigte brieven van den Abt aan hem geschreven, bewijzen de verpligting die Frankrijk erkende hem desaangaande verschuldigd te zijn. De Regent liet het niet bij Complimenten, maar toonde zijne verpligting met 'er daad, door hem niet alleenlijk alle zijne goederen, die hij in Frankrijk gelaten had, te doen toekomen, maar bezorgde hem daarenboven een vast jaargeld.

Basnage bezat bij eene groote geleerdheid een gezonde en sterke gesteltenis van lichaam. Zijn geheugen was uitmuntend. Weinig van ziekte wetende, trof dezelve hem, daar mede bezocht zijnde, zo veel te sterker. In 1722 kweinde hij aan een maagziekte, daarna werd hij door de geelzucht aangetast, zijnde toen in het 71ste jaar zijns ouderdoms, en voorneemens zijne *Kerklijke Historie*, in de Fransche taal te doen herdrukken; waar van het eerste deel met de negende eeuw begint.

Men

Men had hem langen tijd aangehouden om dit werk vroeger te doen beginnen; doch de arbeid die daar aan vast was, en zijne hooge jaaren, veroorzaakten, dat de Doctoren, hem reeds voor eenigen tijd het studeeren verboden. Op den 3den van de maand December (1723) verklaarden zij, dat er geen herstelling zijner gezondheid overig was, en hij overleed den 25sten van gemelde maand.

's Mans geartheid was ongeveinsd, gelijk uit zijne schriften kenbaar is; hij was mededeelzaam, en gedienslig voor behoeftigen; vriendhoudend, zachtmoedig, en zeer verdraagzaam. BAYLE, die volmaakt was, in iemand naar de waarde zijns arbeids te schatten, noemde hem, toen hij niet meer dan 19 jaaren oud was: *Eene levende Bibliotheek*. Het is, zegt hij, een Man, in de gedaante van een' jongeling, niet alleenlijk wegens groote geleerdheid, maar ook wegens oprechtheid en edelmoe- digheid. Meer tot zijn lof te zeggen zou overbodig zijn, daar zijne schriften alles afdoen; doch van die allen hier een verslag te geeven, zou een gansche Historie op zig zelve uitmaaken, des zullen wij alleenlijk van die, welken tot onze Vaderland- sche geschiedenissen betrekking hebben, gewaagen. Deeze zijn zijne *Annales des Provinces Unies*, (Nederlandsche Jaarboeken) welken op last der Edele Mogende Heeren Staaten, die hem tot hunnen Historie-Schrijver aangesteld hadden, vervaardigd werden. *Basnage*, had dien arbeid niet aangenomen, dan op zekere voorwaarden, hier in bestaande, dat hem toegang tot de Registers van Staat zou verleend worden, en dat hij ongeveinsd de waarheid zou mogen melden. Dit hem toegestaan zijnde, verscheen in 1717 het eerste deel in 't licht, dat gretig gezocht, en meer goedkeurders, dan berispers vond. Wat aangaat de Beschrijving van de Regeering der Zeven Provin- tien, daarin had hij hier en daar misgetast, doch zulks deden ook zijne berispers. *Basnage*, wel verre van zo stijfhoofdig te zijn, van zijne gebreken niet te willen erkennen, of verbeteren, deed zulks even voor zijnen dood, in een uitvoerig be- richt, en voegde daar bij eene verhandeling over de Batavie- ren, die met vrucht geleezen kan worden. Deeze Verhande- ling plaatste hij voor het tweede deel, dat in 1719 te voorschijn

kwam. 't Gemelde tweede deel bevat, een verhaal van het gebeurde van 1646—1667: een tijdstip waarin veele gewigtige gebeurtenissen voorgevallen zijn. Op 't jaar 1648 ontmoet men daarin de Munstersche Vredehandeling, waarbij Neerlands Vrijheid bezegeld is geworden. Gedurende welke onderhandeling de Prinsen van *Conde* en *Fr. Hendr. v. Oranje* stierven. Over de laatste drukt de Schrijver zig dus uit: *dat 'er den Staat niet veel bij verloor, om dat hij ziekelijk was*, en schrijft 's Prinsen ongemakken en dood toe aan een nayver, die hij tegen zijn zoon *Willem den Ilden* voedde. Het jaar 1649 was vermaard door den dood van *Karel den Isten*, zijnde *Frankrijk* boven dien vervuld met binnenlandsche beroerten; en de Staaten hadden verschil met den Keurvorst van *Keulen* over *Rhijnberg*. Niet min berucht was het jaar 1650, door het onbezonnen beleg van *Willem den Ilden* voor *Amsteldam*, welk geval door *Basnage* wel uitvoeriger, doch bij andere geschikter en meer met de waarheid overeenkomstig beschreeven is. Verders vindt men in de Jaaren 1653 en 1654 de oorlog en vrede met *Cromwel*, en vervolgens, de komst van *Karel den Ilden* in 's *Hage*, zijnde alles doormengd met veele zaaken die meer vreemde Landen en Hoven dan, wel de Nederlanden betreffen.

Zijne Afbeelding is door van *Gunst* in 't koper gebragt.

BASSON, (*Adrianus*) was een Rechtsgeleerde, en Neef van den Goudschen Pastoor *Jan Fransz Basfon*. In zijn geboortestad *Gouda*, gaf hij 1665. *Consilia* in 't licht.

WALVIS, *Beschr. v. Gouda*, bl. 314.

BASTINGIUS, (*Jeremias*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, op de Academie te *Leiden*, was geboren 1554 te *Iperen* in *Vlaanderen*. Zijne ouders om den Godsdienst uit *Gent* verdreeven zijnde, namen de wijk naar *Leiden*; hun Zoon studeerde te *Breemen*, *Geneve* en *Heidelberg*, en was uitmuntend bekwaam in de talen. Eerst werd hij als Predikant te *Antwerpen* beroepen, na de verovering daar van door *Parma* 1585. trok hij naar *Dordrecht*. Naderhand te *Leiden* tot Hoogleeraar beroepen zijnde, overleed hij kort daarna, den 26sten

Octo-

October 1598. nalaatende eenige werken, onder anderen een over de Catechismus.

Vide MEURSIUS, *Ath. Bat.*

BAT, in de Blaffert der Utrechtsche Bisschoppen, betreffende hunne Geestlijke Jurisdictie, over de Kerken, Kapellen en Kloosters in Zeeland, word *Bat* gesteld, onder de Diaconij van *Zuid Beveland*. *M. van der Houve*, plaatst het onder de verdrinkene Dorpen, in de Oostwatering van Zuidbeveland, waarin ook de stad *Romerswaal* gelegen heeft, en in 't jaar 1532, door inbraak en overvloeiing der Zee te niet gegaan is. *Smallegange*, zegt 'er dit van; wat verder van *Rilland*, naar de *Mosfelkreek* heene, leit de oude Ambachtsheerlijkheid van *Bat*, waar omtrent een groote Toren gestaan heeft, daar nog eenige overblijfsels van gezien worden, *Batzen Toren* genaamd. In de Bladwijzer zegt hij *Bat*, een oude Heerlijkheid in het verdrinken Zuid-Beveland.

BATAVIA, is de aloude en bekende naam van dat gedeelte der Nederlanden, 't welk vóór Christus geboorte door de Batavieren bewoond werd. Oneindige moeite, hebben de Schrijvers zig gegeeven om te onderzoeken, of het Land zijnen naam van die volken, dan of deezen den naam van het Land ontleend hebben; niet minder hebben zij zig afgesloofd, om den waaren oorsprong van het woord zelf te vinden; doch allergrootst is hun verschil, over de vraag, wat Landschappen 'er al of niet onder behoord hebben. Zij, die zig in deeze zaaken geoeffend hebben, zijn de twisten, die *Cluverius* en *Pontanus* daarover gehad hebben, bekend. Onder de oude Hollandsche Schrijvers, vindt men 'er, die den naam van *Batavia*, afleiden van *Bato*, welke de Zoon van den Koning der *Catten* nu *Hesfen* zou geweest zijn, en lang vóór de geboorte van Christus geleefd hebben; stellende dat het Land alwaar hij en de zijnen zig nedergezet en vermenigdvuldigd hebben, den naam van BATO'S HAVEN (nu *Gelderland*, *Holland* en een gedeelte van *Utrecht*) gekreegen heeft; want volgens hunne gedachten, moet de naam van *Have*, betekenen 't goede land, het bezit van *Bato*, en die naam zou naderhand, naar den Latijnschen tongval, verbogen zijn in BA-

TAVIA. Anderen willen, dat het dus genaamd werd, naar *Bato's AUWEN*, *Bato's VELDEN*; want het *Duitsch AUW* betekent *Veld*. Zij die verder gaan, zeggen, dat door deezen *BATO*, *Battus*, *Batavus* en door de zijnen, *BATAVODURUM*, (*nu Wijk te Duurstede*) als ook *BATENBURG*, gebouwd zou zijn. Minder tegenspraak ontmoet het zeggen, dat de *Bataviers*, stichters van die beide plaatsen, dan de stelling, dat gemelde *BATO*, een Prins der *Catten*, of *Vermanduuren* zou geweest zijn. En zij, die alles wat men van hem verteld, voor bezelingen houden, beroepen zig daarop, dat hij bij *Tacitus*, niet genoemd wordt; schoon deeze, meer dan eens, melding maakt, van *Batavi Virtute Praecipui*, d. i. *Bataviers* de voornaamste in Heldhaftigheid. Wij willen 'er geen Harnas om aantrekken, of het Land den naam van dien, door zijne Stiefmoeder gehaaten en verdreevenen Prins, dan of het denzelven van ergens elders zou gekreegen hebben, want schoon *Tacitus*, in dat geene, 't welk ons van hem is ter hand gekomen, van *Bato* niet spreekt, zou het echter mogelijk kunnen zijn, dat in zijne verloorene Schriften, melding van hem gemaakt wordt; dan wie zal die mogelijkheid bewijzen, waarheid te zijn? Liever voegen wij ons dan by anderen, die u den schat door *Tacitus* nagelaaten, met zekerheid putten. Den naam oorspronkelijk te stellen van de *Catten*, of eenigen van hun, die, van boven afgekomen, het Land *Baat-Haven*, een goede Haven, genoemd hebben, om dat zij het land goedvonden, en 'er door invordering van tol- en haven-gelden, voordeel van konden trekken, is zo ver van den weg afgeveeken, dat dit, zo als men bij *Schrick* wel meer zaaken vind, geene aanmerking verdient. Doch, om met van *Leeuwen* en *Jonkheer van der Houve*, de *Catten*, of de van hun afkomstige *Batavieren* geheel te verwerpen, en den naams-oorsprong aan de gelegenheid des Lands toeteschrijven, zonder hier al hunne uitgedachte naamspeelingen bij te brengen, zou mogelijk niet zonder grond zijn, mids dan op vastergronden van zekerheid, dan door de beiden bovengenoemde Mannen gedaan is, beweezen werd, dat het Land den naam van *Batavia*, reeds voor de aankomst dier Volken gedraagen heeft.

Ik voor mij geloof dan liever met anderen, dat de *Catten* den naam van *Batavia*, veeleer aldaar gebragt dan gevonden hebben, en dat de *Romeinen* het naderhand naar hun, het *Insula Batavorum*; **BATAVISCH EILAND** genoemd hebben, welke naam nog heden in de **BETUWE** overig gebleeven is. Dit gevoelen steunt hoofdzaaklijk op het getuigen van **TACITUS**, die zegt: „ dat de *Batavi* eertijds een gedeelte van het geheele lichaam der *Catten* uitmaakte; doch dat zij door eene inwendige huistwist, en tweespalt, met meer anderen, in 't land, of in de landen, der *Catten* woonende, zig van daar begeeven, en nedergeslagen hadden in dat land, het welke naderhand door de *Romeinen* voor een gedeelte van hun rijk gerekend werd” Zijne woorden zijn allerduidelijkst, als hij zegt, zij bewoonen het Eiland aan den *Rhijnstroom*: weleer woonde dit volk in der *Catten* gebied: maar door een tweespalt vertrok het Volk, (wat Volk? *Batavus Populus*, 't **BATAVISCH VOLK**.) uit der *Catten* gebied, en sloeg zig in ons land, of Eiland neder. Waaruit blijkt, dat dat Volk den naam van *Batavus Populus* reeds had, eer het zig op dat Eiland ter neder sloeg. Geene melding vindt men gemaakt, of zij het land ledig vonden, dan of het reeds bewoond was. Dat het te vooren onbewoond zou geweest zijn, is niet wel gelooflijk, schoon het op dien tijd ledig was; mogelijk dat de voorige bewooners het hebben verlaaten, uit een hun aangeboren zucht, van zig nu hier, dan daar nedertezetten; of mogelijk zijn zy 'er toe genoodzaakt geworden, door overstromingen of andere redenen. Dan dit alles zijn niet dan gissingen, vermits men van geene voorige Bewooners gewag gemaakt vindt.

Het komt mij ook niet onwaarschijnlijk voor, dat de *Romeinen* met weinig moeite, het woord *Batavi* hebben kunnen vormen of buigen van *Bet-auwe*, *Baat-Have*, daar het Volk zelf, hun dien naam in den mond gaf, schoon zij in hun eigen taal geen *Batavi* of *Batavieren* zijn genoemd geweest. Wy hebben zo even gezegd, dat de naam van *Batavia*, alleenlijk in de *Betuwe* overig gebleeven is; doch *Montanus*, in zijne aantekeningen op *Giuciardijn*, stelt zig daartegen, zeggende dat de *Betuwe* niet onder *Batavia* kan betrokken geweest zijn, en bedient
zig

zig van de woorden van *J. Caesar* en *Plinius*, die het Eiland zo eng beperken, dat 'er de *Betuwe* niet onder kan betrokken worden, om reden dat *Batavia* een Eiland, door den *Rhijn* besloten, en dat zig aan beide zijden in den *Oceaan* ontlast, genoemd wordt, hebbende alvorens de *Maas* in de eene arm van den *Rhijn*, nu de *Waal* geheten, ontvangen. Volgens dit getuigenis van *Julius Caesar*, zegt *Montanus*, dat *Batavia* begint, daar de *Maas* in de *Waal* valt, en zig tot aan de Zee uitstrekt, maakende 80,000 pasfen, waaruit hij dan het gevolg trekt, dat men de *Betuwe* daar onder niet begrijpen kan. *Pontanus*, stelt zig ten allersterksten daar tegen, en zegt, na eenige krachtige bewijzen bijgebracht te hebben, dat men daaruit zeer gemakkelijk zien kan, hoe dezulken (waaronder *Aurelius Goudanus*) misgetast hebben, die een onderscheid poogde te maaken, tusschen de Hedendaagsche *Geldersche Betuwe*, en ons *Oud Batavie*, welk *Batavie* zy zeggen alleenlijk te bestaan in het nedergedeelte des Eilands, dat door de *Deenen* en *Noormannen* naderhand *Holland* genaamd is geworden. *Pontanus* echter ontkent niet, dat de *Geldersche Betuwe*, een Eiland is, tusschen de *Waal*, de *Rhijn* en de *Lek* gelegen: maar houd staande dat, dat Eiland mede een groot stuk of gedeelte van het *Oud Batavie* is. Doch *Montanus* begaat veele mislagen, zo als men in zijne aanwijzingen op *Commelijn* zien kan; want alles, wat hij daar van de *Steden* zegt, strydt duidelijk tegen *Tacitus*, die van geen *Stad*, dan van 't *Oppidum Battavorum*, dat *Nijmegen*, en van *Batavodurum*, dat toen slegts een vlek of dorp was, melding maakt. Wij zullen hier op laten volgen, het geene bij den Heer *ALTING* van *Batavi* gezegd word.

De *CATTEN* (*Cadi*) een zeer groot, schrandere en strijdbaar Volk van *Neder Germanien*, of *Nederduitschland*, zijnde geweest de laatste van de geenen, die gelegen waren tusschen den *Oceaan*, of de *Noordzee* en de *Main*, waarvan de eene in den *Rhijn*, en de ander in de *Elve* valt; een volk dat zig beroemt, de *Romeinen* ten ondergebracht te hebben. Deezen zijn bij verzachting van uitspraak, ook *Hatten*, *Hatti*, en *Casfen*, *Hassfen* of *Hesfen* genaamd. Een groot deel van hun zijn geweest de

den BATTEN (*Batti*) woonende aan de Rivier *Andra* of den Eder; gelijk daarvan groote waarschijnlijkheid is, in de plaatsen BATTENBERG en BATTENHAUSSEN, welker naam zo beroemd is geweest, dat nog zelfs ten tijde van *Strabo* dit gantsche Volk dan eens *Catten*, dan eens *Batten* genoemd werden. Deezen door een Inlandsche tweespald verdreeven, hebben volgens *Tacitus*, de uiterste zoomen van den Gallischen Bodem, zonder bewoners liggende, en te gelijk het Eiland tuschen de verdrongen landen, (*Vada*) ingenomen, en hebben van die Landen, die in de *Duitsche taal* AWEN heeten, buiten twijffel den nieuw gemaakten naam van *Batauvvers* gekreegen, dit is de rechte en oorspronkelijke grondnaam van dit zeer beroemde Volk: al wat hier van afwijkt is niet dan zotte praat. Nopens den tijd van hunne verhuizing herwaard aan, vind men niets beschreeven. *Cæsar* immers spreekt van de *Bataviers*, tuschen *Waal* en *Rhijn* even gelijk hij spreekt van de *Lingons* aan den oorsprong van de *Maas*, en van de *Leponters* aan dien van den *Rhijn*, zonder 'er iets bij te voegen, waaruit men eenig vermoeden kan hebben, dat zij aldaar onlangs na hem gekomen waren, waaruit men dan moet opmaaken, dat hij hun voor oude Volken houd; en mischien ouder van naam dan de *Germanen*, die niet lang voor den tijd van *Cæsar* eerst in *Gallien* gekomen waren.

Het land nu der *Batavers* is vast land, of ook een Eiland. Het vaste land noemt *Tacitus* den uitersten zoom van den *Gallischen Bodem*, of een kleine streek van den oever, verstaande daar door den linker oever van den *Waalstroom*, waar op de stad der *Batavieren* (*oppidum Batavorum*) welke door *Civilis*, bij *Vetera* (nu *Zanten*) na hij van de *Romeinen* in een' veldslag overwonnen was, eer hij naar het Eiland week in brand gestoken werd. *Plinius* noemt behalven de *Bataviers*, die hij even te vooren in het Eiland geplaatst had, nog anderen naast de *Gugernen* gelegen. Dat men begripen moet, dat binnen deeze *Gallische Zoom* begreepen geweest is, al het land dat zig van de *Gugernen*, of tuschen de beide rivieren uitstrekt, tot daar de *Maas* en *Waal* zig met elkander vereenigen, dat is tot aan *Geervliet*, toe, naamlijk een klein gedeelte van *Kleefsland*, het Rijk van

Nijmegen, Maas, Waal en Bommel, het land van Altena, Dordrecht, het land van Strijen en Putten, en wat daar onder behoort. CAESAR, heeft eerst dit Eiland der Batavieren, met weinige woorden, zeer net beschreeven. *Een gedeelte van den Rhijn* (zegt hij) *de Waal genaamd, maakt het Eiland der Batavers, en valt met meer dan 80,000 schreeden daar van daan, in de Noordzee (Oceaan).* En *Servius* schrijft bijna het zelfde: *de Rhijn maakt, daar hij nu de Waal (of Wahal) word genoemd, het eiland der Batavers.* Dus maakt dan de Waal *het voorste van het Eiland, dat is daar zij zig van den Rhijn scheidt, en na 80,000 schreeden, daar zij in de Maas of den Oceaan stort, het achterste of het einde; zijnde het overige besloten, door den anderen arm of kil, die den naam van den Rhijn behoudt, wordende van vooren bepaald door de Noordzee.* TACITUS omschrijft het aldus: „ De Rhijn verdeeld zig bij de voorste, of 't begin van het land „ der Batavieren, als in twee stroomen, en behoud dien sterken loop, zo als hij Germanien voorbij strijkt, tot dat hij in „ den Oceaan stort. Naar den Gallischen oever, daar hij veel „ breeder is, en zachter vloeit; wordt hij van de bewoners „ *Vahales* genaamd, een weinig daar na verandert hij dezen „ naam ook in dien van Maas, met wiens zeer wijder en breder mont hij in den Oceaan valt.” Laat ons het nog eens herhaalen. Het Eiland der Batavieren wordt van vooren door den Oceaan, en van achteren, aan de beide zijden van den Rhijn bespoeld, ten is daarom het Eiland van den Rhijnstroom genoemd. PLINIUS, noemt dit, onder alle de Eilanden, die aan den Rhijn liggen, het ALLERVOORNAAMSTE, doch voegt 'er bij, dat de *Batavieren*, het met de *Caninefaten* gemeen hebben. D. CASSIUS, noemt het zelve *Batavia*, zonder dat een van hun de grenzen rondsom bepaald. *Cæsar* geeft 'er, gelijk wij gezien hebben, alleenlijk de lengte van op, doch de breedte is door niemand van de ouden bepaald, zelfs niet langs het strand, om dat het meest overal te onzeker en moeilijk zou geweest zijn de meeting daar van te onderneemen. Langs de Noordzee, daar het Eiland op zijn breedste is, strekt het zig niet verder uit, dan tot 22000 schreeden, dat is vijf gemeene duitische Mijlen en een half van Catwijk, tot aan de Maas

uit-

uitsteekende westerhoek, hebbende bijna het vaste land, dezelfde lengte, doch daar het op zijn breedste is, is het niet veel meer dan zes duizend schreden, d. i. anderhalve gemeene duitsche mijl, of twee uren gaans; doch het grootste gedeelte is nog zo breed niet. Binnen deeze paalen, ligt dat klein gedeelte van Gallien, zo als *Tacitus* het noemt, en dat alleen in de Reiskaart van PEUTINGER, BATAVIA genoemd wordt.

Hier bij zouden verder nog eenige aanmerkingen van verscheidene geleerde Mannen gevoegd kunnen worden, waar van de voornaamste is, dat de naam van *Batavia* niet gebruikt is geworden, bij iemand van de oudste Latijnsche Schrijvers; voorts ook de verschillende gedachten over de ligging en grootte des lands, en wat des meer zij; doch het voornaamste in het bovenstaande reeds gemeld zijnde, laten wij het overige op zijn plaats.

BATAVIA, de Hoofdstad van *Neerlands Indiën*, is gelegen op vijf graaden, 50 minuten zuiderbreedte, aan den binnenkant en noordzijde van 't Eiland *Java*, op een effen, doch moerasfige vlakte, van vooren of ten Zuiden is dezelve met een Eilandrijke Zee, en van achteren ten Noorden, met schoone boschen, en hemelbooge bergen voorzien. De stad word in de midden, door een rivier in de lengte doorsneden, en in twee wijken verdeeld, liggende in een vierkante muur van Kareelsteenen beslooten, zijnde met twee-en-twintig bolwerken versterkt, als *Amsteldam*, *Middelburg*, *Delft*, *Rotterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Vianen*, *Gelderland*, *Catzenellebogen*, *Oranje*, *de Nieuwe Poort*, *Hollandia*, *Diest*, *Nasau*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsfel*, *Groningen*, *Zeeburg*, *Kuilenburg*, en *Middelpunt*. De barmte onder de muur is met dikke schaale beschoeid, en werd in 1670 met een hegge van witte Hagedoorn van drie voeten breed, omtrent vier voeten van de muur af, beplant.

De stad heeft in haare muuren vier poorten, waar van 'er twee zeer kostbaar en kunstig aan de zuidzijde gemaakt zijn, draagende de Iste den naam van Nieuwe, de IIde de Diest, de IIIde de Rotterdammer, en de IVde, de Utrechtsche Poort.

Verder is dezelve naar maate haarer uitgestrektheid genoegzaam versterkt.

Voorheen werd dezelve door de *Javanen* en *Chineesen*, *Kalappa*, naar zekeren vruchtboom *Kalapas*, genoemd. De *Indiaanen* noemen dezelve ook wel *Jakatra*, welke benaming mede afkomstig is, van zekeren Boom, die de *Indiaanen* *Jakkas*, en de *Hollanders* *Schroofzak* noemen. Niet lang voor de komst der *Mahomedaanen*, was de stad een open vlek, en werd door Heidenen bewoond, daarna werd zij het eerst met bamboezen versterkt, en is eindelijk tot een stad aangegroeid, waartoe de Oorlog van de Inwooners tegen den Koning van *Bantam* veel toegebracht heeft.

Na dat de *Hollanders* 'er zig meester van gemaakt hebben, zo als omstandig op het Art. van de O. I. Compagnie zal verhaald worden; is deeze hunne Hoofdstad met een meenigte voortreffelijke Gebouwen verrijkt geworden, waar van de voornaamsten, zo Kerklijke als Wereldlijke, deezen zijn; de Kruiskerk, het Raadhuis, Gasthuis, Spinhuis, de Vleeshallen, Stadpaardestallen, Chineese Ziekenhuis, Weeshuis, Stads Meesters en Kunstenaarshuis, eene meenigte Compagnies Pakhuizen, Lijnbaanen, Visch en andere Markten, Latijnsche en Grieksche Schoolen, enz. en boven die allen munt in pracht en grootheid uit, het Huis van den Gouverneur, of het binnen Kasteel. Verder buiten de stad, de Steenbakkerijen, het Lazarushuis, de Wasbleekerijen, en eenige Forten. Het binnenste gedeelte der stad, is door 15 Grachten doorsneden, en met agt ruime straaten voorzien.

Het Bestuur, zo wel van deeze Stad als van gantsch Indiën, is geschikt naar de vorm der Regeering van Nederland. De eerste en hoogste Raadsvergadering, bestaat 'er uit de *Raaden van Indiën*, waarvan zijne *Excellentie de Gouverneur Generaal*, altoos *President* is. De tweede Raadsvergadering bestaat in *negen Persoonen*, buiten den *President*, die doorgaans Raad van Indiën, en in die waardigheid Groot-Zegelbewaarder is. De derde Raadsvergadering bestaat, uit de bijeenkomst der *Schepenen*, die uit negen bestaan, waaronder twee *Chineesen* zijn. Verder zijn 'er *Weesmeesteren*, *Bevelhebbers van klei-*

kleine zaaken, Burger Krygsraad, en allen die Collegien voorzien van Secretarissen, Bodens, Deurwaarders, enz. En eindelijk de *Kerkenraad*. Deze mannen hebben onder hun bestuur eenige duizenden van menschen, van allerlei natiën, want men vindt aldaar buiten de *Hollanders* en *Chineesen*, *Maleijers*, *Amboneeschen*, *Mooren*, *Javanen*, *Makasfaaren*, *Mardijkers* of *Toepasjen*, *Tunereesen*, *Bougis* en anderen, alle welke Volken, buiten de *Hollanders* een groot getal weerbaare Mannen uitmaaken. Dan hoe groot dit aantal ook zij, zo is het Eiland *Java*, echter Boom-, Vrucht-, Visch- en Vee-rijk genoeg, niet alleen om dezelve te voeden, maar bovendien in staat eene meenigte van het overschot, voor ons en andere te misfen, en jaarlijks met geheele scheepsladingen aftelaaten haalen.

Wat aangaat de Rampen, die deeze Stad, en met haar de gansche O. I. C. zedert het jaar 1618. zo door de *Inboorlingen*, als *Engelschen*, *Chineezen*, enz. heeft doorgestaan, zal op het reeds gemelde Art. van de O. I. Compagnie gemeld worden, en ook een gedeelte, bij de Levensschets van den *Gouverneur Generaal*, ieder op hun behoorlijke tijd en plaats.

Zie van dit BATAVIA breder *Verhaal en Opkomst*, van de O. I. C. NIEUHOF, *Zee- en Land-Reizen* en andere *Reisbeschrijvingen*.

BATAVIEREN, is die Natie, welke, gelijk uit het Art. BATAVIA blijkt, een gedeelte der *Katten* nu *Hesfen*, uitmaakte. Het is bekend, dat er onder de Geleerden en Oudheidkundigen, veel over hunnen oorsprong getwist is. H. JUNIUS, en met hem CELLARIUS, houden staande, dat dezelve van de *Germanen* is. CLUVERIUS, daarentegen, schrijft haar toe aan de *Gallien*. TACITUS, is, wat dit betreft, zig zelve niet gelijk; want in zijne *Historien*, IVde Boek, Cap. 32. noemt hij de *Cantnesaten* en *Batavieren*, een klein gedeelte der *Gallien*, en elders geeft hij duidelijc te kennen, dat hij die volken onder de *Germanen* rekent. Hist. IVde Cap. 14. alwaar hij zegt: „Zij hadden puik van Ruiters en Voetvolk, en de Germanen tot Bloedverwanten.” Zeker is het, dat zij van Duitschen Afkomst zijn; en dat zij een gedeelte der *Katten* waren, blijkt

nog nader uit het verhaal door Tacitus ons nagelaten, wegens den twist, die onder hen ontstaan was, en wel bepaaldelijk tusschen de *Catten* en *Hermonduuren*, over het bezit eener Rivier, die zeer veel zout uitleverde. Doch Douza is van gedachten, dat gemelde twist, langen tijd na den uittogt der *Batten*, of *Batavieren* ontstaan zou zijn. En als men voor waarheid aanneemt, dat de *Batavieren* reeds, ten tijde van JULIUS CAEZAR, bezitters van het Eiland waren, gelijk met grond vastgesteld kan worden, dan heeft JUNIUS zig hier in voorbij gezien, vermits de twist om de Zoutrivier eerst, gelijk anderen willen, onder de Regeering van *Nero* is voorgevallen. De tijd waarin de *Batavieren* hier te Lande zouden gekomen zijn, houdt men geweest te zijn meer dan zestig of zeventig jaaren voor onze gewoone tijdrekening. De reden daarvan wordt aldus voorgesteld: dat 'er eene twist ontstaan was, tusschen de *Catten* en hunne nabuuren de *Serbsten*, of *Cherufchen* en *Hermonduuren*, welke laatsten zig zaamverbonden hadden, om een gedeelte der *Catten*, en wel de *Batten* of *Battavieren*, die toen hunne woonplaats aan de Rivier de *Andrana* hadden, van daar te doen verhuizen; dat de *Batavieren*, die de wapenen, ter eigener verdediging reeds aanvaard hadden, door hunne Priesters van het gebruiken derzelve te rug gehouden waren, en dat zij hun de kleinheid hunner magt onder het oog gebragt hadden, met bijvoeging, dat, ware het hun om eene vrije woning te doen, daar lag een onbewoond land, tusschen de uitwateringen van den Rhijn, tot aan den Oever van de Noordzee, dat Bosch-, Vee- en Vischrijk genoeg was, om hun en hunne Kinderen te voeden.

Het gedaane onderzoek, met het gezegde der Priesteren in alle deelen overeenstemmende, waren zij terstond gereed, deeze nieuwe woonplaats te betrekken. Ik voor mij twiifel geen ogenblik, of de Kunstschilder *L. F. de Bourg*, heeft in zijne tekening van het eerste Vignet, in van LOON's *Aloude Historie*, de waarheid van den overtogt deezer Volken, beter getroffen en bewaard, dan in die, welken hij voor de *Vaderlandsche Historie* van WAGENAAR, vervaardigd heeft; ten min-

minsten de eerste voldoet meer aan de echtheid van het verhaal, dan de tweede, schoon deeze naar de kunst mogelijk fierlijker is. Ik vraag alleenlijk, of men gelooven kan, dat de *Batavieren*, baalen en pakken, gelijk wij nu gewoon zijn, maakten? Waar men bewijs vindt dat zij ladders, hamers en ander gereedschap gebruikt hebben, ter vervaardiging van zwaare gebouwen? en met één woord, of de kunstige afbeelding wel voldoet, aan het verhaal, waarvan de prent tot opheldering moest dienen? De eerste aftekening dan voldoet aan de beschrijving, die wij desaangaande van de beste Schrijvers kunnen ontleenen, bestaande hier in, dat zij, in schuiten, gemaakt van uitgeholde Boomen, of wel op aaneengehechte Vloten, met hunne Wijven, Kinderen, Vee en Goederen, de togt onderneemende den Rhijn afzakten, en dus bezit van het Eiland namen.

Het is zeker, dat zij met geene vreemde huwelijken, althans niet met eenige andere uitheemsche volken bevekt, maar altijd een eigen zuiver volk, en dus elkander gelijk geweest zijn. Waaraan wordt toegeschreeven, dat zulk eene groote menigte van Menschen, allen een zelfde lichaamsgestalte hadden; want zij worden beschreeven, als hebbende een wreed gezicht, hemelblauwe oogen, goudgeele haren en groote lichaamen. Deeze hunne natuurlijke gedaante verschafte aan het heir van *Julius Caesar*, aan het welk dusdanig bericht door de Franken gegeven werd, eene groote verbaasdheid; het maakte hen vreesachtig voor groote kloeke Mannen, Mannen van zwaare en rijzige lichaamen, Mannen van ongelooflijke dapperheid en geoefend in de wapenen. Wel is waar, zij hadden meer dan eens tegen hen gestreeden; doch zij betuigden ook dat hun schrikbaarend opslag van oogen niet te verdragen was. Door deeze en dergelijke omschrijvingen hebben ondertuschen de dwaaze denkbeelden, als of de *Batavieren* Reuzen geweest waren, bij veelen ingang en geloof gevonden, en zij, die dat denkbeeld wilden voortplanten, bedienden zig van bewijzen, daar toe ontleend, van hunne gebouwen, grafsteden en van alles wat slegts groot, grof en sterk was; dan hadden men alleenlijk de natuur te raad genomen, en hunne onyermoei-

de levenswijze, hunnen onophoudelijken arbeid in den krijg, hun gewoon voedsel, en boven al hunne afkeer voor het vermengen met andere Natien, als mede den tijd hunner jaaren, op welken zij zig in het huwelijk begaven, en hunnen afkeer voor de hoerrij en onkuischheid gadegeslagen, dan had men ligt de forsheid en grootte hunner lichaamen kunnen beschouwen, zonder hen, uit verbaazing daar over, tot Reuzen te maaken. Dit bevestigt *Tacitus*, als hij zegt, dat zij zig gemeenlijk geneerden met slegte speizen, wilde appelen, versch wild gedierte, en geronne melk.

Dat zij hunne kinderen onachtzaam opvoedden, en dat zij daardoor uitwieschen, tot zulk eene grootte, dat de Romeinen 'er zig over verwonderden. En wil men beproeven, of deeze reden hadden, om op de eerste beschouwing, voor hen vervaard te zijn; zo vertegenwoordige men zig, een Man van forsche gedaante, hebbende in een heldhaftig voorhoofd, onder dik gehaarde winkbraauwen, en tusschen zwaar kronkelende blinkend goudgeele hairlokken, heldere hemelblauwe oogen (iets zeldsaams in Italië) en onder aan de kin een lange baard, zijnde de bovenlip mede door een forsche knevelbaard gedekt, en stelle dan zulk een hoofd, op dat groove lichaam, waar van de huid door de lucht verhard en bruin geworden was. De goudgeele hairlokken waren bij hen in groote achtig, en een eigen kenmerk, zodanig, dat de Keizer *CALIGULA*, aan de Franken, die hij te *Rome* voor echte Batavieren wilde doen doorgaan, gebod, hunne haren geelkronkelend te maaken. Ook waren zij gewoon het hair niet te doen korten, voor dat zij eene roemruchtige overwinning behaald hadden, waar van wij in *Civilis* een voorbeeld zullen vinden; en uit wiens gewoonte wij ook leeren, dat het hair niet onachtzaam, maar dat de Batavische hairlok, op een bevallige wijze, gedragen werd. De Romeinen zelven vonden naderhand in die wel opgetooide hoofden, zo veel vermaaks, dat zij dezelve als sieraaden deden boetsfeeren. Ja 'er zijn voorbeelden, dat zij dusdanige afbeeldsels, aan de steelen hunner lepels lieten gieten, of uitbeitelen. Zie het geen *Smit* of *Smetius* 'er van zegt, bl. 451.

Wat de kleeding der Batavieren betreft, desaangaande dient

on-

onderscheid gemaakt te worden tusfchen hun huislijk en oorlogsgewaad, tusfchen dat der voornaamften, en minderen, zo wel als tusfchen dat der Mannen en Vrouwen.

Tusfchen de laatstgemelden wordt men geen ander onderscheid gewaar, dan dat de vrouwen ten meesten deele met linden, meestal met purpere banden of ruiten beschilderd, bedekt gingen. Dan de vraag is, van waar zij deeze bekleedfelen hadden, daar zij, volgens de eenpaarigfte berichten, geen koopmanschap met andere Natien dreeven, en ik ook tot heden toe niet heb kunnen nafpooren, dat de kunst van dit linden te vervaardigen onder hen in gebruik was? Mijne gedachten dan voor een beter geevende, zou ik het liefst daar voor houden, dat dit dekel des lichaams, door de Vrouwen gebruikt, eerst in zwang geraakt is, na dat zij tot grootere gemeenschap met de Romeinen gekomen waren. Niettemin, het zij dan met linden of velle gekleed, zo was echter haare gewoonte, het bovendeel van de borst en armen ongedekt te laten.

De Mannen droegen doorgaansch een *Kasjak*, of zo als *Tacitus* het noemt een *Sagum*, dat op dezelfde wijze gemaakt was, als de ledere wapenrokken der Romeinen. Dit *Kasjak* floot zeer naauw om het lichaam, en wel zo eng, dat men door het zelve alle de gewrichten kon zien. Het *Kasjak* had een nederhangende slip, die rondsom de heupen, tot aan de knien nederwaards hing, bedekkende de fchaamdeelen en de deijen, dragende onder de *Sagum* geene andere klederen of linde. Het onderscheid, tusfchen de meer en min vermogenden bestond hier in, dat de laatsten in het draagen van *Kasjakken*, van beestenvellen gemaakt, zeer onachtzaam waren, zijnde de anderen daarop zeer keurig, 'er hun pronk daar in stellende, dat dezelve door ingewerkte velletjes van andere dieren, verciert waren, waar toe door hun gebruikt werden, de vellen van Zeehonden, en andere aldaar te land gevonden wordende jachtdieren, als *Harten*, *Vossen*, *Wolven* en *Dasen*.

Dan men stel zig, volgens de onderscheidene gemaakte afbeeldingen, daar van een of meer Batavieren voor, omhangen met de huid van een Os, Koe, Hart of ander beest, waar van het vel des kops met hoornen en al, hun ten muts verstrekte, en

de huid bij gebrek van haak of doorn, met de voorste pooten dooreengeftrengeld of toegeknoopt, op de borst hangende, voorts ter voltooiing van dien opfchik, de ftaart achter aan fleepende, en zeg mij of zodanige eene opfchik niet veel eer een gehoornd Monfter, dan een mensch vertoont. Wij zullen, ter beftrijding van dergelijke afgebeelde monfters, niet zeggen, dat de Romeinen, van deeze fchrikbaarende kleding, geene meldingmaaken, maar het den Lezer beoordeelen laaten, of een volk dusdanig toegesteld, vlug en vaardig ten oorlog zijn kon? Schoon ik gaarne beken, dat men deeze kleeding niet geheel en al verwerpen kan, wanneer men hunne Helmetten of hoofddekzels waar van zij zig in plaats van ijzeren bedienden, befchouwd, met welke gevleugelde *Helmet*, *Civilis* en andere Helden afgebeeld worden. Het is ook niet zonder reden te geloven, dat de *Bata-vieren*, in naarvolging der *Scijten* en oude Grieken, zig van de vellen der dierenhoofden bediend, en dezelve in den ftrijd, voor hoofddekzels gebruikt hebben. Dat ons te meer hier in bevestigd is, dat men leest, dat de *Cimbren* en *Duitschers* hunne helmen met vreeslijke opgefpaakte dierenmullen bekleed hadden, als *Wolven*, *Vofen*, *Wilde Zwijnen*, *Beeren*, *Rammen*, *Ofen*, *Zeehonden*, deezen van hunnen eigen landaart zijnde, is het niet meer dan waarfchijnlijk, dat zij van de koppen derzelven, en bijzonder van die van *Ofen* en *Rammen*, ieder naar zijne zin-nelijkheid, gebruik zullen gemaakt hebben. Doch hoe waarfchijnlijk dit zij, zo onwaarfchijnlijk is het echter, dat de *Bata-vieren* zig zo met een geheele huid, zouden omhangen hebben. *Cafar* zegt: *hunne kleeding was dikwerf zo klein, dat een groot gedeelte van hunne lichaamen naakt en bloot bleeven; en op een andere plaats, hunne klederen waren vellen en kleine omhangzelen van vachten, der Schapen en Geiten.* Dus eene kleeding van de aller-erfte volkeren. *Gen. III: vf. 21.* En dat zij die kunst weetende, om die vellen dun en lenig te maken, blijkt, daar dezelve gelijk reeds gezegd is, zo eng om haar lichaam flooten, dat de gewrichten daar door kenbaar waren; en daarenboven kunstig met invlegfels van andere te vercierden, dat met geen mogelijkheid aan ruwe onbearbeiden osfenhuiden te doen was. Schoon men hier bij in aanmerking moet

nee:

J. Bays, inv. et delin.

Rein^o Vinkles, sculp. 1786.

KLEDING EN WAPENRUSTING DER BATAVIËREN.

neemen, dat deeze enge of nettere kleeding volgens *Tacitus*, eigen was aan de meerderen, en gevolgelijk moet die der minderen ruimer, of losser om 't lijf gehangen hebben. Dat hier in onder hen eenige orde plaats had, blijkt nog klaarder, aangezien hunne Priesters, of Druiden, met veelverwige klederen gekleed waren. Ook bedienden zij zig, ten oorlog optrekkende, van een ruimer soort van kolders, zo dat echter doorgaansch de schouders, de hals, borst, armen en beenen bloot bleeven, dat hun noodzaaklijk dacht, om ze tegen lucht en weder meer gehard te doen zijn.

Hunne wapenrusting bestond voornaamlijk in een Schild, een Pfriem, en eene Zwaardagge, zijnde zulks doorgaansch het Huwelijksgoed, dat de Bruid aanbragt. Hunne Schilden waren meestal van teenen gevlochten, vervolgens met koehuiden overtoogen, en met allerlei verwen beschilderd; welk soort van teenen schilden, meest alle andere volken, behalven de Romeinen hadden. Want *Ammianus Marcellinus* zegt: zij dekten zig met schilden van teenen, vast in een gevlochten, en met digte ruwe vellen bekleed. Deeze schilden hadden doorgaansch die hoogte, dat zij 'er opkonden rusten, welke hoogte des te noodzaaklijker was, om dat zij gewoon waren, ten einde aan hun gewoon krijgsgeschreeuw, een sterker geluid te geeven, met den mond daarop te leggen. Dat het hunne gewoonte was, groote schilden te hebben, blijkt uit het verhaal van den hulp, die zij *Caesar* toebagten, waarin de overwinning aan de groote schilden, die zij in tegenoverstelling van de Britten hadden, wordt toegeschreeven. Dan de hoegrootheid der zelve te bepaalen, is niet mogelijk, aangezien dezelve verschillende, en geschikt waren naar de kloekheid hunner gestalte. Een groot schild had bij de Romeinen volgens *Polijbius*, „de breedte over den bult of holte gemeeten, van twee en een half voet, en de lengte van vier voeten.” *Lucius* tekent aan, dat zij met hun hoofd op den boord van het schild stonden te slaapen, waar uit als wij de afbeelding, daar van met oplettendheid gadeslaan, blijkt, dat zij de gewoonte moeten gehad hebben, dezelve van die hoogte te maaken, dat ze op den grond gezet, zig tot de hoogte der Elleboogen, of een weinig daar-

boven hebben uitgestrekt. Hier bij nu de forsfe gedaante der Batavieren in aanmerking neemende, zal men zig bij de beschouwing van de verschillende afbeeldingen daar van niet verwonderen, zo als ik menigmaal gezien heb, van hun, aan welken ik dezelve vertoonde. Met zodanig *Schild* en *Pfriem* (*Framea*) (dat volgens TACITUS, was, „ een halve spiesse, hebbende op „ het einde een kort smal ijzer, en zijnde van zodanige scherp- „ te en dienst in den oorlog, dat zij met dat geweer, al naar „ de gelegenheid het vereischte, van verre en van nabij „ wisten te vechten. Ja zegt hij verder de Ruiters ver- „ genoeg en haar, wanneer zij alleenlijk een zodanig Schild „ en *Pfriem* hebben,) waren de Batavieren, het zij te voet „ of te paard gewapend.” Soms tijds echter waren zij ook nog voorzien van een soort van *Zwaarddaggen*, (*Gladii*) die zeer veel overeenkomst hadden met dat soort van pooken, dat nog in de XVde Eeuw in gebruik was. In deeze hunne kleeding en Wapenrusting, vindt men de Batavieren zeer fraai afgebeeld, op de groote plaat, in van LOONS *Aloude Historie*.

Vóór hunnen omgang met de *Romeinen*, schijnen zij geen denkbeeld van bemaarde Steden gehad te hebben, zij bouwden houten hutten, op eenigen afstand van elkander, ieder daar de plaats hem best behaagde. Zijnde zulk een huis van een ruim veld voorzien; geen de minste bouworde was bij hen bekend (zie TACITUS in de *Zeden der Germaanen*, cap. XVI. in vergelyk daar mede, het geen wij van de tweede tekening van de *BOURG* gezegd hebben). Deeze hutten of huizen, waren doorgaansch van stroodaken voorzien, en stonden op zekere hoogten, naderhand *Vliebergen*, *Terpen* of *Torpen* genaamd, om voor de overstrooming des waters veilig te zijn. De eenigste sieraad, die 'er aan was, was dat dezelve van binnen met eenige blinkende aarde bestreken waren.

Wat hunne geartheid aanbelangt; doorgaansch vindt men dezelve omschreeven, als geheel afkeerig van onmenschlijke wreedheid, en wraakzugt, doch moedig en ijverig in de verdediging hunner vrijheid en algemeene welvaart, en gastvrij, openhartig, kuisch, eerlijk en getrouw aan hunne verbonden. Het deugdzaame van hun Karakter vóór dat zij,
 door

door de Romeinen verbasterd waren, omschrijft Tacitus met deeze korte woorden, als hij zegt: dat bij hun de goede zeaen van meerder kracht zijn, dan elders de goede wetten. Onder het Godsdienstig aankweeken van het natuurlijk en ingeschapen denkbeeld, van een eeuwig onbegrijpelijk Opperwezen, dat door geen aardfch vernuft te bevatten is, namen zij alle de pligten der menschlijkheid in acht, beledigende niemant, dan die hen beledigde; en schoon een ingeschapen heldenmoed hen ten oorloge deed neijgen, onderzochten zij altoos, voor den aanvang des strijds, of dezelve, rechtvaardig of onrechtvaardig was. Nimmer zag men hen landen in bezit nemen, dan die hen door het recht der Natuur, als eerste bezitters daar van toekwamen, uit welke grondbeginselen de vermaarde HUGO GROTIUS, de *Vrijheid onzer Republiek* heeft afgeleid; dan het geene hier bij onze bijzondere opmerking verdient, is, dat men geene voorbeelden onder hun vind, dat zij ooit meer begeerd hebben, dan in de rechtmatige bezitting hunner landpaalen te blijven; ja zelfs verkoozen zij, in de alervoordeeligste gelegenheden, om over andere volken te kunnen heerschen, een getrouw Bondgenootschap boven de Opperheerschappij, en dit (uitgenomen de bezitneeming van de Indiën) is ook altoos, tot op heden, het doelwit onzer Republiek geweest. De voorbeelden daar van in onze Staats-Regearing, zijn te menigvuldig, en zullen ons bij veele omstandigheden van zelve te vooren komen. Dat dit onder de *Batavieren* plaats had, ziet men in het gedrag van *Civilis*, want toen, die de *Tiersche, Frankische, Langresche, Drentische*, en andere Volken onder zig gebragt had, overheerschte hij hen niet; maar liet alle die volken, onder hunne eigene Oversten en vastgestelde Regearing, haakende naar geen meer invloed op hen, dan om hun getrouwe Bongenoot en Beschermmer te zijn. Hij of de zijnen wel verre van zig, door hunne eigene magt eenig gezach aantemaatigen, vonden alleenlijk hun doel in den bijstand, die zij hun verleenden. De *Romeinen* zelfs waren hier van zo wel overtuigd, dat zij de *Batavieren*, hunne vrienden en Bondgenooten noemden. Bij alle hunne veldslagen, en de daar bij behaalde overwinningen,

ont

ontmoet men nimmer *Batavier*, verhit op roof of buit; nimmer ziet men hen bezoedeld met het bloed hunner vijanden, geplengd na de overwinning, uit een afschuwelijke of spoorlooze zucht tot moorden, schoon zij met leeuwenmoed, in den strijd alles nedervelden. Geen *Batavier* begeerde meer, dan zijn rechtmatig deel van den bekomenen buit. De grootste schande onder hen, was het breeken van het eens gegeven woord, ook zelfs aan de overwonnenen: dit te doen ontstak *Civilis*, na de overgave van *Vetera* (Zanten,) in toorn, tegen zijnen Bondgenoot *Clasficus*, die de Romeinen tegen den gedaanen Eed ombragt. Ja zelfs wanneer een van hun zijne vrijheid, in het spel verlooren had, gingen zij liever in slavernij, dan oneerlijk vrij te blijven. De *Kuisheid*, was een hunner grootste deugden, eene vrouw, die het huwelijk schond, dat bijna nooit onder hen gebeurde, of eene maagd, die zig in eene oneerlijke verkeering te buiten gegaan had, moest ter haarer schande met afgesnedenen hairen gaan; waar aan de Mannen en Jongelingen mede bloot stonden; en aan deezē was het ook niet geoorloofd, zig, vóór een bepaald getal van jaaren bereikt te hebben, in den Echt te begeeven. De Gastvrijheid was onder hen een algemeene en eerste wet, en de dankbaarheid voor genotene weldaaden de tweede. De zucht voor eene Edele Vrijheid was hunne heerschende drift. De begeerte naar goud en schatten, vond bij hen geen plaats, en hier door was alle woeker en gierigheid onder hen onbekend. Hunne hoofdgebreken bestonden in liefhebbers te zijn van het spel en van een stevigen drank. Tegen de huiarts, de blohartigen, de ongetrouwigheid en ongodsdienstigheid, waren straffen onder hen uitgedacht, naar evenredigheid der misdaden.

Wat aanbelangt hunne spijs en drank, weinig bekommerden de Batavische Mannen zig, met het huisbestuur of den Landbouw. Al de zorg daarvoor rustte op de Vrouwen en oude Mannen, die onbekwaam waren het oorlog te volgen. Dus was hunne spijs ook zeer eenvoudig, bestaande meest in wilde Appelen, Melk, Boter en Kaas, en zomtjids eenig wild of tam Vee; ook kookten zij pappen van wilde Haver en Garst. Hunne drank bestond uit een afkookfel van Garst, of andere

Graa:

Graanen, dat in den smaak veel naar wijn zweemde. De LANGE in zijne *Verhandeling* over de *Batavieren*, meent dat het veel overeenkomst had met de *Moutwijn*.

Reeds hebben wij gezegd dat de jongelingen, niet voor tot een bepaald getal van jaaren gekomen te zijn, zig in den Echt mogten begeeven; zelden, of liever nooit, gebeurde zulks onder de twintig, en op hoe meerder jaaren zij dit deden, des te meerder werden zij geacht. Als 'er een huwelijk moest voltrokken worden, zocht men een paar van gelijke groote en ouderdom, en als dan geschiedde de voltrekking in het bijzijn der wederzijdſche Bloedmagen, die het Huwelijksgoed van den Bruidegom aan de Bruid bragten, bestaande het zelve in geene ſchatten, of ſieraadjen, maar in een *Koppel Oſen*, een *getoomd Paard*, een *Zwaarddagge*, *Schild en Pfriem*. Het geen de Bruid aanbragt, had zelden veel te beduiden, het voornaamſte, dat bij den ontvangst deezer gifte van haar gevorderd werd, was, dat zij beloofde, den man, haar toegeschikt, in vrede en oorlog te zullen verzellen; getrouwlijk met hem, lief en leed te zullen dragen, en dat zij als een goede moeder haare eigene kinderen zoogen en voeden zou, waar voor aan haar zo wel als aan den Man, alle de goederen, die zij hadden of krijgen mogten in eigendom behoorden.

Met zo weinig omſtandigheids hun huwelijk vergezeld was, zo eenvoudig waren zij ook in het begraven hunner dooden. Alleenlijk zag men het Lijk van een' Man, die zig in de oorlog vermaard gemaakt had, met paard, en wapenen op een hoogen houtſtapel verbranden. Voor de Vrouwen, werd het treuren, en voor de mannen het aandenken eens overledenen loflijk gehouden. Hun getreur was kort, en de ſmerte werd langzaam geheeld.

Dit hadden zij echter met alle Volken, bij welke het licht des Euangeliums nog niet opgegaan was, gemeen, dat zij verſlaafd aan den dienst der Afgoden waren, de *Zon*, de *Maan* en het *Vuur*, waren de voornaamſten, die zij eerden; verder *Merkurius*, onder den naam van *Wodan*, *Herkules*, onder den naam van *Magufanes*, de Godinne *Nehalena* en meer anderen, doch die zij waarſchijnlijk eerst naderhand van de *Romeinen* heb-

hebben leeren kennen. Gelijk deeze hun ook geleerd hebben, het bouwen van Tempels en Altaaren. En men heeft reden te vermoeden, dat zij hierin door gemelde Romeinen, meer bedorven dan verbeterd zijn geworden; want van ouds hielden zij het voor onbetamelijk, de onstervelijke Godheid door eene menschlijke gedaante aftebeelden, of binnen muuren en wanden te besluiten. Hunne geweyde Boschen, dienden hun tot plaatsen, alwaar zij hunnen Godsdienst oefenden, en daarin offerden zij hunne Dieren, en ook wel Menschen, welke offerdienst, door hunne Priesters verricht werd. De Bijgelovigheid, die hun sterk beheerschte, was ook oorzaak, dat die offeraars veel gezach over hen hadden. Behalven deezen hadden zij een soort van Waarzegsters of zogenaamd *Wittewijven*, welken zij in gewigtige gevallen raadpleegden, en uit de historie van den onder hun vermaarden VELLEDA, is te zien, hoe veel geloofs zij aan derzelve uitspraak gaven, welke voorspellingen zij uit de vlugt der Vogelen, en het gebriesch der Paarden opmaakten. De Wichelarij, het Lot werpen, en meer andere zaaken geeven dit alles ten overvloed te kennen. De bezigheid der *Barden* of Zangers onder hen, is reeds op het Art. *Barden* gemeld. Ook waren zij niet vrij van oeffeningen, die voor een Christen ongeoorloofd zijn. Schoon onkunding in de toerichting der *Romeinsche* Schouwspelen, was echter onder hen een zogenaamd vermaak in gebruik; daarin bestaande, dat eenige Jongelingen, naakt, tuschen zwaarden en speeren sprongen, en hij die met de grootste behendigheid en het minst beschadigd zijnde, zig daaruit wist te redden, genoot den roem, dat hij de aanschouwers het meest vermaakt had.

Laat ons overgaan tot de wijze waarop de Batavieren gewoon waren, de bestuuring van hun gemeenebest in te richten. In hunne Vergaderingen werden de voornaamsten, zo wel met betrekking tot de Jaaren, edelheid, oorlogsroem als welsprekendheid gehoord, doch meer om raad te geeven, dan om te gebieden. In gemelde Vergaderingen verscheenen die achtbaare mannen gewapend, en namen plaats, zonder onderscheid van rang of ouderdom. Gezeeten zijnde
werd

werd 'er beraadslaagd over Vrede of Oorlog, over het verkiezen van eenen Veldoversten (Heirvoerder) over doodstraffen en andere zaaken het Gemeenebest betreffende.

Ider was bevoegd in zodanige Vergadering voortedragen, wat hij ten nutte van 't algemeen goeddacht, en waarop met meerderheid van stemmen, een besluit genomen werd. Een voorbeeld daarvan vind men in de voorstelling van *Claudius Civilis*, wegens den aanvang van den Oorlog tegen de *Romeinen*, naar welk besluit, de voornaamsten van het Volk de dappersten van 't gemeen verzamelden. (*Tacitus* Hist. B. 4. Cap. 14.) wordende door het gemeen aldaar bedoeld, die ingezetenen, aan welken bij de Vergadering de wapenen toebetrouwd waren, en die als leden van 't Gemeenebest, stem hadden, om den Oorlog wettig of onwettig te verklaren. Uit zodanige vergadering werden geweerd, zij, die zig lafhartig in den oorlog gedraagen hadden; ook die, welken hun schild in den strijd, hadden achtergelaten, want de zodanigen hielden zij voor verraders van het Gemeenebest, als hebbende zig aan den vijand bloedgesteld. De verkiezing van een Veldoversten of Hertog, geschiedde of voor één jaar, of voor den bepaalden veldtocht: en de reden daarvan wordt ons door *CAEZAR* gemeld, als hij zegt: „ dat de *Batavieren* en *Duitschen* voor reden gaven, dat zulks geschiedde, ten einde „ dat zij, door het lang bezit der gebiedende magt, niet zouden verlokten worden, en den last van den Oorlog in die „ van den Landbouw veranderen; dat zij geen groote landstreek zouden begeeren, en dat de magtige de zwakken „ niet uit het bewind zouden stooten, dat zij niet zorgelijk zouden bouwen, tegen koude of hitte, en dat geene begeerte „ naar Geld onder hen zou ontstaan, waardoor Partijchap „ twisten en oneenigheden konden veroorzaakt worden; bovenal om het volk vergenoegd te doen blijven, ziende dat „ hunne goederen, met die der magtigsten gelijk gesteld werden.” Op het Art. van *ARMINIUS*. der *Cheruschen* Veldheer hebben wij gezien, hoe onaangenaam het voor 't Volk was, toen hij het Veldheerschap, om zijne gedaane diensten, voor zijn leven behouden wilde.

Dan

Dan laat ons voortgaan, en zien waarin de magt van zulk een' Veldheer bestond. In 's Lands algemeene Vergadering, had hij de magt niet van te gebieden, maar wel van ten besten te raden. Zijn magt of Opperbevel in het voeren van den Oorlog was mede bepaald, waarvan *Caesar* getuigt, dat zijn gebied zodanig was, dat het volk over hem geen minder magt had, dan hij over het volk. (Versta hier door het Volk de ingezetenen, waarvan wij boven gesproken hebben). Op deeze magts bepaling acht geevende, ziet men ligtlijk hoe oneigen het is, gelijk wij meermaals aangemerkt hebben, aan die Hertogen of Veldoversten, den naam van *Koningen* te geeven. Wij herhaalen hier het geen wij elders gezegd hebben, hoe *CIVILIS* zig zelve tegen de magt der *Koningen* van het Oosten verzet heeft.

Bij de gewoone groote jaarlijkse Volksvergadering, werd uit ieder district of Landsverdeeling, een, als voornaamste, gekoozen, welke door *TACITUS*, *Prins* genoemd wordt, mogelijk om dat in de latijnsche taal geen ander woord was, dat zijne waardigheid kon uitdrukken, en om dat de duitsehe Eernaam, (*Adel*) van den eersten of voornaamsten, en de honderd medgezellen, geen onderscheid aanduidde. Zulke Eersten werden verkooren, het zij uit hoofde van hunne eigene bekwaamheid of dapperheid, of om dat hunne Ouders of Voorouders, in deugd of dapperheid uitgemunt hadden. Aan zulke verkoozenen, werden anderen, in zekere getalle, en wel tot honderd toe, bejaarde en wakkere Mannen toegevoegd, om de gemeene zaak te bevorderen, en op voorgemelde vergaderingen de twistzaaken te beslifen. *Caesar* gaat verder en noemt die alle *Prinzen*; doch *Tacitus* spreekt van hun als een minder rang bekleedende, en noemt ze *Comites* (*Raaden*), die in de Rechtzaaken de vonnissen weezen, welken door de Eersten uitgevoerd moesten worden.

Deeze vonnissen moesten natuurlijk volgens de wetten worden uitgewezen. Het algemeen gevoelen is, zo verre men *TACITUS* volgt, dat de *Batavieren*, geene anderen dan natuurlijke wetten hadden, benevens die, welken door de gewoonte tot wetten geworden waren, en bij hen aangenomen en onge-

ge-

geschonden bewaard werden. Wij hebben uit deezen voortreffelijken Schrijver reeds aangemerkt, dat bij hen de goede Zeden van meer vermogen waren, dan elders de wetten. Anderen hebben, om dit te bevestigen, daar bij gevoegd, dat zij, noch mans noch vrouwen, leezen of schrijven konden; dat zij nooit Testamenten maakten, maar hunne goederen aan den naasten erfgenaam overlieten; diensvolgens, zegt men, hebben onder hen geene geschreevene wetten kunnen zijn, dewijl niemand dezelve kon opschrijven, en zo ze al geschreeven geweest waren, ze door niemand hadden kunnen geleezen worden. Maar als men daar tegenoverstelt het geen de kundige Heer en Mr. VAN DE SPIEGEL, in zijne verhandeling over de *Vaderlandsche Rechten*, desaangaande heeft aangetekent, dan verliest deeze stelling veel van derzelve kracht: Zijn Ed zegt:

„ Het is niet wel te bepaalen, of de wetten en gewoonte der
 „ Germanen, en die van hunne afstammelingen de Batavie-
 „ ren, in geschrift zijn gebracht geweest, dan of dezelve alleen
 „ door overleveringen zijn voortgeplant: de meeste Schrij-
 „ vers hellen tot de laatste stelling over, welke ik nogthans
 „ zo sterk niet zou durven verdedigen, vermits het mij voor-
 „ komt, dat dezelve niet als op loutere gissingen steunt, voor-
 „ namelijk opgemaakt uit twee kwaalijk verstaane plaatzen bij
 „ TACITUS, *de Moribus Germ. C. 19* de eerste is, *loc cit. vi-*
 „ *ros in Germania pariter ac feminas literarum secreta ignorasse*; de
 „ Heer HOOFT zet deeze woorden over, dat aan mannen en
 „ vrouwen *het geheim der letteren* onbekend was, waaruit men
 „ opmaakt, dat de Germanen geene Letters hadden, om hun-
 „ ne gedachten in geschrift uittedrukken; doch Tacitus spreekt
 „ hier niet van de Schrijfkunst, maar van de ongeschonde
 „ heiligheid en kuischheid der Huwelijken, welke bij de Ger-
 „ manen, door geene verleidingen bedorven worden, gelijk bij
 „ de Romeinen, en daarom laat hij 'er op volgen, dat noch
 „ mans, noch vrouwen kennis hadden aan de kunstgreepen
 „ van *brieven* of *minnebrieven* te schrijven.

„ De tweede plaats, waaruit men afneemt, dat de Germa-
 „ nen geen geschreeven wetten gehad hebben is, daar Tacitus
 „ zegt: *apud Germanos plus valere bonos mores, quam alibi bonas le-*

„ ges, doch hier betekenen *boni mores* (goede Zede) niet goe-
 „ de Costume of ongeschreeve wetten, maar *den goeden in-*
 „ *borst* van het volk, gelijk door *bonæ leges* (goede wetten)
 „ beoogd wordt, op een bijzondere Romeinsche wet, wegens
 „ de Huwelijken en het getal der Kinderen, waarover Ta-
 „ citus op de aangehaalde plaats handelde: *Vide HEINECCIUS*
 „ *ad legem Jul. & Pap. L. 1. Cap. 2. p. 25.*”

„ Zij (zegt zijn Ed. verder) welke de Germanen de schrijf-
 „ kunst betwisten. geeven ook voor, dat Karel de Groote de
 „ eerste geweest zij, die het Duitsch geschreeven heeft, doch
 „ ik hebbe zulks bij geen oude Schrijvers gevonden, het
 „ schijnt wel, dat Karel de Groote een Duitsche Spraakkonst
 „ heeft opgesteld, of doen opstellen; het blijkt ook uit oude
 „ handschriften van dien tijd. dat men het Duitsch toen schreef
 „ met Latijnsche Letters, maar hier uit is niet te besluiten,
 „ dat men te vooren in 't geheel geene Letters gehad hebbe.”

Doch te stellen, dat de Germaanen of Batavieren, waar van
 wij bijzonderlijk spreken, naderhand, door hun gestadig ver-
 keeren met de Romeinen, kundigheid van leezen en schrij-
 ven gekregen hebben, zo als zijn Ed. verder zegt, beslist
 hier het verschil niet: dit ontkennen noch kunnen de voor-
 ge niet ontkennen; zal men deeze hunne gedachten ontnemen,
 dan moet bewezen worden, dat zij voor hun verkeeren met
 de Romeinen, deeze zo nuttige kunsten verstaan hebben.
 want *Tacitus* doet ons in het leven van *Agricola* zien, dat
 het voor de Romeinen zelfs noodzaaklijk was, deeze vol-
 ken, in het leezen en schrijven te doen onderwijzen, wilden
 zij aan dezelve hunne geheime bevelen afzenden. De ge-
 dachten van den Heer van *der Spiegel*, zijn echter niet geheel
 zonder grond; want alleenlijk gesteld, dat deeze beide kuns-
 ten, niet algemeen waren, de *Barden* echter hebben dezelve
 moeten verstaan, want het van niemand word tegengesproo-
 ken, dat die hunne zangen, waarin de daaden der Helden
 werden opgezongen, in schrift gesteld waren; ten minsten men
 zegt, dat ze lange Jaaren, in 't Klooster te Egmond, zijn
 bewaard geweest. En daar het bekend is, dat het bij de Ou-
 de volken doorgaansch een gebruik was, ook de Wetten in
 ver-

verzen te brengen, die cantilenæ of gezangen genoemd werden, zo zouden wij met zijn Ed. vrijlijk durven stellen, dat zij ook hunne Wetten in geschrift gehad hebben; en het komt ons ook niet vreemd voor, dat zij de *Barden*, dezelve somtijds hebben doen voorzingen.

Tot dus verre ons met de beschouwing der BATAVIËREN, bezig gehouden hebbende, gaan wij over ter naarspooring hunner Krijgsverrichtingen. JULIUS CAEZAR, die in het 45ste jaar, voor onze gewoone tijdrekening, allereerst de Romeinen en derzelver wapenen hier te Lande gebragt had, maakte daarmede eenige Overwinningen, en bragt, weinige jaaren daarna, de *Helyetiers* of *Zwitfers* tot onderwerping; welke overwinningen de *Gallen* deden besluiten, hem om bescherming te smeeken, tegen de *Germanen*, die, onder aanvoering van *Ariovistus*, met 120,000 man, over den *Rhijn*, in Gallien gekomen waren. CAEZAR, die niets dan de uitbreiding van de magt der Romeinen beoogde, verzuimde niet, hun hulp te verleenen, trekkende kort na de gedaane belofte, tegen de *Germanen* te veld, en noodzaakte *Ariovistus*, met het grootste deel over den *Rhijn* te rug te keeren. De *Belgen*, die het noordergedeelte van Gallien bewoonden, vreesden, dat deeze groote voorspoed, nadeelig voor hunne vrijheid zou zijn, en maakten derhalven onderlinge bondgenootschappen, om zig te verdedigen. Alle de *Gallen* spanden hier toe met vereende krachten zaamen, vermits zij zo min van de Romeinen, als van de *Germanen* overheerscht wilden zijn. De *Belgen* dan de wapenen ter hand genomen hebbende, vielen eerst op de *Remiërs* aan, en deezen zig met hun niet willende vereenigen, werden door *Caesar* ondersteund, en de *Belgen* genoodzaakt hen in rust te laten. De *Bellovaren*, *Suisonen* en *Ambronen*, werden door hem overwonnen. De *Nerviers*, de *Aduatien*, de *Morinen* en *Menapiers*, moesten in vervolg van tijd mede bukken. De *Eburonen*, die zig diep in Gallien hadden gedrongen, werden niet minder te rug gedreeven. Dan, alle deeze en meer andere overwinningen door *Caesar*, op die dappere Volken behaald, zouden hem weinig geholpen hebben, ware hij niet in 't vervolg door de BATAVIËREN kracht

daadig ondersteund geworden. Vooraf zal het noodig zijn te zien, wat aanleiding gegeven heeft, tot het *Verbond der Batavieren* met de *Romeinen*. Gallien was, na de overmeestering, door de *Romeinen*, in een Wingewest veranderd, en had den naam van *Provence* gekreegen; welke naam het Overalphiesch gedeelte nog tegenwoordig draagt. Dat gedeelte des Volks, 't welk niet overwonnen was, stond bekend voor *Bondgenoten der Romeinen*. Na dan de bovengemelde volken overwonnen te hebben, trok *Caesar* op, om de *Tenketeren* en *Uzipeeten*, slag te leveren; en schoon hunne Ruitery in het eerst merkelyke voordeelen op de *Romeinen* behaalde, werden zij echter ten eenemaale verflagen; welke slag men, naar de beste bepaaling, moet stellen geschied te zijn, in dat gedeelte van de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, het welk thans *Maasland* genoemd werd; en dus zo nabij de grenzen der *Batavieren*, dat zij 'er niet onkundig van konden zijn. Het overschot der *Tenketers* en *Uzipeeten*, had met de *Ambriviaten*, de wijk naar de grenzen der *Sikambers* genomen. CAEZAR, deed bij de *Sikambers* de vluchtelingen opeisfchen, dan hij ontving alles, behalven een voldoende antwoord, waarom hij besloot zelf over den Rhijn te trekken, en hen te straffen. Eer hij dit verrichten kon, werd hem van de *Ubien*, om bescherming tegen de *Seuven* verzocht, en, uit hoofde van het verbond, dat hij kort te vooren, met de *Ubien* gemaakt had, was hij tot hunnen bijstand verplicht; dat hem te meer tot den togt over den Rhijn aanfpoorde, was, om de *Germanen*, die zo ligt in *Gallien* vielen, voor hun eigen Land bezorgd te doen zijn.

Staande dat *Caesar* met de togt tegen de *Sikambers* bezig was, ontving hij verscheidene gezantschappen, die zijne vrede en vriendschap begeerden, met belofte van hem Pandslieden te zullen zenden. Men houd staande, dat onder deeze Gezanten, ook die der *Batavieren* geweest zijn, waartoe zij zo wel als anderen zig verplicht vonden, ziende dat het veiliger was, een' overwinnaar, wien men niet in staat was, het hoofd te bieden, uit eigene begeerte de vrede voor te stellen, dan dezelve van hem op voorwaarden te moeten ontvangen. KATERNVALD, een voornaam man onder de *Batavieren*, was volgens,

gens, de oudste Cronijken, de oorzaak van het Verbond dat tusschen de *Batavieren* en de *Romeinen* geslooten werd, bij welk verbond de eerstgemelden beloofden, „ van hunnen kant, „ de *Romeinen* met gewapende manschap ten dienst te staan. „ De *Romeinen*, van hunne kant, beloofden, de *Batavieren* als „ vrienden en broeders van hun aantemerkten; dat zij als andere Germaansche Volken, geene schatting zouden betaalen, „ maar vrij zijn.” 'Er is groote reden om te vermoeden, dat ook de *Caninefaten*, de *Marezaaten*, en mogelijk ook de *Matia-*ken, als nabuuren van de *Batavieren*, in dit verbond begreepen geweest zijn.

Ingevolge dan van het zelve, deden de *Batavieren* terstond eenige hunner voornaamste krijgsbenden, in 't Leger van *Cæsar* overgaan, dat voor hen min bezwaarlijk was, dan wel voor andere Volken, aangezien de *Germaanen* de gewoonte hadden, zig, in vrede zijnde, in dienst van anderen te begeeven. Aan hunnen bijstand was het dat *Cæsar* zijne overwinning op de *Britten*, tot wier Eiland zij mede over zee gegaan waren grootlijks te danken had. De *Eubronen*, *Eduen* *Avernen*, onder *Ambiorix* en *Vercingitorox*, naderhand tegen de *Romeinen* opgestaan zijnde, werden door toedoen van de *Batavische Ruit-*terbenden tot reden en rust gebracht. *Cæsar* hunne krachten nu meer dan eens beproefd hebbende, voerde de *Batavieren* met zig naar *Spanje*, ter stilling van den Burgerkrijg door *Pompejus* verwekt. Hunne dapperheid, en vooral hunne beroemde vaardigheid in het doorwaaden der Rivieren, waren voornaamlijk oorzaak, dat gansch *Spanje*, zig aan de *Romeinen* moest onderwerpen. *Pompejus* zijne magt ontkomen zijnde, trok met zijn Leger naar Griekenland, alwaar hij door *Cæsar*, verzeld van de *Batavische* hulpbenden, gevolgd werd. *Cæsar* zelf, roemt den dienst, die hij in dien togt van de stad *Durazzo* in *Albinia* genooten heeft; en men dient de bekwaamheid van den meer gemelden Held zelve te bezitten, om naar vereisch van zaaken, den moed, dapperheid en gezwindheid der *Batavische* Helden, betoond in de *Pharzallische Velden*, te verhaalen; hij zegt, dat hun voetvolk de Ruitrij van *Pompejus* in vaardigheid overtrof; waar van het gevolg was, dat zijn

Leger ten eenemaal geslagen, de wijk naar Egijpte moest nemen, alwaar *Pompejus* den dood ten gemoete liep, wordende aldaar op bevel van *Ptolomeus* omgebragt. *Cæsar*, die met zijn Leger hem tot in Egijpte gevolgd was, vond een hevigen tegenstand bij hen die *Pompejus* omgebragt hadden; doch zijne Batavische zwemmers reddeden hem, met allereerst, den stroom die hem stuitte, overtezwemmen, waar door zij hem den weg baanden, tot de verovering van geheel Egijpte en Alexandrien.

De Batavieren dus menigmaal beproefd, en altoos dapper en getrouw bevonden zijnde, werden naderhand, toen *Augustus* den Rijkszetel beklommen had, door deezen tot zijne Lijfwagten gebruikt. Eerst bediende hij zig van hun, tegen *ANTONIUS*, die zig tot zijnen mededinger had opgeworpen, dat men rekent geschied te zijn, dertig jaaren voor Christus geboorte.

De trotschheid der Romeinen bezielde deezen Vorst niet weinig; 't kwam hem onverdraagelijk voor, dat *Germanie*, alwaar de gulde vrijheid hooger dan het leven geschat werd, geen wingewest van *Rome* was. De eer, die *Cæsar* hem gedaan had, met hem voor zijn zoon te erkennen, vorderde in zijn oog deeze daad, als eene erkentenis. *Cæsar* was meer dan eens den Rhijn overgetogen; tweemaal had *Augustus* hem verzeld; dit kon hervat worden. *Klaudius Druzus*, zoon van *Livia Druxilla* (Echtgenoot van *Augustus*) en van *Tiberius Klaudius Nero*, een jongeling, uitsteekend in beleid en dapperheid, werd het bevel van den togt tegen *Germanie* toebetrouwd. Zijne aankomst in het Eiland der Batavieren, alwaar hij als vriend voet aan land zettede, werd bepaald op het tiende jaar voor Christus geboorte. In het zelve heeft hij zig een eeuwigen naam nagelaaten, door het doen graaven van den nieuwen *Tsjel*, bekend bij den naam van *Druzus Graft*. Het oogmerk, dat hij hier mede had, was tweeledig, voor eerst om hem den oorlog tegen de Overrijnsche Germaanen, en de langs de Zuiderzee woonende Friezen, gemaklijker te maaken; en ten tweeden om de krijgsknechten, onder zijn bevel staande, werk te verschaffen, aangezien hij zijn kans op de *Sikambers* en *Uzipeeten* afwachtte. Wat zijne overwinningen en te
op.

onderbrenging van veele Germaansche volken betreft, deezen zullen op het Art DRUSUS gemeld moeten worden. De landing van *Tiberius*, die *Druzus* volgde, om het gebied der Romeinen onder de *Germaanen* uittebreiden, op het *Batavisch Eiland*, maakte hem de overheersching der *Caninefaaten* min moeilijk. Ongelukkiger was voor de Romeinen, de strijd van *Varus* tegen *Arminius*; welke nederlaag oorzaak was, dat men te *Rome*, de *Germaanen* scheen te vreezen; want de ongewapenden werd geboden de stad te ruimen, en de gewapenden, waar onder ook de Lijfwachten, naar hunne eilanden te keeren; doch ten aanzien van de laatstgenoemden, moeten zij zig spoedig bedacht hebben; want kort na den dood van *Augustus*, vindt men, dat zijn opvolger *Tiberius*, het puik der *Germanen*, en daar onder ook de Batavische Lijfwachten, naar *Hongarijen* zond, om den aldaar ontstaan oproer te doen be- daaren.

In het 16de jaar onzer tijdrekening, naderde *Germanicus* het Eiland der *Batavieren*, deed aldaar onder *Antejus*, *Silius* en *Cicina*, een vloot van omtrent duizend schepen gereed maaken, en daarmede ondernam hij, om een eind van den Oorlog te maken, en *Arminius* te verdelgen, den togt naar de Noordzee. Dan ongelukkig viel dit voor veele Batavische Helden uit, want zij aan den Eemstroom genaderd, en al te moedig op hunne zweemkunst zijnde, lieten veele het leven.

Geen minder deel hadden zij aan het verlies, dat *Apronius* leed, toen hij door de Friezen geslagen werd. Hunne getrouwheid, in den post, waarin zij gesteld waren, toonden zij Ao. 41. op eene verbaazende wijze, met de wraak, die zij, als lijfwachten van *Kaligula*, over den aan hem begaanen moord namen; want na de wapenen opgevat te hebben, bragten zij niet alleenlijk veelen van zijne moordenaaren, maar zelfs eenige onschuldige Raadsheeren, die bij hen verdacht waren, om 't leven. Geen mindere trouw en dapperheid betoonden zij aan *Klaudius*, opvolger van *Kaligula*, in deszelfs togt tegen de Britten, Ao. 44. en onder de *Batavieren*, die hem de overwinning hielpen bevechten, vindt men, dat ook de vermaarden *Klaudius Civilis* geweest is. Even manlijk ondersteunden

zij *Korbulo*, tegen de *Kauchers*; ja *Nero* zelf, die zijnen Stiefvader *Klaudius* opvolgde, waren zij even getrouw. Zijne Moeder *Agrippina*, na haaren gemaal door vergif omgebragt te hebben, beval haaren zoon, hun als zijne lijfschutten in waarde te houden. Ook ondervond hij in de overmeestering van het *Eiland Monna*, de groote aangelegenheid van hunnen bijstand; doch *Nero* toonde wel haast, hoe onwaardig hij was, door zulke getrouwe Bondgenooten ondersteund te worden; want na zij den toelag op zijn leven gewroken, en hem ter hunner schande, als wettig vorst beschermd hadden, konden zij echter zijne wreedheid niet ontgaan. *Fontejus Kapito*, door hem als Stedehouder van Neder-Germanie aangesteld, deed *Julius Paulus*, den Broeder van *Civilis*, na hem valschlijk van Mouterij beschuldigd te hebben, ombrengen. *Civilis* zelf, na zo veele blijken van moed en getrouwheid, aan deezen wreede aart betoond te hebben, werd in boeijens geslagen; naar *Rom* gevoerd, en gedurende het leven van *Nero*, ten loon zijner dapperheid, gevangen gehouden (Ao. 68); en staande deeze misbandeling bleeven de *Batavieren* hem niet alleenlijk getrouw, maar hielpen de *Romeinen* den opstand in *Gallie* dempen. Dan deeze verachting was niet krachtig genoeg om *Nero* op den Rijks-troon te doen blijven. *Galba*, was door de krijgsknechten reeds in *Spanje* uitgeroepen, en bij deezen voegden zig ook de *Batavieren*, wien zo wel als aan alle de anderen, het bestuur van *Nero* ondraagelijk geworden was.

Galba hunne geaartheid kennende, ontsloeg den gevangenen *Civilis*, en zond de hulpbenden door hun land, naar *Britanje* te rug; sterk tref hen de gierigheid van *Galba*, die hun het deel des buits op *Vindex* behaald, onthield; zelfs gingen zij (Ao. 96) zo verre, dat zij den eed, in naam van den Romeinschen Raad, volgens gewoonte, weigerden te doen; weigerende daar mede *Galba* als Keizer te erkennen. Deeze in plaats van hen te bevredigen, dankten hen als lijfwachten, af, en zond hen zonder eenige belooning voor alle hunne diensten, naar hunne Eilanden te rug. *Otto*, werd den opvolger van *Galba*, doch aan den Neder-Rhijn was *Vitellius*, staande het leven van *Galba* reeds tot zijn opvolger verklaard, en aan de-

deze verkiezing hecchten ook de *Batavieren* hunne goedkeuring. Hevig was de beroerte, en het oorlog hier door ontstaan. *Vitellius*, door de goedkeuring der *Batavieren*, voor *Otto* en zijnen aanhang niet behoevende te schroomen, vermeerderde alles, wat hem mogelijk was, waar toe de *Batavieren* hem met al hunne magt behulpzaam waren. Verbaazend was de schrik die zij door het overzwemmen van de *Po*, de togtgenooten van *Otto* aanjoegen; ongemeen veel echter leden zij, in het bestormen van *Placentia*, wordende door het ter nederwerpen van Molensteenen, door de belegerden, verplet. In den terugtocht naar *Kremona*, was het, dat *Julius Briganticus*, de zusterszoon van *Civilis*, de zijde van *Vitellius*, dus van zijne landgenooten verliet, en zig met de hulpbende, waar over hij het bevel voerde, aan die van *Otto* voegde.

Het was niet alleen deze, die onvergenoegd op *Valens* hunnen geleider was; want de muiterij werd bijna algemeen: agt *Batavische Regimenten*, die zig van het land der *Lingonen* af, bij hem gevoegd hadden, begonden langs hoe trotscher te worden; op hunne verrichtingen snoevende, zeiden zij, aan de Tenten der Keurbendingen: *wij zijn het, die de veertiendelingen ingetoomd; Nero van Italie beroofd en het gansch geluk des oorlogs in onze handen hebben.* *Valens*, die vreezende was, dat onder deze stoutmoedigheid, verraad of ontrouw, mogt verborgen zijn, trachtte de regimenten, door list van elkander te verwijderen; doch nauwlijks was zijn bevel ten dien einde afgevaardigd, ruchtbaar geworden, of de Keurbenden toonden zig onvergenoegd. Hij die het oproer in deszelfs begin wilde smooren, vond zig in zijn besluit te leur gesteld; had werks genoeg hunne woede te ontwijken, en zo niet de list van *Alfenus Varus* beter gelukt ware, zou het gansch verlopen zijn. Dan het daarop volgende ongelukkig gevecht van *Cecinna*, had de nauwlijks gedempte muiterij bijna wederom ontstoken. Zonder order aftewachten, rukten de benden naar *Cecinna's* heir heen, en besloten met geweld zig tegen den aanhang van *Otto* te verzetten.

In allerijl werd een brug over de *Rivier de Po* geslagen, ter plaatse alwaar in het midden van dien stroom, een Eiland was.

De Legerbenden van *Otto*, wendden alle vlijt aan, om het zelve meester te worden, en de bouwing van de brug te verhinderen; doch de vlugheid der *Batavieren* en *Germaanen*, die zig te water begaven, belette hun zulks. De *Schermers* van *Otto's* leger poogden de *Germaanen* 'er weder af te drijven, dan dit vruchtloos zijnde, had ten gevolge, dat het Leger van *OTTO* den nederlaag kreeg, en *VITELLIUS* in de waardigheid bevestigd werd.

De *Germanen*, die zo veel deel aan deeze overwinning gehad hadden, werden door den Romeinschen Raad, met lof en dankzegging begroet. De twist onder de Keurbenden en *Batavieren*, hand over hand toeneemende, vond *Vitellius* raadzaam, dezelve naar Brittanje te rug te zenden; doch op deezen hertogt werden de oneenigheden langs hoe grooter; zo dat het weinig verschilde, of zij zouden te zaamen handgemeen geworden zijn. *Vitellius* gebod daarop de veertiendelingen alleen naar Brittanje te trekken. De *Batavieren* plaatste hij, om hunne trouw in schijn te beloonen, eerst bij zijn eigen leger, dan hun wantrouwende van iets tegen de Keurbenden te zullen onderneemen, zond hij hen niet lang daarna, naar Germanie.

CIVILIS had de hoon onder *Nero* geleden, wel opgekropt, doch niet vergeeten, zijne wraakzucht was zelfs onder *Vitellius* verlevendigd geworden. Geen gereeder middel scheen voor hem open, dan zig de rampen, die de *Romeinen* door den burger oorlog leden, ten nutte te maaken. Het verbond met hem aangegaan eensklaps te breeken, scheen hem echter een te gevaarlijke stap te zijn; beter dacht het hem de partij van *Vespasiaan*, die in Palastina oorlog voerde, en aldaar tot Keizer uitgeroepen was, te omhelzen, en zelfs werd hij daar toe, door Brieven van vermaarde *Romeinen* aangespoord, ja dit volk werkte, door hun onbestaanbaar gedrag, daar toe mede. *VITELLIUS* gedwongen zijnde, zig tegen *Vespasiaan* te verzetten, had bevolen, de Legioenen door werving van volk onder de *Batavieren* voltallig te maaken, en niets zou hem hier wederstreefd hebben, ware het niet dat de werfers door hunne gierigheid alles verbrod hadden; deezen zig niet vergenoegende met de
jon-

jongelingen tot den krijgsdienst willens of onwillens te noodzaaken, dwongen ook de Ouden en reeds in het veld afgefloofde manfchap, dienst te neemen, en zig naderhand door geld weder vrij te koopen; ja zelfs werden de nog onmondigen van fchoone en rijzige gedaante zijnde, ter pleeging van de onnatuurlijkfte misdaad medegefleept, en dus dreeven zij hunne buitenspoorigheden zo verre, dat de gantsche werving verijdeld werd. Lichtlijk vermoed men dat *Civilis*, wien den zwakken ftaat der Romeinfche Legermagt hier te lande bekend was, zig deeze gelegenheid niet liet ontglippen; hem was beter dan iemand bekend, dat de Keurbenden, toen langs den Oever des Rhijns geleerd, onvoltallig waren; maakende de geheele magt der *Romeinen* nog geen twintig duizend man uit, en boven dien waren dezelfen wijd en zijd verspreid.

Dus ontbrak hem niet meer dan de toefstemming der zijnen; en om deeze te verkrijgen deed hij een Gastmaal aanrichten in een van de geweide Bosfchen der *Batavieren*, alwaar hij bij een had doen noodigen, de aanzienlijkften der Natie, en de wakkerften des Volks. Door den drank en de vrolijkheid verhit zijnde, tast hij de genoodigden op hunne zwakfte zijde aan, dat is met hunnen krijgsroem ten hemel toe te verheffen, en de ondankbaarheid der *Romeinen* met de zwartfte verwen afte maalen, fchikkende zijne redenvoering (zie *C. CIVILIS*) om hun ter rechmatige wraak aantefpooren en een einde van het verbond te maaken. Zij allen hem met goedkeuring aangehoord hebbende, deed hij hen naar 's Lands wijze zweeren. Daarna haalde hij de *CANINEFATEN*, benevens *BRINO* hun Legerhoofd, in zijne belangens over, en zuimden niet, om de agt Batavifche Ruiterbenden, nog in Romens dienst zijnde mede tot den afval te doen nijgen. Gedurende eenigen tijd bleef deeze handelwijze voor de *Romeinen* verborgen, doch de bedrijven van *BRINO* deed hun dezelfen ontwaar worden en kort daarna werd zijn gantsche handel ontdekt.

Zo haast hij zulks gemerkt had, floeg hij van de list tot het geweld over. *Caninefaten*, *Friezen* en *Batavieren* bij een gezameld hebbende, rukt hij daarmede op de *Romeinen* aan, die niet verre van den Rhijnftroom gelegerd waren. Naauwlijks

waren de beide Legers handgemeen geworden, of het Regiment der Tongeren, bragt deszelfs krijgstekenen tot *Civilis* over, en de Romeinen hier door in verwarring geraakt zijnde, werden door Vijanden en Bondgenooten geslagen.

Deeze daad der *Tongeren* was het niet alleen, dat de Romeinen hun nadeel bewerkte: hunne Schepen die tegen *Civilis* afgezonden waren, werden gedeeltelijk door Batavische roeijers bestuurd. Deezen verhinderden eerst, als of het uit onkunde geschiedde, den dienst van het Scheeps en Krijgsvolk; naderhand zig geheel tegen hetzelfde verzettende, wierpen zij de achterstevens tegen den Oever der Germanen, en eindelijk bragten zij om het leven, die geenen, welken anders dan zij begeerden te handelen, waardoor dan de gehele Vloot, uit vier-en-twintig Schepen bestaande, in de magt van *Civilis* kwam, het geen deezen in staat stelde van zijne oogmerken verder te kunnen vervolgen.

De Romeinen gewaarwordende, hoe *Civilis* zig tot hunnen openbaaren vijand verklaard, hun Leger verslagen, hunne schepen veroverd, en alle de hunnen, uit het Batavisch Eiland verjaagd had, gebod den Stedehouder MUTIUS LUPERKUS, met twee Keurbenden, op de Batavieren aantetrekken. Onder die geenen, welken tegen *Civilis* afgezonden werden, bevond zig nog eene vleugel uit *Batavers* bestaande, die nog veinsde hun getrouw te zijn. *CIVILIS*, *LUPERKUS* dus tegen hem ziende optrekken, toog hem ten gemoet, en om de zijnen des te meer aantemoedigen, voerde hij met zig alle de veroverde Legertekens. Zijne Moeder en Zuster, benevens alle de Vrouwen en Kinderen, beval hij, zig achter het Leger te plaatsen, op dat zij als getuigen van den strijd, de dapperen des te meer zouden aanmoedigen, en de blohartigen beschaamen. De slag werd met het gewoon krijgsgesang der Mannen en het geschreeuw der Vrouwen aangevangen, doch naauwlijks begonnen zijnde, wendt de Batavische vleugel het geweer tegen de Romeinen, die daar door genoodzaakt werden de wijk naar *Vetera*, (Zanten) te neemen. De nog agt overige benden der Batavieren, werden door de afgezonden van *Civiles* onderhaald, en bericht van zaaken ontvangen hebbende, zогten zij

twiss

twist met hunnen Overste, *Flakkus*; verlieten hem, en begaven zig op weg naar *Neder-Germanien*. *Flakkus* zag in het eerst hunnen aftogt met onverschillige oogen aan, doch naderhand daarvan berouw krijgende, zond hij brieven af, aan *Gallus*, Bevelhebber, over de eerste Keurbende, die te *Bonna* (Bon) lag; met bevel, de Batavieren aldaar te doen stilstaan; met belofte, dat hij hun op de hielen zou volgen. En zekerlijk zouden zij gevangen geworden zijn, ware dit plan gevolgd, maar *Flakkus* zond daarna bevel, hun te laten voorttrekken.

Deeze digt bij *Bon* genaderd zijnde, deden den vrije doortogt verzoeken: zeggende „ dat zij geen oorlog met de Romeinen zochten, voorwien zij zig hadden afgestreedene; dat zij na hun Vaderland en rust verlangden; wederstond men hun niet, zij zouden vredig voorbijtrekken; doch wilde men hun den weg betwisten, zij zouden zig dien, door het staal, openen.” *Gallus*, die in tweestrijd was, wat hem te doen of te laten stond, werd in deeze mengeling van gedachten, door de zijnen aangespoord den oorlogskans te waagen. Hij daarop 3000 Keurgenooten, eenigen in der haast verzaamelde Regimenten *Belgen*, vergezeld van een hoop boeren en zoetelaars bijeengebragt hebbende, en trotsch op de groote overmagt zijnde, barst ter poorte uit, met voorneemen de *Batavieren* te omringen. De aangevallenen, verzamelen en schaaren zig bijdelwijze; breeken door het dunne spiets der vijanden, en verslaan hen in grooten getalle. De Overwinnaars de *Agrippiner Bouwstad* (*Keulen*) voorbij trekkende, ondernamen op hunnen togt geen verdere vijandlijkheden, verschoonende den slag bij *Bon*, met te zeggen dat zij aangevallen waren.

Civilis, zig door hen in magt en aantal versterkt ziende, vreesde echter nog voor die der Romeinen. Om de zijnen in toom te houden, bragt hij hen alle onder den Eed van *Vespasiaan*, en zond zijne gezanten, aan de twee Keurbenden, die na het voorgaande gevecht, de wijk naar *Vetera* genomen hadden, met verzoek den zelfden eed te aanvaarden, dan deezen gaven ten antwoord, „ dat zij geen raad van een ver-

„ rader noch vijand benoodigd waren. *Vitellius* was hun Vorst,

„ die

„ dien zouden zij, ten uittersten adem toe beschermen. Een Batavische overlooper, had zig niet in de zaaken der Romeinen te steken, maar de straf zijner schelmerij te wachten.”

Het Batavisch heldenbloed door dit smaadelijk antwoord aan 't gisten geraakt, vliegt hij ijlings tot de wapenen, en doet door boden een zelfde ijvervuur in de *Germanen* ontbranden, ook veréenden de *Brukeren* en *Tenkteren* zig met hem. De bevelhebbers, die zig binnen *Vetera* bevonden, vermoedden wel, dat de *Batavieren* op wraak bedacht zouden zijn; en deden derhalven wal en muuren der Legerplaatsen versterken. Inmiddels dat zij hiermede bezig waren, nam *Civilis* het besluit de Legerplaats te bestormen. In het midden des Legers, stelde de Held zig aan het hoofd der *Batavieren*, doende te gelijker tijd de Schepen tegen den stroom opvoeren. Men verbeelde zig dit magtig Heir, pronkende met de voorheen overwonnene zeges en veldtekenen, niet als Romeinsche Krijgsknechten, maar zoals wij dezelve hier voor in hunne *Kledij* beschreeven hebben, elk volk volgens hun eigen bijzonder gebruik. Om de Romeinen daardoor te meer te verschrikken. De Romeinsche Legerplaats, die voor 12000 man geschikt was, werd slegts door 5000 man beschermd; ook was de vesting op deezen tijd alleenlijk voorzien van dat geene, 't welk men voor de winterlegering noodig geacht had, en niet om een sterken aanval afte wachten. Ider onderscheidene Natie der Belegeraaren had zig bij de zijnen gevoegd. *Civilis* gebod eerst den proef van overwinning met de werpschichten te neemen; dan hier mede hun oogmerk niet kunnende bereiken, vielen zij, onder een aanhoudend krijgsgeschreeuw, op den wal aan. Deze gebukt zijnde, deden zij den rug met de langwerpige schilden, en lieten anderen daar tegen opklauteren. De belegerden ontvingen hun met zwaarden, en het werpen van steenen, waardoor meenig *Batavier* ter neder plofte. Daarop maakten zij stormgevaarten, op de wijze der *Romeinen*, doch deezen werden door de *Blijden* vernield. Dus ziende door geweld geen meester van de vesting te zullen worden, spaarde *Civilis* zijne manschap, en besloot de belegerden uittehangeren. De *Romeinen* bragten hunne magten wel bijeen, doch alles wederstreef-

streefde hen. Zij hadden gebrek aan dappere voorgangers, die den vijand onder de oogen dorsten zien; aan geld en aan graan. De Gallien, weigerden schatting van Geld en werving van Volk toetestaan, dus legerden zij zig te *Gelduba*. Den toevoyer van Graanen, in een Schip geladen, bleef door de ondiepte des waters, in den Rhijn zitten, en werd door de *Overrijnsche Germanen* weggesleept.

Alle de *Germanen* hadden zig met de *Batavieren* vereenigd, en de edelsten des lands als Gijzelaars gezonden. *Civilis* bevalieder van hun, den oord, hem het naast bij gelegen, te verwoesten. Met een bij een gebragte magt deed hij een ander gedeelte de Maas overtrekken, om het land tot aan de uiterste grenzen van *Gallien* in beroerte te brengen. Hij zelf zette met al zijn vermogen het beleg van *Vetera* voort. Hij deed de *Batavieren*, nieuwe stormtuigen vervaardigen, de *Overrijnschen* deed hij de wallen beklimmen, en na afwijzing, den strijd op nieuw hervatten. Zelfs ontzag hij de duisterheid des nagts niet. Dan al de moed der Helden was te vergeefs; aangezien de belegerden even standvastig in de afweering, als de belegeraars in den aanval waren. De uitslag des gevechts, bij *Kremona*, tusfchen de aanhangers van *Vitellius* en *Vespasiaan*, ten nadeele van de eersten zijnde, had ook zijne uitwerking op de Romeinsche Legers in Opper- en Neder-Germanien. *Alpinus Montanus*, die onder *Vitellius* over eene bende het gebied voerde, en de tijding van zijne nederlaag uit Italië herwaards gebracht had, werd door hem ook aan *Civilis* gezonden, met bevel van hem aantezeggen: „dat hij den Oorlog had te staaken en de witheemsche wapenen niet langer met een witheemsche schijn te bedekken, was het hem ernst geweest *Vespasiaan* hulp toe te brengen, hij kon aflateen zijn oogmerk was berijkt.” Dan *Civilis* wist zijn zaak zo wel voortstellen, dat *Montanus*, hem veel eer gelijk dan ongelijk gaf, en zijne belangens bijna omhelsde. En in plaats van het oorlogen te staaken, zond hij den zoon zijner zuster, onder bevel van *Julius Maximus*, en *Klaudius Viktor*, met de oude Batavische Benden, naar *Gelduba*, alwaar wij zo even *Vokula* gelaten hebben. Reeds hadden zij de overwinning op de Romci-

meinen behaald, dan deezen door eenige hulpbenden ondersteund wordende, keerde de kans, en werden de Romeinen, op hunnen beurt overwinnaars. *Civilis* trachtte inmiddels de belegerden binnen *Vetera* te verstrikken, doende hun te kennen geeven, dat het met de Romeinen gedaan, en hun Leger te *Gelduba* verslagen was, doch de aannaadering van het heir van *Vokula* deed deeze list niet alleenlijk mislukken, maar bragt *Civilis* zelfs in de uiterste verwarring. Het Romeinsche Heir genaderd zijnde, sloeg zig om de belegerde vesting neder, en opgeblaze van waan, over de bekomene zegen, hieven, zonder eenig bevel, den wapenkreet aan, om op de *Batavieren* aantevallen. *CIVILIS* werd bemoedigd, doordien hem de gebreken zijner vijanden en de deugden der zijnen bekend waren. Het gevecht was hevig, en onder de Romeinen, waren de grootste bloodaarts en de grootste muitemaakers. Sommigen van hun de laatste overwinning nog gedachtig zijnde, hielden stand, troffen hunne wederpartij, ja moedigden zelfs hunne makkers aan, en hieven, zig in orde geschaard hebbende, de handen om hoog, ten teken voor de belegerden, om uittevalen; waarop dezen met gantsche drommen uitbarstten, en zig in 't gevecht mengden, drijvende zij binnen kort de Germanen op de vlucht, waartoe een onvoorzien geval meer dan wel de moed of dapperheid der Romeinen aanleiding gaf. *CIVILIS* door het struikelen zijns Paards ter aarde geworpen zijnde, ging den roep door beide de Legers, dat de Held gedood of gewond was, 't geen een algemeene schrik en verslagenheid onder de zijnen veroorzaakte. *Vokula* vervolgde hem niet, maar zorgde dat de Legerplaats van het noodige voorzien werd, en zond ten dien einde Legerwagens naar *Novesium* (*Neus* of *Nuijs* tegen over *Dusfeldorp*,) om koorn te haalen. De eerste togt gelukte hun, vermits *Civilis* nog gewond was, maar hij hersteld zijnde, en den tweeden togt vernomen hebbende, overviel de onachtzaame geleiders. Van wederzijde werd even hevig gevochten, zonder voordeel te behaalen, doch met de aankomst van den nacht, weeken de *Romeinen* naar *Gelduba*, welke plaats als nog met Soldaaten bezet was. *CIVILIS* omringde dezelve,
en

en *Vokula* naar *Nuijs* gekeerd zijnde, nam het zelve in. De eerstgenoemde overviel daar op het Leger; de slag viel ten zijnen voordeele uit, en de *Romeinen* bedreeven de' grootste moedwil, vermoordende *Flakkus*, terwijl *Vokula* in het gewaad van een' slaaf naauwlijks dat onheil ontkwam.

CIVILIS met den aanvang van het jaar 70 tijding van *Vitel-lius* dood gekreegen hebbende, verklaarde zig openlijk voor vijand van de *Romeinen*, richtte een verbond met *Klasfikus Tutor* en *Sabinus* op, de sluiting daarvan geschiedde in de woning van een' burger te Keulen, en na dat *Klasfikus* en *Tutor* in het belang der *Batavieren* overgegaan waren, voegden de *Trevieren* en *Lingonen* zig bij hen. *Vokula*, was de voor-naamste, die de eer en het belang der *Romeinen* trachtte te handhaven, hij deed manlijke redenvoeringen; om de *Krijgsknechten* hunne verpligting aantetoonen, doch welk bedrijf hem het leven koste. *Klasfikus*, die hem had doen ombrengen, nam het Veldheerschap op zig; las den *Soldaaten* den Eed voor, en deeze zwoeren het Rijk der *Gallien*. Na die ver-richting de zorg des Oorlogs tuschen *Klasfikus* en *Tutor* verdeeld zijnde, werd het puik des Volks gezonden naar het nog belegerd *Vetera*, dat door hongersnood gedwongen was zig overtegeeven. Na deeze overwinning vindt men aangetekend, dat *CIVILIS* zijn haar, naar de gewoonte der *Batavieren*, deed affnijden. Doch dat hier onze opmerking meer verdient, is, dat noch hij, noch geen zijner *Batavische* Landgenooten, zig onder den Eed der *Gallen* begeeven hebben. Ook ontving de beruchte *VELLEDA* aanzienlijke gezantschappen en dankbe-tuigingen, vermits zij het was, die, zo men zeide, de *Germanen*, de uitroeijing der *Keurbenden* voorspeld had. Ook diende zij, als bemiddelaaresse in het verdrag, dat tuschen *Klasfikus*, *Civiles* en de *Agrippiners* (*Keulenaars*) getroffen, en waar-door die stad van plondering verschoond werd. De *Suoinen* een Volk boven *Keulen* woonende, werd ook door hem overmeesterd, en zijnen voortgang zou sterker geweest zijn, had niet *Klaudius Labeo* hem trachten te stuiten, schoon deeze voor zig zelven zeer te onpasse kwam. *Labeo* had een brug, liggende over de *Maaze*, niet verre van *Maastricht*, bemagtigd, en

scheen met het voordeel, dat de plaats hem verschafte te vrede te zijn. Ook vond *Civiles* met zijne *Batavers* werks genoeg hem aldaar te overwinnen, en had hij zig niet midden tuschen de *Tongeren* ingeworpen, en met eene luidruchtige stem uitgeroepen, dat de *Batavieren* den Oorlog niet hadden aangevangen, om hen te overheerschen, maar om hen van uitlandsch geweld te beveiligen, met aanbod van hun als Veldheer of Soldaat te willen dienen, zo zou de kans hachelijk voor hem geweest zijn; dan op deeze Batavische betuiging, gingen zij, ten nadeele der *Romeinen*, tot hem over.

Rome, dat door alle deeze bedrijven in ontsteltenis gebragt was, herstelde zig kort daarna. Het bevel om de muiterij te straffen, en de afgevallene volken tot hunnen pligt te doen wederkeeren, werd opgedragen aan *Gallus Annius*, benevens *Cerialis*, en deeze trokken met de verzamelde Keurbenden in *Germanien*. *Civilis*, op wien de meeste zorg des oorlogs rustte, aangezien *Klasficus* en *Tutor*, bijna niets verrichtten, ijverden zeer om de nog overig zijnde, vóór de aankomst der nieuwe Veldheeren, te verdrijven, of gevangen te krijgen. *Julius Briganticus*, op wien hij, uit hoofde van bloedverwantschap meest verbitterd was, werd door hem met zijne bijhebbende *Treviren* geslagen.

Cerialis te *Magunakam* (*Mets*) komende, was begeerig naar den strijd, doch bekwaamer om zijnen vijand te versmaden, dan heldhaftig aftewachten. Het gelukte hem de *Treviren*, die na den naderlaag van *Briganticus*, de zijde van *Civilis* omhelsd hadden, te verdrijven. *Klasficus* en *Civilis* boden hem de Heerschappij over Gallien aan, doch na dat hij dit aanbod vermaak had, vonden zij zig genoopt hunne magt bij een te trekken, en op hem aantevallen. *Civilis* als een ervaren ktijsman, niet veel vertrouwen stellende op de volken, waar uit het leger bestond, ried, den strijd te vertragen, tot het met de Overrijnsche Germaanen zou versterkt zijn; dan *Tutor* begeerde geene vertraaging. De aanval was gelukkig, doch de uitkomst allerdeerlijkst, wordende zij niet alleenlijk geslagen, maar hun Legerplaats werd veroverd en uitgeroeid. En als een gevolg van dit ongeluk, had *Civilis* de smart van de ontrouw

trouw der Keulenaaren te moeten ondervinden. Deezen de *Germanen*, die hier en daar onder hen in huizen verspreid waren, omgebragt hebbenden, vreesde voor de straf daar over. Zij smeekten *Cerialis* om bijstand, en om deezen hier toe te beweegen zonden zij aan hem, de Gemalin en Zuster van *Civilis*, als ook de dochter van *Klasficus*, die hun ten onderpand van het Bondgenootschap als gevangenen gelaaten waren. Ook naderde de Vloot uit Brittannie op het Batavisch Eiland, doch deeze werd, door de *Caninefaaten*, met voordeel aangevallen en geslagen.

CIVILIS geen wraak van de Keulenaars hebbende kunnen neemen, begaf zig met zijn Leger naar *Vetera* (*Zanten*) alwaar hij van *Cerialis* gevolgd werd. Hij had het Heir met de benden der *Germanen* versterkt; *Cerialis* had ook zijn magt bij een getrokken; wederzijds werd even zeer naar den strijd gedongen: doch zij werden door de wijde ondergelopen velden, wier vochtigen aart nog meer bedorven was, door het leggen van eenen dwarsdam in den Rhijn, van een gescheiden. De *Romeinen*, die zwaar gewapend en aan welken de ondieptens onbekend waren, dorsten zig niet te water begeeven. De *Batavieren* en *Germanen* daarentegen afgericht op de kunst van zwemmen, tergden hunne vijanden, en de stoutsten onder hen vongen den strijd aan, doch het duurde niet lang, of de *Romeinen* geraakten in verwarring, vermits zij met hunne paarden en wapenen in de ondiepten vast raakten. De *Batavers* gemelde ondieptens kenbaar zijnde, sprongen 'er over, en overvielen de *Romeinen* van alle kanten, strijdende als in eenen zeeslag, staande de soldaat hier ter halve lijve in 't water, endaar op eene droogte, doch de nacht maakte een einde van het moorden. Den volgenden dag, wilde men wederzijdsch de uitkomst van de slag beslissen, de beide Veldheeren moedigden ieder de zijnen op de best mogelijke wijze aan. De strijd begon met het werpen van steenen kogels, en toen deeze verspild waren, werd het gevecht op het hevigst, stootende de sterk gespierde *Germanen* met hunne spietfen, als verwoede leeuwen op de *Romeinen* aan. Een hoop *Brukteren* trad te water, en dreef de *Romeinsche* hulpbende van haar plaats, dan dit werd hersteld door

de aanvoering der keurbenden, waar door de kans van overwinning voor beiden even hachelijk stond. Dat de Romeinen den grootsten dienst deed, was de ontrouw van eenen Batavisch overlooper, die *Cerialis* deed zien, dat hij zijnen vijand van achteren kon aanvallen, als hij zijne Ruitbenden, door het uitterste van den poel zond, het geen dan ook de oorzaak zijner overwinning was. *Civilis* vreezende door den Overwinnaar vervolgd te zullen worden, nam de wijk naar het Eiland der Batavieren, na alvorens derzelve stad in brand gestoken te hebben. Wat men hier door de *Stad der Batavieren* verstaan moet, is nog niet beslist, doch *Wijk te Duurstede* was het zekerlijk niet, ik voor mij zou 'er liever *Batenburg*, dan *Nimwegen* door verstaan.

Na dat hij op het Eiland weder eenige benden bij een gezameld had, verdeelde hij dezelve zodanig, dat *Verax*, zijne zusters zoon, *Tutor* en *Klasfikus*, ieder over een gedeelte daar van het bevel voerde, en daar mede werden ook de Romeinen op vier plaatsen te gelijk overvallen; als te *ARENACUM* (dit hebben wij reeds getoond, dat men niet voor *Arnhem* nemen moet, zie *ARKNACUM*) te *BATAVODURUM* (dat niet *Wijk te Duurstede* maar *Batenburg* moet geweest zijn, te *GRINNES*, (dat sommigen voor *Gornichem* houden, vermits het *Rheenen* niet zijn kan) en te *VADA* (mede onzeker, wat plaats dit geweest zij, het zij *Wageningen*, *Waardenburg*, of volgens anderen een plaats omtrent *Meijerik* beneden *Arnhem*). *Civilis* taste *Vada*, en *Klasfikus*, *Grinnes* met de uitterste woede en heftigheid aan; de dapperste der Romeinen, de ergste vijand van *Civilis*, de meer genoemde *Julius Briganticus* sneuvelde. Dan toen *Cerialis* met zijne Ruiters naderde, verkeerde de kans geheel en al, nauwlijks ontkwam *Civilis* het gevaar door over den Rhijn te zwemmen, en *Tutor* met *Klasfikus* door zig met vaartuigen 'er over te doen voeren. Heerlijk was echter de overwinning door de Germanen daarna op de vloot van *Cerialis* behaald. *Civilis* beproefde wel, om met een vloot de Romeinen te bevechten, doch met dezelve werd niets uitgericht, dan dat hij *Cerialis* na zijn vlucht gelegenheid verschafte om het Batavisch Eiland te plonderen; die na deeze verrichting, door boden en brieven, den Batavers de vrede

vrede, en *Civilis* vergiffenis deed aanbieden. De *Batavieren*, die den oorlog scheenen moede te worden, verzetteden zig tegen *Civilis*, zeggende: „men moest nu deezen val niet ver-
 „der laten komen. Eén landaart kon de flavernij niet van
 „den aardbodem verdrijven; wat was 'er verricht met het
 „vermoorden en vernielen der Keurbenden; dan dat men zig
 „magtiger op den hals gehaald had. Was de oorlog ten voor-
 „deele van *Vespasianus* aanvangen, hij was nu meester van
 „het Rijk, maar was het oogmerk de Romeinen te verdelgen,
 „het hoe menigste gedeelte van het menschlijk geslacht wa-
 „ren zij tog? Men moest het oog slegts slaan op de lasten der
 „Rhetiers en andere Bondgenoten. Van hun waren geene
 „schattingen maar alleen manschap en wapenen gevorderd. En
 „dit kwam het naast aan een volflagen vrijheid: en zo men keur
 „tusfchen Heeren moest maken, dan was het nog eerlijker Vor-
 „ften der Romeinen, dan Waarzegsters der Germanen te
 „gehoorzamen.” De Edelsten des volks voegden daar bij:
 „dat zij door de razernij van *Civilis* in de wapenen waren
 „gebragt; dat hij de ongevallen van zijn huis, door het uit-
 „roeyen des Landaarts had gepoogd te weeren. Toen de
 „Keurbenden belegerd, de Bevelhebbers omgebragt werden,
 „en toen een oorlog voor hem alleen noodig, voor hen ver-
 „dervelijk, aanvaard werd, waren de Goden op de *Batavieren*
 „gestoord geweest. Het was nu tot het uitterst gekomen,
 „ten ware zij zig bezinden, en door het straffen van *Civi-*
 „*lis* hun berouw beleden.”

CIVILIS geen kans ziende deezen opkomenden storm te ont-
 wijken, dan met vertoning, als of hij even zeer naar de vrede
 haakte; zocht middel om met *Cerialis* in gesprek te komen.
 Zij onderhielden elkander op een afgebroken brug, die over het
 engste gedeelte van den Ysfel geslagen was. Het slot des ver-
 drags was, dat de *Batavieren* zouden zijn en blijven vrienden
 en Bondgenooten der Romeinen (zie het geen in 't vervolg op
CIVILIS gezegd zal worden.) Het duurde slegts zeer weinige
 jaaren of de Romeinen ondervonden den dienst van het Bond-
 genootschap, in de overmeestering van *Mona* en *Brittanje* Ao.
 79, en daarna in de te onderbrenging der *Uzipeeten* Ao. 84.

Twee jaaren laater bragten zij, onder *Domitiaan*, niet weinig toe tot de gantsche overheering van *Brittanje*, onder aanvoering van *Agrikola*; zij waren het die den strijd aanvongen, en stieten met hunne Schildpennen in 't aangezicht. Na dat de nacht een einde van den strijd gemaakt had, telde men meer dan 10,000 verflagenen aan de zijde der vijanden, daar 'er van de overwinnaars slegts 340 gesneuveld waren, en dus was de overwinning veel glorierijker dan die, welke *Domitiaan*, voor dat de gemaakte vrede kenbaar was, zig beroemde zonder hun te zien op de *Batavieren* en *Germanen* behaald te hebben.

In het 97 jaar onzer tijdrekening, had *Ulpus Trajanus*, den teugel des Roomschen rijks in handen, hij zo wel als *Domitiaan* en *Nerva*, erkende de *Batavieren* als vrienden en Bondgenooten, en vorderde niets van hun, dan het rijk met manschap en wapenen ten dienste te staan, latende hun verder alle de voordeelen daar van ongestoord genieten. Zijn opvolger *Adriaan*, bediende zig van hunne legermagt en moed. Zwemmende op zijn bevel, ter verbaazing der bewooneren dier Landstreek, met de grootste vaardigheid over den *Donauw*. Ja zelfs verwonderde de Keizer zig over de behendigheid der behandeling van pijl en boog, van zeker *Batavier*, *Soranus* genaamd, die eene door hem opgeschootene pijl in het nederdaalen, altoos met eene andere wist te treffen.

Ook wil men dat Keizer *Adrianus*, zig eenigen tijd op het Eiland der *Batavieren* opgehouden, en ter verdere uitbreidinge van den Koophandel, die toen reeds eenig aanzien had, op het zelve eene ruime markt, die men houd omtrent het dorp *Voorburg* geweest te zijn, gestigt heeft. Ook moeten onder zijne Regeering, of kort na hem, de Romeinsche Wegen of Heirbaanen, aangelegd zijn, waar van wij de afbeelding vinden, bij van *Loon* in zijne *Aloude Historie*.

Omtrent het jaar 197. vindt men aangetekend, dat de *Batavieren*, bij den Keizer *Lucius Septimus Severus*, in merkelijke achting waren, en bij hem eene bijzondere Keurbende, als Keizers Lijfwacht uitmaakten, als mede, dat die Vorst op hun Eiland een Wapenhuis deed oprichten, het welk eenige jaaren daarna, door *Cecilius Bato* herbouwd is geworden, men meent dat het

Huis

Huis te Roomburg geweest zou zijn. Op het jaar 212. vindt men hen weder, als Lijfwachten van *Antoninus* of *Basianus* en *Geta* twee zoonen van *Severus*, genoemd. De eerste be- minde hen zo sterk, dat hij zig veelmaalen in hun gewaad, of in dat der *Germanen* vertoonde, ja zelfs zijn hoofd met hunne nagemaakte goudgeele hairlokken versierde, waar van de afbeelding mede bij *van Loon* gevonden wordt. De Geleerde Heer *Cannegieter* was van gedachten, dat 'er ten tijde van *Antoninus* een Regiment *Batavieren* op het *Huis te Britten* gelegen heeft. (*Vide H. CANNEGIETER de Brittenburgio, p. 15.*) Met zekerheid is 'er weinig van te zeggen, hoe de *Batavieren* zig in het jaar 238 gedraagen hebben, staande dat *Maximijn* in oorlog tegen de *Overrijnsche Germanen* was, of schoon naar alle ver- moeden, het hevigte van dien strijd omtrent hun Eiland voor- gevallen is.

Rome, het trotsche *Rome*, dat door zijne grootheid ten val- neigde, werd omtrent het jaar 253 niet meer door Keizers, maar door Tirannen geregeerd, waarvan de een den anderen om het leven bragt, wordende daar door het rijk van binnen verzwakt, en van buiten, dan door deeze dan weder door andere Volken te ligter aangevallen; het welk ook oorzaak gegeven heeft tot den inval der *Franken* in het Eiland der *Batavieren*; want de Romeinen buiten staat zijnde hun eigen rijk te beschermen, konden veel minder de afgeleegene Winge- westen verdedigen, zullende wij op het Art. FRANKEN de bewijzen bijbrengen, dat zij zig in het jaar 275 reeds in *Batavie* gevestigd hadden; ook hoe zij Ao 287. door *Kon- stantinus Floris*, aldaar geslagen en grootendeels uit het Eiland zijn verdreven geworden; gelijk wij op het Art. van de SA- LIERS zullen moeten zien, hoe die zig in het Eiland gezet; al- daar door *Juliaan*, omtrent het jaar 358, bedwongen werden, en in het volgende jaar door de QUADEN 'er uit verdreven zijn geworden. Hier zij het ons genoeg te zeggen, dat de BATAVIËREN omtrent deezen tijd reeds merkelyk verminderd waren, zo door het smelten in de aanhoudende Oorlogen, als door de verwoesting, der vreemde Volken, onder hen aangerecht; want de hulpbenden die JULIAAN Ao. 360 met zig

naar *Brittanje* voerde, bestonden zo wel uit *Saliërs* en *Quaden* als eigenlijke *Batavers*, en de laatste waren de *eersten*, die aan *KONSTANTIÏN* weigerden over de *Alphen* te trekken, om de *Persien* te beoorlogen, en dit was zo men wil, ook een der voornaamste redenen, dat *Konstantijn* als Keizer afgezet en *Juliaan* aangesteld werd.

JULIAAN van *JOVIAAN* gevolgd zijnde, waren de *Batavieren* gantsch onvergenoegd over die verheffing, waardoor zij zig dan ook te gereeder toonden, om met de overige *Germanische* volken te stemmen, tot de verbreking van het Verbond met de *Romeinen*, waartoe zij gelegenheid namen uit de onwaardige ontmoeting hunnen afgezanten aangedaan, en de geringe Geschenken, die hun gezonden werden, welke geschenken zij den bringer voor de voeten wierpen.

Vallentiaan in het jaar 366, de Germanen weerstand biedende, had onder zijne benden, nog eenige, welken uit *Batavieren* bestonden, dan deeze ongeneegen, om tegen hunne Landgenooten te strijden, waren de *eersten* in het wiken, 't geen oorzaak was, dat de *Romeinen* geslagen en verjaagd werden. *Valentiaan* vernederde hen hier op het allersterkst: hij beval, ten aanhooren van het gantsche Leger, hun de wapenen te ontnemen, en allen als slaaven te verkoopen: dit voor hen een ondraagbaare hoon zijnde, smeekten zij om vergiffenis en beloofden in het vervolg als Mannen te zullen strijden. De Keizer, die niets liever zag, dan dit, gebod hun de wapenen weder op te vatten, en hunne beloften gestand te doen. De Veldheer *Theodosius* zig naar het *Eiland der Batavieren* begeeven hebbende, behaalde aldaar groote overwinningen, op de *Franken* en *Saxers*, en maakte het Eiland, tot den zetel des Oorlogs; waarin zig de *Batavieren*, naar hunnen ouden heldenaart, ten voordeele der *Romeinen* gedroegen, en niet minder herstelden zij zig in *Brittanje*, in de gunst hunner Bondgenooten, alwaar hunne dapperheid de *Schotten* en *Pikten* beteugelde en de rust geheel herstelde, Ao 370.

Met geen minder vrucht bediende *VALENS* zig van hun, op zijne togt tegen de *Gothen*, in het Jaar 378.

Door de geduurige invallen, dan van deeze en dan van
gee

geene Natien, die wij ieder op hun bijzondere plaats zullen leeren kennen, werden hier te Lande verbaazende omkeeringen veroorzaakt, doch onder de laatste van die, vindt men weinig of geen gewag, meer van de *Batavieren* gemaakt. Ten tijde van *HONORIUS*, die in het jaar 423, overleed, hebben 'er nog *oude en jonge Batavische Ruiters* ten dienste van de *Romeinen* in *Gallie*, in *Italie*, ja zelfs in het *Oosten*, in bezitting gelegen. Ook vindt men, dat eenige landen in *Gallie*, en mogelijk ook aan den *Donauw*, aan hun zijn afgestaan; dat gelijk men wil, *Pasfau* ook naar hen *Patavie* en *Batavie* genoemd zou zijn, 't geen echter 't laatste is, dat van deeze strijdbare Natie gewag gemaakt word; zijnde dezelve in den dienst der *Romeinen* gesneuveld, ten deele door hun verplaatst, door vreemde Volken verjaagd of gedood, grootendeels onder de *Friezen* en *Franken* vermolten, en in naam dus geheel vernietigd geworden.

BATAVODURUM, ,, een zeer oude Stad in het *Eiland der Batavieren*, en naar het zelve dus genoemd. Zij is omtrent ,, *Christus* Geboorte reeds bekend geweest; want *Tacitus* heeft ,, 'er in zijn' tijd gansch loffelijk van gesproken. Nu werd zij ,, *Wijk te Duursteede* genoemd; maar ongelooflijk veel klein ,, der dan zij was voor der *Deenen* en *Noormannen* verwoestingen: zie op *Wijk te Duurstede*."

VAN BATAVODURUM schrijft de Heer *Alting* aldus: Gelijk de *Celtische taal* zig heeft uitgebreid, vindt men, dat bijna ontallijke plaatsen zekeren inlandfchen naam gehad hebben, waarvan de *Romeinen* zonder eenig onderscheid te maken ten opzichte van den oorsprong (die echter vierzins kan aangemerkt worden) het woord *Durum* gevormd hebben; want sommige plaatsen hebben zij den naam gegeven van *Coſz* / *Chur* / *Deurte* / sommige van *Dur* / of *Dar* / dat is *droog*; anderen van *Churn* / of *Conrn* / anderen wederom van *Dur* / of *Douz* / dat is *water*; dit laatste is wel meest gebruikelijk geweest in de *Brittannische Eilanden*, en dat gedeelte van *Frankrijk*, 't welk *Bretagne* genoemd word, alwaar het wel in deezen zin genomen werd, en nog hedendaagsch bij eenigen

gen, volgens het getuigenis van *Buchanus* gebruikelijk is. Van ieder deezer viererlij benaamingen geeft de Heer *Alting* eenige voorbeelden op, zo als bij hen nagezien kan worden, Part. I. Ook is het te gelooven, zegt hij, dat de *Germanen* en *Celten* hun woord *Cuhren / Duuren / Deuren /* eigenlijk genomen hebben voor *Deuren* en door een overgebragte spreekwijze voor *Dierschaaren /* of Gerechtsplaatsen *BATAVODURUM*, betekent derhalven, zegt hij, niet anders, dan Gerechtsplaats, of Rechthof der Batavieren. en dus in hunne Landtaal, *DUURSTEDÉ*.

De Heer *WAGENAAR* heeft mede hier op aangetekend, dat dit *BATAVODURUM* gemeenlijk voor *Wijk te Duurstede* gehouden wordt; 't welk, zegt zijn *Ed.* door niemand dan door *TACITUS* in *het Eiland der Batavieren* geplaatst is. Ook geeft *TACITUS*, dus gaat hij voort, aan ieder der vier legerplaatsen, en dus ook aan *Batavodurum* den naam van *Wijk (VICUS)*; welke naam men insgelijks op penningen vindt, die in de negenae Eeuwe te *DUURSTEDÉ* gemunt zijn. Deeze Penningen zouden dan zekerlijk tot een allersterkst bewijs strekken, dat men door *Batavodurum* *WIJK TE DUURSTEDÉ*, zou moeten verstaan. *VAN LOON* stelde 'er echter *Batenburg* voor.

Dan laat ons zien, wat van de zekerheid, ten opzichte der penningen, die aldaar nader geslagen zouden zijn, te maaken is. De Geleerde en Oudheidkundige Heer en *Mr. P. H. VAN DE WALL*, die de beminnaars onzer Vaderlandsche Historie en Oudheidkunde, met zijne Uitgaave van de Handvesten van *Dordrecht*, ten hoogsten aan zig verplicht heeft, heeft ons bovendien door zijne aanhoudenden vlijt, in het *Eerste Deel* der Werken, van de Maatschappij der Letterkunde te *Leiden*, een onderzoek, of *Quentovicus, Wijk te Duurstede*, in het Sticht van *Utrecht* gelegen geweest is, medegedeeld.

Zijn Wel *Ed.* zegt §. I. dat 'er in den Latijnschen Brief, van Koning *Dagobert*, van 29 Julij 630, tot de oprichting van de Jaarmarkt van *St. Denis*, gewag gemaakt wordt van twee in dien tijd bekende Koopsteden, *ROTHOMO* en *WICUS* (of *VICUS*) beide gelegen en behoorende onder het Rijk van gemelden Koning *Dagobert*.

§. II. Stemt

§. II. Stemt zijn Wel Ed. toe dat *Wijk te Duurstede*, onder de Regeering der Frankische Vorsten, een bloeiende en aanzienlijke Koopstad geweest zij, voorzien van een bekwaame haven, om Zee- en andere Schepen te kunnen bergen, en dat de penningen onder die Vorsten gemunt, zulks ook aanduiden.

Dan dit, zegt zijn Wel Ed. §. III, strekt geenzins tot een bewijs, dat *Wicus portus*, waarvan *Dagobert* spreekt, het hendaagsch *Wijk te Duurstede* geweest zij. De brief waarvan hier gemeld wordt, was van 630., en de Schrijvers, die van den Koophandel spreken, en gemelde stad den eernaam van *Markt en Handelpplaats* toeëigenen, bloeiden niet voor de negende Eeuw. Ook (zegt zijn Wel Ed.) zijn aan mij geene Gedenkschriften, van de 7de 8ste en 9de Eeuwe bekend, waarin aan *Wijk te Duurstede* afzonderlijk den naam van *Wicus* wordt gegeëven. Doorgaands en meest altijd wordt zij *DORSTADUS* of *DORSTADUM* geheeten. De Penningen, gedurende de regeering der Frankische Koningen van den tweeden stam, aldaar gestempeld, begunstigen deeze gedachten: vermits men op die, welken door de Frankische Vorsten te *Duurstede* gemunt zijn, niet anders dan *DORSTAT* of *DORS* of ook wel *DORSTADUM MON* vindt, enz.

§. IV. Erkent zijn Wel Ed. dat het Utrechtsche *Wijk te Duurstede*, hoewel zeldzaam, bij oude Schrijvers *Vicus DORSTADUM* genaamd wordt; als in de Jaarboeken van *Fulda* op het Jaar 850. en in de Levensbeschrijving van *Fredrik*, Bisshop van *Utrecht*. Doch om het gevoelen van den Heer *Wagenaar* te bevestigen, vordert zijn Wel Ed. bewijzen, dat in de schriften van de zevende en twee volgende eeuwen, aan *Duurstede* ergens den naam van *Wijk* of *Wicus* gegeëven zij, enz.

In de Vde §. onderzoekt de Heer VAN DE WALL de munt, die volgens van LOON, door den Deenschen Koning *Herrold* zou geslagen zijn, na uit dat deel der bezitting, dat *Herrold* als Leengoederen bezat, en in het Eiland *Walcheren* gelegen was, aangetoond te hebben, dat dezelve niet te *Wijk te Duurstede* geslagen kan zijn, is hij van meening, dat de gezegde munt, waarvan van LOON spreekt, niet alleenlijk niet door *Herrold*,
maar

maar zelfs in Frankrijk, te *Kiesfi*, niet verre van *Nojon*, geslagen zou zijn, enz.

In de VIde §. toont zijn Wel Ed. aan, dat men in de schriften van de 7de 8ste en 9de eeuw, volgens het voorheen gezegde nergens den naam van *Wicus* aan *Wijk te Duurstede* gegeven vindt, en dat ook ten tijde van Koning *Dagobert den Isten*, die stad nog tot die hoogte niet geklommen was, dat zij onder de bloeiende Koopsteden kon geteld worden, houdende zijn *Wel Ed.* zig verzekerd, dat men in schriften vóór den aanvang der agtste eeuw zaamgesteld, het hedendaagsch *Wijk te Duurstede* niet ligt zal vinden, enz.

§. VII. Betoogt zijn Wel Ed., uit de naspooringen van den Geleerden Heer *CANNEGIETER*, dat ook de penningen op wier eene zijde *ELINUS*, en op de andere zijde *DUROSTADUM* zou gestempeld zijn, en die door de Oudheidkundigen *ALTING*, als bewijzen in deezen worden aangevoerd, tot later tijden, dan die van Keizer *Marcus Aurelius Antoninus*, gebragt moeten worden.

Verder grond zijn *Wel Ed.* §. VIII. zijne gedachten, op de *Reiskaart van Peutinger*, en de Tafelen van *Antonijn*, vermits in geen van beiden van het zelve gemeld wordt, zo als ook in de IX. §. het onbestaanbaare, van de Penningen, waar op het gantsche gebouw van van *LOON* berust, naamlijk om die aan *Dagobert den Isten* toetekennen, ondermijnd wordt. Gelijk hij ook in de Xde §. het bewijs, ontleend uit de Aardrijksbeschrijver *Guido Ravennas*, ontzenuwt, met aantoning, dat de naam van *Wicus* bij hem niet gevonden wordt, en dat van *Ravennas*, zo hoog een ouderdom niet kan worden toegeschreeven als hier voor geeischt is.

Waar uit zijn *Wel Ed.* als dan in de XIde §, dit besluit opmaakt; „ *Dat Wijk te Duurstede*, noch onder de benaaming van „ *Durostadium*, noch onder die van *Wicus*, ten zij bij schrijvers van de agtste eeuw te voorschijn kome; zo dat het „ *Wicus*, waarvan *Dagobert* spreekt, op een gantsch andere „ plaats, dient te worden thuis gebragt. De vereening met „ *Rothomo Portus*, het geen volgens het gevoelen der Oude Geleerden, het hedendaagsch *Rouaan* in Frankrijk geweest is, „ doet

„ doet ons al eenigzints vermoeden, dat wij deeze laatstge-
 „ noemde stad, omtrent de zee kust van Frankrijk moeten zoe-
 „ ken. De zeer beroemde *Hadrianus Valesius*, wiens kundig-
 „ heid in het stuk der Aardrijksbeschrijving niemand ligt wraa-
 „ ken zal, brengt, uit oude Schrijvers, eene voorname koop-
 „ stad ten voorschijn, eertijds genaamd *Quentovicus Portus*, ge-
 „ leegen aan eene rivier, die voorheen *Quantia*, nu *la Chan-*
 „ *ge* genaamd wordt, niet verre van *Escaples*, in het jegens-
 „ woordig *Picardien*; deeze plaats draagt, in schriften van de
 „ middeleeuw, niet alleen den naam van *Quentovicus*, *Cuen-*
 „ *tawich*, maar komt ook veeltijds daar in voor, onder de
 „ eenvoudige benaaming van *Wicus*, *Vicus*, of *Wicusportus*.
 „ De beroemde *Jacobus Sirmondus*, en de Oudheidkundige *le*
 „ *Blanc*, hebben ons de moeite gespaard, om zulks met be-
 „ wijzen te staaven. De laatstgemelde brengt zelf verschei-
 „ dene muntstukken, aldaar gestempeld en pronkende met den
 „ naam van *Wicus* en *Quentovicus* te berde.” Verder brengt
 „ zijn Wel Ed. ten bewijze bij een Brief van *Karel den Groo-*
 „ *zen*, van het jaar 779, en een anderen van *Ludovicus Pius*
 „ van 828. in welke beider brieven, *Vicus* of *Quentovicus* en
 „ *Dorestadum*, uitdrukkelijk van elkander onderscheiden worden,
 „ strekkende zulks ten duidelijke bewijze, dat *Wicus*, waar-
 „ van *Koning Dagobert* spreekt, met geene waarschijnlijkheid voor
 „ *Wijk te Duurstede* te neemen zij „ Liefst (zegt zijn Wel Ed.)
 „ omhelzen wij daarom de gedachten van *Valesius*, door ons
 „ reeds opgegeeven, of die van *Balufius*, welke van begrip
 „ is, dat het klooster, gemeenlijk *St. Fosse sur Mer* genaamd,
 „ voor het oude *Wicus (Vicus)* of *Quentovicus* te houden zij.
 „ Hoewel de meergemelde *Valesius* onzes erachtens, te recht
 „ heeft aangemerkt, dat de getuigenissen waarop *Baluzius* zig
 „ beroept, niet meer bewijzen, dan dat ons *Quentovicus* in de
 „ nabuurschap van dit klooster, voor (*Cella St. Fudoci*), gele-
 „ gen ware.”

Dit dacht ons noodig uit die Geleerde Verhandeling ter ophel-
 deringe van onze Vaderlandsche Historie overteneemen, dienen-
 de zulks ter bevestiging, dat niet *Wijk te Duurstede*, maar *Ba-*

tenburg, allerwaarschijnlijkst de *Stad der Batavieren* geweest is; waarvan wij nog iets naders zullen zeggen.

BATAVODURUM OPPIDUM, de *Stad der Bataveren*. Tot aan de Regeering van Keizer *Vespasianus*, wordt slegts van een eenige Stad in het *Land der Batavieren*, gewag gemaakt, die men doorgaansch meent dat *Tacitus*, zonder bijvoeging van een eigenen naam, de *Stad der Batavieren* genoemd heeft, en dat niet oneigen, om dat zij de Hoofdplaats of stad van het volk, en de verblijfplaats van *Claudius Civilis*, den vermaardsten onder hen, als mede de verblijfplaats van *Claudius Labeæ* was. Ook wil men, dat de tweespalt onder hen beiden, nergens dan daar uit ontstaan was. Deeze is het ook, die, gelijk wij in de oorlogen der Batavieren gezien hebben, na zijnen nederlaag hem door *Cerialis* Ao. 70. toegebracht, de stad in den brandt gestookt heeft; waar uit men bewijst, dat zij buiten het Eiland, aan den Gallischen oever gelegen heeft. *Cluverius*, verzekert ons, dat zij nog in zijn tijd, bij den naam van *Batenburg* bekend was. Ook kan men uit de kaart van *Ptolomeus* zeer waarschijnlijk afleiden, dat deeze plaats terstond na het eindigen van den oorlog, weder opgebouwd, en hersteld is tot de gerechtsplaats, die de Batavers aldaar, als op de voornaamste plaats, aan deelen kant van de Waal, van den beginne af aan, gehad hadden. Het is ook zeker, dat men ter zelve plaatse alwaar nu *Batenburg* ligt, *Batavodurum* niet vindt, 't welk *Cluverius* als een groote mislag van *Ptolomeus* aanmerkt, doch de gantsche mislag van dien, heeft daar in bestaan, dat hij had moeten zeggen *Batavodurum aan de Maas*, als zijnde de oudste stad buiten het Eiland, want het is zeer zeker, dat 'er twee zulke gerechtsplaatsen geweest zijn, de eene aan den Rhijn in een Dorp op het Eiland, en de andere aan de Maas, in de oudste stad buiten het Eiland, zijnde de eene *Wijk te Duurstede*, en de andere dit *Batenburg*. Doch ter verschoning van *Ptolomeus*, kan bijgebracht worden, dat hij in 't geheel geen werk makende van zijne kaarten juist te meeten, meende genoeg te zeggen *Batavodurum aan de Maas*, waar van hij in zijn Historisch verhaal sprak. Ook leert ons *Lipsius*, dat hij onderscheid genoeg gemaakt heeft, met de eene Gerechtsplaats een *Stad* en de andere

dere een *Dorp* te noemen. Men zie hier over breeder *ALVING Not. Germ. Inf, Part. II.*

BATELIER (*Jacobus*) Remonstrantsch Predikant in 's *Hage*, en wel in den hevigsten tijd der kerkverschillen. Deeze had zijne studien volbragt in 't *Waalisch Collegie* te *Leiden*, en was in het jaar 1617 Predikant te *Kralingen*, na de oneenigheid en scheuring, die te *Amsteldam*, na het afzetten van de *Fransche Predikant Goulart*, ontstaan was, heeft hij volgens *Brandt*, eenigen tijd voor hun, die de Remonstranten waren toegedaan, gepredikt, ten huize van *Willem Sweersen*. In het jaar 1619 werd hem door *Gijsbertus Voetius*, in zeker *Latijnsch geschrift* ten laste gelegd, dat hij in 1618 uit zijnen dienst in *Nederland* zou gevlucht zijn, om zig te vrijwaaren voor de straf, verdiend met de vertaaling in het *Fransch* van het beruchte boekje genaamd, *de Weegschaal van de Oratie, van den Engelschen Gezant Karleton*, waar van *J. Taurinus* schrijver geweest was. Dan *Batelier* of *Watelier*, verklaarde in eene verdediging, dat hij van zijne gemeente niet was weggelopen; dat hij van dezelve scheidende, ontslagbrieven bekomen had, van den Heer *Johan van Aspendelft*, als Heer van *Kralingen*, van de Regeering des Dorps, en ook van de *Klasfis* van *Rotterdam*, getekend door *Grevinkhoven* en *Landsbergen*; waar bij hij van zijnen dienst ontslagen was. Ontkennende verder, dat hij zig ten dien tijde, buiten de paalen van het gebied van *Nederland* onthouden, of de *Weegschaal* vertaald heeft, betuigende verders dat hij zedert het jaar 1621 tot het jaar 1632 ter kennisse van een ieder, te *Leiden* geweest was (zonder echter te melden waar hij zig gedurende 1619 tot 1621 onthouden had) en dat hij aldaar nooit, nog om de gezegde *Vertaaling*, of ergens anders over beschuldigd of gemoeid was. Ook is het naderhand kenbaar geworden, dat niet *Batalier*, maar wel *Samuel Neranus* in 1618 Remonstrants Predikant te *Amersfoort*, die *Vertaaling* gedaan heeft. Wat aangaat, de *Synodale Acte* van het *Leidsche Synode*, waarin *Batelier* mede beschuldigd wordt, zijn dienst trouwlooslijk verlaaten te hebben: Daaromtrent vindt men zo ver ik weet geen nader verdediging van hem, dan de reeds genoemde. Na hij van de zo

even

even gemelde Sijnode, van zijnen dienst was afgezet, moet hij zig echter nog te *Leiden* onthouden hebben; want men vindt dat hij zig van daar naar *Rhijnsburg* begeeven had, en zig aldaar in de vergadering heeft doen hooren, over het 4 en 14de vers van *1 Cor. 9.* met oogmerk, om ware het hem mogelijk, de *Rhijnsburgers*, aangaande het Leeraarampt, tot andere gedachten te brengen. In 't vervolg van tijd heeft hij eenige jaaren lang de Remonstranen in 's *Gravenhage* als Leeraar be- diend. Ook heeft hij eenige schriften naagelaten, die gantsch niet zacht omtrent de Leer der Gereformeerden zijn. Of hij onder de zijnen in achting was, kan men opmaaken, uit het onderschrift, door *G. Brandt*, onder zijn Afbeeldfel (dat door *Barrij* in het koper gebragt is) gesteld; luidende aldus.

De grijsse wijsheid leeft en glinstert in dit licht.

Het hooggeleerd verstand schiet stralen door 't gezicht;

Maar klaarder op 't papier. Aenschouw dat, daar sijn boeken

De spreuk van JACOB en van ESAU onderzoeken.

Hij leerd wat Godt met recht verwierp, uit gunst verkoor.

Het misverstand verdwijnt, sijn helder licht breekt door.

BATENBURG, een steedje met een zeer oud Kasteel, gelegen in Nederland, in het zuiderdeel van *Gelderland*, in de Landstreek van Maas en Waal, aan de Rivier de Maas, een uur beneden *Ravestein* en het Graaffchap Meegen aan de Maaskant, zijnde ten deele leenroerig aan *Gelderland*, en heeft het recht van de Munt, waarmede de Heeren van *Batenburg* door den Keizer beleend zijn. PONTANUS stelt, dat *Batenburg* oudtijds bemuurd was, en omtrent het jaar 1000 met stads voorrechten begiftigd geweest is; doch men vindt echter niet, dat het zelve ooit onder de Geldersche of Rijkssteden, op de dagvaarten beschreeven werd. PETIT in zijn *Nederl. Republiek* 1615 maakt 'er echter, geduurende den Oorlog met Spanje, een stad van, zeggende: *alhoewel deeze stad Batenburg geduurende den laatsten oorlog geheel vernield is, zo is ech-*

ter

ter het Kasteel nog staande gebleeven. Aan dit Kasteel of deeze Burgt, is de Heerlijkheid en het Steedje *Batenburg*, haaren naam en aanwasch verschuldigd. Ook is 'er geen stad, in Gelderland, of Holland bekend, die het zelve in oudheid kan evenaren. Zij die wat ligtgelovig zijn, willen zelfs, dat *Bato* het bij zijne aankomst gesticht, en naar zijnen naam *Bato's Burgt* genoemd zou hebben. *GUICIARDYN* noemt het *Batenburg*; Weder anderen zeggen, dat de Batavieren het bij hunne wederkomst gebouwd, en den naam van *Battenburg*, naar hun voorgige verblijfplaats zouden gegeven hebben; als mede dat het naderhand den naam van *Batavia* zou gekreegen hebben. De wel in 's Lands Oudheden ervaaren *SMETIUS*, verstaat door *Batenburg* of *Bato's Burg*, *Nijmegen*; erkennende echter, dat de Burgt, of het Kasteel 't welk wij hier bedoelen, alle andere Kasteelen in oudheid te boven gaat. *CLUVERIUS* meent ondertuschen, dat het *Oppidum Batavorum*, zo min op *Nijmegen* als op *Wijk te Duurstede*, toegepast kan worden. In een brief van het jaar 900, werd gemelde Burgt, de zeer oude *Veste* genoemd: waar uit haare oudheid onwederspreekelijk is. Onder de vrijheid van *Batenburg* ligt ook het Dorp *Leur*, alwaar een heuvel gevonden wordt, waarschijnlijk door menschen gemaakt, waaruit men op verscheidene tijden Romeinsche Penningen gegraven heeft, zijnde men daar door in de vaste verbeelding gekomen; dat de Romeinen aldaar voorheen een Legerplaats gehad hebben. De Oude *M. van Vaerenewijk* zegt: dat de *Catten*, herwaards komende, allereerst Maas en Waal aangedaan, in Overmaas over Meegen, veele jaaren voor de stichting van *Nijmegen*, gebouwd, en het den naam van *Batenburg* gegeven hebben.

In het jaar 1497. werd de Vesting *Batenburg* door Hertog *Albert van Saxon*, voor het huis van Oostenrijk, veroverd en versterkt. Toen in 't jaar 1586 *Parma* een aanvang met het beleg der stad *Graave* maakte, kwam de Graaf van *Hohenlo* voor *Batenburg*, en nam het zelve, benevens het huis *te Empel* in, stak den dijk door, en gebruik maakende van de hoogte van het Maaswater, liet hij 't land onder loopen, en kwam dus met

schuiten binnen. De Graaf voorzag de stad, tot tweemaal toe, van al het noodige, doch zij moest echter voor de Spaanschen bukken, die ook kort daarna *Batenburg* veroverden. Prins *Maurits* maakte 'er zig in 't jaar 1600 weder meester van. De *Groot*, in zijne jaarboeken een verhaal van gemelde verovering doende, zegt; dat dit *Batenburg* een bewijs oplevert, dat de naam der Batavieren zig voortijds tot op den Franschen bodem uitgestrekt heeft.

De in 's lands Geschiedenissen vermaarde *BRONKHORSTEN*, zijn bezitters van *Batenburg* geweest, door dat Heer *Willem van Bronkhorst*, door zijn Huwelijk met jonkvrouw *Johanna van Batenburg*, in het jaar 1272. het zelve in zijn geslacht bragt. Op den 16den Julij 1408. verkocht *Gijsbert van Bronkhorst*, Heer van *Batenburg* en *Anhalt*, en zijne Gemalinne *Margreta van Gemen*, deeze hunne Heerlijkheid, Burgt, Boerschappen, Merkten, Tollen en Tienden van *Batenburg*, voor zekere somme gelds, aan *Jan Belair*, Heer van *Helmont* en *Keerbergen*, over welke verkoop als getuigen stonden, *Jan van Arkel*, Heer van *Pierepont*, en zijn zoon *Willem*, *Gijsbert* Heer van *Bronkhorst* en *Borkelo*; Heer *Hendrik van Gemen*; Heer *Henrik van Wisch*, en *Otto van Buuren*. Agt dagen daarna werd door den Verkooper, met toestemming van den Kooper, bekend gemaakt, dat zij overeengekomen waren, dat de Verkooper, of zijne Erfgenaamen, het gebied van *Batenburg*, ten allen tijde weder zou mogen lossen, of verkoopen, met 36000 Fransche Schilden, en indien de Heer *Belair*, vóór gemelde aflossing kwam te overlijden, zonder wettige kinderen natelaten, zou *Bronkhorst*, of zijne Erfgenaamen, de Erfopvolgers van *Belair* uitkoopen, met een jaarlijksche Rente van 100 oude schilden, of, in plaats van de Rente, met 1600 van dezelfde schilden eens, in contant geld.

Karel van Egmond, Hertog van *Gelder*, de Heerlijkheid en het Kasteel van *Batenburg*, door de wapenen veroverd hebbende, verkocht het een en ander in het jaar 1534. aan Heer *Herman van Bronkhorst*, om het te bezitten op gelijken voet, als het certijds door *Dirk* en *Gijsbert van Bronkhorst* bezeten was

geweest. Kort daarna den 29 September, deed gemelde Bronkhorst den eed als Leenman, wegens het gebied van Batenburg, in tegenwoordigheid der Heeren *Dombruggen, Knoppaert, Keverheim, Boetbergen, Vliersen, Ruiter* en anderen.

Het gantsche plaatsje bestaat voornaamlijk uit een lange straat, die zig van den Maasdijk af, binnenwaarts strekt. Men vindt er een oude kerk met een laage toren, welke kerk door de Gereformeerden gebruikt, en door één Predikant bediend wordt. 't Geen Batenburg beziens waardig maakt, is de overprachtige Burgt of het Slot, welk gebouw bestaat uit een Groot Rondeel met vijf zwaare torens, zijnde van buiten voorzien van een wijde diepe graft, wiens bouwing, de oudheid van hetzelfde aantoot. Van binnen ziet men een groote plaats, en rondsom dezelve prachtige zaalen en luchtige vertrekken, versierd met fraaije schilderstukken; onder de gemelde vertrekken zijn zwaar verwulfdde Kelders. Bij de Burgt vindt men vruchtbaare boomgaarden en rijke Boschaadjen. Over de graft die met een' aarden wal omringd is, gaat men met een steene brug, op drie boogen rustende, in het Slot. Deeze vrije Heerlijkheid behoort thans aan het huis van *Bentheim, Steinfurt*.

PONTANUS, *Geldersche Geschiedenisfen*, I. deel, fol. 50, 180, 390. PETIT, *Nederl. Repub.* pag. 61. GUICIARDYN, fol. 148. J. SMETIUS *Oppidum Bat.* Cap. 2. CLUVERIUS, VAN MEETEREN, HOOFT, en DE GROOT.

BATENBURG. (*Heeren van*) Deezen waren volgens *Pontanus* in het jaar 1162 reeds bekend. Men vindt op dien tijd door hem genoemd, *Diderik van Batenburg*, in het beleg van *Groningen*, Raad van Graaf *Hendrik van Gelder*, uit den stam van *Nasfau*, en op het jaar 1188. vindt men *Albert, Dirk* en *Rudolph*; 1190 *Dirk* met zijnen broeder *Steven van Batenburg*, en *Willem van Bronkhorst*, die met *Johanna van Batenburg* in Huwelijk trad. PONTANUS, I. deel, fol. 50.

BATENBURG. (*Gijsbert en Diderik van*) Deezen vindt men gemeld, onder de *TEKENAARS van het vermaarde verbond der Edelen*; en in het jaar 1567 waren beiden die broeders als *Capiteins* in dienst van den Heer van *Brederode*, in welke waar-

digheid zij ook eenig volk naar *Amsteldam* aanvoerden; doch kwamen aldaar daags na dat *Brederode* vertrokken was. Veel moeite wendden zij aan, om binnen gelaten te worden, doch vruchtloos; want zelfs hadden de Onroomschen beslooten hen buiten te houden, echter ontvingen zij van dezelve eenige zakken buskruid, in plaats van koorn. Van daar voerden zij hun volk over het Y, naar Waterland. Te *Hoorn* namen de BATENBURGERS het besluit deeze manschap te verlaten, met oogmerk om naar Friesland over te steeken. doch werden ten hunnen ongelukke door den Schipper verraden, en aan *Ernst Mulart*, Schout te *Hasfelt*, Capitein van de Graven van *Aremberg*, overgeleverd. Benevens de *Batenburgers*, werden veele voornaame mannen, wel ten getale van honderd gevangen genomen, en te *Harlingen* opgebracht. Onder dezelve bevonden zig *Sjoert Beijma*, *Willem Buma* en *Herman Galama*, die met hun de voornaamsten waren. Vier-en-twintig van de gevangenen werden op de Gallei gebannen, en zeven te *Harlingen* gehangen, waar onder ook drie Edelen waren; de overigen werden naar *Vilvoorden* en voorts naar *Brusfel* gezonden, om ten offer te verstrekken der wreedheid van *Alba*, die dan ook op den 1sten Junij des jaars 1568, na een Schavot op de markt te *Brusfel* te hebben doen opgerichten, deeze twee Edele jongelingen, benevens veele andere Edelen volgens zijne vloekvonnissen, deed onthalzen; als *Pieter de Andelot*, *Philips van Wingelen*, en *Maximiliaan Kok*; hunne lichaamen werden des nademiddags, ongekist buiten *Brusfel*, voor de St. Lazarus Kappel, in ongewijde aarde gestoken. Anderen die op dien dag het zelfde lot ondergingen, zijnde *Sjoert Beijma*, *Hartman Galama*, *Treslong*, *Brouxelles*, *Pelletjer*, *Boudechau* en *Ilpendam*, genooten het zelfde lot, als zulks met hunne Biecht verdiend hebbende, de hoofden van zeven anderen, werden op staaken gesteld, en hunne lichaamen op raderen gezet. De Regeerende Heer *Willem van Batenburg Bronkhorst*, had, als Leenman van *Maximiliaan* den Iiden, dezelve om voorspraak gebeden, en de Keizer had ook niet nagelaten, op alle wijze vergiffenis voor het Edel broeder paar van den Hertog te verzoeken; doch deeze Tiran was doof voor alles wat slegts naar mensch-

M

J. Wandruken, fecit

D I E D E R I K,
Heer van Batenburg.

H. Goltzius, del. na't Origineel, berustende op het Kasteel van Batenburg in Gelderland.

G Y S B R E C H T,
Heer van Batenburg.

H. Goltzius, del. na 't origineel, berustende op 't Kasteel van Batenburg in Gelderland.

menschlijkheid zweemde, waar door Heer *Willem*, zo verstoord op *Alba* werd, dat hij de zijde van Prins *Willem* omhelsde.

In het jaar 1572 was deeze door Oranje, naar Zeeland gezonden, om order op het bestuur der zaaken te stellen, welken last hij ten genoegen van den Vorst ter uitvoer bragt, bewerkende, dat aldaar een aanvang met het ontvangen der verlofgelden gemaakt werd. In het volgende Jaar, was hij als overste van het Krijgsvolk; tegenwoordig bij den Admiraal *Martinus Brandt*, toen dezelve op het Haarlemmer meer door *Bosfu* geslagen werd, het welk hij nauwlijks met de vlucht ontkwam; kort daarna werd hij door *Fransisco Baldez*, uit Ouwerkerk, alwaar hij post gevat had, verdreeven. Eeninge dagen daarna, werden door den Prins, brieven naar het toen benarde *Haarlem* gezonden, om de inwoners, ware het mogelijk in hun druk te troosten, en om aan die beloften te voldoen, trok *Batenburg*, den 28sten van de maand Julij, tegen den avond aan het hoofd van 4000 man, meestendeels Burgers der nabuurige Steden, als *Delft* en *Gouda*, van *Sassem*, op welke togt de vermaarde Heer van *Oldenbarneveldt* zig mede bevond. Behalven de gemelde manschap had de Heer van *Batenburg* onder zig 600 Ruiters, zeven veldstukken en vier honderd wagens met krijgs- en mondbehoefden. Dan van deeze togt was de vijand reeds verwittigd. *Batenburg*, die tot middernacht te *Noordwijkerhout* vertoefd had, naderde tegen drie uren het Mannepad, alwaar hij stil hield, om zijne borstweeringen in orde te brengen. Terwijl hij daarmede bezig was, begon het spaansch geschut los te branden, en hij werd op het onverwachtst van de eene en andere zijde overvallen. Zijne Ruitery, die reeds tot in de verschanfing der vijanden genaderd was, werd tot aan het Mannepad te rug gedreeven, en storte dus op haar eigen Voetvolk in, dat derhalven van drie kanten te gelijk aangevallen wordende, wel genoodzaakt was te vluchten; zeven honderd man sneuvelden op de plaats, en daaronder *Batenburg* en *Karlo*, die aan het hoofd der Ruitery was; welk verlies, dat van *Haarlem* ten gevolge had.

Heer *Willem van Batenburg*, werd opgevolgd door zijn eeni-

gen Zoon, Heer *Herman*, die hij verwekt had, bij de Dochter van den Graave van *Manderscheid*. Niet tegenstaande deze onheilen zijn' Vader en beide zijne Ooms te beurt gevallen, koos Heer *Herman* de zijde der Spanjaarden. Ja noodigde zelfs, in het Jaar 1579, den Hertog van *Parma*, om een' inval in Gelderland te doen. *Strada* noemt hem, schoon ten onrechte, Grave van *Batenburg*. Hij ongehuwd, en dus zonder wettige Erfgenaamen overlijdende, kwam de Heerlijkheid van *Batenburg* op *Maximiliaan van Bronkhorst*.

De Afbeeldfels van *Gijsbert* en *Dirk van Batenburg* zijn eerst door *Goltius*, en naderhand door *Houbraken* in 't Koper gebragt. Zie *BOR*, HOOFD, *GIJSIUM*, en anderen.

BATESTEIN, een slot te *Vianen*, is de verblijfplaats der Heeren deezer Vrijstad en verdere Heerlijkheid; doch veel ouder dan de stad zelve; zijnde gebouwd, door Heer *Zwever van Kuilenborg*, jonger broeder van Heer *Jan den Ilden*, op den grond, hem, als zijn vaderlijk erfdeel, in het jaar 1213 te beurt gevallen. Wij kunnen niet voorbij aantemerkten, dat van het jaar 1100 tot aan 1400 meest al het platte Land van Holland aan den Adel in eigendom behoorde. Een dier Heeren, meer dan één Zoon hebbende, gaf aan de jongste Zoonen, ieder voor zijn aandeel in het vaderlijk erfgoed, 40, 50, 60, 80, 100 enz. morgentaalen lands, waarop zij dan een slot bouwden, en hetzelfde naar hunnen bijnaam noemden; verlatende zelfs nu en dan den vaderlijken naam, die dan weder op den Oudste bleef, voerende echter het zelfde wapen, schoon met eenige verandering van kleur en verwen. Na de voltooiing van dit slot, werden 'er van tijd tot tijd eenige huizen bijgebouwd. (Zie *Vianen*.) De groote en zware Toren van dit slot, van ouds *Batestein* geheeten, heeft naderhand den naam van de *St. Paulus Toren* gekregen. Dezelve werd 1372 opgerecht, op last van Heer *Gijsbert van Vianen* voor het geld dat hij ontvangen had tot rantzoen, voor den Zoon van den Graaf van *St. Paul van Artois*, door hem in den Veldslag in het Land van Gulik (1371.) gevangen gekreegen. Hoe dit slot of kasteel aan het geslacht van *Brede-*
rodt

rode gekomen is, zal op het Art. BREDERODE gezegd worden. De Paulus Toren, waarvan wij zo even spraken, wordt door het gemeene volk *Simpol* genaamd, naar den Zoon van den gemelden Graaf van *St. Paul*; en de naam van *Batestein* zegt men op de volgende wijze aan 't Kasteel gekomen te zijn. Heer *Gijsbert van Vianen* had ten Gemalin Vrouwe *Beatrix*, anders *Baatje* of *Batje*, Dochter van Heer *Jan* den XIXden van *Egmond*; haar jonger Zuster, was getrouwd met Heer *Gerard van Cuijlenburg*, van wien het Slot van *Vianen*, staande in een Boomgaard, even buiten de Stadsmuuren, ter Leen gehouden moest worden. *Batje*, zag met leedwefen, dat zij het Leen moest ontvangen, of verheffen van haar jonger Zuster, dus bewoog zij haaren man het zelve aftebreken, het tegenwoordige te bouwen, en dat naar haaren naam BATE te noemen, en om dat het van *steen* gebouwd was, *stein* of *steen* bij dien naam te voegen, en dus BATESTSTEIN te heeten, welke naam het nog draagt. Van dit Kasteel vindt men meer dan een Prentverbeelding, als onder anderen bij SMIT in zijne *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*, bl. 48, waar bij de Schrijvers, die desaangaande bericht geeven, genoemd worden.

BATHEM, was voorheen een plaats, onder de muuren van de Abdij van *Egmond* geleegeen. In latere tijden werd het *Bathem* genaamd; en in een' Gunstbrief van DIRK den Vden, van het jaar 1083. wordt desaangaande gewag gemaakt. In een lijst der goederen van de Kerk van *Utrecht*, wordt het *Bachtem* gespeld, en *Melis Stoke*, noemde het BACHEM, betekende zo veel als plaats des gebeds.

ALTING, *Not. Germ.* Part. II.

BATHUA. Naardien zij, die uit het Land der *Catten* den Rhijn afgevaaren, en in het Eiland gekomen waren, om van het zelve bezit te neemen, BATTEN genoemd werden, gelijk wij reeds gezien hebben, zo is het zeer waarschijnlijk, dat de Landen, die naast aan de scheiding van de Rhijn en Waal lagen, allereerst met den naam van BATAWE, als die hun het best voorkwam, benoemd zijn geworden, waarvan het nog, als het bovenste gedeelte, den naam van BETUWE behouden

heeft. *Carel Martel* noemt BATHUA in zijnen Brief van 't jaar 722 een Goo, of Landschaps Quartier (*pagum*.) dat is een vrij groote streek Lands, die gemeenlijk in verscheidene Graafschappen (*commitatus*) verdeeld werd, en deeze Landschappen (*Pagi*) worden wederom afgedeeld in verscheidene Heerlijkheden (*villas pretorias*) die zij ook wel Hoffteeden (*villicationes*) genoemd hebben. Ieder van die had onder zig een parochiaale Kerk, benevens Kapel of Altaar; het waren groote dorpen, met kleinere gehuchten of buurten. Een zeer oud Schrijver van het Jaar Register, in het Cathuizer Klooster (*Mons Dei*) *Gods berg*, noemt het Eiland aan den Rhijn, PATAVUM. Dit, volgens de oude benaming, BATHUA dan, wordt verdeeld in de OVER en NEDER BETUWE, zo dat men een lijn trekt, om de scheiding te maaken van den Oever des Rhijns tegen over *Wageningen*, tot aan den naafte oever van de Waal. Waarvan daan de Nederbetuwe zig uitstrekt, tot aan het Graaffchap *Buuren*, tusfchen de Linge en den Rhijn. Na dat de goederen van Graaf *Eberhard* verbeurd verklaard waren, maakte *Carel Martel* dezelve aan de Kerk van *Utrecht*. Andere Vorften na hem, vermeerderden dezelve, en behielden ze tot het jaar 1225. wanneer zij dezelve volgens een Compromis het aan de Gelderschen afstonden, in tegenovergaave van dat geene wat zij in *Zalland* bezaten, en van dien tijd af is de Betuwe, uitgenomen eenige plaatsen, welken aan die van *Kleef* behoorden en de Utrechtsche afgestaan zijn, geheel Geldersch geworden.

ALTING, *Not. Germ.* Part. II. HEDA, en OTTO.

BATO, wiens naam wij, zo bij de beschrijving van het Eiland der Batavieren, als daar wij van die volken zelve spraken, meer dan eens genoemd hebben, zou, zo men op de verhalen van hun, die zig daarmede opgehouden hebben, eenigzins staat kon maaken, een Zoon van den Koning der *Catten* geweest zijn, en zou, om den haat zijner Stiefmoeder te ontgaan, uit zijn Vaderland gevlucht, zig met zijne bijhebbenden op het Batavisch Eiland nedergezet, en aldaar het slot *Baten* of *Bato' Burgt* gebouwd hebben; en naar hem, zou dan ook het gantsche Land den naam van *Baathaven* of *Batavia* dragen.

MEMO

OF

1725

Cozt verhael der

dighste/ soo kerckelij

Gheschieden

Neder-la

Besch

MEMORIEN,

OFTE

1758

Cozt verhael der Ghedenckweerdigste/

soo Kerckelijcke als Wereltlijcke
Gheschiedenissen / van
Neder-lant / &c.

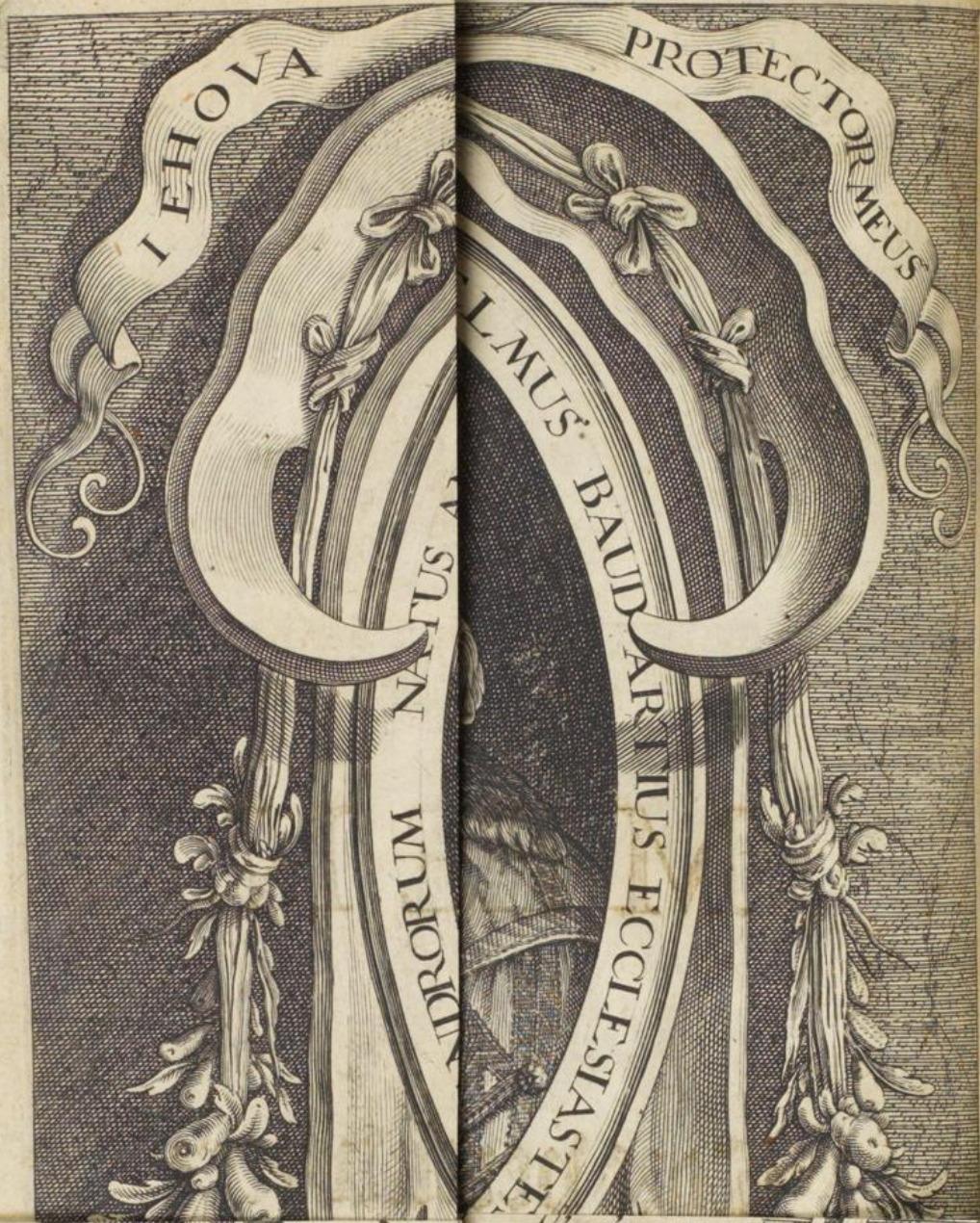
Beschreven

DOOR

GULIELMUM BAVDARTIVM,

Quem vidit vultum pictor depinxit: at idem
 Mentem non visam pingere non potuit.
 Hanc Voce, exemplisq. piis, BAUDARTIUS ipse,
 Et doctis scriptis exprimit omnigenis.
 Scilicet his junctis inseruit pluribus unius
 Urbibus et populis. Præmia Iova dato.
 In honorem et observantiam Reverendi et Clarissimi
 viri Dom. wilhelmi Baudartii Theologi et
 Historici ex æquo dexterrimi, Zutphaniensisq.
 Ecclesiæ et Scholæ Antistitis Vigilantissimi
 apponebat Joh. Ant. Biber Ludi-Moderator
 Anno 1624 Poel. fe.

Scelus unus
Ua dato
In hendi et Clarissimi
vir eologi et
Hispaniensisq.
Eccilantissimi
app Moderator
Aecl. fe.

gen, Hoe verdicht, dit alles ons voorkomt, kunnen wij echter niet ontkennen, dat 'er onder de oude Schrijvers, een meenigte gevonden worden, die deeze gantsche Historie genoegzaam alleensluitende verhaalen; dan, of zij allen 'er eenige zeekerheid van gehad, dan of de een den ander, om dat dit hun behaagelijk voorkwam slegts, nageschreeven hebben, naar een, die dit mogelijk allereerst verzonnen heeft, laaten wij aan het oordeel van deskundige Leezers, en wijzen hen die begeerig mogten zijn, zig met de Geschiedenis van BATO te vermaaken, naar de bekende *Hollandsche Chronijk van WACHTENDORP*, waar in zij waar en onwaar onder een gemengd zullen vinden.

BATTENBURG, een Steedje in *Hessenland*, waar van volgens sommigen, BATENBURG, zo even gemeld, zijn naam ontleend zal hebben.

BATTUS, (*Jacobus*) een geboren Zeeuw. Uit de Brieven van *Erasmus*, die tot zestien in getal aan hem geschreven zijn, ziet men, dat hij een Man van groote geleerdheid, en een bijzonder vriend van *Erasmus* moet geweest zijn. Omtrent het jaar 1500 was hij Secretaris te *Vlisfingen*. Zijne schriften worden door *Goudhoeven* opgegeeven.

BATTUS, (*Cornelis*) Zoon van *Jacobus*, verdient mede in den rang der Geleerden van Nederland geplaatst te worden. Hij was zo ervaren in de Geneeskunst, dat hij Stads Doctor te *Veere* was; ook onderhield hij, even als zijn Vader, briefwisseling met *Erasmus*. In het jaar 1498, woonde hij op het slot *Zandenburg*, bij *Vrouw Anna van Borsfelen*, Weduwe van wijlen de Heer *Filips van Beveren*, om haaren Zoon *Jonker Adolf van Bourgondien*, Heer van *Beveren*, te onderwijzen. En om zijne aangenomene taak te beter te kunnen volvoeren, schreef hij, ter onderwijzinge van zijnen Leerling, verscheidene Boeken, die in 1512 gedrukt zijn; en onder die eene *Waereld-beschrijving* in het Nederduitsch, waarvan *Reigersberg* in zijn *Chronijk van Zeeland*, veel gebruik gemaakt heeft. *Boxhorn* zegt in zijn *Tooneel van Holland*, dat het zelve in zijn' tijd zeer zeldzaam was.

BAUDART, (*Wilhelmus*) geboren te *Deinze*, 1565, uit Ouders,

die, om dat zij den Gereformeerden Godsdienst toegedaan waren, eerst deeze hunne woonplaats, en naderhand alle de Nederlanden moesten verlaten. Zij begaven zig naar *Keulen*, en van daar naar *Emden*. Zig aldaar nedergezet hebbende, leidde deeze hunne Zoon zig met allen vlijt toe op het leeren der Latijnsche, Hebreeuwsche en Grieksche taalen, waarin hij ongemeene vorderingen maakte, en zelfs bijna den trap van volmaaktheid beklom. Daarna oefende hij zig, met behulp der gemelde taalen, in de Godgeleerdheid. Zijne studien volbragt hebbende, werd hij eerst te *Sneek* in Friesland, en daarna te *Zutphen* als Predikant beroepen. Door de Leden der *Synodale vergadering te Dordrecht* 1618 en 1619 werd hij, nevens *Bogerman* en *Bucerus*, aangesteld, tot de nieuwe vertaaling des Ouden Testaments, met welken arbeid hij en *Bogerman*, zijnde *Bucerus* inmiddels overleden, ruim zes jaaren toegebracht hebben. Hij overleed 1640 in den ouderdom van 76 jaaren te *Zutphen*, na aldaar zes- en dertig jaaren als Predikant geleefd te hebben, en daalde ten graave, met den lof van *Trigland*, en den laster van *Uitenbogaard*, waarover men, zijne schriften nagaande, zig niet behoeft te verwonderen, als hebbende hij altoos zeer sterk de partij van den eerste toegedaan geweest. Zonder hem te prijzen of te laaken, zal het Letterkundig gedeelte van deezen onzen arbeid, doen zien, dat hij zijne gekoozene *Spreuk*, *labor mihi quies*, dat is, *in den arbeid vind ik mijne rust*, zeer wel betracht heeft.

Eerst komt ons voor zijne *Gedenkwaardige Memoriën van Kerkelijke en Wereldlijke Geschiedenissen* van den jaare 1602—1624 ingefloten, geschreeven met oogmerk om dezelve te doen dienen tot een *Vervolg* op de Geschiedenissen der Nederlanden, van E. v. METEREN. Te recht verdient dit werk den naam van *Memoriën* van Kerkelijke zaaken; want de beiden deelen in *folio* doorbladerende, zal men bevinden, dat dezelve daarvan ruim het derde gedeelte uitmaaken. Hij vangt wel aan met 1602, doch het geen van daar tot 1612 gezegd wordt, raakt ten eenemaal het Kerkelijke, maar van 1612-1624. waarmede hij eindigt, spreekt hij van de Wereldlijke Geschiedenissen, zo wel die van andere Landen, als die der Ne-
der-

derlanden, en heeft ze dus tot een algemeene Geschiedenis gemaakt. De eerste druk daarvan werd door hem uitgegeeven 1620, zijnde toen niet verder beschreven, dan tot het einde van 1619, dan de tweede is gelijk gezegd is, vervolgd, tot het einde van 1624; gedrukt te *Amhem* en versierd met eenige portraiten, die in hun soort, onder de slegtste mogen geteld worden. Waar de Schrijver zig, tot het zaamenstellen deezer *Memorien* en voornaamlijk tot de verschillen met de *Remonstranten*, van bediend heeft, blijkt uit zijne eigene woorden.

„Ik heb (zegt hij) tot het verzamelen deezer MEMORIEN
„gebruikt, de hulp van verscheidene Mannen, die in Duitsch-
„land, Frankrijk, Engeland, en in de Nederlanden, in groo-
„te en kleine Tractaaten, deeze en geene Geschiedenissen,
„geschreeven en vertaald hebben, en inzonderheid is mij
„zeer te passe gekomen, de Mercurius van, van *Wasfenaar*
„enz. Ook heb ik zegt hij verder, in dit mijn werk inge-
„voegd verscheidene Tractaaten, in deezen tijd, aan den dag ge-
„bragt, niet zo zeer ten dienste van de Levenden, als van de na-
„komelingen.” Hoe dit werk door den Roomschgezinden
Schrijver, MEERBEEK in zijn Chronijk beoordeeld is, kan men
ligt nagaan, wanneer men weet, dat die in zijne Voorreden
zegt, dat hij de pen alleenlijk opgevat heeft, om de vermaledij-
de leugens van VAN METEREN en van BAUDART te keer te
gaan; en hoe 'er de Remonstrantsche Schrijvers over geoor-
deeld hebben, is reeds uit het voorige optemaaken. Men kan
niet ontkennen, dat BAUDART op veele plaatsen gedwaald heeft
maar men is genoodzaakt te zeggen, dat hij als een eerlijk man
daaraan niet twijffelende, om die reden in zijne *Voorreden* verzocht,
dat men hem de mislagen wilde aanwijzen; dat hij dezelve
bij een herdruk herroepen en verbeteren zou, 't geen het werk
van zijne tijdgenooten moest geweest zijn.

Behalven deeze *Memorien* heeft hij nog in het licht ge-
bragt: *Polemographia Auriaco Belgica*, bestaande uit 299
Prentverbeeldingen, ieder met een vierregelig Latijnsch vers
voorzien. Verder, *Horologium Belgicum*, of *Nedertandsche*
Morgenwekker, zijnde een verhaal van de Spaansche wreedhe-
den

den. *Gedenkwaardige Spreuken. Afbeelding van de Koningin Elizabeth. Voorlooper van de Nieuwe overzetting des Nederduitſchen Bijbels*, en eindelijk, ter bevestiging van ons gezegde, de Afbeeldingen en Beschrijvingen van alle de Veldſlagen, Belegeringen en notabele geſchiedeniſſen in de Nederlanden, geduurende den Oorlog tegen den Koning van Spanje enz. beginnende met 1559 en eindigende met het jaar 1614 in 4to, langwerpig formaat. Amſterdam 1616 verſierd met 285 Prentverbeeldingen.

Het afbeeldſel van den Schrijver zeer fraai in het koper gebragt door *Abel*, is geplaatst voor het eerste deel zijner Memorien.

BAUDIUM, (*Dominikus*) Hoogleeraar in de Historien te *Leiden*, geboren 8 April 1561 te *Rijsfel*. Te *Aaken* leerde hij de Griekſche en andere Taalen, zijn Vader had zig aldaar tenedergezet, en overleed 'er in het jaar 1576. *Baudium* vertrok met zijne Moeder van daar naar *Leiden*, en vervolgde aldaar zijne Letteroefeningen. Van daar begaf zijne Moeder zig eerst naar *Gend*, en verder naar *Geneve*, om deezen haaren Zoon, ook het onderwijs der Hoogleeraaren te doen ontvangen. 1583 kwamen zij te *Leiden*, alwaar *Baudium* zig toen in de Rechten oefende, 1585 werd hij tot den rang van Doctor verheeven, en in dat zelfde jaar, deed hij met de Gezanten der Staaten eene reis naar Engeland. 1587 werd hij Advocaat, voor het Hof van Holland, echter bekleedde hij dien post niet lang, hij begaf zig naar Frankrijk en verbleef 'er 10 jaaren, aldaar werd hij tot Advocat voor het Parlement van Parijs aangesteld. In het jaar 1602 deed hij met den afgezant van Koning *Hendrik den Vierden*, eene reis naar Engeland, en keerden uit dat Rijk naar *Leiden*, alwaar hij Hoogleeraar in de welsprekendheid werd.

Na den dood van P. MERULA, gaf hij ook Lesſen in de Historien, en kreeg verlof om er Collegie over de Rechten te houden, en 1615 werd hij met *Meursius* te gelijk als Profesſor in de Historien aangesteld. *Baudium* ſchreef in dien tuſſchen tijd de Historie of het verhaal van het *twaalf jaarig Beſtand*, ook gaf hij twee Redenvoeringen onder verbloemde nanmen in 't licht,

waarin

DOMINICUS BAUDIUS,
Juris & Historiarum Professor
Lugd. Bat.

want hij zie
 er over hij
 en moest ve
 lipen, was
 voor dat m
 pen, ja zelf
 geworden.
 dat hij rone
 van hem, dat
 worden. V
 steel en al
 urdigheid
 en wikkelt
 en gesteld
 zunde, wa
 eerste ra
 dum op,
 vaardde l
 belofte. I
 vugt naar
 leen bad,
 Zijne Li
 ven, wet
 het Bekt
 het zelt
 in 3 boe
 Nederdu
 Bartz
 tik, ver
 der het ge
 Hendrik v
 Falkenburg
 band hij ge
 burg, ver
 setworden,
 we van l
 Hinken, D

waarin hij zig een sterk ijveraar voor 't Bestand betoonde, waar over hij zig echter met een nedrigen brief aan Prins *Maurits* moest verontschuldigen. Dat hem sterker in 't oog deed loopen, was een Lofdicht op de komst van *Spinola* in Holland, voor dat men kennis had, waar op die komst op uit zou loopen, ja zelfs haperde het weinig, of hij zou daarom gebannen zijn geworden. En dat hem inzonderheid veel kwaad deed, was, dat hij verre van bezadigd, in zijne twisten, was. *BAYLE* getuigt van hem, dat hij een eerste meester was, in 't uitvinden van scheldwoorden. Wat zijn zedelijk karakter aangaat, dat bedierf hij geheel en al, door zig aan den drank overtegeeven; van ligvaardigheid was hij ook niet vrij, en door deeze ongeregeldheden wikkeld hij zig zo diep in schulden, dat hij onder Curateelen gesteld moest worden. De Profesfor van zo eene geartheid zijnde, was zijne Dienstmaagd of zijne Studenten niet beter, de eerste raakte bij een van de laatste zwanger, en drong het *Baudium* op, bezweerende dat hij vader van het kind was, dagvaardde hem ter voltrekking van een gefungeerde Huwelijksbelofte. Hier op werd hij in zijn ampt geschorst; hij nam de vlugt naar *Gendt*; zijne schuldeischers verkochten wat hij gelaten had, en het was slegts bij geluk dat hij hun ontslipte.

Zijne Latijnsche werken, bestaande in Dichtstukken en Brieven, werden zeer gepreezen. Het bovengemelde verhaal van het Bestand is het best, dat men over dat onderwerp heeft, het zelve is, buiten de Opdragt aan H. H. M. M. verdeeld in 3 boeken, met fraaije prentverbeeldingen versiert, en in 't Nederduitsch vertaald door P. *JACOBI*. *Austra*.

BAUTERSEM, eene Heerlijkheid van de Meijerije van *Cumtich*, vermaard door den tijtel van een Oude Baronnie. Onder het geslacht van deezen naam bleef dezelve, tot dat Heer *Hendrik van Boutersem*, dezelve verkocht aan den Heer van *Valkenburg*, wiens partij, en zijde tegen den Hertog van *Brabant* hij gevolgd was. Deszelfs Zoon *Reijnaldus van Valkenburg*, verkocht de Heerlijkheid naderhand aan *Willem van Duivenvoorden*, Heer van *Oosterhout*, wiens Dochter *Bertha* Vrouwe van *Boutersem*, getrouwd is geweest aan *Gerard van der Heiden*, Drosfaart van *Brabant*; maar deeze zonder kinderen

over-

overleeden zijnde, is *Bauterssem* weder gekomen, aan de tweede dochter *Amelberga van Duivenvoorde*, die in huwelijk had *Johan de Costlaer*, Heer van *Withem*, natuurlijke zoon van Hertog JAN den II den van Brabant. (BUTKENS in zijn *Troph. & Brabant*, lib. XX. verhaalt deeze opvolging verder). *Maria Elijabeth*, Prinses van Hohenzollern, dochter en Erfgenaame van *Henricus van Herenberg*. Baron van Hedel, verkocht *Bauterssem* 1647. aan *Joan Jacob de Ittere*, gezegd van *Castre*, waar van de Confirmatie 1650 bevestigd werd, door *Philips den IV den*, Koning van Spanje 1655, en in dat geslacht is dezelve gebleeven, tot in 1719, wanneer deeze Heerlijkheid in het publiek verkocht werd aan *Wilhelmus Gilbert*, voor de som van zeven duizend guldens. Meermaalen heeft het zelve de rampen van den oorlog ondergaan, en als laatstlijk in het jaar 1747, de Franschen zig tusschen *Leeuwen* en *Tillemont* bevonden, was *Bauterssem* bezet, nu met Granadiers, dan met vrije troepen, en dan met Croaten, die 'er alle even slegt huis hielden.

De Roy, *Kasteelen en Heeren Huizen der Edelen van Brabant*, fol. 2. alwaar men het zelve afgebeeld vind. CANTELJON, *Verm. van Brabant*, in 8vo, pag. 334.

BAUWEL een oude Heerlijkheid, van de Meijerij van *Zanthoven*, onder het district van *Antwerpen*, Ao. 1492. behoorde *Bauwel* aan *Arnoldus van Craijnhem* Ridder, en Heer van *Grobbendorijk*, daarna aan het Geslacht van *Brandt; Damant, van Vink, Biel, Scotte* en *Rozendaal*. In de Kerk van *Bauwel* vindt men verscheidene Grafsteden van de voorige bezitters.

De Roy, Ib. fol. 80, CANTELJON, III. deel, bl. 101.

BAVEL, een dorp in de Barronij van *Breda*, een klein half uur ten Z. O. *Ginneke*, waar onder het zelve behoort. Zie GINNEKE.

BAVO (St.) op wiens naam de groote kerk te *Haarlem* gewijd, en waarin ter zijner eere een prachtig zilver standbeeld opgericht was. Ook gaf men voor, dat zijn gebeente aldaar in een zilveren kas bewaard werd, welke kas ten tijde der beeldstorming, naar *Keulen* overgebracht is.

Oudh. van Kennemerland, bl. 20.

Bavo, (*Dirk*) wordt op het jaar 1008 gemeld als Leengraaf van *Bodegrave* en *Zwammerdam*. Sterk mengde deezen zig in den twist tusſchen den Biſſchop van *Utrecht* en Graaf *Arnaud*, alles waar hij genaakte, ten genoegen van den Biſſchop, met vuur en zwaard verwoestende. Het viel Graaf *Arnoud*, zijne magt tegen hem verzameld hebbende, ligt, de zijnen, die niet meer dan Rovers waren, uit het veld te ſlaan, en hem zijne beide Graaffchappen te ontweldigen. Bavo zelf vond naauwlijks middel, om genoegzaam ongekleed, zijn ſtraf aan den Biſſchop te kunnen melden; nopende *Adelbolt* ten ſterkſten aan om zig voor hem en zig zelven in het Harnas te ſteken, die dan ook, gelijk wij op het Art. van hem gezien hebben, het zwaard in handen nam, doch het gelukte hem niet *Bavo*, te herſtellen.

Zie ADELBOLT.

BAX. (*Paulus en Marcellis*) Onder alle de voorſtanders der Nederlaudiſche Vrijheid, dat is onder de zulken, die door manlijke heldenmoed dezelve verdedigd hebben, zal men 'er weinigen aantreffen, die dit edelbroederpaar daar in voorbij geſtreeft hebben. Het eerſte, dat men van hun gemeld vindt, was in het jaar 1576, toen zij het harnas onder beleid van den Heer van *Immerſeel* hadden aangeſchoten, volhardende tot aan het jaar 1582. den lande alle mogelijke dienſten te bewijzen. Tot belooning van hunne dapperheid, werd in het laaſtgenoemde jaar 1582. door den Hertog van *Alencon* aan *Marcellis Bax*, vrijheid verleend, tot het oprichten van eene Compagnie Ruiters. Zij toonden dat hun heldenmoed in dit geval gepaard was met waare broederliefde, want *Marcellis*, de jongſte zijnde, ſtond den eerſten rang in die Compagnie af, aan zijnen ouder Broeder *Paulus*, die daar door den rang van Ritmeester verkreeg, vergenoegende zig de jongſte onder hem te dienen. *Paulus Bax* begaf zig naar *Gendt*, om van den Prins van Oranje zijn patent te ontvangen, inmiddels dat *Marcellis*, ijverig met de werving bezig was. Naauwlijks had hij 6 paarden bij een, of hem werd bericht dat de Graaf van *Hohenlo*, ter ontzetting van de ſtad *Lochem*, welke door *Verdugo* belegerd was, naderde, terſtond begaf hij zig derwaarts, en bragt tot de bevrijding

ding van die stad ongemeen veel toe. Daarna werd befloten *Verdugo* verder te verdrijven. *M. Bax* voegde, om dit ter uitvoer te brengen, zig met zijn zestien paarden bij de Brabandsche Ruitery, en viel op die van *Verdugo* aan, dan hij vond zig in deeze onderneeming bedrogen, ziende zig zelve, zo wel van de Brabanders als van de zijnen, verlaaten, en bevond zig dus in een gevaarlijke omftandigheid, wordende zijn paard gekwetst; zijn helm en spanfier hem afgerukt, en het gevest van zijn Rapier zo plat geflagen, dat het onbruikbaar was. Een stuk van een spies, ftak hem binnensbeens, van de knie opwaards, bijna een voet lang in het lichaam; zijn paard was een geheele spies onder de maane zo diep in den hals gestoken, dat het zig niet keeren kon. Dan hoe zwaar de nood was, begaf hem echter de moed niet. Vol vuurs dan rukt hij eerst het stuk der spiesfe uit zijn eigen been, en daarna, die uit den hals des paards, en weerde zig zodanig, dat de Ruitery, die hem dacht te vangen, blijde was van hem ontslagen te zijn. Een ander, die een Lans op hem ftiet, ontquam hij, door de draai zijns paards die dezelve in den dij ontving, ook ontweek hij nog een derde, die na een poos met hem gestreedten te hebben, hem ook ontliep. *Bax*, merkende echter tegen alle die aanvallen niet bestand te zullen zijn, veranderde dus in schijn, en hield als of hij tot de vijanden behoorde, roepende *Victorie, Victorie*, en door deeze list ontquam hij naar *Lochem*, rijdende dwars door den vijand heen, zonder verdere hinderung. Dus dit zijn ongeluk ontkomen zijnde, geraakte hij in een ander, wordende met de gantsche Ruitery opgeligt.

Hij begaf zig dan, zo spoedig mogelijk ware, naar *Deventer*, en aldaar van zijne wonden genezen zijnde, begaf hij zig naar *Bergen op den Zoom*, alwaar hij zijnen broeder, den Ritmeester, aantrof, en met hem de Compagnie spoedig in orde bragt. De eerste attacque waarin zij gewikkeld werden, was voor *Steenbergen*, dat door de Luitenant *Stemborn* ingenomen was; en schoon deeze met vier Compagnien, op hunne bijeen verzamelde magt aanviel, werdt hij door de *Baxen* verjaagd, drijvende hem en de zijnen in een ouden toren. De jonge *Bax*

de toren voorbij gereden zijnde, ontving een kwetsuur in zijn flinkerbeen. Echter vertoetde hij, om zijn broeder aftewachten, en deeze komende, vielen zij gezamentlijk op den toren aan; de Ritmeester sprong terstond van het paard, en met een den toren in, waarin hij van zijne bijhebbende manschap met zo veel drift gevolgd werd, dat hij zelf onder hunne voeten geraakte. Veele van de vijanden sneuvelden, dan het voetvolk achterwege blijvende, werden 'er niet meer dan honderd gevangen. Als een gevolg van deeze hunne overwinningen, behaalden zij omtrent Rosendaal veel voordeel, op een groot deel Spanjaarden, en ontzettekeden tevens daar door den Marschalk de *Biron*. Een poos daarna vonden zij zig genoodzaakt voor de overmägt van *del Monte* te zwichten. Dan geduurende het beleg van Antwerpen, door den Hertog van Parma, vergoeden zij dit, met de voordeelen, die zij op eenen *l'Espine* behaalden. De grootste nederlaag, die *Bax* gedurende zijn leven leed, was, omtrent *Huchtenbroek*, alwaar hij niet alleenlijk door *del Monte* geslagen werd, maar zelfs werd de Ritmeester en zijn broeder kort daar na beide gevangen, zijnde de Ritmeester zelf in de hand gekwetst. De gevangene Heeren werden naar *Beveren* gevoerd.

Zij bleeven echter niet langen tijd in de magt hunner partij, aangezien de gevangene vijanden, dagelijks zo vermenigvuldigden, dat zij zelf blijde waren hun te doen uitwisselen.

Na hun ontslag was inmiddels *Leicester* als Landvoogd aangesteld, en onder zijn bestuur hadden zij het geluk een Convooi met graanen, dat naar *Antwerpen* gezonden werd, opteligen; het koren werd onder den voet gesmeten, doch het gebrek daaraan, was in *Antwerpen* zo groot, dat *Mon Dragon* het zelve van den weg deed opzoeken.

In het jaar 1586 liep *Bergen op den Zoom* groot gevaar van in de magt der Spanjaarden te geraaken, en zonder het voorzichtig beleid van den Heere *Valkenburg*, *Heemert*, en de Gebroeders *Bax*, zou zonder twijfel het voorgenomen verraad van den toenmaligen Gouverneur *Beerwouts*, zijn beslag gekreegen hebben, maar deeze trouwe voorstanders der Vrijheid, hielden een wakend oog op al zijnen handel. *Beerwouts* trachtte

zig te bedienen van een list, om de stad van hun, zo wel als van hun volk te ontledigen, begeerende dat zij des nachts ter opligting van een Spaansch Convooi zouden uittrekken. Dan de *Baxen* stelden zig hier tegen, zeggende dat hun in de tegenwoordige omstandigheid door de Staaten geboden was, *Bergen* te bewaaren, en niet om op de Convoojen te pasfen. Op 't Art. *Bergen op den Zoom*, zullen wij zien, hoe deeze verrader, wiens aanflagen ontdekt werden, de stad wist te ontkomen. Twee jaaren daarna, twijfelde men niet of *Bergen* zoude volstrekt belegerd werden, en van dit oogmerk der Spanjaarden kreeg men zekerder bericht, door twee gevangenen, die door de Ruiters van *Bax* opgeligt waren, en verklaarden, dat zij gemeend hadden, dat de belegering reeds werkelijk was aangevangen; waar door men in de stad, dus gelegenheid bekwam, om maatregelen daar tegen te werk te stellen, en de die van meerder volks te voorzien, zo als ook geschiedde door inneeming van eenige Engelsche Regimenten, benevens dat van onze Helden. De vijand inmiddels vast naderende, oordeelden de *Baxen* noodzaaklijk te zijn, dat hem alle verandering moest worden toegebracht, zeggende dat zo men zig geheel liet influiten, de Ruitery als dan van geen dienst meer zijn konde. Dan anderen die binnen waren, oordeelden het gevaarlijk te zijn zig met uitvallen te waagen, voorgeevende, dat zo zij overwonnen werden, het voor de stad ten uittersten nadeelig zou zijn, ja al bekwamen zij eenig voordeel, zulks den vijand weinig hinder zou aanbrengen, aangezien die door zijne magt zulks ligt herstellen kon. *Paulus Bax* antwoordde hier op, dat hem en zijnen Broeder, zo wel als anderen bekend was, dat men voorzichtig te werk moest gaan; wij weten ook, zeide hij, dat de vijand van een magtig en overwinnend Leger voorzien is, en dat hij veel sterker van volk is dan wij, ook is ons niet onbekend, dat 'er mannen onder hen zijn: dit hebben wij in persoon meer dan eens ondervonden; dan hij met deeze en andere redenen op den Gouverneur *Durry* niets overwinnende, wilde, gestoord, zig uit den Krijgsraad begeeven. Dan *Durry* belette hem dit, zeggende, zo gijlieden oordeelt zulks ten besten van de stad

stad te zijn, zal ik 'er mij niet langer tegen verzetten. Dit woord was nauwlijks gesproken, of de vergadering scheidde; Ruitery en Voetvolk, ieder verzamelden zig bij de zijnen

De Heer van *Uchtenbroek*, een Hollandsch Edelman, zijnde Cornet, onder den Ritmeester *Bax*, werd vooraf gezonden, om den vijand op de vlakke te lokken, tusfchen het Leger en de Stad, wordende gevolgd van veertien of vijftien Harquebusfiers, en reeden aldus, recht toe op het vijandelijk Leger aan. De Lanciers namen een anderen weg, met neergevelde Lansfen om van den vijand te minder gezien te worden; de Harquebusfiers van *M. Bax*, voegden zig bij hen. De gebroeders namen de voortogt, *Willugbij* plaatste zig in de midden, en *Parker* nam de achterhoede. De Spanjaarden het klein getal van manfchap ziende, dat door *Uchtenbroek* geleid werd, zonden daar op af eenige Musquettiers: Ter plaatfe daar *Uchtenbroek* zig bevond, waren veele aarde wallen, met doornen en distelen bewafen, dienende ter onderfcheiding der Akkers; die van den vijand, namen al vechtende met *Uchtenbroek*, dezelve in. De anderen deeze goede gelegenheid ziende, vallen met het opfteken der Trompetten eenflags op den vijand in, vechtende als Lecuwen, dwingende de Musquettiers om genade te bidden; van den kant der vijanden, worden drie vaanen Ruiters gezonden; doch ook deeze werden met 'er haast door de *Baxen*, die de voortogt hadden, op de vlugt geflagen, genoodzaakt zig op den Rijsfelberg te houden, en van daar het vangen en dooden der hunnen aantezien. Het voorneemen der uitgetoogenen was, terftond, na eenige overwinning behaald te hebben, weder ftadwaarts te keeren, om zig het gantsche Leger des vijands niet op den hals te haalen. En wyl men bezig was de gevangenen naar de ftad te voeren, geraakte *Parker* door een altegroote moedigheid, te diep onder de vijanden; driemaal greepen zij hem reeds, en ook zo veel maalen ontzette de hij zig zelve. De *Baxen* en *Pouly* het gevaar waarin den Ritmeester *Parker* zig bevond, ziende, ftepen ter behaaling van eer, te midden onder den vijand, ftellende de bevrijding van dien held, boven alle de gevangenen,

nen, waar door hem dan den weg van te ontkomen gebaad werd.

Juist op dat pas kwamen de Engelsche Overstens *Willugby* en *Wilfort*, uit Holland, en deeze bedachten zig geen ogenblik om met hun bijhebbend volk, deelgenooten van den strijd te zijn. De vijand had meer dan 200 dooden benevens veele gekwetsten en gevangenen verlooren, daar van de uitvallers, slegts vier of vijf gesneuveld waren, schoon zij ook veele gekwetsten hadden. En na dit voorval, van den 25sten September, werd door *Willugby* op den 30sten een tweede uitval ondernomen, die van geen zo goed gevolg was, vindende hij den vijand beter op zijn hoede. De Ruitery, van weerskante geraakte handgemeen; de *Baxen*, die niet dan heldendaaden verrichtten, gaven daar van nieuwe blijken; *Marcellis* die al vechtende een *Albanois* aantrof, stak denzelven met zijn zwaard dwars door het lichaam, en trok hem daarna met de haren, wat tegenstand hij ook deed, midden uit den vijand, en na hem tot de zijnen gesleept te hebben, viel zijn paard onder hem ter neder, zijnde doorschoten. Het is onmogelijk alle hunne mannelijke daaden, geduurende het beleg, dat op den 12den November werd opgebroken, te verhaalen, zonder het gantsche dagregister daar van na te schrijven, zijnde zelfs de jonge *Bax* op dien stond, dat *Willugby* den roem der Helden ten Hemel toe verhief, nog bezig, met *Parma* in zijn aftogt alle mogelijke nadeelen toe te brengen, waar van de voordeelen hem meer waardig waren dan de loftuitingen, die de beide Broeders nog oneindig meer verdienden, met de vijanden uit het Kasteel van *Wouw* te verjaagen, en het grootste gedeelte van de Compagnie van *Corardin*, die daar binnen lag, al uitgeleezen volk, tot hunne gevangenen maakten, of doodden. Geen minder heldendaad bedreef de Heer *Marcellis Bax*, nu reeds tot Ritmeester bevorderd zijnde, in de maand December 1589, met de overmeestering van een Convooi dat gedekt was, door 600 mannen, daar hij en de zijnen niet meer dan 140 man uitmaakten, waarbij hij in het aanzien van een groot deel des vijandelijken Leger zig meester maakten, van drie Vaanen, van de wagenen beladen met de klede-

ren voor het Regiment; van Don *Ferdinando de Gonzaga*, en anderen.

Marcelis met zig neemende zo van zijn als van zijn Broeders Compagnie 130 man, belastte dezelve met een aanslag op *Borgloon*, een stedeken gelegen in het land van *Luik*, dan deeze haar mislukkende, en onder hunne Ritmeesters niet gewoon zijnde, vruchtloos te keeren, trekken verder, en slaan zig door de vijanden heen, tot voor de stad *Tienen*, die met vijf of zes Vaandelen Spanjaarden bezet was. Met list geraakten zij daar binnen, drijven de Spanjaarden uit, ontweldigen hun de Vaandelen, en trekken met zo veel buit als zij laaden konden, uit dezelve. Vier honderd man van den vijand hier van verwittigd, wachten hun op; zij met elkan- der besloten hebbende, hun buit niet dan met hun leven te verlaten, slaan 'er zig met geweld door heen, en komen wel beladen te *Bergen* te rug.

Weinig tijds daarna gaven vijftien van deeze Helden, nieuwe blijken van hunne dapperheid in het land van *Waas*, alwaar dezelve met vijf-en-veertig anderen handgemeen raakten, en die allen overwonnen zouden hebben, waren zij niet door een meenigte voetvolk te gelijk overvallen geworden, keerden echter zonder eenig verlies door dien overmagt geleden, te rug, zonder vervolgd te worden.

De Graaf van *Mansfelt*, werd in het jaar 1590 den moed en dapperheid van *Bax*, ten zijnen nadeele ontwaar, toen hij tegen hem en met 225 paarden uit *Bergen* trok, geheel en al ver- strooide, en met 40 man en 80 paarden als hunnen buit te rug keerde. Als in dit zelve jaar op den voorslag van Prins *Mau- rits*, door der Staaten bevel afgevaardigd was, tot het doen eener Ruitertocht om eenige kwartieren onder contributie te stellen, werden daar toe uitgekozen die van den Ridder *Veer*, *Sidnij*, *Polly Barchon*, de Ridder P. BAX, M. BAX, *Par- ker*, *Pouli*, *Voifin*, *Edmont*, en *Kniski*, en het noodzaaklijk gevonden wordende, dat een van deeze als Ritmeester het bevel geduurende deeze togt zou hebben, werd het zelve op raad van zijne Excellentie, en met goedvinden van de Staaten, ver- trouwt aan den moed en het voorzichtig beleid van den Rid-

der PAULUS BAX, en aan hem gegeven volkomen magt en gezag, om de gezegde Compagnien te voeren in de Graafschappen Henegouwen en Artois, en zo veel verder, als zonder prikkel van dezelve Compagnien zou kunnen geschieden, en met een werd hem toegestaan, met zig te neemen, een of twee honderd man voetvolk uit het land van *Tertolen*, *Breda*, *Bergen*, zo hij zulks dienstig oordeelde; welke togt tot groot na-deel van den vijand volbragt werd. In het volgende jaar, bevond zig M. BAX tegenwoordig bij de ontzetting van het Fort KNODZENBURG, door Pr. MAURITS, alwaar hij en de Ridder *Veer*, alle blijken van waare dapperheid betoonden.

Die van Antwerpen ten uittersten verbitterd op de Soldaaten van *Bergen op den Zoom*, om reden van den buit, die zij hun dagelijks onthaalden, dreigden, om zulks te wreken, twee gevangenen, met de galg te doen straffen; dan de vrees, dat de hunnen het zelfde lot zouden ondergaan, raadpleegden hier op *Mondragon* als toen Gouverneur van 't Kasteel, met wien zij overeenkwamen, dat deeze hun de gevangenen met geweld zou ontnemen, en doen hangen, zo als kort daarna geschiede. De Heer P. BAX, *Mondragon* en die van Antwerpen dit willen de yerleeren, besluit met zijn broeder, om ter wraake zijner Soldaaten, eenige Antwerpenaars meester te worden. Om dit werkstellig te maaken, werden twintig soldaaten gekleed als boeren, geboden tien of twaalf wagens geladen met zantzakken, als een Convooi, te brengen tot voor de poort van Antwerpen; dat zij als voerlieden met zweepen in de hand moesten gaan, en hun geweer verborgen houden. Tagtig soldaaten werden gelast zig te verschuilen, tot zo lang de voerlieden in de poort zouden zijn; te *Berchem* was de Ruitery geplaatst, om, als het tijd was, toeteschieten. Het oogmerk van deezen aanslag was, zig meester te maaken van de Gildebroe-gers, die bij dag de wacht aan de poort hielden, en waarschijnlijk zou zulks gelukt zijn, zo niet zeer toevallig, de poort, om eenige verbetering, die daar aan gemaakt werd, gesloten was. Wij hebben reeds gezegd, dat zij niet gewoon waren, onverrichtter zaken te rug te keeren, en dit toonden zij nu ook; want na eenige ogenblikken toevens, verscheen een
 Spaansch

Spaansch Convooi, van den weg van *Lier* komende, terstond gaven zij elkander een teken, wierpen de zweepen weg, en vielen het Convooi aan, overmeesterden het en bragten het met eenige gevangenen naar *Bergen*.

Toen in het jaar 1592. de Ridder *Morgan*, Gouverneur van *Bergen op den Zoom*, door Koningin *Elizabeth*, voor den tijd van drie maanden, te rug ontboden werd, werd de Heer *Paulus Bax*, op voorstel van hare Majesteit, en met goedvinden van den Raad van Staaten, gedurende dien tijd tot Gouverneur aangesteld; *Morgan*, niet wederkerende, bekleedde de Ridder die plaats tot aan zijnen dood. In dat zelfde jaar, verhinderde de jonge *Bax*, *Verdugo Coeverden* te ontzetten.

In het jaar 1595, behaalde deeze Heer weder groote voordeelen, te *Turnhout*, op den Graaf van *Barlaimont* en anderen, gelijk honderd man der zijnen, weinig tijds daar na bij *Herentals* de overwinning bevochten. Ook behaalde hij grooten lof door zijne dapperheid, gedurende het beleg van *Grol*, verhinderende den Hertog van *Parma*, die plaats te ontzetten.

Toen in het volgende jaar *Hulst*, door den Cardinaal Aarts-hertog belegerd werd, trachtten de Ritmeesters M. BAX, DU BOIS en DONK, hem daar in alle mogelijke afbreuk te doen, gaande ten dien einde te *Bergen* met omtrent 230 paarden te scheep. *Donk* raakte met zijne schepen op eene droogte vast, BAX en DU BOIS, besloten echter hunnen aanslag te volbrengen, en begaven zig derhalven uit de Schepen die in vlot water lagen, in allerhaast met bijna 150 man aan land, en van daar tot het leger van den vijand. Om te meer bedekt te blijven, scheidten zij het volk van een, en reeden met kleine troepen het land door, alle de soldaaten, die zig aldaar met of zonder wapenen vonden, en meer dan 700 waren, werden door hen gedood. Ook namen zij een klein Kasteel in, en deden de manschap, die zig op het zelve bevond, over den kling springen. Waarna zij tot de terugtogt besloten, voerende met zig vijftig gevangenen, van allerlei natie. Uit ieder natie, tot zeven toe, namen zij 'er een, die zij Prins *Maurits* aanboden,

tevens den vorst berichtende, dat het Conterfchap tuschen de Stad en de Moervaart, in dien nagt zou aangetast worden; waarom den Prins, zulke order deed stellen, dat den aanval te vergeeffsch was. De vijand echter met het Beleg voortvarende, en 't land van *Hulst* onder Contributie houdende, deed de Gouverneur BAX, door het uitzenden van eenig volk, en daar onder ook de Compagnie van zijn broeder, alle moeite om de Spanjaarden en Waalen te beteugelen, doch de meenigte dezer volken was oorzaak, dat op dien togt niets verricht werd, dan het verflaan van eene Compagnie Italiaanen, onder bevel van de *Sangro* staande.

De Cardinaal hoogmoedig op zijne verovering van *Hulst*, liet zig voorstaan, dat het gezach des Konings hersteld zou zijn. Het ontbrak niet aan zulken, welken aan die grootspraak geloof gaven, veel min aan hun, die mede werkten, om dezelve bewaarheid te doen worden. De Markgraaf van Antwerpen, geen der minsten van die zijnde, zond door een Boerinden Gouverneur BAX een' brief, waarin hij den Ridder vermaande, zig aan de genade en gehoorzaamheid van den Cardinaal te onderwerpen, met bijvoeging dat zij, die de eerste hier in waren, het grootste loon zouden ontvangen. De Gouverneur benevens zijn Broeder den brief geleezen hebbende, beraadslaagden wat antwoord aan den Boerin te geeven. Hun besluit was de Copie des briefs, terstond aan den Raad van Staaten te zenden, en den brief zelve in tegenwoordigheid van de Boerin, aan de Galg te doen spijkeren, voorts aan de eene zijde een Lantaarn, en aan de andere zijde een Bril te hangen, dit verricht zijnde werd de brengster te rug gezonden, en haar belast den Markgraaf te berichten, op welke wijs zijn brief beantwoord was.

Te Antwerpen dreigde men eenige gevangenen van BAX te handelen gelijk hij met den brief gedaan had; BAX wist zig, gelukkiger dan weleer, van eenige Antwerpsche Burgers meester te maaken, schrijvende voorts, ook met hun te zullen handelen, gelijk zij aldaar met zijne soldaaten zouden doen. Dit bericht deed hij door eene gevangene Juffer, den Markgraaf aanzeggen, doch die van Antwerpen gingen echter met

de voorgenomene Executie voort; en Bax volgde, schoon met tegenzin, hun voorbeeld, om zijne Soldaaten daar door te spaaren.

De Graaf van *Verax*, door den Cardinaal Aartshertog, in Brand gezonnen zijnde, lieten de Staatschen, en inzonderheid die van Bergen, niet na hem dagelijksch te verontrusten, en na dat de beide Broeders uit eenige gevangenen, de waare gesteldheid van de magt die *Verax* bij zig had, verstaan hadden, zond de Gouverneur, zijnen Broeder naar Holland, om de Staaten en den Prins daar van te onderrichten; na welk onderricht besloten werd, den Graaf, waar men hem vond, aantetasten. *Maurits* deed daarop 5000 man te voet en 900 Ruiters van *Geertruijdenberg*, omtrent *Turnhout* vergaderen, en voorts recht toe daarop aantetrekken. De vijand op de aannadering van deeze benden te rug keerende, werd achtervolgd door *Peinse van der Aa*, Capitein van de Garde van zijn Excellentie, met 70 schutters, benevens de Ridder *Veer, Didini* en de Ritmeester *M. Bax*, welke vijftien van de bekwaamste Ruiters, zo van de Compagnie zijns Broeders, als van de zijne bij zig had, zijnde zij in het geheel 118 mannen sterk. De Graaf van *Hohenlo* was gelast, de retraite van den vijand te observeeren. Deeze hunne vlugt ziende, wilde dat *M. Bax*, zijn Excellentie daar van kennis zou geeven; dan hij den vijand tot hier toe vervolgd hebbende, deed verzoeken, daar mede te mogen voortgaan. *Hohenlo* zond op dit verzoek een ander aan Prins *Maurits*, die na de noodige order gegeeven te hebben, den vijand deed vervolgen, en op dezelve werd op de Heide bij *Turnhout* eene compleete overwinning behaald.

Om ons niet in alle kleinigheden, ten aanzien van de grootheid van den Held, wiens daaden wij ons hier erinneren, in te laten, naderen wij daar mede het jaar 1600, waar van men ons mede tengoede zal houden, alle omstandigheden waar bij de Ritmeester *Bax* zig bevond, niet te verhaalen, aangezien wij dan genoodzaakt zouden zijn, de geschiedenissen van dat jaar, en bijzonderlijk den beruchten slag van *Nieuwpoort*, met alle deszelfs omstandigheden te moeten melden, het geen tot nader gelegenheid gespaard moet worden. Dit alleenlijk zeggen wij

er thans van, dat de Ritmeester *Marcellis Bax*, de raad en vertrouweling van Graaf *Lodewijk* was, met wien dezelve voor den aanvang van den slag met zes Compagnien, door des vijands Ruitery in de Duinen besloten werd, waar door zij genoodzaakt waren zig eenen weg te openen, dat te gelijk den aanvang van de Schermutzeling veroorzaakte. *Bax* koos met de Compagnie van den Gouverneur van Bergen en de zijnen, de Ruitery van *Beliose* te bevechten, die hij, na hevigen tegenstand, deed wijken, en verstrooide de manschap zodanig, dat zij de hinnen op dien dag van geenen dienst meer konden zijn. Na deeze verrichting verzamelde *Bax* de zijnen weder, en deed daar mede alles wat van dappere en onverfaagde Helden, ten dienste van het land en ter hunner eeuwigen roem, kon gedaan of verwacht worden. Niets meer behoeft in dit geval, tot lof van deezen Held gezegd te worden, dan dat hij na deezen vermaarden Veldslag, door Prins *Maurits*, tot bevelhebber over de Ruitertochten in Brabant aangesteld werd; dat de Staaten Generaal hem bevorderden tot Commisfaris Generaal, en Sergeant van de Cavallerij in dienst van den lande, welke aanvertrouwde en opgedraagene posten de volflagenste bewijzen zijner dapperheid en bekwaamheid te kennen geeven.

Deeze Held zig in het jaar 1604 onder der Staaten Veldheer, mede in het beleg voor *Sluis* bevindende, en volgens zijnen aart werkzaam zijnde, deed hij den Prins verzoeken hem te veroorlooven, met de drie Compagnien, die onder zijn bevel stonden, een kleine schermutzeling te mogen aanvangen, om te beproeven van wat gevolg zulks zijn zou: het antwoord was: *zeer wel, maar waag u niet ver*: Terstond stijgt de *Commisfaris Generaal* te paard, en rijd met den zijnen op den vijand aan, wordende van eenig voetvolk gevolgd. De strijd werd langs hoe heviger, vermits de vijand ieder ogenblik nieuwen onderstand kreeg. Na dat *Bax* nu langen tijd zijne partij afgemat had, naderde *Don Louis de Velasco*, verzelt met 1500 uitgeleezene Spanjaarden, die een nieuwen aanval ondernamen. Het oogmerk van den Heer *Bax*, was toen, deezen zo verre te lokken, tot zij onder het berijk van Prins *Maurits* kwamen; en om hem te vuuriger te maken, gaf *Bax* zig aan die zijde bloot
Dit.

Dit gelukte hem, en hij bragt hen ter plaatse, alwaar het net zodanig gespannen was, dat zij 't gevaar niet ontloopen of ontzwellen konden, en het met den dood moesten bekoopen. Doch ook de drie Compagnien hadden rijkelijk hun deel gekreegen, zijnde 'er van 250 paarden, meer dan 90 doodgeschoten; van Bax eigen Compagnie was bijna ieder min of meer gekwetst. Hij zelf had een wond aan zijn been bekomen. De Staaten hunnen moed beloonen willende, vereerden op den voorslag van den Heer van *Oldenbarneveld*, ieder der drie Compagnien, honderd Roosenobels. Ook was het gevolg van dit gevecht, dat Prins *Maurits*, het beleg nader aan de stad brengen en overwinnen kon.

Toen gemelde Vorst zig in het jaar 1605, met de meeste magt van het Staate Leger, in den omtrek van *Zutphen* bevond om *Spinola* het hoofd te bieden, dacht de Aartshertog *Albertus* zig van deeze gelegenheid te bedienen, en eenige plaatsen in Brabant onder zijn geweld te brengen; voornaamlijk had hij het oog op *Bergen op den Zoom* gevestigd, verzamelende alle mogelijke magt om die stad te overvallen. Ten allen gelukke werd de Gouverneur Bax, daarvan bij tijds onderricht. Drie ongewapende Ruiters werden op kundschap uitgezonden; doch deeze geraakten in de magt der vijanden, zo dat zij hem geen nader bericht konden mededeelen: meer dan 4000 man te voet en drie Compagnien Ruiters, vertoonden zig dus onverwacht voor *Bergen*, in het midden van den nacht, en legerden zig voor den dageraad rondsom de stad. Dan terwijl zij hier mede bezig waren, hoordt de Gouverneur een klein klokske, ten teken van alarm trekken (dat in het verhaal als iets zonderlings wordt aangemerkt, wijl hij zulks vooreen nooit in zijne wooning had kunnen hooren) in allen spoed stijgt hij te paard, en begeeft zig naar de Waterpoort, alwaar hij wist, dat de stad op zijn zwakst was; wordende gevolgd door die geenen, welken in de Garde du Corps voor zijn huis de wacht hadden.

Met deeze weinigen, die echter binnen kort van anderen gevolgd werden, deed hij allen mogelijken tegenstand, zo met schieten, werpen van steenen als anderzins, zig zelyen daar de
nood

nood en het gevaar 't grootst was waagende, hield hij den vijand zo lang bezig, dat het water begon te waschen, en hun noodzaakte al hun voordeel te verlaaten en af te trekken. Dit echter belette niet dat de Aartshertog de mislagen bij deezen aanval begaan, in een tweeden zocht te doen verbeteren. De Gouverneur *Bax* zuimde ook van zijnen kant niet, om zig van hunne oogmerken te doen onderrichten, en zijne maatregelen daar naar te beraamen, met dat gevolg, dat hij op den 20 September, toen zij des nachts om twee uren eenen nieuwen aanval deden, gereed was hun te ontvangen, vertoonende zig met den fabel in de vuist, op die plaatsen daar zijne tegenwoordigheid meest vereischt werd, en noodzaakte door deeze manlijke verdediging den vijand, met groot verlies, voor de tweede maal de stad te verlaaten. Zie breder *Bergen op den Zoom*.

Niet min dapper gedroeg zig in het jaar 1606 de Commisfaris Generaal M. BAX, in de heerlijke retraitte van Prins MAURITS, voor het Leger van *Spinola*, met agt Compagnien, waar mede hem gelast was, de magt des vijands van het Dorp *Mullem* en het huis te *Broek* te drijven. Na aldaar een uur lang gevochten te hebben, moest hij den vijand verlaaten, en zig naar de *Roer* begeeven, ter ontzetting van Graaf *Hendrik van Nassau*, dat hij gelukkig ter behoudenis van een groot deel des Legers, volvoerde. Met die zelfde dapperheid atqueerde hij in dit jaar den vijand, na bij *Eindhoven*, neemende van deszelfs groote overmagt wel 50 Ruiters en 80 paarden gevangen.

De Heer *Paulus Bax*, Gouverneur van *Bergen*, en deszelfs onderhoorige Forten in deezen Zomer overleden zijnde, werd op deszelfs verzoek, als ter belooning van trouw en dapperheid de Heer M. BAX, door de Staaten Generaal, en zijne Excellentie, in deszelfs plaats aangesteld; wordende aan denzelven het patent daar van, door den Heer *Johan van Oldenbarneveld* gegeven, en bij het afleggen van zijn Eed, op zijn verzoek, van zijn voorige Charge, als Commisfaris Generaal ontlagen, blijvende echter verpligt den Lande, als de nood het vorderde, zomme, gelijk voorheen, ten dienste te zijn, waar van hij ook

in den jaare 1610 in Braband en elders, verscheidene proeven gegeven heeft. Of JAN BAX, wiens naam mede meer dan eens onder de Nederlandsche Helden gemeld word, een Zoon van een van hun was, is mij onbekend, maar dit weet ik en dient tot hunnen lof hier nog gezegd te worden, dat wanneer zij zig niet in 't veld bevonden, derzelver wooning een Academie of Leerschool voor jonge Edellieden en andere personen van rang was, waarin zij een groot aantal van zulke Helden, die de bevestiging van onze Vrijheid hebben helpen bewerken, opgekweekt hebben. Wenschelijk ware het, dat het hier van ter nedergestelde, aanleiding mogte geeven, om de *Baxen* in hun geslacht en afkomst, door echte berichten nader te leeren kennen.

B AI J U M, was de naam van een Klooster, dat wel eer geplaatst was, in de Friesche Grietenij Baarderadeel, onder het Kwartier van Westergoo. Na de verwoesting daar van, zijn de inkomsten ten voordeele van het gemeene Land van Friesland gebragt.

WINSEMIUS *Chronijk.*

B AI J L E, (*Pieter*) kwam den 18 November van den jaare 1647 te Carla ter wereld. Men bespeurde in hem van der jeugd af een schranderen geest, een treffelijk oordeel en eene ongemeene weetgierigheid en oplettendheid op alles, wat hem te leeren werd voorgehouden; en zijn vader verzuimde niets om deze goede talenten, die hij in zijnen Zoon vondt, op te wekken en aan te kweeken.

Gelijk de Gereformeerden in de landen, daar zij onder de Roomschen vermengt zijn, doorgaans de gewoonte hebben, de kinderen vroeger dan in andere landen tot ledemaaten aan te neemen, en tot het gebruik des heiligen Avondmaals toe te laten, wordende aan de wijsheid der Consistorien, naar de order der Fransche kerken, overgelaten, daar in naar bevinden van bekwaamheid te handelen, zo werdt ook *Baijle*, wanneer hij nog slegts 15 jaaren oud was, op den 25 December des jaars 1661, tot lidmaat aangenomen, en tot het H. Avondmaal toegelaten. Hij bleef tot het jaar

1666 in zijn ouders huis, daar hij zig ten eenemale tot de Litteratuur, of de studie van de historie, taalen, oudheid, en andere geleerdheden overgaf. Mischien bleef hij daar wat te lang, om dat zijn vader, met zijne bedieninge te veel werk hebbende, zo veel acht op de studien van zijne zoon niet konde geven, als wel nodig was. In dat jaar, terwijl zijn negentiende jaar nog liep, werdt hij naar de Akademie van Puij-Laurens gezonden, alwaar hij in de gemelde studien voortging, en ook de Philosophie begon. Den 26 Maj des jaars 1667 begaf hij zig naar Saverdun, een steedje in het graaffchap Foix, daar hij tot het laatste van September bleef, en toen wederkeerde naar Carla, en voorts wederom naar Puij-Laurens, daar hij tot het einde van 't jaar zeer groote voortgangen in de studien maakte, en in dien tijdt zijne *Logica* begon. Den 19 Februarij des jaars 1668 vertrok hij van daar naar Thoulouze, alwaar eene Roomsche Akademie was, en hij zig vervolgens voor de Roomsche Religie verklaarde. Hoe dit toekwam, en wat daar bij voorgevallen is, dient wat hooger opgehaald te worden.

De genen, die zijne historie beschreven hebben, zeggen dat de priester van Puij Laurens, een verstandig en zeer ijverig man zijnde, zig had weeten in te dringen in den geest van den jongen Baijle, en hem tot de Roomsche Religie overgehaal had. Maar hij zelf geeft de zaak dus op: naamlijk, dat hij te Puij-Laurens in de Philosophie studerende, nieuwsgierig was om de schriften der Roomschegezinden over de verschillen met de Gereformeerden wat nader in te zien, ten einde, volgens de grondbeginselen der Protestanten, een naauwkeuriger onderzoek te doen naar de waarheid van die Religie, welke hij met de melk had ingezogen; en dat hem de tegenwerpingen, tegen het leerstuk, dat men op aarde geen zichtbaar en sprekend rechter, aan wiens besluiten men zig in verschillen over de Religie hadde te onderwerpen, moest erkennen, zo waarschijnlijk voorkwamen, dat hij zig zelven daar op niet wetende te voldoen, ('t welk ook geen wonder was, om dat hij in de Philosophie slegts hadde begimnen te studeeren,) en nog minder zijne grondbeginselen tegen eenige schranderen be-

bestrijders van de zelve, waar mede hij te Thouloufe zintwistte, kunnende verdedigen, bezweken is, en openlijk belydenisse van de Roomsche Religie gedaan heeft. Daar op heeft hij zijne studie in de Philosophie onder de Jesuiten voortgezet; zonder echter bij hen in te wonen, veel min, dat zijn voornemen geweest zij om zig in hunne orde, gelijk voorgewend is, te willen begeven. Al zo weinig komt ook met de waarheid overeen het voorgeven, dat hij, door den bisschop van Rieux, tot de Roomsche Religie zoude zijn gebragt. Uit het geen hij zelf zegt, blijkt, dat hij eigenlijk te Thouloufe openlijke belijdenisse daar van gedaan heeft; schoon uit zijn overgaan van de Protestantche Academie, daar hij in de Philosophie hadde beginnen te studeren, tot eene Roomsche, genoeg af te nemen is, dat hij, al eer hij te Thouloufe kwam, reeds, immers voor een gedeelte, overgehaald was. Zijne verandering maakte veel geruchts; want hoewel hij slegts enkel student was, die nog nooit in de Theologie gestudeerd hadt, was hij echter een zoon van een geacht predikant, en daarenboven reeds bekend voor een gaauwen geest, en een jongman van groote verwachting. Hij bleef evenwel niet lang in de Roomsche gemeenschap, naardien hij, ontdekkende, dat men in die Religie te veel eer en dienst aan menschen beweest, en dat het leerstuk van de Transsubstantiatie met de Philosophie onmogelijk in te schikken was, onaangezien alle voordeelen, welke hij, in die gemeenschap blijvende, te hopen, en alle nadeel en moeilijkheden, die hij, zig weder daar van afzonderende, te vreezen hadde, echter den 19den Augustij des jaars 1669 weder van Thouloufe vertrok, en tevens de Roomsche Kerk weder varen liet: zo dat hij alleenlijk 17 maanden en 28 dagen in de gemeenschap der gemelde kerk geweest is. De Peripaterische Philosophie, die hij bij de Jesuiten geleerd had, verliet hij daar na mede, wanneer hij tot de Cartesiaansche overging.

Wat vreugde dit wederkeren van *Baije* in den schoot der Hervormde kerk aan zijne familie, en alle de Gereformeerden van het omliggende landt baarde, is ligt te begrijpen. Doch de Edicten van den Koning tegen de geenen,
die

die eenmaal uit de Hervormde tot de Roomsche kerk overgegaan zijnde, weder derwaarts keerden, lieten hem niet toelaten in Vrankrijk te blijven; want een van dezelve bracht mede, dat de zulken in beuls handen overgeleverd, en vervolgens uit het koninkrijk gebannen zouden worden. Derhalven verliet hij zijn vaderland vrijwillig, en begaf zig naar Geneve, daar hij kennis en vriendschap maakte met de geleerden in die stad, en voornaamlijk met den Heer *Minutoli*, Profesor in de Historien, welken hij tot zijne dood toe met hem, door eene gestadige briefwisseling, onderhouden heeft. Eenigen tijd aldaar geweest zijnde, geraakte hij tot het onderwijs der zoonen van den grave *Frederik van Dhona*, die zig op zijn landgoed te Copet, dicht bij Geneve, ophieldt, en bij welken hij in grote achting was. Hij bleef aldaar tot den 25 Maj des jaars 1674, wanneer hij weder te Geneve kwam, en den volgenden dag naar Vrankrijk keerde, zig begevende naar Rouaan, alwaar hij aankwam in Junij, gelijk blijkt uit een Brief aan *Minutoli*, uit die plaats, gedagtekend den 27 van die maand. Hier was hij bij zijnen goeden vriend *Henrik Basnage* den jongen, lid van het Parlement van Rouaan. Gedurende zijn verblijf aldaar, liet hij zig ten gevalle van zijne moeder, die zeer daarop aandrong, afschilderen, door den vermaarden schilder Ferdinand, en zondt haar het pourtrait met een zeer tederen brief. Dit pourtrait is geraakt in handen van mevrouw de Merignan, die het bij haar overlijden heeft gelaaten aan den Heer Francaftel, Onderbibliothecaris van 't Collegie van Mazarin te Parijs, daar het nog te zien is. Te Rouaan was hij niet naar zijn genoegen. Hij noemde den tijd, daar doorgebracht, de tijd zijner Normannische eenzaamheid, in welken hij om zijn ongenoegen te verdrijven, eenige ruwe gedachten, zo als hij in een zijner brieven schrijft, op het papier bracht. Den 1 Maart des jaars 1675 vertrok hij van Rouaan naar Parijs; hoewel anderen willen, dat hij den 13 van die maand de bijeenkomsten der geleerden, ten huize van den beruchten *Menage* aldaar, heeft bijgewoond. Hij was 'er op zijn eigen beurs, dewijl de persoon, bij wien hij wezen zou, aldaar niet gekomen was. Men zocht hem de een

of

of ander post, waar in hij geavanceerd konde worden, te bezorgen, maar te vergeefs, hoe zeer hij ook bekend wierdt, en zelfs met achtinge, bij luiden van verstandt en geleerdheid. In het laatste van Augustus ging hij van Parijs naar Sedan, alwaar een Profesors plaats in de Philosophie open was, om te zien, of hij de zelve konden verkrijgen. De Heer *Pieter Furieu*, die aldaar Profesor was in de Theologie; en de Heer *Jakob Basnage*, die 'er zijne studie in de Theologie even volbragt hadde, wendden wel alles aan, wat zij konden, om hem zijn oogmerk te doen bereiken; maar anderen maakten ook veel beweging, om hem, dewijl hij een vreemdeling in die stad was, te keren, aangezien drie inboorlingen naar die Profesie stonden. Eindelijk werd goedgevonden de vier Geleerden in eene zekere plaats op te sluiten, om binnen den tijd van 24 uren elk eene Disputatie over zekere stukken, hun opgegeven, zonder voorbereiding, en zonder boeken of hulp van vrienden, op te stellen. Den 28 September met zijne drie mededingers opgesloten zijnde, stelde hij zijne Philosophische stellingen op, en defendeerde dezelve opentlijk den 2 en 3 October. Hij maakte het zo wel, dat hij den prijs behaalde, en het Profesoraat bekwam, waar in hij den 4 November door den gewonen eed bevestigd werd. Den 11 van die maand begon hij zijne openbare lessen. In den beginne hadde hij het vrij zwaar, zodanig zelfs, dat hij aan zijne vrienden schreef, dat hij moest arbeiden als een galei-roeier. Dat hij zo sterk werken moest, was om zijne Philosophie op te maken en te verbeteren, terwijl hij dagelyks vijf uren besteedde tot lessen en collegien, invoegen dat hij voor zig zelf niet veel studeren, veel minder iets schrijven of uitgeven kon. Derhalven vindt men, uitgezondert de Disputatie, door hem tot een proef opgesteld, niets van hem uitgegeven voor het jaar 1679; wanneer een van zijne vrienden, een predikant, hem vertoonde het boek van *Poiret*, genaamt, *Cogitationes rationales de Deo, de Anima, & de Malo*, waar op hij eenige tegenwerpingen maakte (*Objectiones in libros IV. de Deo, de Anima, & de Malo*) op 't papier stelde, en aan dien predikant overgaf, welke dezelve aan *Poiret* toezond, die

ze met zijn antwoord daar weder op, 't geen, volgens het zeggen van *Baijle*, niet veel om 't lijf hadde, in de tweede druk van dat boek te Amsterdam, in den jare 1685 uitgaf; daar een nog tweede tegenwerping bij kwam omtrent het stuk van de onsterffelijkheid der ziele, alles van pag. 623 tot 788.

„ In zijn *Additions aux Pensées diverses sur les Comets* heeft hij die stukken nader onderzocht, en tekent II deel pag. 532 en 533 daar in aan, dat *Poiret* gansch niet aan de aangehaalde zwaarigheden heeft voldaan: ook zegt hij rond uit in een brief, dat hij niet zien kan, hoe men daar op iets, dat klem heeft, konde zeggen, en daarom niet nodig acht deswegen een nader onderzoek te doen. In de vacantie van het zelfde jaar deedt hij een reis naar Parijs, en ook naar Rouaan om *Basnage* te bezoeken. Daarna gaf hij in den jaare 1680 een tractaatje *De Corporis esentia* uit, waar in hij het gevoelen der Cartesianen, die de natuur van 't lichaam in uitgebreidheid stellen, tegen de tegenwerpingen van de navolgers van Aristoteles verdedigt, 't welk te vinden is in eene verzameling van eenige stukken, rakende de *Philosophie van des Cartes*. Hier toe gaf gelegenheid dat de Jesuit *Louis de Valois van Caen*, onder den naam van *Louis de la Ville*, een boekje hadde uitgegeven, in 't welke hij beweerde, dat het gevoelen van Descartes, volgens de natuur en eigenschappen van 't lichaam strijdig was met de lere van de Roomsche kerk. *Baijle* zegt, dat het wel geschreven is, en dat de Auteur onwedersprekelijk bewijst 't geen hij bewijzen wil; dat ook niet moeielijk te doen was. Ondertuschen nam hij zijn post, te Sedan, met veel naarstigheid en achtinge van ieder een, waar, tot dat in het jaar 1681 de Akademie aldaar door des Konings raad van staate vernietigd werdt

„ Aldus van zijne bedieninge, en te gelijk van zijn levens onderhoud beroofd, zocht hij naar een goed heenkomen, en eene plaats om te kunnen bestaan; maar de zwaarigheid was, waar die te vinden. Hadde hij zig voor de Roomsche kerke willen verklaren het zou hem aan geen fortuin ontbroken hebben; want de graaf de *la Boutlie*, gouverneur van Sedan, die Ondergouverneur van den Koning geweest was, gaf hem met

met weinig woorden te verstaan, dat het maar aan hem zelf stond om zijn geluk te maken, en dat het tijd voor hem was om daar op te denken; doch hij hadde geen genegenheid daar toe. Daar was voor hem naar Holland geschreven, om te vernemen, of daar gelegenheid was hem te helpen: waar op geen spoedig antwoord komende, overleidde hij bij zig zelf; of hij niet beter zoude doen naar Engeland over te steken. Met deze gedachten begaf hij zig van Sedan, na daar nog eenige weeken ten huize van den Heer *Jurieu* gelogeed te hebben, naar *Parijs*, om van daar op *Rouaan* te gaan, en door den Heer *Basnage* gelegenheid te zoeken om gemakkelijk over zee te geraken. Middelerwijl was hij in Holland geholpen. De jonge Heer *van Zoelen*, van *Rotterdam*, die een discipel van *Baïle* te Sedan was, hadde hem aan den Heer *Paets*, Burgemeester, zo zeer vermaard door zijne personele verdiensten, en zo veel groote zaken, die hij voor het Nederlandsche Gemenebest heeft uitgevoerd, als wegens zijne aanklevende vriendschap met de Heren *De Wit* en andere voorstanders van vrijheid, krachtig aangeprezen en gerecommandeert, zo dat dezelve zo veel te wege bragt, dat de stad *Rotterdam* eene Profesie voor hem uitvond, en hem met 500 guldens wedde jaarlijks, Profesfor in de Philosophie en Historiekunde maakte. De brief, met de tijding hier van, kwam, terwijl hij naar *Parijs* was gegaan, te Sedan aan *Jurieu*, dien de Heer *Paets* insgelijks, op de voorspraak van *van Zoelen*, mede te *Rotterdam* zocht te brengen, en ook omtrent op dezelfde wijze als *Baijle* 'er gebragt was. Hier op vertrok *Baijle* den 8 October van *Parijs*, en kwam op 't einde van die maand te *Rotterdam*, daar hij van de familie van *van Zoelen*, en door den Heer *Paets*, met uitstekend veel vriendschap ontvangen werd, en den 5 December zijne inweidings-oratie, tot groot genoegen van ieder een, deed: waar na hij den 18 van dezelfde maand voor de eerste maal in het openbaar voor las.

Schoon *Baijle* de voorgemelde tractaatjes, die naderhandt meerder bekend zijn geworden, reeds voor zijn vertrek uit Frankrijk hadde uitgegeven, moet men nochtans als zijn eerste voorname werk met hem zelfs houden dat boek, 't welk

hij uitgaf met den naam van *Pensées sur les Cometes*, &c. dat is: *Verscheide gedachten over de Cometen*, enz. De beginselen van dit werk waren naar zijn eigen voorgeven al ontworpen in Frankrijk; maar hij heeft het zelve eerst, na zijne komst in Holland ter persse gegeven, en is het voor de eerste maal gedrukt te *Rotterdam*, en uitgekomen den 11 Maart 1682. Door dit boek kreeg hij een groten naam onder de geleerden; hoewel 'er ook waren, die daar in vreemde stellingen meenden te ontdekken; immers hij waagde daar in, doch zeer bedekt, deeze en geene vrije gedachten te uiten, die al nadenken veroorzaakten. En dewijl het veel opschuddingen, die niet voordeelig voor *Baijle* geweest zijn, gemaakt heeft, diend, het gene tot deszelfs geboorte behoort, wat nader open gelegd.

De gelegenheid, welke dit werk in 't licht dede komen, was de komeet of staartster, die zig in het jaar 1680 ver- toonde. Het voorgeven was, dat het zoude dienen om de menschen te geneezen van die bijgelovige gedachten, dat de kometen voortekenen van kwaad zijn. Als men acht geeft op de wijze, waar op het in 't licht kwam, blijkt, dat *Baijle* zig zocht te verbergen: want het droeg geen naam van den **Auteur**, en het handschrift, naar 't welke het gedrukt wierd, was aan den Boekdrukker gegeven, als komende van *Parijs* en van een **Auteur**, die niet wilde bekend zijn. Hij voert daar een Roomsche-Katholijk Franschman, die daarom in opzicht van de Religie en de zaken van het Fransche Hof spreekt, als zodanig een betaamt; hoewel men evenwel kan bespeuren, dat de spreker zijn persoon niet overal behoorlijk verbeeld; want daar doen zig gedachten en uitdrukkingen op, die van een Roomschegezinden niet te verwachten zijn. Wat eigenlijk de reden is, waarom hij het boek op die wijze het licht heeft doen zien, kan men uit zijn eigen verhalen kwalijk ontdekken, aangezien dezelve verscheiden en tegen malkander aanlopende zijn. In een brief aan *Minutoli*, uit *Rotterdam* den 30 Maart 1683, schrijft hij in vertrouwen aldus: „De waarheid is, dat „ ik in een van mijn laatste reizen naar *Parijs* (namentlijk die „ in de vacantie van het jaar 1679) daar een oud medeleer- „ ling ontmoette, die Doctor van de Sorbonne was: en met „ hem

„ hem over verscheide zaken geredeneerd hebbende, beloofde
„ ik hem eene kleine Disfertatie te zullen schrijven over het
„ geen men gemeenlijk wonderen en voortekenen van het toe-
„ komende noemt. Hij zeide, dat het hem aangenaam zou-
„ de zijn; maar, opdat hij die aan zijne vrienden zoude mo-
„ gen laten zien, dat hij mij verzocht te willen spreken als een
„ goed Katholijk, vermits hij niet gaarne wilde gehouden wor-
„ den voor eenen, die gemeenschap met ketters hield. Eeni-
„ ge maanden daarna een komeet verschijnende, bediende ik
„ mij van die gelegenheid, en begaf mij aan 't werk; doch van
„ de eene en andere gedachten voortgaande tot wat bijzon-
„ dere onderwerpen, zag ik wel, dat ik dat werk aan niemand
„ moest laten zien. Ik zocht niettemin, na de vernietiging
„ van onze Akademie van Sedan, te *Parijs* gekomen zijnde,
„ mijn Doctor op, om hem mijn geschrift over te geven; maar
„ ik vondt, dat hij op het land was in eene afgelege provin-
„ tie, zonder net te horen waar. Kort daar op werd ik in
„ Holland beroepen, en vertoonde het geschrift hier aan een
„ Boekverkoper, als of ik het te *Parijs* gekregen hadde van ie-
„ mand, die den Autheur niet noemen wilde, enz.” Ge-
„ heel anders verhaald hij de zaak in een bericht, dat hij stelde
„ voor de derde uitgave van dit boek in het jaar 1699. „ Met
„ aandacht gedacht hebbende, (zegt hij daar onder anderen)
„ op de gewaande voorbeduidingen van den komeet, schoot
„ hem in den zin de Theologische reden, die hij in dit geschrift
„ aandringt, (te weten, dat, indien de kometen voorboden van
„ onheil waren, Godt dan wonderen zoude verrichten om de
„ afgoderij in de wereld te houden,) „ welke hij niet wist in
„ eenig boek gelezen, of ooit daarvan gehoord te hebben. De
„ nieuwigheid dezer gedachten zette hem aan tot het schrij-
„ ven van een brief over dit onderwerp, om den zelve in de
„ *Mercure Galant* te laten brengen. Maar de overvloed van
„ de stoffe hem niet toelatende kort genoeg te zijn, nam hij
„ andere maatregels; en zijnen brief aanzijnde als een werk,
„ dat afzonderlijk zoude moeten uitgegeeven worden, breidde
„ hij zig over ieder zaak op zijn gemak uit: zonder noch-
„ tans Monsr. *De Visé*, ten dien tijde schrijver van de *Mer-*

„*cure Galant* geheel uit het ooge te verliezen.” Ik besloot, voegt hij daar bij, hem mijn brief toe te zenden, en hem te verzoeken, dat hij die aan zijnen Drukker wilde geeven, en trachten, of verlof van den Heer De la Reine, zo die genoeg was, of een privilegie des Konings, zo dat noodzakelijk mogt zijn, daar op te bekomen. Hij hield mijn geschrift eenigen tijd, zonder den naam van den Autheur te weten; en wanneer men hem vraagden, hoe het 'er mede stont, antwoordde hij, van iemand, dien hij het hadde laten lezen, verstaan te hebben, dat de Heer De la Reine de gevolgen van dit werk nooit zoude op zig neemen. Dus nam men het geschrift wederom: en dewijl ik door het vernietigen van de Akademie van Sedan, in den herfst van 1681, naar Holland geraakte, dachte ik niet meer om mijn brief over de kometen te Parijs te doen drukken. Daar ziet gij de beweegreden, die mij den den stijl van een Roomsch Katholijk heeft doen nemen, en de taal en loftuitingen van Monsr. de Visé in de zaken van staat doen nabootsen, enz. En naardien ik alle bedenkelijke voorzorg gebruikte om niet voor den schrijver van dezen brief over de kometen, die in Holland weinig maanden na mijne overkomst gedrukt werd, bekend te zijn, veranderde ik niets in de taal, waar van ik gesproken heb, enz. Hoe zal men deze twee verscheide verhalen van den zelven man, nopende een en dezelfde zake, overeenbrengen? Echter schijnt het, dat beide, als eerst opgesteld, na dat het boek was uitgegeven, en eenige beweging veroorzaakt hadde, en dat de Autheur begon ontdekt te worden, vertellingen zijn om zig te verschonen; doch dat de verscheidenheid van de zelve doet zien, dat *Baijle* eenige gedachten over allerlei dingen, de Religie en den staat betreffende, de wereld vrij uit willende mededeelen, de gelegenheid van den komeet, di' zig vertoonde, heeft waargenomen, en over de kometen, kwanfuis schrijvende, vele andere dingen voortbragt, die genoegzaam geen, of zeer weinig betrekking daar toe hebben, en die hij ook wel wist, dat niet eveneens van allen zouden opgenomen worden, en hem misschien nadeelig zouden zijn; waarom hij zig dan op alderhande wijzen heeft gepoogt te verbergen, op dat hij doch niet voor den Autheur zoude bekend worden: behoudende nog daarenboven, in gevalle hij daar

daar voor bekend werdt, zijn uitvlucht, dat hij wel verscheide gedachten hadde geuit, doch niet als de zijne, maar als die van een Fransch Rooms-Katholijk, wiens perfoon hij verbeeldende, den zelve ook naar den aard van zo een moest doen spreken: 't geen te meer doorsteekt, om dat hij die perfoonsverbeelding doorgaans niet eveneens heeft waargenomen, en hem redeneringen ontvallen zijn, die een Rooms-Katholijk, volgens zijne grondbeginselen, niet zoude kunnen of durven voeren. Men kan niet zeggen, dat het boek kwalijk geschreven is; en daar zijn vele goede, geleerde en door-dringende redeneringen is, die alles, wat men te voorschijn heeft gebragt om de kometen als voortekenen van eenig onheil te doen doorgaan, krachtig omverwerpen; maar de brede en vergezochte uitweidingen over andere stoffen zouden zomtjids wel kunnen doen denken, dat de schrijver wel iets anders, dan de menschen van de bijgelovigheid omtrent de kometen te genezen, onder de gemelde perfoonsverbeelding, heeft trachten voor den dag te brengen, zonder daar door nadeel te lijden. En, indien hij in der daad geen ander oogmerk heeft gehad, dan hij voorgeeft, is hij ongelukkig geweest, dat hij het niet beter heeft weten in het licht te stellen; dat hij zig door die tweederlei verhalen meer en meer heeft verdacht gemaakt, en dat men uit dit boek ontleent heeft de verwen, waar mede men hem bij den Stadhouder van Holland, en anderen, als ook bij de kerke heeft zwart gemaakt.

Hoe *Baijle* voor den Autheur van het werk over de kometen is bekend geworden, daar van vindt men mede gansch verschillende verhalen bij hem zelf. In zijnen brief van den 16 Junij des jaars 1682 spreekt hij van dat werk; als of de Autheur nog niet bekend was; schoon het reeds drie maanden was gedrukt geweest; maar ook als van een boek, dat in Holland gerucht gemaakt hadde, ter oorzake van eenige Paradoxen, welke daar in voorkomen. Ja hij betuigt in zijn reeds hier boven aangehaalden brief van den 30 Maart des jaars 1683, dat hij verwonderd was te verstaan, dat men te *Geneve* wist, dat hij 'er de Autheur van was. „ Ik weet niet

„ door wat toeval (zegt hij) men heeft kunnen weten, dat ik
 „ Autheur was geworden; want nademaal het een eerste
 „ werk is, heeft men mij aan den stijl niet kunnen kennen;
 „ en ik heb het ook aan niemand ter wereld beleden." Men
 wist het echter toen ook in Holland al, vermids hij dat ge-
 deelte van zijnen brief besluit met deze woorden. „ Ik ge-
 „ loof niet, dat iemand in dit Land ooit geweten zoude heb-
 „ ben, dat ik de Autheur van 't werk was, indien bij geval
 „ de gene, die het origineel geschrift gezien hadde, nader-
 „ hand iet van mijn schrift hadt gezien, dat hij toen kende.
 Aan den anderen kant in den jaare 1691, in de voorreden van
La Chimere de la Cabale de Rotterdam, zig beklagende, dat de
 Heer *Jurieu* (die na *Baijle* mede van *Sedan* te *Rotterdam* ge-
 komen was als Profesfor in de Theologie en Predikant in de
 Waalsche Gemeente) verspreidde, dat hij zig voor den Au-
 theur van het boek over de kometen verklaard hadde, als hij
 zag, dat, het bij de meesten wel ontfangen werd, wederlegt
 hij dat, als eene volflage onwaarheid op deze wijze. „ Hij
 „ (naamlijk *Baijle*) had geen voornemen om bekend te zijn;
 „ de Boekdrukker het origineel geschrift aan den gemeenen
 „ Patroon van de nieuwe Rotterdamsche Profesoren (den
 „ Heer *Pacts*) vertoont, en hem gezegt hebbende, van wien
 „ hij het hadde, maakte deze geen geheim daar van voor
 „ zijne vrienden. Door deezen weg, 't zij middelijk, of on-
 „ middelijk, wist de Heer *Jurieu* het ook; die den Autheur
 „ daar over aansprekende met een klein verwijt, dat ande-
 „ ren dit geheim wisten, en hij niet, verhaalde *Baijle* hem
 „ hoe alles toegegaan was, en sprak met hem over eenige
 „ zaken, in het boek vervat. Dit (voegt hij daar bij) was
 „ kort, na dat het gedrukt was, en voor dat men het oor-
 „ deel van 't gemeen konde weten." In de brieven geeft hij
 te kennen, dat eenige maanden verlopen waren, eer men
 wist, dat hij de Autheur was, en dat het geval het alléén
 ontdekt hadde: en in de gemelde voorreden, dat het door den
 Boekdrukker den Heer *Pacts*, en zo vervolgens aan anderen,
 en ook aan *Jurieu*, is bekend geworden, kort na dat het ge-
 drukt was, en voor dat men het oordeel van het gemeen

weten konde. Wat daar onder schuilt is niet wel te ontdekken. Mogelijk heeft *Jurieu* niet mis gehad, dat *Baijle* wel heeft willen bekend zijn, als hij zag, dat het werk wel ontvangen, en de schrijver daar over geroemd werd.

Het boek is gretig verkocht, en al verscheide malen herdrukt, zelfs met vervolgen en verdedigingen, hoewel vele geleerden van gevoelen zijn, dat, die het niet hebben verbeterd, en dat voor de eere van *Baijle*, die, als gezegt is, daar door een groot aanzien in de geleerde wereld gekregen heeft, beter was geweest het te laten zo als het in den beginne was: ook is het zo opgestelt, dat in gevalle het daar bij was gebleven, de opschuddingen en verdenkingen naar allen schijn zo groot niet zouden zijn geweest, als zij daarna wel geworden zijn, inzonderheid na dat zo veele tegenstrijdige verhalen van hem zelf aangaande dat boek zijn in 't licht gebragt.

Den 1 Maart des jaars 1682, begon hij een ander boek, onder den tijtel van: *Critique l'Histoire du Calvinisme du Pere Maimbourg*, 't welk hij afmaakte in 15 dagen, en te drukken gaf den 30 Maart daar aan volgende, mede zonder naam. Gelijk hij in zijn werk over de kometen de kracht van zijnen geest in scherpzinnige redeneringen heeft doen zien, zo heeft hij in dit boek een bewijs van de aartigheid van den zelven gegeven. Daar zijn geen Theologifche of ernstige discoursen in te vinden: alles is een zoet, luchtig en aangenaam spel en boerterij vol vernuft en oordeel, zonder gal en bitterheid, zeer bekwaam om de ernsthaftigheid van zijn tegenpartij ter neder te werpen. Zo haast kwam het niet in Frankrijk, daar genoegzaam de geheele druk binnen weinig tijds gesleten was, of een iegelijk verwonderde zig daar over. De Autheur werd niet in eenige schoole in Holland, maar onder de beschaafde en voortreffelijke verftanden van Frankrijk, voornamenlijk wel te *Parijs*, gezocht; en *Menage*, de toetsteen der fraaije geesten, moest zeggen, dat het wel geschreven en het beste was dat over die stoffe in 't licht was gekomen. De Roomschegezinden zelfs hebben niet durven ontkennen, dat hij in de faiten, die hij aanhaalt, meest overal de waarheid heeft betracht. Men zoude aan den stijl nooit bespeure

hebben, dat *Baijle* de schrijver van dat boek was, doch dit werd zuiver bij geval ontdekt. *Baijle*, antwoordende op een brief van een onbekenden, welke hem zijn Boekverkoper *Des Bordes* van *Amsterdam* gezonden hadde, gaf deeze het origineel van 't antwoord, dat hij van *Baijle* ontving, aan dien onbekenden, die het aan den jongen *Claude*, welke de hand kende, vertonende, en aldus vernam, dat *Baijle* de schrijver was, gelijk hij daarna ook nooit ontkend heeft. De eerste druk van dit werk was zo spoedig uitverkocht, dat hij eene tweede uitgave daar van overzag, verbeterde en vermeerderde in de maand Augustus van het zelfde jaar 1682. De gelegenheid tot het spoedig uitgeven van dit boek was, dat hij daar door *Jurieu* spijt wilde aandoen.

Baijle, die uiterlijk veel achtinge voor *Jurieu* toonde, hadde echter geen ware achting voor den zelve, gelijk hij dit ook onder zijne boezemvrienden niet wilde verbergen. Wetende dan, dat, *Jurieu* bezig was tegen *Maimbourg* te schrijven, gaf hij dit boek uit, om *Jurieu* te kwellen, en maakte, dat het boek van *Jurieu*, dat daarna uitkwam, niet veel geacht werdt, schoon het een goed werk is: want *Baijle* hadde *Maimbourg* al boertende zodanig om verre geworpen, naar de bekentnisse zelfs van Roomsche schrijvers, dat het boek van *Jurieu* te laat kwam, en genoegzaam onnut goordeeld werd.

Den 2den Maart des jaars 1684 ondernam hij het schrijven van de *Nouvelles de la République des Lettres*, een werk, dat met eene algemeenere toejuigchinge en lof, zo om zijne nettigheid, als nauwkeurigheid, overal ontvangen werd. Hij wist in korte uittreksels een duidelijk denkbeeld van een boek te geven: dorre en duistere stoffen wist hij door levendige, scherpzinnige en geestige schetsen behaaglijk te maaken: hij gaf de lezers altoos genoeg: en 't gebeurde zelden, dat de *Autheurs* hunne werken onder zijne handen niet fraaijer gemaakt vonden, of ten minsten opgehelderd. Dit mag men wel zeggen, dat dit het aangenaamste werk van *Baijle* is geweest, en waar voor hij de meeste genegenheid gehad heeft. Het eenigste ongenoegen, dat hem, zo lang hij 't zelve heeft vervolgd,

volgd, ontmoet is, was dat hij in zijn *Nouvelles* van de maand April en Maj 1686, bij het invoegen van een brief van de Koninginne *Christina* van Zweden, tegen het gedrag, in Frankrijk gehouden, omtrent de Hugenoten na de herroeping van 't Edict van *Nantes*, gebruikt hebbende eenige uitdrukkingen, welke die Vorstin zeer mishagde, voornamelijk dat deezen brief van haare Zweedsche Majesteit een *overblijffel van Protestanterij was*, haare gramschap tegen hem zag uitbarsten. Het eerste blijk daar van was een uitstekende scherpe en trotsche brief vol bedreigingen, door een bedienden van de Koninginne aan hem geschreeven. Hij bragt daar op een zeer wel opgesteld verdedigfschrift, om zig te verontschuldigen, in zijne *Nouvelles* van Augustij: doch dat zette het vertoornd gemoed van *Christina* niet ter neder. Daar kwam een tweede brief, al zo vinnig en bedreigend als de eerste. *Baijle*, aan wien de geringste zaak zwaâr op de schouderen lag, wilde niet langer kwalijk bij de Koninginne staan, en besloot derhalven een eerbiedigen en onderdanigen brief aan haar zelf te schrijven: waar mede hij zig zo geestig en zo wel bij haare Zweedsche Majesteit rechtvaardigde, dat zij hem de eere deed van hem een vriendelijken en zelfs zeer beleefden brief, geschreeven te Rome den 14den Decembèr des jaars 1686, ten antwoord te laten toekomen, en hem verplichte iets zonderlings wereldkundig te maken, dat is, dat *Christina den Godsdienst van haare geboorte af verzaakte*, zo haast zij haare jaaren van onderscheid hadde. Volgens liet antwoord van de Koninginne van Zweden had haar dat *overblijffel van Protestanterije*, waar mede *Baijle* haar beschuldigde, bijzonder geraakt: en zij eischte daar reparatie van, die hij haar gaf in de *Nouvelles* van de maandt Februarij 1687, aanstonds achter den tijtel. Zij verklaarde, dat zij niets vreesde, noch in Frankrijk, noch te Rome, en bekende, dat de brief tegen de vervolging der Hugenoten, ingevoegd in de *Nouvelles de la Republique des Lettres* van Maj 1686 pag. 529, haar eigen was; en vermits zij vernam, dat die brief gedrukt was, verzocht zij *Baijle* om eenige exemplaren daarvan, en lag hem vriendelijk tot boete op, haar voortaan toe te zenden alle fraaije werken, die waardig waren gelezen te wor-

worden, in 't Latijn, in 't Fransch, in 't Spaansch, en in 't Italiaansch, over wat stoffe, of in wat wetenschap het wezen mogt. Zij zondert noch de Romans, noch de Steekschriften, en vooral de Chijmische werken, niet uit: ook beveelt zij hem, haar zijn journaal te zenden, met de memorie van zijn verschot. Dus nam deeze zaak, die moeilijke gevolgen had kunnen hebben, gelukkiglijk een einde.

Den 9den Maj nog van t zelfde jaar 1684 ontfong hij brieven van *Leeuwarden*, de hoofdstad van Friesland, waar bij hem, op de groote reputatie, welke hij zig door zijn werk over de Kometen verkregen hadde, de bediening van Profesfor in de Philosophie in de Academie van *Franeker*, met eene schoone jaarlijksche wedde en inkomen, werd aangeboden. Hij antwoordde den volgenden dag, en verzocht een weinig tijds om zig te bedenken, maar den 9den Junij daar aan schreef hij, geen andere beweging of raad dan die van zijn ongeintereseert gemoed volgende, een brief van dankbaarheid, en sloeg deeze zo voordeelige aanbiedinge af.

In den jaare 1685 gaf hij het vervolg van zijn *Critique générale de l'Histoire du Calvinisme du Pere Maimbourg* uit, onder den tijtel van: *Nouvelles Lettres de l'Auteur de la Critique générale de l'Histoire du Calvinisme de Monsr. Maimbourg*, waar in hij zelf, na dat hij het hadde afgemaakt, betuigd heeft niet veel genoeg te hebben, tot zo verre, dat hij dikwils gedacht heeft het uitgeven te staken. (Men heeft nog een vervolg op dit werk na zijnen dood onder zijne papieren gevonden, doch om de zaken, Frankrijk betreffende, daar in vervat, niet raadzaam geoordeeld, het zelve in 't licht te brengen.) De negende brief van de *Nouvelles Lettres*, welke zijne gedachten behelst aangaande het recht van de dwalende Conscientie, heeft veele doen murmureren tegen de leere van den schrijver, dien men, zo hij voorgaf, kwalijk verstond, schoon hij meende, dat hij zig deswegen behoorlijk verklaard hadde.

Baijle, door de dood eerst van zijnen jongsten broeder in den jaare 1684. en vervolgens door die van zijnen vader en van zijnen oudsten broeder in den jaare 1685. welke laatste

hij voornamelijk toefchreef aan de mishandeling der Gereformeerden in Frankrijk, zeer bedroefd en geraakt zijnde, gaf zig, om zig wat te verkwikken, en zig gevoelig daar over te toonen, aan 't fchrijven van zijn *Commentaire Philosophique sur les paroles St. Luc, Contrains les d'entrer*. Alvorens dit boek uit te geven liet hij vooraf gaan een tractaatje, tot opschrift hebbende: *Ce que c'est que la France toute Catholique sous le Regne de Louis le Grand*, dat als eene inleiding tot het zelve moet aangemerkt worden. Het kwam ook zes maanden eerder in 't licht, en hij bragt het in zijne *Nouvelles de la Republique des Lettres* voor de maand Maart 1686, daar benevens berichtende, dat in het kort zoude uitkomen een *Commentaire Philosophique &c.* in 't Engelsch geschreven door een geleerd Presbijteriaan, over deeze woorden van de gelijkenisse van Lucas XIV, 23. *Dwingt ze in te komen*. Vervolgens gaf hij in de *Nouvelles* van Augustus den gehelen tijtel op, zeggende den zelve voor twee dagen van over-zee gekregen te hebben, met belofte dat hem het werk zelf haast zoude toegezonden worden; zo als het ook eenigen tijd daar na voor den dag kwam, verdeeld in drie deelen. In 't eerste stelt hij voor de bewijzen van verdraagzaamheid der verscheide Religien, en tracht te toonen, dat de woorden van Lukas niet naar den letter moeten opgenomen worden. In het tweede beantwoordt hij verscheiden tegenwerpingen; en in 't derde wederlegt hij alle de bijzondere redenen, waar van St. Augustijn zig bediend heeft om het vervolgen der ketters te rechtvaardigen. *Baijle*, al wederom voor den Autheur van dit boek niet willende bekend zijn, en de wereld willende doen geloven, dat het in Engeland, ten gevalle van een Fransch vluchteling, geschreven was, schrijft daar in geheel anders dan hij te vooren gewoon was: want in de voordeden komen spreekwijzen voor, die buiten gebruik, gemeen en vinnig tegen de Roomsche kerke zijn. Hij konde zig niet beter verbergen, nademaal hij daar zijnen aard 't eenemaal schijnt te verzaken, en buiten zijne beminde tolerantie kent men 'er *Baijle* niet. Hij noemt de Papisten *schandvlekken van 't Christendom*, en wil dat alle *Protestantsche Vorsten* zig met de *ongelovige volkeren van de vier deelen des werelds vereenigen*, om het

Paus-

Pausdom, de oneer van de Christenheid, en zelfs van het menschelijk geslacht, tot reden te brengen. Hij moet gemelijk en wel in een kwaad humeur geweest zijn, om zo een wonderlijk verbond te maken! 't Was mogelijk beter geweest, dat hij al die woorden gespaard, en, zonder zulke wijduitgestrekte projecten te maken, het *Dwingtze in te komen* kortelijk uitgelegd hadde, met te zeggen, dat daar geen krachtadige dwang noch geweld verstaan moet worden, en dat men de menschen niet meer met stokken dwingt, om bij ons te komen eeten. Daar wordt gesproken van tot een gastmaal te nodigen; en een iegelijk weet, dat men daar toe kragtige en dringende woorden en overtuigende manieren gebruiken moet. Men zegt immers, dat flauw te vragen betoont, dat men wil geweigert zijn, *qui timide rogat, docet negare.* Om de welgegrondheid van deeze uitlegginge te bekrachtigen, hadde hij diergelijke uitdrukkingen van de Heilige Schrift, in gelijke gelegenheden gebruikt, kunnen bijbrengen, als in *Genes. XIX, 3.* Lucas zelf nog eens *Kap. XXIV. 29. Hand. der Apost. XVI, 15.* enz. Met een woord, dit werk is in 't geheel slecht geschreven en hard, verward, ongelijk en verdrietig van stijl. Het oogmerk van den schrijver is, te bewijzen, dat alle Religien of Gezintens, die geen grondregelen hebben, welke tot verstooring van de gemeene rust strekken kunnen, of welke de Godheid, die zij geloven, verongelijken, behooren geduid te worden. Hoe zeer hij het altijd ontkend heeft, twijffelt echter niemand meer, dat hij de schrijver van het boek, en van het bijvoegsel, zijnde het derde deel, was; 't geen ook blijkt uit zijn voorgemeld dagregister: want schoon hij daar, om het geheim te hewaren, plaatsledig gelaten heeft, vindt men nochtans met zijne hand onder aan dat halfledige blad aangetekend: *Accepta 3. pars Comment. Ph. quæ ante morbum absoluta fuerat; & typog. tradit. & ante finem Febr. prorsus typis deser.* Dat is: *Ontvangen het derde deel van de Commentarius Philosophicus, dat voor mijne ziekte afgemaakt was, en aan den drukker gegeven, en afgedrukt voor 't einde van Februarius:* als mede uit zijn brief aan den Heer *des Maizeaux*, daar hij zegt: „Niets zou mij moeilijker vallen dan een werk te vermaken; daarom zal ik mij niet in-“
 „ wils

„ wikkelen in 't geene gij mij voorsteld ropende de *Commentaire*
„ *Philosophique.*”

Tegen dit boek, en ook tegen den negenden brief van de *Nouvelles Lettres*, tot vervolg van de *Critique Générale* bevoorens gemeld, schreef de Heer *Furieu* een werk, genaamt: *Des droits des deux Souverains en matiere de Religion, la Conscience & le Prince, pour detruire le Dogme de l'indifference des Religions, & de la Tolerance universelle, etablie dans le Commentaire Philosophique 1687. A Rotterdam chez De Graaf in 12.* Dat is: *De rechten der twee oppermogendheden in 't stuk van Godsdienst, het gewisfe en de Vorst, om te vernietigen de leere van de onverschilligheid van Godsdiensten, en de algemeene verdraagzaamheid, vastgesteld in de Commentaire Philosophique 1687. Te Rotterdam bij de Graaf in 12.* Het is waar, dat *Furieu* een groot kettermaker was, die bij gelegenheid, dat hij den eenen befreed, te veel aan de andere zijde overhelde, en ook andere buiten noodzaakelijkheid aantaste. Even zo ging hij hier ook te werk, waar door hij zig dien grooten Saurin, die met zo veel lof, predikant in de Waalsche kerke te Utrecht geweest is, op den hals haalde; hoewel dit juist niet tot lof van *Baijle* kan geduid worden, als of Saurin zijne verdediging op zig hadde genomen; ganschelijk niet: want hij wederleide wel kragtig 't geene in *Furieu* te wederleggen was; maar ook niet minder 't geene hij aanstootelijk in de *Commentaire Philosophique* vond, dat al vrij veel is, inzonderheid het geeven van een voorregt aan de dwalende consciencie, dat niet anders dan aan de verlichte consciencie toekomt: welk voorrecht *Baijle* niettemin eenigzins verzagt heeft in zijnen voorgemelden negenden brief van de *Nouvelles Lettres*, alwaar hij duidelijk zegt, dat men aan God eens rekenschap zal moeten geeven van het geene men naar de dwalende consciencie gedaan heeft.

In 't laatste van den jaare 1685 kreeg hij ook verschil met den vermaarden Doctor *Arnaud*, dat hem noodzaakte in 't begin van den jaare 1686 eene verdediging uit te geeven. Hij haddé in zijne *Nouvelles de la République des Lettres* voor de maand Augustus 1685, het uittreksel brengende van *Réflexions Philosophiques & Theologiques* van dien Doctor van de Sorbon-

ne *sur le Système de la Nature & de la Grace du Pere Malbranche*, geschieden te kennen te willen geven, dat men de goede trouw van *Arnaud* in het aantasten van vader *Malbranche* over zijne leere, rakende *het vermaak der zinnen* enz. zoude kunnen verdacht houden. De Doctor, die niets minder dan lijdzaam was, gaf aanstonts een *Avis à l'Authheur des Nouvelles de la Republique des Lettres* uit, waar van *Baijle* den korten inhoud bragt in zijne *Nouvelles* van December 1685, met belofte van de vacantie van kermis te zullen nemen om dat geschrift te examineeren. Hij hield zijn woord, en gaf zijn *Reponse de l'Authheur des Nouvelles de la Republique des Lettres à l'Avis, qui lui a été donné sur ce, qu'il a dit en faveur du Pere Malbranche, touchant la plaisir des Sens &c.* in 't licht in de volgende maand Januarius, in welke hij daar van in zijne *Nouvelles* kennisfe gaf. *Arnaud* liet het daarom nog niet glijen, en denkende ongetwijfeld, dat het schande was tot stilzwijgen gedwongen te worden, zelfs door de kracht van de waarheid, kwam hij met nieuwe haarkloverijen voor den dag; onder den tijtel van: *Dissertation de Monsr. Arnaud sur le prétendu Bonheur des plaisir des sens &c.* Dit kwam van de pers in 't begin van den jaare 1687, in den tijd, dat *Baijle* door eene ziekte genoodzaakt werd van het schrijven zijner *Nouvelles de la Republique des Lettres* af te zien, en alle studien te staken. Na zijne herstelling oordeelde hij dat het te laat was om bij vervolg een dispuut te hervatten, dat de menschen al vergeten hadden.

Men kan niets zekers zeggen op het voorgeven, dat *Baijle* de *Authheur* is van de Fransche overzetting van den Latijnschen brief van den Heer *Paets*, dien men ook in 't Nederduitsch gezien heeft, over de beroerte en verwarring in Engeland, wanneer Koning *Jacob de II.* op den troon geklommen was. Zij was gedagtekend te Londen den 12den September 1685, N. S. en *Baijle* gaf 'er een net en kort begrip van in de *Nouvelles* van de volgende maand October. Veelen hebben gemeend, dat hij het was, die in den tijtel beduid werd door *Monsieur B****, aan wien de Brief geschreven was. De meeste inhoud loept over het dulden van de geenen, die niet van de regerende Religie zijn. De Schrijver storf den 8sten Oc.

October
 ter nitt
 de uitg
 plaatse
 delijk
 zo w
 On
 stude
 zijn d
 zijne
 ren.
 bend
 Febr
 Zijr
 He
 ee
 Hi
 jaa
 hij
 Fern
 's Hr
 beide
 met
 Zi
 de
 hem
 pliqu
 werk,
 had in
 hem ge
 weeren.
 kond den
 exemplar
 onder w
 mee daer
 dan op ee
 tuit, zig o
 V. Dize

October des jaars 1685, en *Baijle* voegde zijne lofrede bij het uittrekfel, waar van zo even gesproken is, in een tweede uitgave van zijne *Nouvelles*. Ook spreekt hij nog op twee plaatsen van hem in zijn *Dictionnaire Critique*. Het was wel redelijk, dat hij zijne erkentenis voor de weldaaden van een zo waardig en edelmoedig patroon betoonde.

Ondertusfchen werd de gezondheid van *Baijle* door gestadig studeeren en werken zodanig gekrenkt, dat hij, gelijk hij in zijn dagregister zelf zegt, genoodzaakt werd het schrijven van zijne *Nouvelles de la Republique des Lettres* geheel te laten varen. Hij heeft daar van geschreeven 36 deelen in 12. hebbende begonnen met de maand Maart 1684. en geëindigd met Februarij 1687. welke laatste maand hij niet geheel afmaakte. Zijn opvolger in dit werk van geleerdheid was de beroemde Heer *Basnage de Beauval*, Rechtsgeleerde. De rust, die hij eenigen tijd genoot, herstelde hem echter nog zo haast niet. Hij was gekweld met binnenkoortsen, die hem meer dan een jaar lang bijbleven. Middelerwijl ging hij naar Kleef, daar hij den 13den Augustij des jaars 1687 kwam, en bij den Heer *Ferrand* bleef tot den 15den September, wanneer hij naar 's *Hertogenbosch*, en verders met de Heeren *Biel* en *Farson*, beide Predikanten, naar *Aken* trok, alwaar hij de wateren met goed gevolg gebruikte.

Zijne ziekte die hem gedwongen had zijne *Nouvelles* voor de maand Februarij 1687 onvolmaakt uit te geeven, belette hem nochtans niet het derde deel van zijn *Commentaire Philosophique* te vervolgen. De zo genaamde wederlegging van dat werk, die *Jurieu* in 't begin van 't jaar in 't licht gegeeven had in zijn Tractaat, *Des Droits des deux Souverains &c.* had hem genoeg getroffen, om hem te noodzaaken zig te verweeren. Hij begon met een soort van voorrede, gedagtekend den 30 Maij 1687, welke hij deed stellen voor de exemplaren van de *Commentaire*, die nog bij zijnen boekdrukker waren. Onder anderen waarfchouwde hij het gemeen daar in, dat 't boek van *Jurieu* nergens anders op steunde dan op eene verkeerde stelling van den staat van het geskil, zig ophoudende met te bewijzen, dat men God, zeer dik-

wils beleedigd met naar het licht van de Conscientie te werk te gaan, 't geen de schrijver van de *Commentaire* nooit ontkend, maar in het tegendeel zelf zeer duidelijk staande gehouden had. Vervolgens deed hij in de *Nouvelles* van de maand October door den boekdrukker kennis geeven, dat de Auteur van de *Commentaire*, een antwoord op dat tractaat van den Heer *Jurieu* liet drukken, die ook, volgens de voorrede van het bijvoegfel of derde deel, voor het einde van December afge- maakt was; en daar was ook reeds een deel, 't welk bijvoegfels tot de voorgaande stukken behelsde, van gedrukt, doch de twee andere deelen, welken dit antwoord moest bevatten, en die een rechte wederlegging van het boek van *Jurieu* moesten weezen, werden te rug gehouden om reden, in die voorrede daar van gegeeven; zo dat 'er niets anders was dan 't bijvoegfel, dat uitkwam in den jaare 1688.

In het begin van 't jaar 1690 zag men een boek in 't licht komen, genaamd *Avis important aux Réfugiés sur leur prochain retour en France &c.* waar in de vluchtelingen om de Religie uit Vrankrijk kwanfuis vermaand werden, hoe zij zich te gedragen hadden, indien zij hoop wilden scheppen, naar de voorzeggingen van *Jurieu*, in zijne verklaring over de Openbaring van Johannes, binnen korten tijd weder naar hun vaderland te keren. Deze ongelukkigen werden daar in zeer vinnig doorgestreden en deerlijk mishandeld, en veel dingen een kwaadaartige draai gegeeven: voornamenlijk werden zij berispt over hun kwaad gedrag omtrent hun Vaderland, den Koning en zijne Regeering, die zij beschuldigden door hunne *Gazettes*, *Lardons*, en dergelijke schriften, mitsgaders prenten, (welke men echter meest verkeerd op hunne rekening stelde, terwijl ze van den beruchten Romein de Hooghe uitgevonden en gemaakt werden,) gestadig te beleedigen: en boven al werd hen nog ten laste gelegd, dat zij zo veel op hadden met de resolutie in Engeland, die zij, zo gezegd werd, met de pen en den degen, zo veel in hun vermogen was, ondersteunden, den ongelukkigen Koning *Jacob den II.* alle hoon en smaad aandoende. Dewijl nu dit boek in Holland uitkwam in 't begin, als even gezegd is, van 1690, te weten in 't laatste
van

van de maand April, hoewel het gedagtekend was den 1 Januarius, en den tijtel inhield, dat het aan eenen van de vluchtelingen tot een nieuwe-jaarsgift was gegeven, waar bij het met een schoone stijl, krachtig, doch te gelijk boertig en schimpende geschreven was; en daar in vele bijzonderheden gevonden werden, die iedereen niet weten konde, waar uit bleek, dat de schrijver een man van verstand en wetenschap moest zijn; zo werd *Baijle* van zeer velen, ja genoegzaam van het gemene gros, voor den Autheur daar van gehouden. Die 'er wel inzonderheid in het openbaar tegen op kwam, en hem daarmee beschuldigde, was *Jurieu*. Hij gaf een boek uit, dat ten tijtel voerde: *Examen d'un Libelle contre la Religion, contre l'Etat, & contre la Révolution d'Angleterre; intitulé: Avis important aux Réfugiés sur leur prochain retour en France*. Dat meer is, *Baijle* werd ook beschuldigd de Autheur te zijn van eene zamenzweering voor Vrankrijk tegen Engeland, de vereenigde Nederlanden, en alle hunne bondgenooten, mitsgaders het geheele Protestantendom, om dat hij had willen laten drukken een ontwerp, op wat wijze men eene vrede zoude kunnen maken, dat de opsteller, eene *Goudet*, koopman te Geneve, hem ten dien einde gezonden had. Dit verplichtte hem om zig tegen *Jurieu* te rechtvaardigen, en een werkje uit te geven, dat hij noemde *Cabale chimérique, ou Réfutation de l'Histoire fabuleuse & des Calomnies, que Monsr. Jurieu vient de publier malicieusement contre un certain Projet de Paix, & touchant le Libelle intitulé Avis important aux Réfugiés*. Daar kwam ook een geschrift tegen *Baijle*, in twee delen verdeeld, voor den dag, genaamt: *Nouvelle les Convictions contre l'Auteur de l'Avis aux Réfugiés, avec le nullité de ses justifications, par un Ami de Monsr. Jurieu, première partie, & dernière conviction contre le Sr. Baijle, &c. au sujet de l'Avis aux Réfugiés, pour servir de Factum, sur les Plaintes portées aux Puissances de l'Etat, in 4*, waar op *Baijle* een fraai antwoord uitgaf, onder den tijtel van *La Chimere de la Cabale de Rotterdam, démontrée par les prétendues Convictions, que le Sr. Jurieu a publié contre Monsr. Baijle*. De ziekte van den beschuldiger schortte de hevigheid voor een korten tijd op; maar dezelve werd weder opgewekt door den ijver

van een' vriend van *Jurieu*, die een boekje in 't licht gaf, genaamt: *Le Philosophe dégradé, ou la Reponse à la Chimere de la Cabale de Rotterdam* 1692. à *Amsterdam* in 12. Hier op antwoordde *Baijle* door zijn *Avis au petit Auteur des petits Livrets*: waar in hij zijne onschuld bewijst, en de bespottelijkheid doet zien van den beschuldiger en zijnen kampvechter, aan wien hij een tweede boekje schreef, genaamd: *Nouvel Avis au petit Auteur des petits Livres, concernant ses Lettres sur les differents de Monsr. Jurieu & de Monsr. Baijle*. Deeze krijg werd van weerskanten hevig voortgezet, en *Baijle* kwam *Jurieu* ook met een Latijnsch boek aan boord. Dit Latijnsch werk van *Baijle* had ten tijtel: *Janua Cælorum referata cunctis Religionibus à celebri admodus Viro Domino Petro Jurieu, verbis Divini Pastore, &c. Amstel. in 4. 1692.* *Jurieu* betrok de *Beauval* mede in 't spel; maar die verdedigde zig zo wel, dat ieder een hem, wat *Jurieu* mogt zeggen, moest vrij kennen. Ook spaarde hij Doctor *Welwood* te *Londen* niet, welke geschreven hadt dat een geleerd man in *Vrankrijk* (verstaande daar door de Heer de *Pelisson*, gelijk hij zig daar over nader verklaart heeft) Autheur van het boek *Avis aux Réfugiés* was, en dat hij hem niet alleen kende, maar dat hij ook verzekerde, dat die het hadt geschreven op bevel van Koning *Jacob* den II van *Engeland*, zig als toen in *Vrankrijk* onthoudende, en van den Koning van *Vrankrijk*. Deze was al mede van de zamenspanning. Wat ook *Baijle* deed om zijn onschuld staande te houden, *Jurieu* liet niet af hem voor den schrijver van dat boek te willen doen doorgaan; doch hij heeft het altijd volständig blijven ontkennen; en de *la Bastide*, die de *Pelisson* zeer wel kende, als *Commis* van *Fouquet* met hem geweest zijnde, en altijd gemeenschap en briefwisseling met hem gehouden hebbende, heeft met veel redenen trachten te bewijzen, gelijk ook Doctor *Welwood*, dat de *Pelisson*, de Autheur daar van was. Die het een en het ander uitvoerig wil beweerd zien, leeze *Histoire de Monsr. Baijle & de ses Ouvrages &c. pag. 174 & 297.* De schriften over dit geschil wederzijds gewisfeld, en die menigvuldig zijn, vindt men met den tijd wanneer ze zijn uitgekomen, in de zelve *Histoire*

ſtoire de Baijle &c. pag. 187 naauwkeurig aangetekend, hoewel echter nog zeer vele gevonden worden, die *Baijle* voor den Autheur houden, te meer, om dat men zegt, dat de Boekverkoper *Moetjens* in den *Haag*, die het gedrukt heeft, beleeden zou hebben, dat het werk met de hand van *Baijle* zou geſchreven, en door dien Heer hem ter hand geſteld zijn. En het word te meer geloofd, om dat *Baijle* zodanig eene achting niet alleen voor zijne natie had, dat hij van oordeel was, dat men in Frankrijk alleen verſtand had, maar ook met den Koning, zijne Staatsdienaars, Officiers en Soldaten zo veel op had, dat hij oordeelde, dat die Koning alleen waardig was te regeeren, en dat zo veel wijsheid en dapperheid in zijne dienaars gevonden werd, dat niemand van alle natien op verre na daar bij kon reiken. Het was hem als een doodelijk verdriet, als men niet wel van dezen Koning en zijne Regeering ſprak, en wanneer de dapperheid van Koning *Willem* en anderen geprezen werd. Hij was dan van gedachten, dat zijne landslieden, om de religie uit Vrankrijk gevlucht, ondankbaar tegen hun vaderland waren, als zij zig in dienst van vreemde Vorſten tegen Frankrijk begaven. De Engeliſche revolutie kon bij hem niet door den beugel, naar het ſchijnt uit oude Monarchale beginſelen, waar bij mogelijk wat Republikeinſche haat tegen Koning *Willem*, te *Rotterdam* aangeleerd, ook gekomen is. Hoewel het voornamentlijk tegen *Jurieu* gericht zijnde, dien hij ſchrikkelijk haatte, en zelfs eer dat het geſchil uitborst, wiens *Maximes* hij niet kon verdragen, ſchoon hij uiterlijk aan hem alle blijken van vriendschap en achting gaf, het nog waarſchijnlijker maakt, dat hij de Autheur is, gelijk 'er ook dingen in voorkomen, die niet wel als van iemand, in Holland wonende, konden geweten worden, en zijn beste en gemeenzaamſte vrienden zullen het niet ligt ontkennen.

Ondertuſſchen, niettegenſtaande *Jurieu* hemel en aarde bewoog, kon hij het echter in de Waalſche conſiſtorie van *Rotterdam* niet te boven komen om *Baijle* te veroordeelen, ja hij had werk zijn eige reechtinnigheid, die *Baijle* ook aangetaſt had, te kunnen ſtaande houden: en ſchoon hij in de Waalſche Sijnode van *Breda* triumpheerde, was 't hem nochtan

niet mogelijk de Actens van de voorgaande Sijnode, tot zijn nadeel gesteld, uitgeschrap't te kunnen krijgen. Hij zocht dan den Nederduitschen Kerkenraad van *Rotterdam* in zijne belangen te trekken; maar dat wilde in 't eerst niet gaan; doch in 't jaar 1693 gelukte het hem beter, en dat jaar was ongelukkig voor *Baijle*. In het jaar 1692 had Koning *Willem* de III van Engeland, als Stadhouder van Holland, eenige Heeren van de Magistraat van *Rotterdam*, die men oordeelde al te Republikeinsch gezind te zijn, door een' brief, aan de Magistraat zelf geschreven, van hunne ampten en waardigheden afgezet: onder welke juist die geene waren, die wel de meeste achting voor *Baijle* hadden. *Jurieu* verzuimde niet, zig daar van te bedienen; en bragt derhalven aan den Nederduitschen Kerkenraad van de gemelde stad het boek over de Kometen aan, als vol gevaarlijke en goddeloze stellingen. Hier door maakte hij dezelve tegen *Baijle* op, 't welk hem niet zwaar viel; want die van het consistorie, meest geslagen vijanden van de Cartesianen, zagen wel haast van wat Philosophie *Baijle* was, en namen daarom de beschuldigingen gaarne aan: en dewijl er, als gezegd is, uitdrukkingen in het boek voorkomen, die vrij wat bedenkelijkheid in hebben, en een Roomschgezind Franschman daar wordt ingevoerd, wordt al den lof, den Franschen in het zelve gegeven, vertoont als nadeelig aan den Staat en de belangen van Koning *Willem*, waar van, die van den Kerkenraad als groote en ijverige voorvechters wilden aangezien zijn. Zij bedienden zig van den voet, dien zij op het Raadhuis hadden, en bragten de zaak ter kamer van Burgemeesteren, daar zij vertoonden, dat *Baijle* niet waardig was Profesfor in hunne stad te weezen. Burgemeesteren van dien tijd, deeze remonstrantie niet durvende in den wind slaan, in eene geschapenheid van tijd, dat men hen geduurig dreigde met 't hof van den Stadhouder, dat zo veel te ligter vuur kon vatten, om dat *Baijle* zijne bevordering schuldig was aan dien grooten Republikein *Paets* en zijnen aanhang, en nog in versche geheugenis hebbende, wat niet lang geleden hunne medemakers wedervaren was, namen op den 13den October des jaars 1693 een besluit, waar bij zij, *Baijle* van
zijo

zijn ampt als Profesfor ontsloegen, zijne 500 guldens pensioen of tractement, daar toe gesteld, introkken, en hem verboden iemand meer in 't bijzonder te onderwijzen: zo dat het boek over de Kometen, dat zo lang in de wereld was geweest, hem nog eindelijk fataal werd.

Deeze proceduuren, die hij onordentelijk en in den grond onrechtvaardig noemde, veroorzaakten bij veelen groot ongenoegen in de stad. De oorzaak van zijne afzetting was, zo als hij zelf zegt, het boek over de Kometen. Hij mogt praaten en zo wijd en breed bewijzen, als hij wilde, dat de Kometen nog de oorzaak, noch het voorteken van eenig onheil zijn; maar hij had niet voorzien, dat zij een zo ongelukkige invloed op hem zouden hebben, en hem in een' staat brengen, waar in hij al zijne Philosophie nodig had om zig te troosten. Hij beklagde zig ten hoogsten, dat men hem veroordeeld had, zonder hem te hooren, en zonder hem te vragen, of hij 't extract, uit zijn werk door zijn partij gantsch niet getrouwelijk gemaakt, goed keurde, dat men zijne woorden verkeerd uitleide, en dat de Magistraat hem zijne beschuldigers niet had laten wederleggen. Daar werd in het voorschreven vonnis of de resolutie niet gesproken van het *Avis aux Réfugiés*, noch van het project van vrede, dat hij te drukken had willen geeven; dat, zegt hij in eenen van zijne brieven, zou veel haatlijker geweest zijn. *Jurieu*, en die het met hem hielden, verspreidden niettemin overal, dat de afzetting van *Baijle* gegrond was op de zamenspanning van Geneve, en op het *Avis aux Réfugiés*, maar eene misdaad van staat zou zwaarder gestraft zijn geworden als door afzetting van een ampt en verbod van onderwijs; gelijk hij aan eenen van zijne vrienden schreef.

Hij verdroeg zijn ongeluk als een Stöisch Philosoof, die alles, wat hij niet heeft, voor onnut aanziet, aan wien de onbaatzuchtigheid het vergenoegen geeft, en de matigheid voor een genoegzaam inkomen verstrekt. Ondertuschen bevond hij zig evenwel, zo door het verlies van zijn Profesforsampt en tractement, als doordien hij altijd weinig zorg gedragen had wat te verzamelen, geheel van onderhoud ontbloot. In dusdanige bedroefde gesteltenis voor een ander, was *Baijle* nog ge-

lukkig: hij bezat een bezadigd gemoed, en niet gezet op goederen en waardigheden, zou hij zelfs de beroepen geweigerd hebben, als men 'er hem had opgedragen. Het viel hem, geen kapitaal hebbende, echter hard, eensklaps 500 guldens 's jaars te missen; behalven dat hij nog een klein bankeroet had aan de onkosten, die de gewaande vredemaker *de Goudet* hem had veroorzaakt, door het zenden van zijn vrede voorslag op de post, en dezelve hier in Holland te laten omdeelen, welke die ondankbare hem nooit wedergegeven heeft. In zijn ongeluk verloor hij nochtans zijne vrienden noch in Holland noch elders niet. De Graaf *van Guiscard* in 't bijzonder, gehoord hebbende, dat hij zijn beroep kwijt was, poogde hem in Frankrijk te trekken, om hem de opvoeding van zijnen Zoon te vertrouwen, ten welken einde hij hem duizend kronen jaarlijksch aanbood, onder verzekering, dat hij met het hof beraadslaagd had om hem eene volkome vrijheid van conscientie te doen genieten; maar *Baijle* geen genegenheid daar toe hebbende, en niettemin gevoelig over de blijk van eene zo zonderlinge achting, verschoonde zig op het moeten afmaken van zijn Woordenboek, dat reeds ver gevorderd was. Daar was ook een Heer in Engeland van het eerste fatsoen en van het hof, die *Baijle* tekenen van zijne edelmoedigheid willende geeven, aan eenen van zijne vrienden te verstaan gaf, dat hij hem honderd en vijftig Guines wilde schenken, indien hij hem dat werk opdroeg. Die vriend deed alles, wat mogelijk was, om hem te bewegen deze aanbieding niet te verwerpen, en de opdracht te doen, zo als hij verzocht werd; doch *Baijle*, nimmer baatzoekend, wederstond de sollicitatien van dezen vriend, en van anderen, welke zig daar bij voegde te vergeefs alle hare krachten inspanden om hem tot die believing, zo voordeelig voor zijn beurs te brengen. Hij oordeelde zig al te duidelijk tegen het gebrek, dat de *Autheuren*, die zig veeltijds in hunne opdragtbrieven door een pluimstrijkenden en slaaffchen geest laten regeeren, verklaard te hebben, om gevoegelijk te kunnen wagen van daar zelf toe te vervallen. De geenen, die hem in zijne ongelegenheid het meest bijstond, was de Boekverkoper *Leers*, voor wien hij

hij ook altijd groote achting behield, zo dat, niettegenstaande andere Boekverkopers hem voor zijnen arbeid veel meer boden dan *Leers* gaf, hij dat altoos geweigerd, en voor hem in 't laatste bijna alleen gewerkt heeft.

Zijne vijanden, met zijne afzetting nog niet te vreden, hielden niet op te woeden. Zij boezemden Koning *Willem*, als voor gezegd is, Stadhouder van Holland, een vooroordeel tegen hem in, zodanig dat die hem verdacht hield, al te Republiksch gezind te zijn; maar hij heeft altijd betuigd en verklaard, dat hij zig nooit anders bemoeit had dan met zijne boeken, dat hij zonder heersch of staatzucht leefde, en dat, zo hij eenig ongenoegen daar in hadde, zulks niet was, dat hem dat zijn fortuin belette; maar dat het hem onnut en zelfs hinderlijk voor zijne vrienden maakte.

Baije dus buiten beroep en volkomen meester van zijnen tijd zijnde, schikte zig geheel en al tot het maaken van zijn *Dictionnaire Historique & Critique*, dat is: *Historisch en oordeelkundig Woordenboek*, waar van hij eenigen tijd te vooren hadde uitgegeven een Project, in 8, 't welk daarna in 't geheel in 't Woordenboek gebragt is. Hij werkte daar met allen ijver aan, niettegenstaande hij veel met hoofdpijn, die hij door zijnen gestadigen arbeid onderhield, gekweld was. Hier door verloor hij van elke maand verscheide dagen, welke hij naderhand door sterker werken weder moest inhalen. Hij schreef aan verscheidene geleerden, zijne vrienden, om licht en onderrichting over zommige zaken, en met eenen hunne gedachten en raad daar over te hebben, welk een en ander hij met eene verwonderlijke leerwilligheid ontvong, en met een uitstekend onderscheident oordeel volgde, hen dikwiis betuigende, dat hij meer van een oprechten raad hield, dan van de alderzoetst-vleijende loftuitingen. Hij was ook in de daad een groot vijand daar van, en zag eene rechtmatige berisping, eene vermaning, een bericht, dat men hem gaf, als eene weldaad aan. Alle zijne brieven zijn vol van deeze blijken van zedigheit en leerlust. Ook mag men zeggen, dat 'er, buiten eenige dingen, die den Godsdienst raken, waar in hij al te verre is gegaan, nooit nutter, leerzamer en te gelyk aangenamer werk

in 't licht gekomen is, dan dit Woordenboek van *Baijle*. Men vindt daar in geen verdrietig en langdradig verhaal van geringe zaken en dorre en schrale geschiedenissen, noch eenig beuzelachtig gezwets van geslachtregistets, dikwils alleen naar de verwaandheid en den hoogmoed van de belanghebbers, en de begeerlijkheid der Autheuren opgesteld en nageschreven. De doorluchtige en voortreffelijke personen van allerlei slag, van wat natie of Godsdienst het mag zijn, worden daar in naar het leven afgebeeld, hun aart en karakter ontdekt; de omstandigheden van hunne daaden, de beweegredenen van hun gedrag, de bijzonderheden van hunne leere en gevoelens, 't zij ten goede, 't zij ten kwade, worden daar in een vluggen, vloeienden, natuurlijken en sierlijken stijl vlijtig nagespeurd en onderzocht, onder bijvoeging van een geregelde en naauwkeurige oordeelkunde, die vergezelschap is van aangename, en ook schrandere aanmerkingen. 'T is een Woordenboek, welkers onderwerp bijna algemeen, hoewel deszelfs gedaante zonderling is. De stoffen van den Godsdienst, van de zedeleer, wijsgeerte, welsprekendheid, tijdkunde, wiskunst, en van verscheidene andere wetenschappen, worden daar in verhandeld met eene geleerdheid, die zelf de geleerden van den eersten rang doet verwonderd staan, en die bekwaam is om op een behagelijke wijze te leeren en te onderrichten, al wie de studie bemint, en de groote mannen tracht te kennen. De Heer *De St Evremont* zegt, dat *Baijle* een zo bevallige zwier aan zijne ongemene geleerdheid geeft, dat men nooit moede wordt zijn uitmuntend Woordenboek te lezen. Zijne tijdkundige uitbreidingen, voegt hij daar bij, vermoeijen mij wel een weinig: doch zij zijn nodig voor de *Historieschrijvers*, en ik vind in de volgende stoffen wel haast, waar mede mij te vergoeden. Wat zoude het lezen een vermaak zijn, indien alle geleerden zo veel fijnheid en keurigheid van geest hadden!

Dit alles is waar; maar men moet echter bekennen, dat dit geleerde en anders nuttige boek met veel vrije en stoute gedachten en verhalen, den Godsdienst betreffende, vervuld is, waarom het ook hier en daar tegenstand en hartige berispingen heeft moeten ondergaan. Dat het in Frankrijk verboden is, zal

zal derhalven niemand wonder dunken; maar dewijl een iegelijk niet weet, hoe het met dat verbod is toegegaan, zal 't niet ondienftig zijn zulks hier kortelijk bij te voegen. De Boekverkoopers te *Parijs*, het *Woordenboek van Baijle* wilstende herdrukken, hadden daar toe een privilegie nodig. De Heer *Boucherat*, Kanselier van Frankrijk, ordonneerde daar op den Abt *Renaudot* het na te zien en te onderzoeken. Deze deed dat onderzoek naar veeler gedachten wat te gestreng, en gaf zijn oordeel daar over in geschrifte: 't welk het voornemen van de Boekverkopers verhinderde. Het geschrift van den Abt *Renaudot* werd aanstonds gedrukt; en de Heer *De St. Evremont* beantwoordde het gediensftiglijk voor *Baijle*, doch *Baijle* zelf verklaarde, dat zo hij het ooit zou wederleggen, zulks niet zou geschieden, dan na dat hij zou weten, dat de Autheur het voor het zijne erkende zodanig als men het kwam uit te geven. Zijn *Woordenboek* werd dan in Frankrijk verboden; maar het leed niet lang, of hij had redenen om zig daar over te troosten, en zelfs eindelijk verheugd te zijn, welke redenen hij in een zijner brieven aantekent. Zijne gematigdheid en zagtzinnigheid tegen zijnen onrechtvaardigen en straffen berisper, ging naderhand zo ver, dat hij zijnen vriend, den Heer *Des Maizeaux*, ernstig verzocht, in de nieuwe uitgave van de werken van *St. Evremont*, die hij stond te doen, niet te willen brengen het antwoord van dien vermaarden Autheur op het oordeel van den Abt *Renaudot* over het *Woordenboek*. Dit deed *Baijle* voornamentlijk, om dat hij den Heer *De Wit*, Secretaris van *Dordrecht*, Zoon van den Raadpensionaris, een groot vriend van den Abt, beloofd had het gepasfeerde zodanig te zullen vergeten, dat in geenderlei maniere meer van dat geschil gesproken zou worden: 't geen hij ook getrouwelijk in de tweede uitgave van zijn *Woordenboek* heeft nagekomen. *Jurieu*, die wat ligt geraakt was, en die een soort van een zeer bitterenijver had, meende dat hij op verscheidene plaatsen van 't *Woordenboek* wat gevoelig was berispt. Meer was 'er niet noodig om hem alle bedenkelijke middelen te doen zoeken, om het zwart te maken, en voor een ondeugend boek uit te krijten. Ten dien

dien einde verspreidde hij aanstonds, eer het verschil tusschen *Baijle* en *Renaudot* bijgelegd was, het oordeel, dat de Abt *Renaudot* te *Parijs* daar van gegeven had: waar op *Baijle* antwoordde met zijne *Aanmerkingen* op een gedrukt geschrift, ten tijtel voerende: *Jugement du Public, & particulièrement de l'Abbé Renaudot, sur le Dictionnaire Critique de Sr. Baijle*: en hier op kwamen al wederom meer geschriften. Het credit van *Furieu* was reeds groot genoeg geweest om in het consistorie van de *Waalische Kerk* te *Rotterdam* tegen het werk van *Baijle* te doen procederen; want men moet bekennen, dat de Heer *Furieu* een groot vermogen op den Kerkenraad had. Dit geschiedde op deeze wijze, volgens den brief van *Baijle*, die in het jaar 1698 op een half blad in 12 gedrukt werd. „ Daar
 „ werden (zegt hij) Gecommitteerdens benoemd om mijn Woor-
 „ denboek te onderzoeken. Zij lazen het, en maakten extrac-
 „ ten en aanmerkingen. Haar raport aan het consistorie ge-
 „ daan, en alle andere voorbereidselen beschikt zijnde, alvo-
 „ rens tot het vonnis te treden, werd ik bericht voor het con-
 „ sistorie te verschijnen, en ik kwam daar ten gezetten dage.
 „ De staat van 't geschil in 't algemeen, en 't eerste punt van
 „ de extracten en aanmerkingen in 't bijzonder mij zijnde voor-
 „ gehouden. vroeg men mij, wat ik daar op te antwoorden
 „ had. Mijn antwoord was, dat ik niet geweten hebbende,
 „ aan wat kant de zaak begonnen zou worden, niet anders
 „ gereed had gemaakt dan een zeer generaal discours, dat
 „ ik tot deeze twee punten bragt: 1. Dat ik eene menigte za-
 „ ken tot mijne verrechtvaardiging op ieder voorwerp van
 „ klachte te zeggen hadde: en 2. dat ik, om het consistorie
 „ een lang vervolg van een lastig onderzoek en nasporing te
 „ sparen, en om de vrede en sifting te bevorderen, liever
 „ wilde de zaken, die reden tot misnoegen hadde gegeven, in
 „ eene tweede uitgave veranderen, dan op bewijzen en be-
 „ wijsredenen dringen, en toonen, dat men ongelijk hadt zo
 „ hart te roepen: dat ik het gemeen reeds kennis gegeven had,
 „ op wat wijze ik bezig was mijn werk te verbeteren, vol-
 „ gens den raad, dien men mij in 't bijzonder wel zou wil-
 „ len geeven. Ik verklaarde het consistorie met een, dat ik
 „ me

„ met alle leerwilligheid en eerbied in acht zou nemen het
„ licht, dat zij mij zouden gelieven mede te deelen: en kort-
„ om, dat, indien ik ketterfche of dwalende gevoelens hadde
„ voorgesteld, (’t welk ik niet geloofde) ik die verzaakte, ge-
„ lijk ik reeds in een gefchrift, over drie of vier maanden
„ gedrukt, verklaard had. Dit antwoord te algemeen be-
„ vonden wordende, werd mij gezegd, dat men mij de aan-
„ merkingen, die het confistorie op mijn Woordenboek had-
„ de gemaakt, zou ter hand ftellen: zo als mij dezelve dan
„ ook eenige dagen daar na door Gecommitteerdens, daar
„ toe benoemd, gegeven werden. Zij kwamen onder anderen
„ op deeze vijf hoofdpunten uit: 1. De aanhalingen, uitdruk-
„ kingen, aanmerkingen, door het boek verspreid, bekwaam
„ om kuifche ooren te kwetsen: 2. Het artikel van David:
„ 3. Het artikel van de Manicheen: 4. Dat van de Pijr-
„ nonisten: 5. De lof, gegeven aan menschen, die of het
„ wezen en aanwezen, of de voorzienigheid Gods geloochend
„ hebben. Hier op antwoordde ik dezelfde twee zaken als
„ te vooren: eerftelijk, dat ik meende veel redenen bij te
„ brengen te hebben, om mij op al die punten te rechtvaar-
„ digen: en ten anaeren, dat ik des niettegenftaande gereed
„ was de fteenen des aanftoods, die men in het boek vondt,
„ daar uit te neemen. Ik voegde daar bij, 1. Dat ik nu uit
„ de aanmerkingen van het confistorie wetende, waar de be-
„ zwaarniften lagen, klaarder zag in wat voegen de zaken
„ konden te recht gebragt worden; en dat het mij zeer ge-
„ makkelijk fcheen alles te verhelpen, ’t zij door befnoei-
„ jing of verandering der uitdrukkingen, ’t zij door bijvoegingen
„ of ophelderingen. 2. Dat ik bijzonderlijk het artikel van
„ David zodanig wilde vermaken, dat ’er niets in zou blij-
„ ven dat Godvruchtige gemoederen eenigen aanftoot kon
„ geeven. 3. Dat ik ten opzichte van het gruwelijke leerftuk
„ van de twee hoofdbeginfelen, dat is te zeggen van ’t Ma-
„ nicheendom, overvloedig gedeclareerd had, hoe onge-
„ rijmd, gedrochtelijk, en ftrijdig niet alleen tegen de Reli-
„ gie en de Godvrucht, maar ook tegen de zuiverfte en klaar-
„ fte denkbeelden van de reden en de rechte Philofophie mij
„ dat

„ dat voorkwam: dat ik mij daar over in de tweede uitgave
 „ breder zou uitbreiden: en dat, ingevalle ik als historie-
 „ schrijver gemeent had verplicht te zijn de tegenwerpin-
 „ gen der Manicheen in al hare kracht te verhalen, aan de an-
 „ dere kant had gedacht, dat zulks zonder gevolg was, en
 „ mij schein. dat ik niets anders deed dan uit te breiden 't
 „ geen onze alderrechtzinnigste Godgeleerden alle dagen in
 „ weinige woorden zeggen,” dat is, *dat de overeenstemming van
 de heiligheid en de goedheid Gods omtrent de zonde en de elende van
 den mensch een onbegrijpelijk geheim is, dat wij met alle nederigheid
 aanbidden moeten, verzekerd zijnde, dat, dewijl het niet geopen-
 baard is, wij verplicht zijn de zwarigheden van onze zwakke redenen
 te doen stil zwijgen.* „ Dat ik over andere stoffen, en met
 „ name wel wegens de bestaanlijkheid van de uitgestrektheid
 „ en de beweging, genoeg had verklaard, op zommige te-
 „ genwerpingen niet te kunnen antwoorden, maar dat voor
 „ mij geen reden is om een leerstuk te verwèrpen; dat ik op
 „ nieuw over die van de Manicheen met aandacht denken
 „ zou, en dat, indien ik antwoorden vond, of indien de
 „ Heeren Predikanten van het consistorie mij 'er wilden ver-
 „ schaffen, ik dezelve de beste gedaante zou geven, die
 „ 't mij mogelijk zoude zijn. 4. Dat ik het zelfde antwoordde
 „ aangaande het artikel van Pijrrho. En 5 dat ik, nopende
 „ den lof, aan de goede zeden van eenige Atheïsten gege-
 „ ven, eene oplossing beloofde, welke zou doen zien, hoe
 „ die zaken, dewelke ik in de boeken gevonden heb, en die
 „ de wetten van de Historie mij genoodzaakt hebben te ver-
 „ halen, den waren Godsdienst niet moeten ergeren, en de-
 „ zelve ook in der daad geen ongelijk doen. De Gecommit-
 „ teerdens van dit gesprek aan het consistorie verslag gedaan
 „ hebbende, wilde men, 'tgeen ik mondeling gezegd had,
 „ wel in geschrift hebben. Ik gaf derhalven eene memorie
 „ over, waar in ik, de twee algemene punten van mijn
 „ woordlijke antwoorden eerst aangeraakt hebbende, be-
 „ tuigde, dat ik nooit van gedachten geweest was van als
 „ mijn gevoelen voort te brengen, eenige stelling, die strij-
 „ dig was tegen de geloofsbelijdenisse van de Gereformeerde
 „ Ker-

„ Kerke, in welke God mij de genade gedaan had van mij
„ te laten geboren worden; dat, in gevalle dergelijke stel-
„ lingen in mijn werk gevonden werden, (hoewel ik dat niet
„ vertrouwde) dezelve daar buiten mijn weten moesten inge-
„ flopen zijn, en dat ik die ontkende en herriep. Dat zo ik
„ in zommige opzichten vrijheden van filosofheren gebruikt
„ had, welke buitengewoon waren, zulks was, om dat ik
„ meende, dat men die ligtelijk verschonen zou uit inzicht
„ van de natuur van 't werk, waar in ik te gelijk de persoon
„ van Historiefchrijver, en die van uitbreider moest verbeel-
„ den, zonder den meesterachtigen leeraar te speelen. Dat de
„ zorg, die ik gedragen hadt om Philosophifche aanmerkingen
„ te doen dienen tot bevestiging van een leerstuk, 't welk
„ hoofdzakelijk in onze Kerke is, en dat wij gestadig aan de
„ Sociniaanen tegenwerpen," namentlijk, *dat men zijn verstand
aan het Goddelijke gezag moet onderwerpen, en gelooven het geene
God ons in zijn Woord openbaart, schoon het licht van de Philosophie
daar mede niet altijd overeenkomt,* „ mij had doen hopen, dat
„ alle mijne Proteftantsche lezers over mijne uitbreidingen eer
„ geficht dan geërgerd zouden weezen. Dat het mij zeer leed
„ was, dat de uitkomst mijne hoop niet had beantwoord;
„ en dat . indien ik de uitwerking van de vrijheid, die ik ge-
„ bruikte, voorzien had, ik mij daar voor wel naauwkeurig
„ gewacht zou hebben. Dat ik, om het voorledene te ver-
„ beteren, die plaatsen in een tweede uitgave verhelpen, en
„ de aanmerkingen, mij door het confistorie medegedeeld,
„ ten hoogften in acht zou nemen. En verders deede ik
„ hier bij de bijzondere verklaringen, welken ik mondeling
„ aan de Heeren Gecommitteerdens gedaan had, rakende
„ het artikel van David, dat van de Manicheen, enz. Op
„ deeze memorie stelde het confistorie eene Acte op, met de
„ aanmerkingen en bepalingen, die het goed vondt; en dat
„ was, Mijnheer, het vredig besluit van deeze zaak enz. Zij
„ betoonden te wenschen, dat ik, zonder tot een tweede
„ uitgave, die nog lang zou kunnen achterblijven, te wach-
„ ten, iets deed drukken, 't welk de gevoelens, die ik in
„ mijne memorie had voorgesteld, aan het gemeen bekend
„ maak-

„ maakte. Ik bewilligde daarin gaarne, en kwijt mij tegenwoor-
 „ dig van die belofte; het heeft aan mij niet gehaperd, dat ik
 „ mij daar van niet eerder gekweten heb. Te *Rotterdam* den
 7 Julij 1698. Dit dus afgelopen zijnde, begaf *Baijle* zig vlijtig
 te werken aan de tweede uitgave van zijn *Woordenboek*, en ver-
 meerderde het bijna op de helft. Deze tweede druk kwam
 uit den 27 December des jaars 1701. zonder besnoeiing, maar
 't was tegen zijn' zin, dat de *Boekdrukker*, meer op de
 winst, dan op de meening van den schrijver ziende, het ar-
 tikel van *David*, daar wederom in bragt. Dit *Woordenboek*
 werd ook in 't *Engelsch* overgezet door de *la Roche*. *Fransch*
 vluchteling te *Londen*, en met eenige kleine bijvoegingen en
 verbeteringen van den schrijver, gedrukt in den jaare 1709,
 bij *Tomson*, in vier delen, zijnde een zeer fraaije druk.

Van de afzonderlijke zaaken, die hij in zijn *Woordenboek*
 niet wel kon brengen, maakte hij, als om zig wat te ver-
 kwikken, het werk, genaamd, *Reponse aux questions d'un Provincial*,
 dat te *Rotterdam* bij *Leers* gedrukt in 't licht kwam, in de
 Jaren 1704, 1709, en 1707, in vijf deelen in 12, waar van
 het laatste na zijnen dood eerst het licht zag. Hij had geen
 groote gedachten daar van, en oordeelde, dat het niet veel
 roem aan den Schrijver kon geeven, waarom hij ook niet
 gaarne daar voor wilde gehouden zijn. Hij zelde zelfs, dat
 het niets aanmerkelijks, of daar ieder een naar tracht, behels-
 de, en dat het eer geleezen moest worden voor tijdverdrijf,
 dan om 'er geleerdheid in te vinden. Op die wijze deed hem
 zijne zedigheit, of wel zijne vreeze voor eenig kwaad, spree-
 ken van alles, wat uit zijne penne kwam; maar de geleerden,
 en zelfs de groote Heeren, oordeelden daar wel anders van.

De Graaf van *Albemarle* liet hem door den Baron van *Walef*
 uit 's *Gravenhage* den beleefdsten en vriendelijksten brief des
 werelds schrijven, om hem te bewegen over te komen, en bij
 hem in 's *Gravenhage* te blijven wonen, met al de vrijheid en
 al 't vermaak, dat hij zou kunnen wenschen. Men hield hem
 voor, dat hij de Stad van *Rotterdam* door zijne presentie genoeg
 vereerd had, en dat de hoofdplaats van *Holland*, met alle haa-

re voorrechten , ook gerechtigd was om hem te nodigen, haar te verkiezen voor een verblijf, tot den koophandel geschikt. Men vertoonde hem de uitsteekende consideratie, die men voor hem hebben, en de eerbied, die men aan zijne verdiensten bewijzen zoude, als mede de vriendschap van een Heer, die ongemeen veel achting voor hem had. Men bood hem boekerijen en fraaije wandelingen aan, om zijne Philosophie te voeden, te vervrolijken, en genoeglijk te onderhouden. Men herinnerde hem een van zijne eigene stellingen in zijn *Réponse aux questions d'un Provincial*, tom. II ch. II. te weten, dat een man van studie het verblijf van de eerste stad van een staat verkiezen moet voor dat van mindere steden: verzaak, voegde men daar bij, uw eigene stellingen, of vergun ons de gunst, die wij u verzoeken. Eindelijk, men beloofde hem het alleraardigste en zachtste leven, dat 'er te bedenken was, bij den zen edelmoedigen, weldadigen, altijd in een gelijk humeur, en van een beminnelijken geest zijnde Heer, alles ondersteund met de beweegreden van de bewaring zijner gezondheid. Dit zelfde bevestigde Mijlord Graaf van Albemarle door een brief, die hij hem naderhand zelf schreef, waar in hij hem noch nader drong zijn verzoek toetestaan. Doch Baijle verschoonde zig op de gelijkvormigheid van leven, die hem, zeide hij, als een zwak oud man, en voor zijn weeke gesteltenis best diende; want hoewel hij niet meer dan 59 jaren oud was, had hij een zwakker ouderdom dan anderen dikwijls op de 70 of 75 jaren hebben; en dus sloeg hij deeze aangename en loflijke aanbieding af. Hij werd ook nog van verscheidene Grooten geëerd. Eene, zo door geboorte, als aanzien, maar vooral door haar verstand, groote en vermaarde Keurvorstinne, met haare dochter, eene Koninginne, in den Haag zijnde, deden eene reize naar Rotterdam om onzen Filosooph te zien en te spreken, dewijl het niet mogelijk was hem naar den Haag te trekken, zelfs niet voor weinig tijds: en daar kon men ter nauwernood van hem verwerven; dat doorluchtig gezelschap te zien. Hoe Philosophisch hij zig in die couversation gedroeg, weeten best die 'er bij zijn geweest. Hij was ook in groote achtinge en vriendschap bij Mijlord Graaf van Schafsburi in Engeland, die hem eenige schoone geschen-

ken deed, welke hij echter niet dan bezwaarlijk aannam: en hij schreef aan eenen van zijne vrienden, hem verzoekende, dat hij de milddadigheid van dien Lord wilde doen ophouden, weigerende de nieuwe geschenken, die hij hem doen wilde: ook wachtte hij zig uit zuivere onbaatzuchtigheid van hem de boeken, die hij sedert eenigen tijd had uitgegeven, toe te zenden. *Baijle* meende als *Martialis*, dat een arme, die niets aan een rijken geeft, mild is, aldus schrijvende, *lib. V. Epigr. 18, ad Quint.*

*Quoties amico diviti nihil donat,
O Quintiane, liberalis est pauper!*

De geleerden van verscheidene plaatsen van Europa, overlaadden hem met eer, en zochten zijne vriendschap: tot een bewijs waar van hier alleenlijk aangehaald zal worden de vermaarde fociteit van Dublin. Deeze gaf hem openlijke tekenen van hare hoogachting en zonderling vertrouwen in zijne geleerdheid; en men kan zien, wat dit doorluchtig genootschap van geleerden van de werken van *Baijle* dacht, in den brief, dien de beruchte *Eduard Smith*, Secretaris van dat Genootschap, naderhand Bisfchop van Down en Connor in Ierland, hem in den naam van de Societeit schreef. *Baijle* werdt daar in, door die Geleerden aangezien als een levendige en overvloeiende bron, en een onuitputtelijke grond van wetenschap en kunsten. En ten opzichte van de mededeeling en het wederzids overzenden van hunne werken, 't welk *Baijle* hun verzocht had, vergelijkt dat voortreffelijk genootschap, uit zedigheid, het geene van haar kant gezonden zal worden, bij de kleine kramenrij en beuselingen, die men in den koophandel bij de Indianen tegen hun goud en kostelijkheden verruult, *Rogas, ut ad te nostra mittantur: lubenter Accedimus; haud dubitantes, nobis perinde eventurum, ut apud Indos mercaturam exercentibus, qui viles nugas auro nobiliore commutant tenuiora nostra tentamina utilioribus orbis litterarii inventes; donabis.* Het zou te lang vallen, als men hier meer voorbeelden wilde bijbrengen van de begeerte der Geleerden om gemeenschap en onderhandeling met hem

te

te bekomen, en van het werk, dat zij van zijne fchriften maakten.

Baijle was reeds zes maanden ziek geweest aan een borstkwaal, een ervelijk ongemak, waar aan verscheidene van zijn maagschap gestorven zijn; maar dewijl *Jaquelot* zijne bijzondere gevoelens ten opzichte der Religie vinnig aangetast, en dat *le Clerc* zig te gelijk, als in gemeenschap met hem, tot zijn beschuldiger verklaard had, begaf hij zig echter tot het wederleggen van hunne beschuldigingen, bij een geschrift, te vinden op het einde van het vierde deel van zijn *Réponse aux questions d'un Provincial*.

Niettegenstaande zijn brand op de borst, zijn binnenkoorts, zijn hoest, en zijn ongemeene magerheid, die dagelijks op 't oog vermeerderde, hem sterk drukten, wilde hij geenerlei geneesmiddelen gebruiken, zelfs niet van de eenvoudigsten, waar door hij mischien eenige verligting zou bekomen hebben. Hij zeide, dat hij de dood beter hield dan een kwijnend leven, en dat het best was de natuur te laten begaan, en haar werking te laten doen, dan haar door medicijnen te dwarsbomen. Zij zal, voegde hij 'er bij, vaardiger in hare verrichting zijn, alhoewel de medicijnmeesters haar dikwils genoeg meer voorwaards dan achterwaards doen gaan. Hier bij kwam eene sterke verbeelding, dat zijne moeder en verscheidene van zijne vrienden aan een dergelijke kwaal in den zelfden ouderdom waren weggerukt, en hij daarom ook daar aan sterven moest. Zijne vertrouwde vrienden weten ook wel, dat hij voor ouderdom vreesde: want dewijl velen, die in het bloeijen van hunne jaren sterke geeften wilden zijn, in hunnen ouderdom, zo hij meende, door zwakheid van geest, van gedachten verandert zijn, was hij beducht, dat ook dit aan hem zou kunnen gebeuren. Nu stelde hij daar in eene eer, om zo op het einde van zijn leven te zijn, gelijk hij te voren geweest was, en daarom wilde hij niets gebruiken.

In dezen droevigen staat liet hij nog niet af een werk op te stellen, waar in hij zijne Religie tegen zijne twee evengemelde ontzagchelijke vijanden nog nader dapper verdedigde, onder den tijtel van *Entretiens de Maxime & de Themiste*, dat niet als na zijne dood te voorschijn gekomen is.

Hij heeft, naar maate dat hij meer schreef, in het laatste van zijn leven, ook meerder vijanden gekregen; want behalven *Furieu* en zijnen aanhang, mitsgaders *Saurin*, tegen wien hij nooit veel geantwoord heeft, als hier en daar in zijn Woordenboek, als mede *Faquelot*, welke reeds genoemd is, heeft noch de Heer *Bernard*, Professor van *Leiden*, getracht hem in het stuk van Religie verdacht te maaken. Maar een der laatste van zijne tegenstreveren, dien men te gelijk voor zijnen grootsten bestrijder moet houden, is geweest de Heer *le Clerc*, mede reeds genoemd. Het disput tusschen die twee mannen is al vrij hoog gelopen, en zij hebben de een den anderen van groote zaken beschuldigd. *Le Clerc* betichtte *Baijle*, dat hij een Godverzaker en Spinosist was, die in al zijne werken had toegelegd om de Religie te ondermijnen. *Baijle* wederom beschuldigde *le Clerc* zo niet een Sociniaan, ten minste een Ariaan en een groote snorker te zijn, die in alle zijne schriften werk maakte om de Godlijke openbaringe in het H. Woord op losse schroeven te stellen, ja die zelf, om die geheel om verre te werpen, zig van de argumenten van Spinoza bedient had. 'T zou veel te langwiliig zijn dit groot geschil uit te halen. Die daar van nader willen onderricht wezen, kunnen, zo zij het der moeite waardig oordeelen, de schriften, wederzijds daar over geschreven, naleezen, als mede de Apologie voor *Baijle* in de meer aangehaalde *Histoire de Baijle &c.* pag. 119. hoewel ook alles, wat daar gezegd word, niet blindelings te onderschrijven is, om dat de opsteller van die Apologie niet alleenlijk zeer partijdig is, maar zelfs niet nalaat, bij die gelegenheid, brave mannen, waar bij hij noch in geleerdheid, noch in deugd op verre na reiken kan, onbeschoft te roskammen. Men zal hier ook geen oordeel over dat geschil tusschen die twee letterhelden vellen; want gelijk zij beiden voor mannen van verstand, elk een wel versnede pen hebbende, om klaar, krachtig en overtuigende te schrijven, moeten gehouden worden, zo kan men zig genoegzaam ook niet onthouden te geloven, dat zij beiden bewezen hebben, wat zij te bewijzen voorhadden: die *Baijle* hier over leest, zal zeggen, hij heeft gelijk; en die *le Clerc* leest, zal ge-
noodzaak zijn het zelfde te zeggen.

De tijding van de ziekte van *Baijle* verspreidde zig onder tusfchen onder de geleerden. Een van die orde, de Heer *de Larroque*, zijn bijzondere vriend, verkreeg eene fchoone Consultatie in gefchrift voor hem van den Heere *Fagon*, eerften Medicijnmeester van den Koning van Frankrijk, *Lodewijk* den XIV, welke die ervaren Doctor aldus begon: *Men kan niet zonder fmert verftaan, dat de onverschilligheid voor het leven, den beroemden Heer Baijle gebragt heeft tot het verzuimen van eene ziekte, waar van de minfte vestingen vreeslijk zijn.* Daar op fchreef hij hem eene uitftekend diecët, of levenswijze voor, zonder eenig ander medicijn, en eindigde zijne Consultatie met deeze woorden: *ik zou van harte wenschen, dat men al deeze dwang fpaaren konde, en dat het mogelijk ware een hulpmiddel te vinden, zo voortreffelijk als de verdienften van den geenen, voor wien het gevraagd werdt.* Te *Versailles* den 27 December 1706. Zo als men deeze Consultatie met de post van *Parijs* naar *Rotterdam* ftond af te vaardigen, verftond men, dat het te laat, en dat *Baijle* niet meer in de wereld was. Indien hij flegts wat had willen wachten, had men menfchelijker wijze kunnen hoopen, hem langer te zien leven; maar dat was de minfte van zijne zorgen, en men zou haast zeggen, dat hij zijnen dood geheel naar zijn leven heeft willen doen gelijken, en fterven als hij geleefd had, met de pen in de hand. Hij ftierf ook zonder bedlegerig te zijn geweest, en zonder zijn gewoone trant van leven en doen te veranderen, als daar in alleen, dat hij gedurende de laafte twee maanden, om zig van fpreken te onthouden, uit vreeze van zijn borstkwaal te verergeren, geen bezoek deed of ontvong: 't welk hij, zijne vrienden had doen goedkeuren. Men geeft voor, dat 'er nooit een Philofoof is geweest, die de vermaning van *Martialis* (*lib. X Epigr. 47.*) *Summum nec metuas diem, nec optes*, beter dan *Baijle* oefende. Hij zag, zegt men, den dood met trage fchreden aankomen, zonder denzelven uitterlijk te vreezen, of daar naar te verlangen, blijvende altijd even gerust, zonder zig ooit in 't minst te verzetten of te ontroeren, tot het einde toe. Hij tastte hem echter eenigermaate onvoorziens aan; want den 28ften December des jaars 1706. een gefchreeve Copie van zijn

Entretiens de Maxime & de Themiste, waar in hij *Jaquelot* en *le Clerc* wederlegt, aan zijn drukker gegeven hebbende, sprak hij een korten tijd met zijn hospita, en klagende over koude, verzocht hij, dat die hem wat vuur wilde haalen. Eer zig wederomkwam, was hij reeds dood: want de *Vomica* los gaande, stikte hij in het bloed en den etter, en werd geheel gekleed in zijn bed dood gevonden, in den ouderdom van 59 jaaren, een maand en tien dagen. *Le Clerc* geeft voor, dat zijne schriften hem zo hard hebben getroffen, dat hij daar van gestorven is.

Om *Baijle* naar het leven af te malen, moet men met die hem gekend, met hem omgegaan, en die zijne schriften met aandacht gelezen hebben, zeggen, dat het *pourtrait* gansch niet naar hem gelijk, als men hem vertoont een man te zijn geweest, weinig bekwaam om in eenige zaak in te dringen, of om eene zaak te openen; maar wel om zwaarigheden zonder einde te maken omtrent het geen hij niet verstont: wiens geheel *Philosophisch* licht bestont in wat van het *Peripatetische*, dat hij bij de *Jesuiten* te *Thoulouse* hadde geleert, en een weinig *Cartesiaansch*, dat hij nooit doorgrond hadde: en wiens geest zo zeer was vervuld met nietigheden, en zo zeer afgetrokken met het nasporen van dingen, die van geen gewicht zijn, dat 'er niets rechs *Philosophisch* meer in konde. Ja ieder een, die dit *pourtrait* ziet, buiten den schilder zelf, zal moeten staande houden, dat die *Baijle* dus afschilderen, of de kunst van *pourtraiten* te maaken, immers naar het leven, geenzins verstaan, of de slimste geelzucht hebben, die 'er te bedenken is, en dat hunne oogen vol gal zijn, waar door zij niet zien kunnen. Die hem aan de andere kant als een van de eerste geesten in de historie en letterkunde afschilderen, gaan ook wel iets buiten 't spoor. Dat hij in de historie der letterkunde zeer ervaren is geweest, kan zijn *Woordenboek* getuigen; en wat de geleerdheid en de geleerde talen, inzonderheid de *Ooffersche*, belangt, daar in was hij niet verre gevorderd, zelfs niet in de *Grieksche*. Maar hij was een goed *Philosoof*, zo veel de *bovennatuurkunde* aangaat; want wat de overige deelen van die wetenschap betreft, daar in kan men niet zeggen

gen dat hij uitgemunt heeft. Zijn geest was schrander, doordringende, fijn, net en aartig: zijne verbeelding levendig, vlug en vruchtbaar: zijn geheugen wonderlijk en weergaloos in het onthouden van de zaken met al hare omstandigheden, zonder die ooit te vergeten. Hij was van nature goedaartig en van een zeer gemakkelijken en vermaakelijken ommevang, en zijn gezelschap, 't zij dat men ernstig wilde spreken, of zig vermaken, altijd waardig: beleefd en vriendelijk tegen ieder een, tederhartig, gedienslig en goeddoende voor zijne vrienden. Of het een bewijs van zijn vreedzamen aart geweest is, dat hij, zedert dat hij Profesfor in Sedan was geweest, nooit een beroep in eenige Akademie heeft gezocht, of willen aanneemen, om de oneenigheden, de twist en jaloezij, die daar veeltijds regeeren, dan of dat geweest is, om, buiten eenige verbintenis zijnde, zijne gedachten zo veel te vrijer te voorschijn te brengen, zal men daar laten. Nooit heeft men hem kunnen beschuldigen, dat hij tot vleeschlijke wellust overgegeeven zou zijn geweest. Hij was in het tegendeel kuisch in al zijn gedrag; schoon men hem wel beschuldigd heeft, dat sommige uitdrukkingen in zijne schriften, voornamenlijk in zijne *Critique générale*, en zijn *Dictionnaire*, somtijds niet al te zuiver geweest zijn. Hij had een afkeer van het vrouwlijke geslacht, meest evenwel uit jaloesy. In zijne jeugd was hij eens verliefd geweest; maar ziende, dat de dochter, waar op hij verslingerd was, meer achting toonde voor een welopgeschikten en levendigen jongeling dan voor hem met al zijne Philosophie, is hij daar over zo gramstorig geworden, dat hij bijna geen vrouwen wilde aanzien; gelijk hij dan deeze gramstorigheid tegen het vrouwlijke geslacht in al zijne schriften, waar het te pas kon komen, en vooral in zijn Woordenboek, heeft vertoond. Men kon hem niet beweegen, om uit beleefdheid, bij inkomsten en afscheid, een vrouw te kussen, voorgevende, dat de natuur geen proportie in het be-deelen der schoonheid hebbende gehouden, hij, om ééne schoone, dan ook vijftig lelijke zou moeten kussen. Nuchter en magtig was hij in spijs en drank, niet hakende naar geneuchten, eere en aanzien, noch groote schatten. Hij had

noch knecht, noch meid, en kon zig met weinig behelpen, wetende zig ongemeen wel naar zijn staat te schikken. Zijne gezondheid was zeer teder, nochtans droeg hij gansch geene zorg daar voor, zo groot was zijne onverschilligheid voor 't leven. In zijn schrijven was hij vrij, en dorst allerlei gedachten, zelfs in het stuk van den Godsdienst, op de baan brengen; maar in zijn spreken was hij zeer achterhoudende, en geduurig op zijn hoede. Het is bekend, dat veelen, zelfs groote en aanzienlijke mannen, uit allerlei, landen ziende zijn vrij schrijven, hem voor een vrijeest houdende, bij hem gekomen zijn, om over dat stuk met hem te spreken, en van hem wat te leeren: maar hij heeft het telkens van de hand gewezen, betuigende, dat hij verre daar van was, en dat men hem te onrecht beschuldigde; dat zijn schrijven maar daar heen gericht was, op dat de geopperde zwaarigheden door anderen, die geleerder waren dan hij, mogten weggenomen worden; en om de noodzakelijkheid van het aanneemen der Goddelijke openbaaring aan te dringen.

Hij was zeer nieuwsgierig van aart, en wilde gaarne alles, wat in de waereld omging, tot het minste toe, weten: kwam 'er een vreemdeling, die hem iets wist van den staat der Akademien van geleerdheid aan te brengen, die was altijd welkom, en het was een groot vermaak voor hem. Of hij vry van verwaandheid, die den geleerde dikwils maar al te eigen is, geweest zij, laten wij daar: want men weet, dat hij de gewoonte had, als hij iets had uitgegeven, dat hij zig wel voor een tijd te zoek maakte, om ondertusfchen te hooren, wat oordeel daar over geveld werd; en als hij zag, dat het geprezen werd, was hij gansch niet zonder aandoeninge en kittelinge daar over. Echter roemde hij gaarne de werken van anderen: zelfs prees hij *Jurieu*, eenen van zijne vinnigste beschuldigers, terwijl hij den rechtmatigen lof, dien men hem zelve van alle kanten gaf, voorgaf niet te kunnen verdragen. Van zijne leergierigheid is boven reeds gewag gemaakt. Arbeidzaam en onvermoeid werkte hij, tot den ouderdom van veertig jaren, veertien uren ieder dag: en hij schreef eens aan een vriend, dat hem bijna niet geheugde, sedert zijn twintigste jaar eenigen ledigen tijd

tijd gehad te hebben. Zijn stijl, wel wat naar dien van *Montagne* gelijkende, was levendig, stout, natuurlijk, vloeiende, en tamelijk regelmatig; maar zijn groote geheugenis en zonderlinge wetenschap deden hem veeltijds in lange en leerzame buitenredenen uitweiden, welke hij echter de kunst had, als nuttig en zelfs noodzakelijk, weder te leiden tot de gevolgen, die hij daar uit trekken wilde. Gelukkig, indien hij den geest van de eenvoudige Christelijke Religie doorgaans in zyne schriften behouden, nooit andere dan, door dezelve gewettigde, uitdrukkingen gebruikt had, en dat hij geen aanleiding had gegeven om te denken, dat hij een Protestant was, die tegen alle Religien protesteerde. De Jesuiten van *Trevoux* hebben hem beschuldigd van geveinsdheid omtrent zijne vrienden, om dat hij die niet altijd kennis gaf van 't geen, noch van de ware redenen, waarom hij schreef; doch of 't dien vaderen wel past zulke beschuldigingen of verwijten te doen, zal men hier niet onderzoeken. Dat hij zijnen naam in 't hoofd van enige zijner schriften niet gemeld, ja zelfs zig deswegen voor zijne vrienden bedekt gehouden heeft, daar over kan hem niemand aanvallen; want daar kunnen omstandigheden van tijden en zaken geweest zijn, die dat genoeg kunnen doen verschonen. Maar dat evenwel de gestrengste zedekunde in 't stuk van waarheid en logenen niet krachtig in zijn gedrag doorstraalde, blijkt uit zijn hier voor bijgebragte verschillende en tegenstrijdige verhalen, zo nopende de oorzaken van het in 't licht geven van zijn boek over de Kometen, als wegens de wijze, hoe hij voor den schrijver van 't zelve ontdekt werd, mitsgaders uit zijne sterke betuigingen, dat hij de *Authour* niet was van de *Commentaire Philosophique*, daar getoond is, dat hij het nochtans was. Wat het *Avis aux Réfugiés* betreft, daar over is te voren gesproken.

Behalven de werken, hier voor gemeld, heeft *Baijle* nog gemaakt *Disertation concernant de livre à Etienne Junius Brutus, imprimé l'an 1579*, 't geen sommigen gemeend hebben te zijn van *Theodorus Beza*: maar dat door *Hubert Languet* onder dien naam geschreven is. De tijtel is: *Stephani Junii Bruti Vindicia contra Tyrannos, sive de Principii in Populum, Populique in Prin-*

in 8 en 12 te *Amsteldam*. Deeze Disfertatie heeft hij zelf op 't einde van zijn Woordenboek gebragt; waar bij, behalven eenige verhandelingen aangaande sommige Artijkels, in dat Woordenboek voorkomende, de volgende twee gevoegd zijn: *Disfertation sur l'Hippomanes*, en *Disfertation sur le four*. Ook heeft hij in den jaare 1686, volgens zijn meergemelde dagregister, in zijn negen-en-dertigste jaar, geschreven een Latijnschen brief (dien hij naderhand voor een zeer slecht werk heeft gehouden) *descriptis adespotis; van de naamloze schriften*. Na zijnen dood zijn daarenboven onder zijne papieren nog gevonden verscheidene werken; die niet gedrukt zijn, als: *Legons d'Histoire & de Philosophie*. *Abregé des Vies des Hommes illustres de Plutarque*. *Continuation de la Critique de l'Histoire du Calvinisme de Monsr. Maimbourg*. *Dictionnaire Mythologique*. *Discours sur la Vie du Grand Gustave*. Een groot getal *Brieven*, en eenige *Disfertatien*, die niet afgemaakt waren. HOOGSTRATENS

Woordenb., 's mans afbeeld. is in 't koper gebragt door PETIT.

BAIJUM, een dorp of buurt in Friesland, wordende door den Predikant van Wilsrijp bediend, welke behoord onder de Clasfis van *Franeker*.

BAIJUS (*Michiel*) word door *And. Valerius* en *Foppens*, om den rang der Hollandsche Geleerden geplaatst, met opnoeming van zijne schriften, en bijgevoegd afbeeldsel. Dan in hunne aanwijzing niets wetenswaardig vindende, als behelzende meest alle twistschriften, die lang in onbruik geraakt zijn, gaan wij dezelve zonder verdere melding voorbij.

Vide FOPPENS, Pars II. bl. 889.

BAZELDONK, ook wel *Hemelspoorte* genaamd, is het eerste Klooster, dat door de *Wilhelmiten* in de Nederlanden is opgericht, te *Husch*, in het kwartier van Maasland, op de plaats, de *Winkel* genaamd, door eenen *Wijnand Bazel*, in het jaar 1152. Na de verplaatsing tot dicht onder 's *Hertogenbosch*, heeft het den naam van *Donk* gekreegen, en in het vervolg die van *Bazeldonk*, wordende de *Wilhelmiten* ook wel *Bazelaars* genaamd. Met de derde verplaatsing die geschied is 1545. werd het in de stad geplaatst. nabij de *Vuchter Poort*, waer toe den inval van *Maarten van Rossem* in Brabant gelegenheid gaf.

gaf; want als de tijding van de inneeming van het Kasteel van *Hoogstraaten*, de Magistraat ter ooren gekomen was, deed dezelve in vreeze van belegerd te worden, het Klooster afbreeken, en vergunden aan de eigenaars het zelve naderhand in de stad optebouwen. Ao. 1549 werd de kerk daar van, door den Bischof van Kastorie plegtig ingewijd. Het klooster zelf was wel klein, doch had rijker inkomsten dan eenig ander, en voerde toen den naam van *Hemelspoorte*. De bewoonders bestonden van hun eigen inkomen, zonder iets van de gemeente te trekken. F. SONNIUS gaf zig te *Rome* veel moeite, om hen in waereldsheeren te doen veranderen, en de inkomsten des Kloosters tot zig te trekken. Het zelve bleef in weezen tot 1629, wordende toen, na dat door Prins *Fredrik Hendrik* de hervormde Godsdienst aldaar was ingevoerd, vernietigd.

OUDENHOVEN, *Oudh. van 's Hertogenbosch.*

BEATRIX. Toen door de geduchte watervloed des jaars 1421 (die voornaamlijk de Zuid-Hollandfche Waard) trof, omtrent *Dordrecht*, een verbazend aantal Parochien en Dorpen, door het water verflonden werden, bewaarde de Godlijke voorzienigheid in dien algemeenen nood, een *klein kind*, het welk in deszelfs wieg, met eene Kat, na lang op de golven gefukkeld te hebben, te *Dordrecht* kwam aandrijven. Men verhaalt 'er bij, dat de Kat, de oorzaak van het behoud des kinds zou geweest zijn, aangezien zij wanneer de wieg, door het water na de eene zijde over geflingerd werd, de kat weder op de ander zijde sprong, waar door de wieg in evenwigt bleef. De doopnaam van het dochterje, onbekend zijnde, noemde men haar BEATRIX (*de gelukkige*). Tot jaaren gekomen, werd zij de Echtgenoot van eenen *Jacob Roerom*; uit wiens ftam en huwelijk veele aanzienlijke Geflachten, zo om ftreeks als buiten *Dordrecht*, hunnen wasdom bekomen hebben, als die van *Roerom*, van den *Havert*, van der *Hulk*, van *Capel*, *Boeskens*, van *Houvelingen*, *Pieter van Wijngaarden*, en meer anderen, door van *Balen* opgeteld. Nog kwam ten dien tijde, op de *Haanebalk* van een omgespoeld huis, aandrijven, *Pieter Dirksz* benevens zijne Huisvrouw, zijnen zoon *Pieter Dirksz* en twee dochters, uit *ipem legitima potestate*: welk boek verscheidene malen gedrukt is